

T.C.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ’NİN MEDİNE TARİHİNE

DAİR ESERİ METİN-MUHTEVA

(2. CİLT 1-93 NUMARALI VARAKLAR)

Yüksek Lisans Tezi

Hasan BAYRAM

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ

Danışman

RİZE

2022

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisanüstü Eğitim Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında, Hasan BAYRAM tarafından hazırlanan “*Aşkî Mustafa Efendi’nin Medîne Tarihine Dair Eseri Metin-Muhteva (2. Cilt 1-93 Numaralı Varaklar)*” başlıklı bu çalışma, 18/01/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ

Kabul/Red

Üye: Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM

Kabul/Red

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY

Kabul/Red

.../.../2022

Doç. Dr. Ahmet YANIK
Enstitü Müdürü

ETİK BEYÂN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyân ederim. 18/01/2022

Hasan BAYRAM

ÖN SÖZ

Şehirler, tarihi süreç içerisinde kimliklerini inşa eden bir yapıya sâhiptirler. Şehrin bünyesinde gerçekleşen birtakım hâdiseler, o beldeyi değer atfedilecek bir konuma yükseltir. Bununla birlikte şehirde yaşayan kimi insanlar, orayı daha da mânidâr kılar. Aynı şekilde şehrin coğrafî konumu, kültürel ve sosyolojik yapısı gibi durumlar da bir şehrin tarihsel süreç içerisindeki önemini arttıran unsurlardır. Bu bağlamda Medîne, İslam medeniyetinin doğup gelişmesinde dikkate değer bir öneme sâhiptir. Medîne; Hz. Peygamber'in hicretinin gerçekleştiği, peygamberliğinin son on yılını geçirdiği, kabrinin ve Mescid-i Nebevî gibi önemli bir mâbedin bulunduğu bir belgedir. İslam'ın devletleşmesinde ve yayılmasında merkezî bir öneme sâhiptir. Bu sebeplerden ötürü Medîne şehrinin İslam tarihindeki ehemmiyeti su götürmez bir gerçektir.

Şehir tarihi ve yahut İslam şehirleri tarihi özelinde, tarihte kendine yer bulmuş şehirlerin, doğuşundan tarihi süreç içerisindeki geçirdikleri değişim ve dönüşüme kadar birçok mevzûyu; bununla birlikte şehrin sosyolojik ve kültürel durumunu da ihtivâ eden eserler kaleme alınmıştır. Bu bakımdan İslam tarihindeki önemine binâen Medîne şehri de şehir tarihi yazıcılığına konu edilmiştir. Bu şehir, kuruluşundan İslamiyet'le tanışıp İslam'ın beşikliğini yapmasına ve daha sonra Müslümanlığın yayılmasında merkezî bir rol üstlenmesine kadar birçok önemli malzemeyi içermektedir.

Medîne'nin Müslüman Türkler için önemi ortadayken bu şehrin tarihine dâir Türkçe yazılmış eserlerin kısıtlılığı dikkat çekmektedir. Bunun yanında Medîne tarihi üzerine yazılmış kapsamlı bir eserin olmayışı bu çalışmanın hazırlanmasının önemli sebeplerinden biridir.

Aşkî Mustafa Efendi'ye ait toplamda 3 ciltten müteşekkil *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* adlı yapıt Medîne tarihi üzerine yazılmış Türkçe tercüme bir eserdir. Eserin ilk iki cildi, Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı eserine birtakım eklemeler yapılarak yazılmış, son cilt ise telif bir yapıdadır. Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış bu

önemli eserin transkripsiyon çalışmasının yapılması ve muhtevâsının ortaya konulması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Aşkî'ye ait bahsi geçen eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarının transkripsiyon çalışması yapılmıştır. Ayrıca ilgili varakların muhtevâsı çıkarılmıştır.

Tez, giriş haricinde iki bölümden oluşmuştur. Giriş kısmında tezin amacı, çalışmada kullanılan yöntem ve istifâde edilen kaynaklar belirtilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü beş ana başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta Semhûdî ve eseri *Vefâü'l-Vefâ* üzerinde durulmuştur. İkinci başlıkta eserini incelediğimiz Aşkî Mustafa Efendi'nin yaşamı ve yapıtları hakkında bilgi verilmiştir. Bir sonraki başlıkta transkripsiyon çalışması yapılan Aşkî'nin *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* adlı eseri tanıtılmıştır. Dördüncü başlıkta ilgili varaklarda müstensih'in imlâ husûsiyetlerine değinilmiştir. İlk bölümün son başlığında ise metnin muhtevâsı; metindeki tercüme yöntemi, metinde işlenen konular, âyetler ve isimler bağlamında ele alınmıştır. Metinde geçen isimler; şahıs, mekân, kitap ve kabile isimleri alt başlıkları hâlinde bir araya toplanmıştır.

İkinci bölüm iki başlıktan ibârettir. İlk başlıkta transkripsiyon çalışmasında izlenen yöntem ele alınmıştır. İkinci başlıkta ise üzerinde çalışılan varakların transkripsiyonlu metni yer almaktadır. Çalışmanın sonunda, genel değerlendirmelerin ve önerilerin bulunduğu sonuç kısmı yer almaktadır.

Çalışma boyunca desteğini esirgemeyen, kıymetli vakitlerinden ayırıp tezin konu seçiminden tamamlanması sürecine kadar en iyi şekilde rehberlik eden, çalışmanın bu günlere gelmesinde büyük emeği olan saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ'a gönülden teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca metindeki Arapça ibâreler ve şiirler hususunda Arş. Gör. Ahmet Faruk DİKİCİ'ye, Farsça şiirler hususunda Doç. Dr. Mustafa IRMAK'a yine tez sürecinde elinden gelen gayretle, deneyim ve bilgileriyle katkı sunan Nesibe Gülsüm ZENGİN'e ve öğretmen arkadaşlarımdan tezime bilgi ve tecrübeleriyle katkı sağlayan Neslihan ALKAN ve Hami GÜÇ'e, teknik konularda yardım eden Sadullah ÖZDİN'e teşekkür ederim. Bu süreçte emeğini üzerimde hissettiğim, rahat bir şekilde

alışabilmem için her türlü fedakârlığı yapan kıymetli eşim Saadet BAYRAM'a ve varlığıyla, neşesiyle bana lütuf olan biricik kızım Bilge Nihan'a müteşekkirim.

Hasan BAYRAM

RİZE 2022

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYÂN	3
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	7
ÖZET	9
ABSTRACT	10
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ	12

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİN MÜELLİFİ, MÜTERCİMİ VE İKİNCİ CİLDİN 1-93 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVÂSİ

1.1. ES-SEMHÛDÎ VE VEFÂÜ'L-VEFA BÎ-AHBÂRİ DÂRİ'L-MUSTAFÂ ADLI ESERİ	14
1.2. AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	16
1.3. TA'TÎRU ERCÂİ'D-DEVLETİ'L-MECÎDİYYE BÎ-TİBÎ AHBÂRİ BELEDİ HAYRİ'L-BERİYYE	19
1.4. MÜSTENSİHİN İMLA HUSUSİYETLERİ	20
1.5. 1-93 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVÂSİ.....	22
1.5.1. Metindeki Tercüme Yöntemi	23
1.5.2. Metinde İşlenen Konular	26
1.5.3 Metinde Geçen Âyetler.....	51
1.5.4. Metinde İşlenen İsimler	56

1.5.4.1. Şahıs İsimleri	56
1.5.4.2. Mekân İsimleri.....	75
1.5.4.3. Kitap İsimleri.....	81
1.5.4.4. Kabile İsimleri	82

İKİNCİ BÖLÜM

MEDİNE TARİHİNİN İKİNCİ CİLDİNİN 1-93 NUMARALI VARAKLARININ TRANSKRİPSİYONU

2.1. METİNDE İZLENEN YÖNTEM.....	84
2.2. TRANSKRİPSİYONLU METİN	88
SONUÇ.....	260
KAYNAKLAR	263
EKLER	265
EK-1 67 ^b Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait Tasvir	265
EK-2 68 ^a Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait Tasvir.....	265
EK-3 68 ^b Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait 1. Tasvir	265
EK-4 68 ^b Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait 2. Tasvir	265
EK-5 68 ^b Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait 3. Tasvir	266
EK 6 69 ^a Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait Tasvir	266
EK-7 69 ^b Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait Tasvir	266
EK-8 71 ^b Varağındaki Hücre-i Şerîf'e Ait Çizim	267
EK-9 72 ^a Varağındaki Hücre-i Şerîf'e Ait Çizim	268
EK-10 73 ^a Varağındaki Hücre-i Şerîf'e Ait Çizim	269
EK-11 93 ^a Varağındaki Hücre-i Şerîf'e Ait Çizim	270

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ

Hazırlayan: Hasan BAYRAM

Yıl: 2022

Sayfa Sayısı: 270

ÖZET

AŞKÎ MUSTAFA EFENDİNİN MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİ METİN MUHTEVA (2. CİLT 1-93 NUMARALI VARAKLAR)

Bu çalışmada, Aşkî Mustafa Efendi'nin *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* isimli Medîne tarihine dâir üç ciltten müteşekkil eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarının transkripsiyonu yapılmış ve söz konusu varakların muhtevâsı tahlil edilmiştir.

Çalışma, giriş haricinde iki bölümden teşekkül etmiştir. Giriş bölümünde; çalışmanın önemi, amacı ve kapsamıyla ilgili mâlûmat verilmiştir.

İlk bölümde, müellif Semhûdî'nin hayatı, *Vefâü'l-Vefâ* adlı eseri ve mütercim Aşkî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilip müstensihin imlâ husûsiyetlerine değinilmiştir. Ayrıca 1-93 numaralı varakların içeriği; metinde geçen konular, âyetler ile kişi, yer, kitap ve kabile isimleri açısından irdelenmiştir.

İkinci bölümde ise metinde izlenen yöntem belirtilip 1-93 numaralı varakların transkripsiyonlu metni yer almıştır. Sonuç kısmında, çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aşkî Mustafa Efendi, İslam Tarihi, Semhûdî, Vefâü'l-Vefâ, Medîne Tarihi.

Recep Tayyip Erdogan University Postgraduate Education Institute

Department: Islamic History and Arts

Thesis Type: Master's Thesis

Supervisor: Assistant Professor Mehmet Şamil BAŞ

Author: Hasan BAYRAM

Year: 2022

Pages: 270

ABSTRACT

AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ'S WORK ON HISTORY OF MEDINA- CONTENT (VOLUME 2, LEAFLETS 1-93)

In this study, the Transcription of the second volume's 1-93 numbered foils of Aşkî Mustafa Efendi's a-three-volumed work about the Medinah's history named "*Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecidiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye*" has been made and the content of mentioned foils has been analysed.

Study has consisted of two chapters apart from the introduction. The importance, aim and content have been cleared up in the introduction.

In the first chapter, information about the author Semhûdî's life, his work named "*Vefâü'l-Vefâ*", the interpreter Aşkî's life and his works has been given and the scribe's spelling characteristics have been mentioned. In addition, the content of 1-93 numbered foils has been studied in terms of the subjects in the passage, verses and the names of the characters, places, book and the families.

In the second chapter, there have been transcribed passages of the 1-93 numbered foils and the method of the study has also been remarked. In the conclusion, a general evaluation of the study has been made.

Keywords: Aşkî Mustafa Efendi, Islamic History, Semhûdî, Vefâü'l-Vefâ, History of Medina.

KISALTMALAR

b.	: bin
Bk.	: bakınız
C.	: cilt
H.	: Hicrî
H.	: Hazreti
M.	: Mîlâdî
mm	: milimetre
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Tarihe damga vurmuş her şehir, bünyesinde bir medeniyeti ve kültürü barındırıp yaşatır. Bu bağlamda İslam'ın en önemli şehirlerinden olan Medîne, Hz. Peygamber'in Mekke'de hak dini tebliğ faaliyetinde müşriklerin çıkardığı birtakım sıkıntılar sebebiyle, hicret etmek zorunda kaldığı ve İslam devletinin ve medeniyetinin tohumlarının atılıp filizlendiği bir şehirdir. Böylesine kıymetli bir beldenin İslam tarihi açısından önemi büyüktür. Hz. Peygamber'in, risaletinin son on yılında bu şehirde olması ve burada medfun bulunması şehre olan hürmeti daha da arttırmıştır. Bu durum devlet yöneticilerinin Medîne'ye dâir îmar faaliyetlerine kadar aksetmiştir. Özellikle Mescid-i Nebevî'nin ve Ravza-i Şerîf'in tâdilât ve ziyâde çalışmalarında, Hz. Peygamber'den sonra birçok devlet erkânı büyük bir çaba göstermiştir. Bu husus, Hz. Peygamber'e ve onun yaşadığı şehre olan sevgisinin nişânesidir.

İslam medeniyetinin beşikliğini yapmış olan Medîne'nin her şehir gibi, kurulduğu ilk andan bu güne kadarki süreç içerisinde tarihi de oluşmuştur. Bu şehrin tarihinin, kimi zaman Medîne ve Hz. Peygamber sevdalısı isimler tarafından yazıya geçirildiği görülmüştür. Bu anlamda dikkati çeken ilk isimler arasında *Vefâü'l-Vefâ* adlı eseriyle Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Alî bin Abdullâh el-Hasenî es-Semhûdî ¹ gelmektedir. Öte yandan, Osmanlı pâdişâhlarından Sultan Abdülmecid'in Türkçe olarak kaleme alınmış bir Medîne tarihinin bulunmayışı dikkatini çekmiş ve bu hususta Kilisli Aşkî Mustafa Efendi'yi görevlendirmiştir. Aşkî, uzun araştırmaları neticesinde Semhûdî'nin Arapça tarih eseri olan *Vefâü'l-Vefâ*'sını tercüme etmekte karar kılmıştır. Eserini üç cilt hâlinde tertipleyen Aşkî, ilk iki cildi birtakım eklemeler yaparak tercüme etmiş; son cildi ise telif bir eser olarak hazırlamıştır.

Medîne tarihi üzerine yazılmış Türkçe eserlerin kısıtlılığı dikkati çeken bir husustur. Bu konuda bizlere kaynaklık edebilecek eser, Aşkî Mustafa Efendi'nin Semhûdî'den tercüme ettiği *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri*

¹ Bu çalışmada yazarın ismi, kısa olarak Semhûdî şeklinde kullanılacaktır.

*Beledi Hayri'l-Beriyye*² adlı eseridir. Bu yapıt özelde Medîne şehri, genelde İslam tarihi çalışanlarının istifâde edebileceği bir eserdir. İslam tarihi açısından böylesine kıymetli bir şehrin tarihine dâir eserlerin kısıtlılığı, bizi bu konuda çalışma yapmaya itmiştir. Aşkî'nin Medîne tarihi üzerine yazmış olduğu bu eserin transkripsiyon çalışmasının yapılması ve muhtevâsının ortaya çıkarılması elzem bir durum olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada Aşkî'nin Osmanlı Türkçesiyle kaleme aldığı Medîne tarihini konu alan üç ciltlik eserinin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarının transkripsiyon çalışması yapılmıştır. Bununla beraber metin, muhtevâ yönünden incelenmiştir. Öncelikle eserde kullanılan tercüme yöntemi izah edilip metinde geçen âyetler derlenmiştir. Daha sonra metinde zikredilen şahıs, mekân, kitap ve kabile isimleri ayrı başlıklar hâlinde bir araya getirilmiş ve isimlerin geçtiği varaklar belirtilmiştir.

Çalışma esnasında, başta Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ*'sından ve Aşkî'nin *Medîne Tarihi* adlı eserinden istifâde edilmiştir. Yine Semhûdî ile Aşkî'yi ve özellikle Medîne tarihini kısmen ya da tamamen konu alan çeşitli bilimsel çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu bilimsel çalışmaları; yüksek lisans ve doktora tezleri, ansiklopedi maddeleri ve makaleler oluşturmaktadır.

Eser, muhtevâ yönüyle Medîne'nin tarihinin yanında şehrin sosyal yapısı, kültürü, ekonomisi, mîmârisi gibi birtakım konularda da bilgiler içermesi bakımından dikkate değerdir. Bu bakımdan çalışma; İslam tarihi, kültürü, mîmârisi vb. konularda ya da husûsiyetle Medîne tarihi üzerine çalışma yapacakların istifâdesine sunulmuştur.

² Bu eser üzerinde ilk araştırmaları yapan İsmail Erünsal eseri *Medine Tarihi* olarak kısa adlandırma yoluna gitmiştir. Bu adlandırma diğer çalışmalarda da kullanılmıştır. Nurettin Gemici ve Ömer Faruk Can tarafından 2020'de hazırlanan makalede, eserin ismi *Ta'tir* olarak da kısaltılmıştır. Bu çalışmada eserin ismi genel olarak *Medine Tarihi* şeklinde kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİN MÜELLİFİ, MÜTERCİMİ VE İKİNCİ CİLDİN 1-93 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVÂSİ

Çalışmanın ilk bölümünde öncelikle, transkripsiyon çalışması yapılan *Medîne Tarihi* adlı tercüme esere kaynaklık eden *Vefâü'l-Vefâ* adlı eser ve müellifi Semhûdî hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra Semhûdî'nin bu eserini tercüme eden Aşkî Mustafa Efendi ve eserleri hakkında mâlûmat verilecektir. İncelenen nüshadaki müntensihin yazımla ilgili husûsiyetleri değerlendirilip Aşkî'nin eserde kullandığı tercüme metoduna değinilecektir. Son olarak Aşkî'nin bahsi geçen eserinin ikinci cildinin 1-93 numaralı varakların içeriği metinde geçen konular, âyetler ile kişi, yer, kitap ve kabile isimleri açısından irdelenecektir.

1.1. ES-SEMHÛDÎ VE VEFÂÜ'L-VEFÂ BÎ-AHBÂRİ DÂRİ'L- MUSTAFA ADLI ESERİ

Vefâü'l-Vefâ adlı eser, Aşkî Mustafa Efendi'nin *Medîne Tarihi* diye adlandırılan eserine temel teşkil etmiştir. Bu sebeple hem bu eserin yazarı hem de eser hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Semhûdî ve eseri *Vefâü'l-Vefâ* üzerine yapılmış tafsîlâtlı Türkçe çalışmaların az olduğu söylenebilir. İbrahim Barca'ya ait doktora tezi³ ve Nuri Kaya'nın yüksek lisans tezi⁴ bu konuda ön plana çıkan çalışmalardandır.

Nûruddîn Ebu'l-Hasen Alî es-Semhûdî, Güney Mısır'da yer alan Semhûd köyünde H. 844 / M. 1440 yılında dünyaya gelmiş ve çocukluğu bu köyde geçmiştir. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i hıfzetmiş, tahsiline kadı olan babasının tedrisâtından geçerek başlamıştır. Babasıyla dönemin önemli ilim şehri olan

³ Bk. İbrahim, Barca, “Ebü'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Abdillâh el-Hasenî es-Semhûdî eş-Şâfiî” (911/1506) ve Medine Tarihiyle İlgili “Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ Adlı Eseri”, (Doktora Tezi, Harran Üniversitesi, 2016). Daha sonra bu tez, yazar tarafından *es-Semhûdî ve Medine Tarihi* adıyla kitaplaştırılmıştır.

⁴ Bk. Nuri, Kaya, “Medine Tarihcisi Semhûdî ve Vefâü'l-Vefâ Eseri” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017).

Kâhire'ye yolculuk yapmıştır. Burada çok sayıda saygın âlimden ders alıp kısa sürede ders ve fetvâ verecek ilmî olgunluğa ulaşmış, Şafîî fıkhnın önemli bir bilgini olmuştur. Hac ibadetini îfâ niyetiyle gittiği Mekke'de bir süre ikâmet etmiştir. Burada hem öğrencilik hem de hocalık yapmıştır. Daha sonrasında Medîne'ye yerleşmiştir. Medîne'nin mûteber âlimlerinden olmuştur.⁵

Semhûdî ömrünün büyük bir bölümünü Medîne'de geçirmiştir. Bu süreçte ilmî çalışmalara ağırlık vermiş, birçok talebe yetiştirmiştir. Çocuklukta başlayan ilim serüveni meyvelerini bu dönemde vermeye başlamıştır. Bir ilim âşığı olan Semhûdî; fıkıh, fıkıh usûlü, akâid, hadis ve tarih ilimlerinde derin bir ilim sâhibi olup bu ilim alanlarında önemli eserler yazmıştır. Kimi zaman Mekke, Kâhire ve Kudüs'e çeşitli ziyaretlerde bulunan Semhûdî, H. 911 (1506) yılında uzun bir süre ikâmet ettiği Medîne'de üç günlük hastalığın akabinde dârü'l-bekâyâ hicret etmiş ve Cennetü'l-Bakî'e defnedilmiştir.⁶

Yaşadığı şehre duyarlı ve şehrin tarihine meraklı olan Semhûdî, Medîne ve Medîne'deki kültür, yaşam, önemli mekânlar üzerine araştırmalarını yoğunlaştırmış H. 886 (1481) yılında Mescid-i Nebevî'de çıkan yangında telef olan *İktidâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı eserini kaleme almıştır. Bu musibete karşı mukâvemet gösteren müellif daha sonra yapmış olduğu ilmî çalışmalar neticesinde *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafa* adlı yapıtı ortaya koymayı başarmıştır. Bu eser, telef olan eserin bir telâfisi niteliğindedir.

Vefâü'l-Vefâ adlı yapıtın içeriğine bakacak olursak, bir mukaddime ve sekiz bâb, seksen dokuz fasıldan müteşekkildir. Eserin ilk bâbında, Medîne'ye verilen adlar; ikinci bâbında, Medîne'nin fazileti ve ehemmiyeti işlenmiştir. Üçüncü bâb, Medîne'nin kuruluşu ve buraya yerleşen kavimleri; dördüncü bâb ise, Mescid-i Nebevî ile birlikte Hücre-i Saadet'i, Ravza-i Mutahhara'yı ve Medîne şehrinin tarihsel süreçteki değişimi konu edinmiştir. Beşinci bâb, Medîne'de bulunan mescidleri, Cennetü'l-Bakî' kabristanlığı ve kabristanlığa defnedilen kişilerin mezarlarını, şehirdeki türbeleri ve Uhud Şehitliği'ni; altıncı bâb, şehirde bulunan önemli kuyuları, Hz. Peygamber'in hurmalıklarını ve seferleri sırasında namaz kıldığı namazgâhları içermektedir. Yedinci bâb, Medîne'nin coğrafyasına dâir

⁵ İbrahim Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, (Siirt: Siyer Yay., 2016), 42-45.

⁶ Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 48.

bilgiler içermektedir. Medîne’de bulunan önemli vadi, dağ, tepe, meşhur bahçe ve çiftlikler vb. yerler konu edilmektedir. Sekizinci bâbta ise, Hz. Peygamber’in Ravza’sını ziyaret etmenin ehemmiyeti ve usûlü işlenmiştir.⁷

1.2. AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

Aşkî Mustafa Efendi’nin kendi döneminde, hakkında bilgilere ulaşabileceğimiz, bize kaynaklık edecek yeterince doküman yoktur. Ancak kendi eserlerinden yola çıkarak oluşturulan veya küçük küçük bahislerde isminin zikredilmesi sebebiyle ulaşılan bilgiler, mutasavvıf hakkında bir tablo çizilmesini muğlak da olsa mümkün kılmıştır. Aşkî ile ilgili bilgilere kaynaklık oluşturan eserler, onun ve eserleri üzerine çalışmış araştırmacılar⁸ tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bu araştırmacılardan Mehmet Şamil Baş ve Orhan Bilgin öne çıkan isimler olarak belirtilmelidir. Aşkî Mustafa Efendi’nin kendi künyesinde ismi “Aşkî Mustafa b. Ömer el-Kilisî” şeklinde geçmektedir.⁹ Kilisli olduğu bilinen mutasavvıfın doğum tarihi kesin olmamakla birlikte 18. yüzyılın sonlarına doğru doğduğu bilinmektedir. Ölüm tarihi de doğum tarihi gibi kesin bir tarihe bağlanamamaktadır. Baş, “Sonuç olarak biz Aşkî’nin H. 1288 ile H. 1294 yılları arasında ve 85 yaşlarında ölmüş olduğunu düşünmekteyiz. Bu da milâdî olarak 1871 ile 1877 yıllarına tekâbül etmektedir.”¹⁰ diyerek bu tahmini durumu ifade etmiştir.

Hayat serüvenine Kilis’te başlayan mutasavvıf, yaşamının temeline Hz. Muhammed’in hüküm sürdüğü toprakları görme arzusunu koymuştur. Aşkî, pek

⁷ Mustafa Sabri Küçükbaş, “Semhûdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2009), 36: 489-491.

⁸ Aşkî’nin yaşamı ve yapıtları üzerine bilimsel ilk çalışmalar, Orhan Bilgin ve İsmail E. Erünsal’ın kaleminden çıkmıştır. Bk. Orhan Bilgin, “Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5 (1989); İsmail E. Erünsal, “Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dâir Eseri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6 (1990). Mehmet Şamil Baş, Osmanlı arşiv belgelerini tarayarak yeni bilgiler elde edip Aşkî’nin hayatına ışık tutmuştur. Bu bilgilere yüksek lisans tezinde yer vermiştir. Bk. Mehmet Şamil Baş, “Aşkî Mustafa Efendi’nin Vahdet-Nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)”, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007). Aşkî’nin hayatı ve yapıtlarıyla alakalı en kapsamlı ve detaylı bilgiler için bk. Mehmet Şamil Baş, “Aşkî Mustafa Efendi’nin Hayatı Eserleri ve Sâkî-nâme Mesnevîsi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/35 (2012). Bu konudaki yeni gelişmeler için bk. Nurettin Gemici - Ömer Faruk Can, “Aşkî Mustafa Efendi’nin Medine Tarihine Dâir Birtakım Yeni Bulgular”, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 8 (2020), 171-190.

⁹ Baş, “Vahdet-Nâme”, 9.

¹⁰ Baş, “Vahdet-Nâme”, 21.

çok seyahate çıkmıştır ve bu yolculukların bir kısmının nerelere yapıldığına dair kaynaklarda bilgilere rastlanmaktadır. Hatta Orhan Bilgin, şâirin ilk seyahatinin Suriye'ye olduğunu, orada Hâlidîye kolunu kuran Şeyh Hâlid Ziyaeddin ile görüştüğünü ve bir cenazeye katıldığını söyler.¹¹ Sonrasında geçtiği Mısır'da bir süre kalan ve ilim öğrenen şâir daha sonra özlem duyduğu topraklara¹² Mekke'ye gitmiştir.

Aşkî, hayatının yirmi yıllık bölümünü geçirdiği, evlendiği ve çocuklarının olduğu toprakları, efendisine daha yakın olmak maksadıyla terk edip Medîne'ye göçmüştür. Kendi eseri olan *Medîne Tarihi*'nden, Medîne'de yaşadığına bölgeyi tanıdığına ve şehir hakkında ilmî çalışmalar yaptığına dâir şöyle bir not da aktarılabilir: “*Sâhib-i tercüme Mustafa Aşkî dir ki sene bin iki yüz altmış tarihinde vâfir kütüb-i tevârih ü siyer mütâlaa iderek ve ahâli-i Medînenin meşâyihlerinden suâl iderek mezbur Bi'r-i Ebî Eyyûbı bulmaklığa muvaffak oldum.*”¹³

Bir müddet yaşadığı Medîne'de dersler vermiş, ilimle meşgul olmuş ancak kendisine hor ve hakir bakanlar yüzünden sevdiği topraklardan ayrılmak zorunda kalmıştır.¹⁴ Burada belirtmek gerekir ki bu seyahatlerin arasında bir de Girit seyahati yapmıştır.¹⁵ Seyahatlerinden birini büyük ihsan gördüğü, *Medîne Tarihi* isimli eserin de yazılmasına vesile olacak Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a yapmıştır. Dönemin sultanı Abdülmecid ile tanışmış; sultan, ona kendini İstanbul'da karşılayan Nûri Mustafa Paşa gibi geçim derdinden kurtaracak lütufta bulunmuştur. Sultan, kendisinden bir Medîne tarihi ister ve bunun için kendisine bir miktar para verir, böylece Aşkî tekrar Medîne'nin yollarına düşer.¹⁶ Eseri için uzun bir araştırma safhası geçiren mutasavvıf, pâdişâhın isteğini *Medîne Tarihi* diye isimlendirdiğimiz eserle yerine getirir.

Aşkî, derin bir peygamber aşığıdır. Kendisi, Hz. Peygamber'e daha yakın olmak düşüncesiyle yerini yurdunu terk eden bir gönül insanıdır. Peygamber aşkı, onun şiirlerinde de kendine yer bulmuştur. Aşkî, Hz. Peygamber'e olan sevgisini,

¹¹ Bilgin, “Aşk-Nâme”, 211-222.

¹² Gemici - Can, “Medine Tarihine Dâir Birtakım Yeni Bulgular”, 171-190.

¹³ Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 5^a-5^b.

¹⁴ Baş, “Vahdet-Nâme”, 13.

¹⁵ Bilgin, “Aşk-Nâme”, 211-222.

¹⁶ Baş, “Vahdet-Nâme”, 17.

ömrünü boş yere sarf etmeyip Ravza-i Mutahhara'yı ziyaret etmekle göstermektedir.

Nakd-i ömrün boş yere sarf itme Aşkî Ravzada

Hûşe-i çîn-i merâm ol bu mekâna it devâm¹⁷

Bir başka beyitte, Aşkî'nin Hz. Peygamber'in kubbe-i hadrasının gözünden bir saat dahi uzak olmaması için Cenâb-ı Allah'a yalvarışını görürüz.

Civâr-ı akdesinde Aşkî-i bî-çârenin ya Rabb

Gözünden olmasun dûr bir sâat kubbe-i hadrâ¹⁸

Aşkî'nin eserlerinin neler olduğuna kısaca da olsa değinmek yerinde olacaktır. Dîvânını, tarih manzumelerini, mesnevîlerini ihtivâ eden *Behce-i Letâif* ve *Lehce-i Maârif* adlı külliyyâtı vardır. Bu külliyyatta *Vahdet-nâme*¹⁹, *Aşk-nâme*²⁰, *Mi'rac-nâme*²¹, *Der Na't-ı Mesnevî ve Sâhib-i Mesnevî*, *Sâkî-nâme*²² ve *Dîvân*²³ eserleri vardır. Bu külliyyâtın Mehmet Salih Efendi tarafından kopya edilmiş üç nüshası vardır. Ayrıca Aşkî'ye ait olduğu düşünülen fakat henüz nüshası ele geçmeyen *Fîhi Mâ Fih Tercüme* ve *Şerhi* adlı bir eser daha vardır.²⁴

Aşkî Mustafa Efendi'nin bir diğer eseri teze konu olan, *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye* adlı yapıttır. Bu eser, bir sonraki başlık altında işlenecektir.

Başta da belirttiğimiz gibi Aşkî Mustafa Efendi'nin hayatını detaylıca inceleyen araştırmacılar olduğu için bu bölümü genel hatlarıyla ifade etmekle yetindik ancak belirtilmesi gereken bir husus da Aşkî Mustafa Efendi'nin bir Mevlevî şeyhi olduğudur: “H. 1264 yılında Haremeyn-i Şerîfeyn'deki Mevlevîhâneler Aşkî'ye ihâle olunmuştur. Aşkî bu Mevlevîhânelerde ders vermektedir.”²⁵ diyerek açıklanan bu durum onun aynı zamanda ilmî seviyesini de

¹⁷ Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 33^a.

¹⁸ Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 70^b.

¹⁹ Bk. Baş, “Vahdet-Nâme”; Mehmet Şamil Baş, “Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme'si ve Mevlevîlik”, *Yedi İklim Dergisi* 211 (2007), 136-142.

²⁰ Bk. Bilgin, “Aşk-Nâme” 211-222.

²¹ Bk. Orhan Bilgin, “*Aşkî Mustafa Efendi ve Mi'rac-Nâmesi*”, Prof.Dr. Nihat M. Çetin'e Armağan, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1999), 97-116.

²² Bk. Baş, “Sâkî-Nâme” 249-280.

²³ Bk. Melek, Bıyık Yapa, “Aşkî Mustafa Divanı (Edisyon Kritik)” (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

²⁴ Baş, “Vahdet-Nâme”, 27-30.

²⁵ Baş, “Vahdet-Nâme”, 22.

ifâde etmektedir. Transkripsiyon çalışması yapılan varaklarda Aşkî'ye ait bir şiirde, Hz. Ebû Bekir övgüsü yapılırken Mevlânâ'ya hoş bir gönderme yapılmaktadır.

Cedd-i a'lâsıdır ol hazret-i Mevlânânın

Mazhar u muzhir-i esrâr-ı safâdır Sıddîk²⁶

1.3. TA'TÎRU ERCÂÎ'D-DEVLETİ'L-MECÎDİYYE Bİ-TÎBİ AHBÂRİ BELEDİ HAYRÎ'L-BERİYYE

Aşkî Mustafa Efendi'ye ait bu tarih içerikli eserin ilk iki cildi, Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ* adlı eserinin tercümesidir. Son cildi ise tercüme değil, telif bir eserdir.

Eser Sultan Abdülmecid'in isteği üzerine kaleme alınmıştır. Bu eserin Medîne tarihi üzerine yazılmış Türkçe bir eser olması, Müslüman Türkler açısından önemli bir boşluğu doldurmuştur. Üç cilt hâlinde yazılan eserin son zamana kadar bilenen tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi'nde yer alan nüshasıydı. Nurettin Gemici ve Ömer Faruk Can tarafından yapılan ilmî girişimler ışığında Kâhire ve Paris nüshaları da ortaya çıkarılmıştır. Bu nüshalar mukâyese edildiğinde en müttekâmil nüshanın İstanbul nüshası olduğu söylenebilir.²⁷

Bu çalışmada kullanılan İstanbul nüshası, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi'nde Nâdir Eserler Kütüphânesi Türkçe Yazma Eserler bölümünde yer almakta olup sırasıyla üç cilt, 1488-1489-1490 demirbaş numaralarıyla kayıtlıdır. Yine eserin birinci cildi 349, ikinci cildi 372 ve üçüncü cildi 259 varaktan müteşekkildir. Yapıt büyük boyutta olup (320x210 / 225x125 mm.) her sayfa, 25 satırdan oluşmaktadır. İstinsah tarihleri ciltlerin sonunda mevcuttur. Müstensihi Muhammed Rasih Bursevî olan eserin ilk cildi H. 1262'de, ikinci ve üçüncü ciltler ise aynı yılda H. 1263'te Medîne'de istinsah edilmiştir. Çalışmada istifade edilen bu nüsha, Rıza Paşa Kütüphânesi'den İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi'ne aktarılmıştır.²⁸

Üç ciltten müteşekkil eserin ilk iki cildinin konuları, çevrildiği eser olan *Vefâü'l-Vefâ* ile hâliyle benzerlik göstermektedir. Son cilt ise Aşkî'nin birtakım

²⁶ Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 48^a.

²⁷ Gemici - Can, "Medine Tarihine Dâir Birtakım Yeni Bulgular", 183-184.

²⁸ Bk. Erünsal, "Aşkî Mustafa Efendi" 113.

müşahedelerini, araştırmalarını, Semhûdî'den sonraki Medîne'yi ve mütercim Aşkî'nin yaşadığı dönemdeki Medîne'ye dâir izlenimlerini içermektedir.

Eser Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Eserde yalnız mensur bölümler olmayıp manzum kısımlar da vardır. Bir tarih eserine göre oldukça fazla şiire rastlamak mümkündür. Türkçe, Arapça ve Farsça manzum parçaların bulunduğu eserde Aşkî'ye ait şiirlerin bulunması eseri edebî yönden daha da anlamlı kılmaktadır.

Esere dil ve anlatım yönünden bakacak olursak; yapıtın dilinin yer yer süslü olduğu söyleyenebilir. Kimi yerlerdeki betimlemeler, tasvirler, terimsel ifâdeler ve özellikle şiirlerde kullanılan birtakım edebî sanatlar, Arapça ve Farsça terkip ve ibâreler anlatımı süslü, dili ağır kılmıştır.

1.4. MÜSTENSİHİN İMLA HUSUSİYETLERİ

Üç ciltten müteşekkil, Aşkî'nin *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye* adını verdiği bu eserin üç nüshası bulunmakta olup çalışmada İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi'nde nâdir eserler kısmında yer alan nüsha esas alınmıştır.

Eser, devrin pâdişâhı olan Abdülmecid Han'a sunulmuş olup gâyet temiz ve okunaklı bir yapıdadır. Eser nesih hattıyla kaleme alınmıştır.

Dönemin dil özelliklerini ihtivâ eden eserde Türkçe, Arapça ve Farsça birtakım şiirlere ve cümlelere de rastlanılmaktadır. Özellikle girift ve okunması karıştırılabilecek ibârelerde harekeleme usûlüne gidilmiştir. Eserde cümle bitimlerine durak konulmuştur.

Eserle ilgili bir diğer özellik, kullanılan mürekkep renginin siyah oluşudur. Genel itibarla böyle olsa da önemli görülen ibâreler, kırmızı mürekkeple yazılmıştır, bazen de ibârenin önemine binâen kırmızı mürekkeple üzeri çizilmiştir.

Eserde önemli bir hususu belirtmek için matlab kaydı düşülmüştür.²⁹ Bu kayıt sayfanın sağ kenarındaki boşluğa yazılmıştır.

²⁹ İlgili örnek için bk. Aşkî, *Medîne Tarihi*, 2: 9^b.

Eserde bir sayfada yirmi beş³⁰ satır bulunmaktadır. Metnin etrafı cetvelle çerçevelenmiştir. Sayfalarda, muhtemel sayfa kayıplarının anlaşılması için rekabe kaydı vardır. Sol üst köşede varak numaraları verilmiştir.

Müntensih kimi zaman, yazım hatalarını fark edip üstünü çizip tekrar yazarak gidermeye çalışmıştır. Fakat yine de eserde imlâ hataları ve harflerde nokta eksiklikleri mevcuttur. Bu tür imlâ ve nokta hatalarını örnekleriyle şu şekilde verebiliriz:

Kimi zaman harflerdeki noktanın unutulduğu görülmektedir. Örneğin; ‘azîm عظیم (19^a) şeklinde, Merâğî مراعى (22^a-23^a) şeklinde, ğarḳ عرق (70^b) şeklinde yazılmıştır.

Harflerdeki nokta kullanımıyla ilgili bir husus da bazı kelimelerin hem پ hem de ب harfiyle kullanımlarının olmasıdır. Örneğin; parmak پرمق (21^b) şeklinde, barmak برمق (21^b) şeklinde kullanımlara metinde çokça rastlanmaktadır. Aynı duruma چ ve ج harflerinde de rastlanmaktadır. Örneğin; pençere پنچره (6^a) şeklinde, pencere پنجره (6^a) şeklinde ikili kullanımlar metinde yer almaktadır.

Bazen yan yana yazılan harflerin yer değiştirmesi sebebiyle imlâ hatasına düşülmüştür. Örneğin, kûbbe-i zerḳā رزقا قبه (85^b) şeklinde yazılmıştır.

Kelime yazımlarında birtakım imlâ hataları yapılmıştır. Günümüzde tırabzan olarak yazılan kelime metinde farklı şekillerde geçmektedir: dırabzun طرابزون ve tırabzun درابزون (6^a) şeklinde, dırabzan درابزان (8^b) şeklinde yazılmıştır.

Harflerin unutulup yazılmaması sebebiyle yapılan imlâ hataları da vardır. Örneğin; şehâdet شہات (11^a) şeklinde, isbât اثبت (13^a) şeklinde, nâfile نفله (28^a) şeklinde yazılmıştır. Bunun yanında şedde kullanıldığı halde fazladan harf yazımı sebebiyle yapılan hatalar da mevcuttur. Örneğin; cedddinden جدّندن (11^b), haddinden حدّندن (16^a) gibi.

³⁰ Transkripsiyon çalışmasını yaptığımız eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varakları genellikle yirmi beş satırdan oluşmaktadır. Fakat 1^b varağı ile içerisinde Hücre-i Şerîf'e ait çizimlerin bulunduğu 71^b, 72^a, 73^a ve 93^a varakları bu hususun dışındadır.

Müstensih, metinde yer alan âyetlerin doğru okunabilmesi için harekeleme yoluna başvurmuştur fakat metnimizde bulunan Bakara sûresinin 144. âyet-i kerimesindeki bir kelimedede harekeleme hatası yapılmıştır. (10^b) وَجْهَكَ şeklinde olması gerekirken هُ'nin harekesini üstün olarak وَجْهَكَ şeklinde yazmıştır. Bununla birlikte metinde zikredilen Tevbe sûresinin 114. âyet-i kerimesinde السَّاجِدُونَ kelimesi yazılmamıştır. (76^a)

Müstensih kimi zaman bazı kelimeleri iki defa art arda yazmıştır. İki defa yazdığının farkına varmışsa birinin üzerini çizme yoluna gitmiştir. Örneğin, gubardan غباردن (3^b) ve fakat فقط (61^b) kelimeleri iki defa yazılmış ikinci kelimelerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Bunun yanında dâhil ü hâric خارج و داخل (73^a) ibâresi iki defa yazılmış fakat ikincisinin üstü çizilmemiştir.

Kimi zaman kelimenin aslında var olan hemze kelimedede yazılmamıştır. Örneğin; دایره (72^a), عایشة (45^b), قراین (60^b) gibi.

Belirtme hal eki -i'yi göstermek için ی harfî değil de ء kullanıldığı da görülür. Örneğin; كعبة (13^b) üstüvânei اسطوانة (36^a) gibi.

Müstensihin imlâ ve noktalama hataları, transkripsiyon çalışmamızda düzeltilmiştir. Fakat bir tarihçi ve hadis râvisi olan İbn Zebâle'nin adı metindeki şeddeli kullanımına uygun olarak İbn Zebbâle şeklinde yazılmıştır.

1.5. 1-93 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVÂSI

Bu başlık altında evvela, Aşkî Mustafa Efendi'nin eserini hazırlarken kullanmış olduğu tercüme yönteminden bahsedilecektir. Ardından metinde işlenen konular ve metinde geçen âyetler verilecektir. Son olarak da metinde yer alan şahıs, mekân, kitap ve kabile isimleri ele alınacaktır.

Metindeki çeviri metoduna bakmadan önce metnin yapısına bakmakta fayda vardır. Mensur ağırlıklı bu tarih yapıtında, manzum parçalar da yer almaktadır. Farsça, Arapça ve Türkçe şiirler mevcuttur. Bu şiirler, genel itibarla na't ağırlıklıdır ve konu bağlamına uygun olarak metinde yer bulmuştur. Özellikle eserde uzun konu anlatımlarından sonra yer alan bu şiirler, okurun ruh dünyasına ve estetik

zevkine hitap etmesi yönüyle eseri zenginleştirmiş ve metni tekdüze yapıdan kurtarmıştır.

Metinde yer alan bazı şiirlerin mahlası yoktur hatta mensur kısımda kime ait olduğuna dâir bilgi de mevcut değildir. *Medîne Tarihi* adlı eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarında 6 yerde 41 Farsça beyit bulunmaktadır. Şeyh Hâlid, Hasan Kâşîfî, Hâce Hâfız gibi isimlere ait Farsça şiirler mevcuttur. İlgili varaklarda 17 yerde toplamda 74 Arapça beyit bulunmaktadır. Arapça şiirlerden en uzununu 20 beyitten oluşmaktadır ve İbn Câbir el-Endülüî'ye aittir. Konu akışına muvâfık verilen 1 ya da 2 beyitten oluşan Arapça manzum parçalara metinde çokça rastlanılmaktadır.

Metinde 30 yerde toplam 196 Türkçe beyit vardır. Bu beyitlerden bir tanesi Arapça şiirin tercümesidir. Aşkî mahlasının bulunduğu 6 şiir, bir de mahlası bulunmayıp Aşkî'ye ait olduğu bilgisi yer alan bir şiir vardır. Ayrıca metinde yer alan Şeyh Galip'e ait 17 beyitlik şiire Aşkî, mahlasını kullanarak bir beyit eklemiştir.³¹ Türkçe şiirlerde genel olarak Hz. Peygamber, Hülefâ-i Râşidîn ve Ehl-i Beyt övgüsü vardır. Metindeki en uzun Türkçe şiir 40 beyittir ve Aşkî'ye ait olup Kerbelâ hâdisesinden duyulan üzüntü, Hz. Hüseyin sevgisi ve Hz. Hüseyin'i şehit edenlere olan öfke işlenmektedir.

1.5.1. Metindeki Tercüme Yöntemi

Aşkî Mustafa Efendi'nin *Medîne Tarihi* diye adlandırılan eseri, Arapçadan Osmanlı Türkçesine çevrilmiş bir tercüme yapıttır. Bu yapıt çevrilirken dönemin tercüme geleneğine uyulup birebir tercüme şeklinde değil de birtakım eklemeler, eksiltmeler ve özetlemeler yapılarak kaleme alınmıştır. Bu sebeple, çeviri yapılırken Aşkî'nin nasıl bir yöntemle eserini ortaya koyduğunu belirtmek gerekmektedir. Bununla birlikte, elbette asıl eser olan Semhûdî'nin eseri ile Aşkî'nin tercüme eserinin tafsîlatlı bir şekilde mukâyesesi, ayrı bir çalışmanın konusu olduğu söylenilebilir.

Aşkî'nin *Medîne Tarihi* eseri üç ciltten oluşmaktadır. İlk iki cilt, Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ*'sının tercümesidir. Fakat birebir tercümesi olduğu söylenemez. Özellikle, Aşkî'nin Semhûdî'den sonraki döneme ait bilgiler vermesi,

³¹ İlgili şiir için bk. Aşkî, *Medîne Tarihi*, 2: 47^b-48^a.

bununla birlikte eserde Şeyh Galip gibi Semhûdî'den sonra yaşamış şâirlerin şiirlerine ve hatta kendi şiirlerine yer vermesi gibi hususlar eseri telif bir eser hüviyetine yaklaştırmıştır. Üçüncü cilt ise Aşkî'nin Semhûdî'den sonraki dönemi anlattığı, birtakım şiirlerin bulunduğu telif bir eserdir.

Yukarıda bahsedilen durumu daha da netleştirmek adına ve Aşkî'nin bu eserde nasıl bir tercüme yöntemi izlediğini görebilmek için eserin birinci cildinde yer alan “*Sebeb-i Tercüme-i în Kitâb-ı Müstetâb*” başlıklı kısma bakmak gerek

mektedir. Bu başlık altında eserin Sultan Abdülmecid'in isteği üzerine kaleme alındığından bahsedilmektedir. Bununla birlikte Aşkî; eserini açık, muğlak ifâdelerden uzak bir dille yazdığından, sahih hadisleri eserine alıp senet bilgisi vermediğinden, esere birtakım na't türünde manzumeler eklediğinden ayrıca son cildin Semhûdî'den sonraki dönemde yaşanan gelişmeleri içerdiğinden bahsetmektedir.³²

Semhûdî ve bahsi geçen eser üzerine çalışmalar yapan İbrahim Barca, Aşkî'nin bu tercümesine de değinmektedir. Barca, Aşkî'nin izlemiş olduğu tercüme yönteminin günümüzle benzer olmadığını, kimi zaman bazı sayfaları ve bölümleri çevirmediğini, çoğu zaman da metindeki parçaları okuyup özet şeklinde tercüme ettiğini zikretmiştir.³³ Bu duruma, üzerinde çalışma yaptığımız varaklarda da rastlamak mümkündür. Aşkî bir konuyla ilgili mâlûmat aktardıktan sonra tafsîlâtı bilgi için asıl esere bakılmasını tavsiye etmektedir. “*Bu fasılda mevcud olan ihtilâfât rivâyetleri intihâb idüp ihtisâran sâhife-i satra keşîde oldu. Tafsîlin murâd iden asl-ı Tarihe nazar buyursun vallâhu a'lem.*”³⁴

Eserde âyet ve hadis iktibaslarının çokça olduğu görülmektedir. Âyetler olay bağlamında verilmiştir. Örneğin kıblenin değişmesi bahsinde Bakara suresinin 144. âyeti verilmiştir.³⁵ Âyetlerin genellikle sûre bilgisi verilmemiştir. Hadislerin bazen Arapça bazen de Türkçe metni verilmiştir. Hadisler de âyetler gibi olay bağlamında aktarılmıştır. Hadislerin kaynağı ve muhaddisi zikredilmiş, sahabi ravisi ise kimi zaman verilmiş, kimi zaman ise zikredilmemiştir.

³² Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 1: 11^a.

³³ Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 92.

³⁴ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 17^a

³⁵ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 11^a.

Aşkî, bu tercüme eserin bazı yerlerinde süslü, sanatlı bir dil tercih etmiştir. Özellikle, kimi manzum parçalarda yabancı sözcük kullanımından kaynaklı dilin ağırlaştığı görülür. Hz. Peygamber torunlarının ve Hz. Ebû Bekr'in övgüsünün yapıldığı şiirler bu duruma örnek verilebilir.³⁶

Aşkî Mustafa Efendi, metinde genel itibarla kronolojik sıralamaya uygun hareket etmiştir. Kimi zaman olay anlatımında detaylara girildiği için konu bağlamından kopmalar, uzaklaşmalar yaşanmıştır. Örnek olarak; Hücre-i Şerîf'in etrafına kandillerin asılması faslında, kandilleri çalan hırsızın yaşadığı hâdiselerin etraflıca anlatılması gösterilebilir.³⁷

Semhûdî'nin *Vefâu'l-Vefa*'sının telif tercümesi diyebileceğimiz eserin transkripsiyon çalışması yapılan ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarında, Aşkî'nin kimi yerlerde, dönemine ait bilgiler verdiği ve fikir beyân ettiği görülür. Örneğin; Aşkî Medîne'de Ebû Eyyûb Kuyusu'nu bulmakta muvaffak olduğunu *"Sâhib-i tercüme Mustafa Aşkî dir ki sene bin iki yüz altmış tarihinde vâfir kütüb-i tevârih ü siyer mütâlaa iderek ve ahâli-i Medînenin meşâyihlerinden suâl iderek mezbur Bi'r-i Ebî Eyyûbı bulmaklığa muvaffak oldum."*³⁸ biçiminde ifade eder.

Aşkî yine başka bir hususta yaşadığı dönemde, Mescid-i Nebvî'deki kible duvarının durumuyla ilgili şu bilgiyi aktarır: *"Aşkî dir ki bizim vaktimizde kible tarafında târif buyurduğu cidar olmayup cidar u dırabzan mekânında tolaplar olup mezbur tolaplar ile Minber-i Şerîf meyânı memerri'ş-şatdır."*³⁹

Başka bir misâl verecek olursak, Aşkî Hücre-i Saadet ve mihrapların kisvesi ile ilgili dönemindeki uygulama hakkında bilgi vermektedir: *"Aşkî dir ki bizim zamanımızda Hücre-i Saadet ve mihrapların kisvesi Devlet-i Osmaniyyenin cülûsundan cülûsuna bir defa gelür."*⁴⁰

Aşkî'nin yine Semhûdî'den sonraki Medîne'deki gelişmelere dâir bilgiler verdiği metinde görülebilmektedir. Aşkî, kubbe-i zerkânın kubbe-i hadrâya dönüştürülmesinin Sultan Mahmud zamanında gerçekleştiğini şöyle ifâde eder: *"Aşkî dir ki bizim vaktimizde kubbe-i zerkâyı Sultân Mahmûd Hân aleyhi'r-*

³⁶ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 45^a, 46^b.

³⁷ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 80^a.

³⁸ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 5^a, 5^b.

³⁹ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 8^b.

⁴⁰ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 24^a.

*rahmetü ve'r-rıdvân hazretleri hadrâyâ tebdîl idüp Tâvus-ı Cinân gibi nazâr-endâz olanlar kesb-i surûr [u] hubûr iderler.*⁴¹

Aşkî fikrini beyân ettiği kısımlarda mütevâzı bir üslupla kendisi için *fakîr* ibâresini kullanarak düşüncesini belirtmektedir. Örneğin; Hz. Osman'ın Mescid-i Nebvî'ye ziyâdesi faslında ziyâdenin ölçüsüyle ilgili fikrini şöyle açıklar: “*Fakîr dirim ki bu kelam işkalden hâlî değildir. Zira tevfik-i beyne'r-rivâyeteyn muktezâsı budur ki ikisi elli zirâ ola ve yahud ikisi on zirâ ola.*”⁴²

İncelenen varaklardan yola çıkılarak metindeki şiirlere bakılırsa Aşkî mahlaslı şiirlerin varlığı, Şeyh Galip'e ait şiirin mevcudiyeti eserin birebir tercüme olmadığını kanıtlayan başka bir husustur. Tercüme bir eser olan Aşkî'nin *Medîne Tarihi*'nde Arapça ve Farsça manzumeler de vardır. Bu şiirlerin tercümesi verilmemiştir. Yalnızca ilgili varaklarda bir beytin tercümesi aktarılmıştır.⁴³

Sonuç olarak Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ* adlı eserinin tercümesi olan bu eseri, Aşkî Mustafa Efendi; Semhûdî'den sonraki yaşanan hâdiseleri, değişim ve gelişmeleri aktarması; kendi şiirlerine ve devrinde yaşadığı şâirlerin şiirlerine yer vermesi; eserin kimi yerlerine eklemeler yapması, kimi yerlerini de özetleyerek aktarması, bazen de sahib-i tarih ifadesiyle Semhûdî'ye atıfta bulunması gibi sebeplerden ötürü telif bir kimliğe büründürmüştür ve bu durum eserin birebir tercüme olmadığını göstermiştir.

1.5.2. Metinde İşlenen Konular

Aşkî Mustafa Efendi'nin *Medîne Tarihi*'nin ikinci cildinin 1-93 numaralı varakları; Mescid-i Nebvî'nin yerinin satın alınmasını ve inşâsını, Hülefâ-i Râşidîn, Emevî, Abbâsî, Memlûklü ve Osmanlı Devletleri zamanındaki birtakım devlet yöneticilerinin Mescid-i Şerif'i genişletme ve tâdilât çalışmalarını ve bu süreç içerisinde yaşanan birtakım hâdiseleri, Hücre-i Şerif'in tarihsel süreçteki değişimlerini ihtivâ etmektedir.

1^b numaralı varaktan itibaren Mescid-i Nebvî'nin yerinin satın alınması, inşâsı, hudûdu ve ölçüsü tafsîlâtı olarak bildirilmektedir.

⁴¹ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 70^b.

⁴² Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 56^b

⁴³ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 7^b.

10^b numaralı varaktan itibâren kıblenin değişmesine, Hz. Peygamber'in üzerine çıkıp hutbe buyurduğu kütüğüne ve yeni bir minberin yapılması konularına değinilmektedir.

24^a numaralı varaktan itibâren Mescid-i Şerif'in, Minber-i Şerif'in ve Ravza-i Şerif'in fazileti; Mescid-i Şerif'teki direkler, ehl-i suffanın Mescid-i Nebevî'de kalması, Hz. Peygamber'in ve Hz. Fâtıma'nın hânesi, Mescid-i Şerif'e açık olan kapıların kapanması ve istisnâ olanın beyânı gibi mevzûlardan bahsedilmektedir.

50^b numaralı varaktan itibâren Hz. Ömer, Hz. Osman, Velid bin Abdülmelik, Ömer bin Abdülaziz, Mehdî adlı devlet adamlarının Mescid-i Şerif'le ilgili yapmış oldukları çalışmalar anlatılır.

64^a numaralı varaktan itibâren Hücre-i Şerif ve içindeki kabirler, buraya ait birtakım çizimler, Hücre-i Şerif'e altın ve gümüş kandillerin asılması, Mescid-i Şerif'teki yangından sonra çatının yenilenmesi ve revak ziyâdeleri, sâhib-i tarih zamanındaki Hücre-i Şerif'in imâretinin beyânı gibi konuları içermektedir.

1-93 numaralı varaklarda yer alan konular, daha detaylı şekilde aşağıdaki gibi verilebilir:

1^a

Temellük kaydı.

1^b

Besmele, hamdele, salvele.

Dördüncü bâbın konuları: Mescid-i Nebevî ve Hz. Peygamber'in hücresiyle ilgili işler; Medîne'de bulunan hanlar, saraylar, pazar ve muhâcir menzilleri. Bu bâbın otuz altı fasıldan oluştuğu.

Birinci faslın konusu, Mescid-i Şerif'in yerinin satın alınması ve mescidin özellikleri. Hz. Peygamber'in devesinin mescidin yapılacağı alana çökmesi.

2^a

Hz. Peygamber'in, devesinin çöktüğü yeri mescit yapmayı murâd edip bu arsanın Sehl ve Süheyl adlı iki yetimden satın almasına ilişkin rivâyetlerin aktarılması.

2^b

Sehl ve Süheyl adlı yetimlerin arsayı satmak istemeyip hibe etmek istemeleri ile ilgili ve mescidin arsasına karşılık yetimlere ne verildiğine dâir rivâyetlerin aktarılması.

Mescidin yapılacağı mekândaki hurma ağaçlarının kesilmesi, müşrik kabirlerinin kazılıp kemiklerin çıkarılması ve harâbelerin tesviye edilmesi.

3^a

Hiz. Peygamber'in, Hiz. Musa'nın mescidi gibi bir mescit yapılmasını istemesi.

Mescid yapımına başlanması ve Hiz. Peygamber'in ashâb-ı kirâmla beraber kerpiç taşıyıp şiirler söylemesi.

3^b

Mescidin yapımında Hiz. Peygamber'in ve ashabının söylediği şiirlerle ilgili rivâyetlerin aktarılması.

4^a

Ammâr bin Yâsir'e kerpiçlerin diğer sahâbelere göre çok yüklenilmesi ve bu durumu Ammâr'ın Hiz. Peygambere bildirmesi, Ammâr'ın katliyle ilgili çeşitli rivâyetlerin aktarılması.

4^b

Mescidin inşâsında Hiz. Peygamber ile Ebu Bekir, Ömer ve Osman hazretlerinin beraber çalışmaları ve Hiz. Peygamber'in koymuş olduğu taşın yanına sırasıyla taş koymaları. Bu durumun hilâfet sırasına işaret etmesiyle ilgili rivâyetlerin aktarılması.

Cebrâil aleyhisselâmın Hiz. Peygamber'e gelip Hiz. Allah'ın kendisi için bir bina yap emrini bildirmesi. Hiz. Peygamber'in vahiy meleşine mescidin nasıl olması ile ilgili sorular sorup karşılığında melekten cevap alması.

5^a

Hiz. Peygamber'in Hadramevt tarafından gelip çamur üretiminde mâhir olan bir kimseyi takdir etmesi, kerpiçlerin Bakiü'l-Habhabe'den getirildiği ve bu yerin Ebû Eyyûb Kuyusu'nun bulunduğu yerde olması, bu kuyunun da Safi evlatları bostanlığında bulunması. Bostanın da Habhabe adı verilen nahiyede bulunması.

5^b

Aşkî'nin Medîne'de iken bahsi geçen kuyuyu araştırıp bulması ve o tarihte de kuyunun Ebû Eyyûb Kuyusu adıyla anılması. Ebû Eyyûb Kuyusu'nun bulunduğu çevreye dâir birtakım özelliklerin bildirilmesi.

Müslümanların sayısının artması sebebiyle mescidin genişletilmesi ve güneşten şikâyet edilmesi nedeniyle hurma ağacından ve dallarından bir çatı yapılması.

6^a

Mescid-i Şerîf'in yapımıyla ve sınıрыyla ilgili rivâyetlerin aktarılması.

6^b

Mescid-i Şerîf'in kapıları hakkında bilgi verilmesi.

7^a

Mescid-i Şerîf'in yerini Hz. Osman'ın ensardan bir zattan on bin dinara satın alması.

Hz. Peygamber'in Hz. Musa'nın arîşi gibi bir arîşinin olmasını istemesi.

7^b

İkinci fasıl, Mescid-i Şerîf'in hudûdu ve ölçüsü. Mescid-i Şerîf'in ölçüsü hakkındaki dört rivâyetin aktarılması.

8^a-8^b

Mescid-i Şerîf'in ölçüsü ile ilgili muhtelif rivâyetlerin aktarılması. Bu konuda, hangi âlimlerin hangi rivâyetleri tercih ettiğinin bildirilmesi.

9^a

Mescid-i Şerîf'in batı hudûduyla ilgili birkaç kavlin beyân edilmesi.

9^b

Hz. Osman'ın Mescid-i Şerîf'e ziyâdesi ile ortaya çıkan birtakım vecihlerin aktarılması.

10^a

Mescid-i Şerîf'in genişletilmesi konusunda âlimlerin ihtilafa düşmeleri ve bu konudaki görüşlerinin belirtilmesi.

10^b

Üçüncü fasıl, Hz. Peygamber'in kible değişmeden önce ve değiştikten sonra namazda hangi tarafa döndüğü ve kıblenin değişmesi meselesi.

Hz. Peygamber'in kible değişmeden evvel Kudüs yönüne dönüp namaz kılması fakat Kâbe tarafına dönmeyi sevmesi ve bu konuda ümitli olması. Kiblenin değişmesi ile ilgili âyetin inmesi.

11^a

Kiblenin değişmesi ile ilgili ortaya çıkan rivâyetlerin aktarılması. Yahudilerin kible değişiminden hoşnut olmamaları ve Yahudiler, müşrikler ve münafıkların birtakım söylentiler ortaya çıkarmaları.

11^b

Kiblenin değişiminin ne zaman, hangi namaz sırasında ve hangi mescidde olduğuna dâir rivâyetlerin aktarılması. Kible değişimi haberinin diğer yerlere nasıl ulaştığıyla ilgili rivâyetlerin aktarılması.

12^a

Hz. Peygamber'in kible değişmeden evvel kaç ay Kudüs yönüne namaz kıldığıyla ilgili ve kiblenin değişiminin nerede ve nasıl olduğuna dâir rivâyetlerin aktarılması.

12^b

Hz. Peygamber'in Cibril aleyhisselâma, Cenâb-ı Allah'ın Yahudi kavminin kiblesinden başka bir kibleye emr-i ferman buyurmasından memnun olacağını bildirmesi, bunun için namaz kılıp dua etmesi. Kible değişiminin hangi ayda gerçekteştiğine dâir rivâyetlerin aktarılması.

13^a

Kible değişiminin hangi namazda olduğuna ve ne zaman gerçekteştiğine dâir rivâyetlerin aktarılması.

13^b

Hz. Peygamber'in Mekke'de iken namazlarını nereye dönerek kıldığına dâir muhtelif rivâyetlerin aktarılması.

14^a

Kible değişimiyle ilgili âyet nazil olduktan sonra Mescid-i Şerîf'in kiblesi değiştirilirken Cibril aleyhisselâmın teşrif edip Kâbe yönünü eliyle işaret buyurması ve mescidin kiblesinin altın oluğa hizalanması.

Hz. Peygamber'in Medîne'de kiblenin değişiminden evvel namazlarda Şam yönüne döndüğüne dâir rivâyetlerin aktarılması.

14^b

Hiz. Peygamber'in kible değişiminden sonra on gün farz namazlarını hangi stvaneye karşı kıldığına dir rivyetlerin aktarılması.

15^a

İmam Malik'in, "Senin indinde Rasul-i Ekrem efendimizin mescidinde namaz kılmak iin en sevimli yer neresidir?" soruna "Farz namaz iin ilk saf, nafile namaz iin Efendimiz'in musalla-yı şerifidir." cevabını vermesi.

Hiz. Peygamber'in yönelip namaz kıldığı stvanenin; kendisinden sonra hürmet görmesi, stvaneye baştan ayağa kokular sürülmesi, Haccac bin Yusuf'un Efendimiz'in musallasına işaret olan stvanenin yanına bir sandık yerleştirip sandığın iine mushaf koyması.

15^b

Hiz. Peygamber'in musalla-yı şerifine hangi stvanenin almet olduğuna ve Haccac bin Yusuf'un yaptırmış olduğu sandığın hangi stvanenin yanına koydurduğuna dir rivyetlerin aktarılması.

16^a

Hiz. Peygamber'in namaz kıldığı musallanın yanındaki minberin, sandığın ve tırazanın llerine dir bilgilerin aktarılması.

16^b

Hiz. Peygamber'in musallasının kiblesine lehva asılması, bu levhanın Hiz. Ftima'nın hrız olduğuna inanılması ve aşırı hürmet gösterilip bundan dolayı ziyaret sırasında orada izdihamlar yaşanması ve bu durumu gören Zeyneddin Ahmed bin Muhammed'in o levhayı Harem-i şerif'in deposuna kaldırması.

17^a

Kbe'nin kapısının üstünde bulunan halkanın urvetü'l-vsk olduğuna ve bu halkaya dokunanın cennet ehli olacağına dir inancın birtakım fitne, fesat ve harama sebep olması nedeniyle Zeyneddin Ahmed bin Muhammed tarafından kaldırılması.

Hiz. Peygamber'in mihrabı ve minber-i şerifleriyle ilgili birtakım rivyetlerin aktarılması.

Dördüncü fasıl, Hiz. Peygamber'in üzerinde hutbe buyurduğu minber olarak kullandığı kütüğü ve bunun değiştirilmesi, yerine yeni minber yapılması.

17^b

Ensardan bir kimsenin Hz. Peygamber için bir minber yapmak istemesi ve Hz. Peygamber'in bu durumu kabul buyurup memnun olması.

Bahsi geçen kütüğün yerine yeni minber konulduğunda kütüğün inlemesi ve Hz. Peygamber'in onu mesh buyurması.

18^a

Minber olarak kullanılan hurma kütüğünün inleyip feryat etmesi.

Hz. Peygamber'in onu teselli etmesi, kütüğün lisan-ı hal ile dile gelip şiir söylemesi.

18^b

Bahsi geçen minber kütüğüyle ilgili hadisi Hasan Basri hazretleri rivâyet ederken Hasan Basri'nin içinde bulunduğu ruh hâlinin tasvir edilmesi.

Şâir Hâlid'in Farsça şiiri.

19^a

Şeyh Abdurrahim el-Berî'nin nedâmet duygulu Arapça şiiri.

Zikredilen kütüğün mahalliyle ilgili rivâyetlerin aktarılması. Kütüğün Hz. Peygamber'den ayrılması sebebiyle iki parça olup şiir söylemesi.

19^b

Kütüğün iki parça olup feryad ile zemine düşmesi ve bir kuyu kazılıp gömülmesi. Gömüldüğü yer ile ilgili rivâyetlerin aktarılması. Kütüğün feryadını duyan ashâbın dehşete kapılması bunun üzerine Hz. Peygamber'in ashâba bu duruma taaccüp etmemelerini söylemesi.

Na't-ı şerif.

20^a

Na't-ı şerif.

Kütüğün yerine konulan Minber-i Şerîf'i yapan ustanın kim olduğuyla ilgili rivâyetlerin aktarılması.

20^b

Hz. Ebu Bekir kemal-i edebinden Hz. Peygamber'in oturduğu minberdeki merdivene oturmayıp bir alt merdivene oturmaları, Hz. Ömer'in ilk merdivene oturması, Hz. Osman'ın da hilâfetinin ilk altı yılında aynı usûlle devam etmesi, daha sonra cemaatin artmasıyla Hz. Peygamber'in oturduğu merdivene oturması. Halife

Mansur'un bu hususla ilgili âlimleri toplayıp soru sorması ve hazır-cevap birinin soruya cevap vermesi.

Hz. Osman'ın minbere ilk kisveyi giydiren kişi olması.

Muaviye'nin minberi Şam'a götürmek isteyince güneş tutulması olayının vaki olması. Bunun ilahi bir ikaz olduğunu düşünen Muaviye'nin kabahatini bastırmak için bahâneler uydurması.

21^a

Muaviye'nin Mervan'a emriyle, minberin Şam'a götürülmek istendiğinde şiddetli bir rüzgâr çıkması sebebiyle bu durumdan vazgeçilip yerine altı merdivenli bir minber yapılması

Abbâsî halifelerinden Mehdî'nin, minberi aslı üzere tekrar yapmak istemesi, İmam Malik görüşüne uyarak bu isteğinden vazgeçmesi.

21^b-22^a

Minber-i Şerîf'in kaç merdivenli olduğu ve ölçüleriyle ilgili rivâyetlerin aktarılması.

22^b

Mescid-i Şerîf'te çıkan yangın sebebiyle minberin zarar görmesi ve kalıntılarıyla ilgili rivâyetlerin aktarılması.

23^a

Sultan Baybars'ın, Yemen sultanının yaptırmış olduğu minberi yenilemesi ve ardından Sultan Berkuk'un yeni bir minber yaptırması.

Sultan Berkuk'un yaptırdığı minberlerin ölçüleri ve bu minberlerde kaç yıl hutbe okunduğuyla ilgili rivâyetlerin aktarılması.

23^b

Sultan Müeyyed tarafından Mısır'da yaptırılan bir cami için Şam ehline minber yaptırılması fakat minber yapılıp Mısır'a getirildiğinde bahsi geçen camiye başka bir minber yapılması sebebiyle Şam ehlinin yapmış olduğu minberin Mescid-i Şerîf'e gönderilmesi, bu minberde altmış yedi sene hutbe okutulup çıkan yangın sonucu minberin yanması.

Sultan Eşref Kayıtbay tarafından mermer bir minber yaptırılması ve bu minberin vasfıyla ilgili bilgilerin aktarılması.

24^a

Minber-i şerîfe cuma günleri siyah kumaştan bir kisve giydirilmesi ve bu kumaşın İbn Neccar zamanında her sene değiştirilip eski kumaşların israf edilmeyip Mescid-i Şerîf'e perde yapılması. İlerleyen senelerde kisvenin hangi yıl aralığında değiştirildiğiyle ilgili rivâyetlerin aktarılması.

Beşinci fasıl, Mescid-i Şerîf'in faziletinin beyânı.

Hz. Peygamber'in; takva üzerine kurulmuş olan mescit hangisidir, sorusuna *Medîne Mescidi'dir* cevabını vermesi.

24^b

Le-mescidün üssise ale't-takvâ... (takva üzerine kurulmuş olan mescid...) âyet-i kerimesinde geçen mescidin hangi mescit olduğuna dâir hadis-i şerîflerin, âlimlerin görüşlerinin ve birtakım rivâyetlerin aktarılması.

25^a-25^b

Mescid-i Haram istisnâ olmakla birlikte, Mescid-i Şerîf'te namaz kılmanın diğer mescidlerde namaz kılmaktan daha faziletli olduğuna dâir sayısal ifâdelere dayalı bir takım hadis-i şerîflerin ve rivâyetlerin aktarılması.

26^a-26^b

Medîne-i Münevvere'de geçirilen cumanın ve ramazanın diğer beldelerde geçirilen cuma ve ramazandan daha faziletli olduğuna dâir hadis-i şerîfin aktarılması.

Mescid-i Şerîf'te namaz kılmanın faziletine ve hadis-i şerifte hangi namazın kast edildiği dâir rivâyetlerin aktarılması.

27^a

Bir kimse hayır murâd ederek Allah'ı zikretmek, ilim öğrenmek veya öğretmek için Hz. Peygamber'in mescidine gelse o kimsenin mücahit menzilesinde olduğuna dâir rivâyetlerin aktarılması.

27^b

Sarımsağın tenâvülden kaldırılması yalnızca Mescid-i Nebevî'ye özel mi yoksa diğerlerine de şamil mi olduğuna dâir rivâyetlerin aktarılması.

28^a

Mescid-i Şerîf'te namaz kılmanın faziletine ve hangi namaz olduğuna dâir âlimlerin görüşlerinin aktarılması.

28^b

Altıncı fasıl, Minber-i Şerîf'in ve Ravza-i Şerîf'in faziletinin beyânı.

Hâfız bin Hacer'e ait Arapça na't-ı şerîf.

29^a

“Benim minberim cennet tür’alarından bir tür’a üzerinedir.” hadis-i şerîfindeki tür’ayla ve bahsi geçen hadisle ilgili farklı rivâyetlerin aktarılması.

29^b

“Bir kimse, bir müslümanın hakkını yemek için haksız yere Minber-i Şerîf'in yanında yemin etse o kişinin cehennemdeki yeri hazırdır.” ve *“Evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir.”* hadis-i şerîfleriyle ilgili rivâyetlerin aktarılması.

30^a

“Evimle musallam arası cennet bahçelerinden bir bahçedir.” hadisindeki musalladan murad hangi musalla olduğuna dâir rivâyetlerin aktarılması.

Ravza-i Mutahhara ve Minber-i Şerîf'in cennete aynıyla mı yoksa mecazen mi nakledileceği konusunda ihtilafın olması. Kimi âlimlerin aynıyla, kimileri ise mecâzen olduğu görüşünü savunması.

Ravza-i Mutahhara'da ibadet cennete duhûle sebep yahut o mahalde ibadet etmenin rahmetin inmesine ve mağfirete sebep olması.

30^b

“...minberi alâ havzı” hadisinden kastın ne olduğuna dâir farklı görüşlerin var olması ve bunların aktarılması.

31^a

“Evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir.” hadis-i şerîfiyle ilgili âlimlerin görüşlerinin aktarılması, Ravza-i Mutahhara ve Minber-i Şerîf'in ölçüleriyle ilgili bilgilerin verilmesi.

31^b

Aşkî'nin Ravza-i Şerîf'le ilgili duygularını içeren bir şiiri.

Yedinci fasıl, Mescid-i Şerîf'te bulunan direklerin beyânı.

Birinci direk, Üstüvâne-i Muhallaka. Hz. Peygamber'in musallasına işaret olan ve hutbe buyurduğu kütüğe yapışık olan direk. Bu direk hakkındaki birtakım rivâyetlerin aktarılması.

32^a

İkinci direk, Üstüvâne-i Kur'a. Bu direğe Üstüvâne-i Aişe, Üstüvâne-i Muhallaka ve Üstüvâne-i Muhacirin adı da verildiği, Hazret-i Ebû Bekir, Ömer, Zübeyr gibi muhacir olan ashabın ileri gelenlerinin bu direğin dibinde toplanmaları sebebiyle Muhacirîn adını alması. Hz. Peygamber'in "*Benim mescidimde bir direk vardır ki halk faziletini bilse kura ile namaz kılarlar.*" diye işaret buyurduğu direğin, Hz. Aişe tarafından bu direk olduğunun bildirilmesi.

32^b

Bu direğin bulunduğu mekânda namaz kılmanın müstehap olduğu ve bu mekânın duanın kabul olduğu mekânlardan olması. Bahsi geçen direk ile ilgili bir takım rivâyetlerin aktarılması.

33^a

Hiz. Peygamber'in bu direğin olduğu mekânda namaz kıldığını dâir rivâyetlerin aktarılması.

Aşkî'nin Hz. Peygamber'in musallasına dâir duygularını içeren şiiri.

Üçüncü direk, Üstüvâne-i Tевbe. Üstüvâne-i Ebû Lübâbe olarak da bilindiği.

33^b

Tebük Gazası veya Beni Kariza olayında Ebû Lübâbe'nin Hz. Peygamber'e ihânet etmesi sebebiyle kendisini Mescid-i Şerîf'teki bu direğe bağlaması ve hakkında âyet-i kerime gelinceye kadar beklemesi. Âyet-i kerime nâzil olunca Hz. Peygamber'in Ebû Lübâbe'yi çözmesi.

Sümame bin Üsâle'nin direğe bağlanması, Hz. Peygamber'in onu azat etmesi ve Üsâle'nin İslam'la şereflenmesi.

34^a

Hiz. Peygamber'in bu üstüvâneye karşı namaz kılması ve sabah namazından sonra müellife-i kuluba, fukaraya, mescidde yatanlara ve ihtiyaç sâhiplerine bu direğin dibinde o gece gelen âyetleri öğretmesi. Güneş doğduktan sonra mescide gelen zengin, izzet ve şeref sâhibi kimselerin mescidde oturacak mekân bulamamaları ve iki taraf arasında birtakım problemlerin ve atışmaların yaşanması ve âyet-i kerimenin inmesi.

Hız. Peygamber'in itikâfa bu direğin arkasında girmesi. Bu direk ile ilgili birtakım bilgilerin aktarılması.

34^b

Aşkî'nin Ebû Lübâbe'nin tevbesinin kabul olması gibi kendisinin de Hz. Allah'ın affına nail olmasını dilemesi.

Aşkî'nin günahkâr ve aciz olup Allah'ın affını istemesini içeren birtakım şiirler.

Aşkî'nin Hz. Peygamber'in şefaatinı talep eden şiiri.

35^a

Aşkî'nin acizliğini ve muhtaçlığını Hz. Peygamber'e bildiren şiiri.

Dördüncü direk, Üstüvâne-i Serîr. Hz. Peygamber'in hurma dallarından seririnin bulunduğu ve itikâf zamanlarında bu seririni bu direk ile kandillerin arasına koyup seririn üzerinde istirahat buyurmaları.

Beşinci direk, Üstüvânesi Mahras.

Üstüvâne-i Ali bin Ebû Tâlib olarak da isimlendirildiği, Hz. Ali'nin burada namaz kıldığı ve Hz. Peygamber'e bekçilik yaptığı yer olduğu.

35^b

Altıncı direk, Üstüvâne-i Vüfûd.

Elçilerin burada kabul edilip konuşulduğu, ashâbın büyüklerinin burada oturdukları.

Yedinci direk, Kabr-i Şerîf Üstüvânesi.

Makâm-ı Cibril olarak da bilinmesi. Bu direğe ait birtakım bilgilerin aktarılması.

36^a

Kabr-i Şerîf Üstüvânesinin Hücre-i Şerîf içerisinde bulunması sebebiyle halkın bu üstüvâneyi ziyaretten mahrûm kaldığı.

Hız. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ini kırk gün sabah namazına kaldırmasıyla ilgili rivâyetlerin aktarılması.

Hız. Hüseyin'in şehit edilişinden duyulan acının, Yezid ve Mervana olan öfkenin dile getirildiği şiir.

Sekizinci direk, Üstüvâne-i Teheccüd.

Hız. Peygamber'in bu direğın bulunduğı mekânda teheccüd namazı kılması, halkın bu durumu görüp sırayla namaz kılması.

36^b

Halkın bu mekânda çoğalıp teheccüd kılmasıyla birlikte Hız. Peygamber'in koymuş olduğı hasırın kaldırılması için ferman buyurması ve orada teheccüd kılmaya devam etmemesi. Bunu neden yaptığı sorulduğunda Hız. Peygamber'in gece namazının müminlere farz kılınmasından korktuğunu söylemesi. Bu direğın bulunduğı yerin aynı zamanda ziyaretçilerin mekânı olması.

37^a-37^b

Üstüvâne-i Teheccüd'le ilgili birtakım bilgilerin ve rivâyetlerin aktarılması.

38^a-38^b

Ashâb-ı kirâmı öven ve onların vasıflarını bildiren şiir.

Sekizinci fasıl, suffanın ve suffa ehlinin Mescid-i Şerîf'te kalmasının beyânı.

Suffânın nasıl yazıldığı, ne demek olduğı ve ehl-i suffanın ne demek olduğı, kaç kişi oldukları ve vasıflarına dâir birtakım rivâyetlerin ve bilgilerin aktarılması.

39^a-39^b

Ehl-i suffadan olan Ebâ Hüreyre hazretlerinin açlık çekmesi ve Hız. Peygamber'in onu hânesine davet edip yemek ikram etmesi. Bu sırada ehl-i suffanın çağrılıp evde bulunan bir kadeh sütün bütün ehli suffaya ikram edilip onlara yetmesi ve bu mucizeye Ebâ Hüreyre'nin şahit olması. Yine Ebâ Hüreyre'nin üç gün aç kalıp suffaya zor zahmet bir şekilde gelmesi ve Hız. Peygamber'in ehli suffaya serid yemeğı ikram etmesi ve bütün suffa ehline yetmesi ve bir lokma da Ebâ Hüreyre'nin yiyip doyması.

40^a

Suffanın, Medîne'ye gelip kalmaya yeri olmayanlar için bir misafirhâne olması.

Hız. Peygamber'in ehl-i suffaya her gün hurma ikram ettiğı ve günlerin birinde suffa ehlinde biri hurmanın karınlarını yaktığından şikâyet etmesi ve Hız. Peygamber'in Hız. Allah'a ilticada bulunması.

Muhammed bin Mesleme hazretlerinin, Hz. Peygamber'e gelen misafirlerin ensar hânelerine taksim edilmesi ve her bir bostandan hurma hasat vaktinde hurma kesilip Mescid-i Şerîf'e getirilme fikrini sunması ve Hz. Peygamber'in bunu kabul etmesi.

40^b

Bu durumun gelenek hâline gelmesi ve getirilen hurmaların iki direk arasına asılması. Asr-ı Saadet'te bir sene insanların mahsüllerine zarar geldiğinde Hz. Peygamber'in aynı geleneği devam ettirmesi. Uzun müddet devam eden bu geleneğin devamlılığı, Medîne emirlerinin hurmayı satıp hâsıl olan akçe ile fakir ziyaretçiler için başmak, kırba vs. alınıp bu ziyaretçilere verildiği fakat Aşkî zamanında bu geleneklerin hepsinin ortadan kalkmış olması.

Dokuzuncu fasıl, Hz. Peygamber'in hücresinin beyânı. Hz. Peygamber'in Mescid-i Şerîf'i inşâ ederken Hz. Aişe ve Sevide için iki bina yaptığı.

41^a

Hz. Peygamber'in hücresinin ve ezvac-ı tahirat hücrelerinin konumu ve neden yapıldığıyla ilgili rivâyetlerin aktarılması.

41^b

Ezvac-ı tahirattan Safiyye hazretlerinin Mescid-i Şerîf yanında hücresinin bulunmadığına ve Ümmü Seleme hazretlerinin hücresinin Hz. Peygamber Dûmetü'l-Cendel Gazası'nda iken yapıldığına dâir rivâyetlerin aktarılması. Ümmü Seleme'nin bina yapması üzerine Hz. Peygamber'in “*Yâ Ümmü Seleme müslümânın mâlının ziyâde şerlisi binâyâ sarf olunandır.*” hadisini buyurması.

42^a

Ata el-Horasânî'nin rivâyetiyle Said bin Müseyyeb'in, Hz. Peygamber'in mala, mülke, binaya vs. önem vermeyip ahirete müteveccih yaşadığını; günümüzdeki emirlerin, vezirlerin ve zenginlerin ise tam tersi bir yaşam sürdüklerini hüznü ve ağlayarak dile getirmesi.

Hafız İbn Hacer'in nasihat içerikli bir şiiri.

Onuncu Fasıl, Hz. Fâtıma hazretlerinin hânesinin beyânı.

42^b-43^a

Hz. Fâtıma hazretlerinin hânesinin nerede olduğuna ve konumuna dâir birtakım rivâyetlerin aktarılması. Hz. Peygamber'in her sabah ehl-i beytini

uyandırması. Seferden her döndüğünde Hz. Fâtıma'nın hânesine teşrîf buyurması. Yine bir sefer dönüşünde Hz. Fâtıma'nın hânesine teşrîf idüp uzun süre hânedeki kalması ve ashabın endişelenmesi ardından Hz. Peygamber'in kızgın bir şekilde dışarı çıkması ve hutbe buyurması. Hz. Fâtıma'nın seferden önce Hz. Ali'nin kendisine verdiği bütün değerli eşyaları Allah yolunda tasadduk etmesi.

43^b-44^a-44^b

Hz. Peygamber'in Hz. Fâtımanın hânesinde bir geceyi geçirirken Hz. Hasan'ın uyanıp su istemesi ve o sırada Hz. Hüseyin'in de uyanıp su istemesi ve Hz. Peygamber'in ilk olarak Hz. Hasan'a su vermesi bunu gören Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in Hz. Hasan'ı daha çok sevdiğini söylemesi fakat böyle bir durumun söz konusu olmayıp Hz. Peygamber'in suyu ilk isteyen Hz. Hasan olduğu için ona verdiğini söylemesi.

Hz. Hüseyin'in şehit edilişinden duyulan acının, şehit edenlere öfkenin ve ehl-i beyt sevgisinin dile getirildiği şiir.

45^a-45^b

Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma'nın hânesinde iken yemekten sonra kıbleye dönüp çokça dua edip secdeye kapanıp ağlaması; bunun üzerine, Hz. Fâtıma'nın da dayanamayıp ağlaması. Kendisine Cebrail aleyhisselâmın gelip Hz. Hasan ve Hüseyin hazretlerinin şehadetini haber verdiği için Hz. Peygamber'in ağlama sebebini bildirmesi.

Hz. Hasan ve Hüseyin hazretlerini öven onların şehadetini dile getiren şiir.

Hz. Fâtıma'nın hânesinin çevresinde iki tane maksûrenin olduğu ve bunların durumuyla alakalı bilgilerin aktarılması.

Hz. Ali'nin iki hânesinin bulunduğu, birisinin Mescid-i Şerîf'e dâhil olduğu ve diğerinin de Bakî'de bulunduğu.

On birinci fasıl, Mescid-i Şerîf'e açık olan kapıların kapanması ve bunların içinde istisnâ olanının beyânı.

Hz. Peygamber'in vefatına yakın bir vakitte Mescid-i Şerîf'e açık bütün kapıların kapanması. Hz. Ebû Bekr'in kapısının istisnâ olmasına ferman buyurması.

Hz. Peygamber'in hutbe sırasında *Hz. Allah beni dünya ile ahiret arasında muhayyer kıldı ben ahireti seçtim* buyurması.

46^a

Hiz. Ebû Bekir'in, Hiz. Peygamber'in ahireti tercih etmesi üzerine ağlaması insanların bu duruma taaccüb etmesi ve Hiz. Ebû Bekir'in bu durumun Hiz. Peygamber'in ölümüne işaret olduğunu herkesten önce anlaması.

Hiz. Peygamber'in bir hutbesinde Hiz. Allah'tan gayrı dost itti haz etmek istemiş olsam bu kişi Hiz. Ebû Bekir olurdu demesi.

Kuran-ı Kerîm'de Hiz. Ebu Bekr'in, ikinin ikincisi olarak geçmesi.

Hiz. Ebû Bekr'in Hiz. Peygamber'e olan musahabetinin anlatıldığı Hasan Kâşifi'ye ait bir şiir.

46^b

Hiz. Ebû Bekr'in vasıflarının, yüceliğinin, Hiz. Peygamber'e olan sadakatının dile getirildiği iki şiir.

Hiz. Ebû Bekr'in kapısının kapatılmamasının onun hilâfetine işaret olması.

47^a-47^b-48^a

“Bütün pencereler kapatılsın yalnız Hiz. Ebû Bekr'in penceresi kapatılsın.” hadisinde kastedilen pencerenin Hiz. Ebû Bekr'in hangi hânesine ait olduğuna dâir rivâyetlerin aktarılması.

Hiz. Ebû Bekr'in hânelerinin nerede olduğuna ve bu hânelerin daha sonra ne olarak kullanıldığına ya da yerine hangi binaların yapıldığına dâir rivâyetlerin aktarılması.

Hiz. Peygamber'e gelip kapıların kapatılması ile ilgili sual soranlara Hiz. Peygamber'in *“Vallâhi bir bâb sedd eylemedim ve bir bâb feth eylemedim fakat memûr olduğum hasebiyle emri yerine getirdim.”* demesi.

Şeyh Galip'e ait Hiz. Ebû Bekr'in üstünlüğünün anlatıldığı bir şiir.

Rivâyete göre Hiz. Ali'ye üç haslet verildiği; birincisi Hiz. Peygamber'in kızıyla evlenip soyunu devam ettirmesi, ikincisi Mescid-i Şerîf'e olan kapıların kapatılma emrinde Hiz. Ali'nin istisnâ tutulması ve üçüncüsü Hayber'in fethinde sancağı taşıması. Hiz. Ali'yi öven, vasıflarını bildiren bir şiir.

48^b

Kapıların kapatılma emrinde istisnâ tutulan sahâbenin Hiz. Ebû Bekir mi, yoksa Hiz. Ali mi sorusuna cevap niteliğindeki hadislerin, âlimlerin görüş ve rivâyetlerinin aktarılması.

Hiz. Abbas ve Ömer hazretlerinin kapılarının açık tutulmasını istemelerine rağmen, Hiz. Peygamber'in net bir şekilde emri tekrar buyurması.

49^a-49^b-50^a

Kapıların kapatılma emrinde istina tutulmanın Hiz. Ali olduğuna dâir birtakım görüşlerin ve rivâyetlerin aktarılması.

Hiz. Ali'nin istisnâ tutulmasından mütevellit birtakım söylentilerin çıkması üzerine Hiz. Peygamber'in bu duruma çok kızması.

Hiz. Abbas'ın, bazı kimsenin kapısının açık kalması, bazılarının kapısının kapatılması emri neden icab eyledi, sorusuna Hiz. Peygamber'in “*Ben kendi emrim ile feth edip kendi emrimle sed itmedim.*” demesi.

50^b

On ikinci fasıl, Hiz. Ömer'in Mescid-i Şerîf'e yapmış olduğu ziyâdenin beyânı.

Hiz. Ebû Bekr'in fetihle meşgul olması sebebiyle Mescid-i Şerîf'e ziyâde etmemesi. Hiz. Ömer'den Mescid-i Şerîf'in ziyâde edilmesi istenildiğinde Ömer hazretlerinin; Hiz. Peygamber'den işitsem ziyâde etmeye cesaret etmezdim, demesi. Hiz. Ömer'in ziyâdesinin Hicri 17 yılında gerçekleştiği ve aynı sene Mescid-i Haram'ın da ziyâde kılındığı.

51^a

Hiz. Ömer'in ziyâdesiyle ilgili rivâyetlerin aktarılması.

51^b

Hiz. Ömer'in Hiz. Abbas'tan mescide dâhil etmek için evini istemesi, Hiz. Abbas'ın vermek istememesi ve bunun üzerine Übey bin Kâ'b hazretlerine başvurulması. Übey bin Kâ'b'ın Hiz. Peygamber'den işittiği Hiz. Davud'un Beytü'l-Makdis'in yapılış esnasında yaşadığı benzer bir olayı aktarır Hiz. Abbas'ı haklı bulması. Bunun üzerine Hiz. Abbas'ın evini Müslümanlara tasadduk etmesi.

52^a-52^b-53^a

Bahsi geçen Hiz. Abbas'ın evinin mizâbı ile ilgili yaşanan tartışmanın aktarılması ve çözüme kavuşturulması.

Hiz. Ömer'i öven, vasıflarını bildiren şiir.

Hiz. Ömer'in mescitte şiir okunmasına karşı çıktığı için şiir okunabilecek Bütayha adı verilen bir mekân inşâ etmesi.

Daha önce bahsi geçen Hz. Davud'un Beytü'l-Makdis ile ilgili kıssasının Übey bin Kâ'b'ın Bütayha'nın inşası üzerine yaşanan bir mesele üzerine rivâyet etmesi ve Beytü'l-Makdis'in yapımıyla ilgili rivâyetlerin aktarımı.

53^b-54^a

Beytü'l-Makdis ve Kâbe-i Şerîf'in inşasıyla ilgili rivâyetlerin aktarılması. Hz. Ömer ile Hz. Abbas arasında yaşanan mizâb tartışmasının ve çözümünün rivâyeti.

On üçüncü fasıl, Bütayha'nın beyânı.

54^b-55^a

Hz. Ömer'in mescidin yanına şiir okunması ve sohbet edilmesi için Bütayha adı verilen bir mekân inşâ ettirmesi. Hz. Ömer'in mescitte dünya kelâmı konuşanları uyarması ve suçlu olanların mescit dışında cezalandırmasıyla ilgili rivâyetlerin aktarılması.

55^b

Hasan bin Sâbit'in Hz. Peygamber zamanında mescitte kafirleri hicvetmek için şiir okuduğunu Hz. Ömer'e bildirmesi ve Ebâ Hüreyre'nin bu durumu tasdik etmesi. Mescid-i Şerîf'te Hz. Peygamber vaktinde şiir okunduğuna dâir rivâyetlerin aktarılması.

On dördüncü fasıl, Hz. Osman bin Affan'ın ziyâdesinin beyânı.

56^a-56^b

Hz. Osman'a Cuma günleri cemaatin çokluğundan sebep mescidin genişletilmesi gerektiği talebinde bulunulması ve Hz. Osman'ın mescidi genişletmek düşüncesini müminlerle paylaşması.

Hz. Ömer'in ziyâdesiyle ilgili bilgilerin aktarılması ve Hz. Osman'ın Hz. Ömer'in ziyâdesini değiştirmesi. Hz. Osman'ın ziyâdesinde nakışlı taşların kullanılması ve bunun kerih görülmesi. Aslına uygun olarak yapılması gerektiğiyle ilgili rivâyetin aktarılması.

Hz. Osman'ın ziyâdesiyle ilgili muhtelif rivâyetlerin aktarılması.

57^a-57^b

Hz. Hafsa'nın hücresinin mescide dâhil edilmesi.

Maksûrenin tarifi. Maksûreyi ilk inşâ eden halifenin kim olduğuna dâir rivâyetlerin aktarılması.

Cafer bin Ebi Talib'in evinin mescide dâhil edilmesi. Hz. Osman'ın Mervan'a halka danışmadan mescide ziyâde yapmayacağını bildirmesi.

58^a

Hz. Osman'ı öven, vasıflarını bildiren şiir.

On beşinci fasıl, Hz. Osman'ın mescitte maksûre inşâ ettirmesi ve bunun mûcidi olması. Maksûrenin mucidinin kim olduğuyla ilgili çeşitli rivâyetlerin aktarılması.

58^b

On altıncı fasıl, Ömer bin Abdülaziz eliyle Velid bin Abdülmelik'in ziyâdesinin beyânı.

Hz. Ali, Muaviye, Yezid ve oğlu Abdülmelik'in mescide ziyâde yapmamaları.

Velid bin Abdülmelik, Mekke ve Medîne naibi olan Ömer bin Abdülaziz eliyle mescidin civarındaki hâneleri bahası karşılığı verilmesini şâyet karşı çıkan olursa evlerin yıkılıp parasının fakirlere verilmesi emrini iletmesi.

Ezvac-ı Tahirât hücrelerinin de mescide dâhil edilmesi emrine ilişkin rivâyetin aktarılması. Bu emrin okunmasıyla Medîne'de birtakım olumsuz hâdiselerin vuku bulması.

59^a-59^b-60^a

Velid bin Abdülmelik tarafından Hz. Fâtıma'nın evinin mescide dâhil edilmesi emrinin verilmesi. Hz. Fâtıma torunlarının bu emre karşı çıkması ve evlerinin onlar içerideyken yıkılmaya başlanması. Ev başlarına yıkılmadan evi terk edip Hz. Ali'nin evine yerleşmeleri. Hz. Fâtıma'nın hânesinin idhâli ile ilgili çeşitli rivâyetlerin aktarılması.

Hz. Hafsa'nın evinin mescide dâhil edilmesi hususundaki muhtelif rivâyetlerin aktarılması.

60^b-61^a

Velid bin Abdülmelik'in ziyâdesiyle ilgili rivâyetlerin aktarılması. Mescidin îmarı için Rum pâdişâhından usta ve çini istenmesi.

Ömer bin Abdülaziz'in mescidi ne zaman yıkıp ne zaman tamir ettiğine dâir rivâyetlerin aktarılması.

Velid bin Abdülmelik'in hac sebebiyle Mescid-i Şerîf'e uğraması ve mescitle ilgili Ömer bin Abdülaziz ve Eban bin Osman'la görüşmesi. Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman hazretlerinin kabirlerini sorması.

61^b

On yedinci fasıl, Velid tarafından memur olarak görevlendirilen Ömer bin Abdülaziz'in mescit için yaptığı çalışmalar ve mescitte cenaze namazı kılınmasını men etmesi beyânındadır.

Mescid-i Şerîf'te minare, şerefe ve mihrabı ihdâs edenin kim olduğuyla ilgili rivâyetlerin aktarılması.

62^a-62^b

Mescid-i Şerîf'e yapılan minare ve şerefelerin kimler zamanında yapıldığı, hangi boyutlarda olduğu, minarelerin isimleri ve mescidin hangi taraflarına yapıldığıyla ilgili bilgilerin aktarılması.

63^a-63^b-64^a

Ömer bin Abdülaziz'in mescitte cenaze namazı kılınmasını engellemek için bekçi görevlendirmesi. Ömer bin Abdülaziz'den evvel mescitte cenaze namazı kılınıp kılınmamasıyla ilgili uygulamaların, rivâyetlerin ve bu konuyla ilgili fetvâların aktarılması.

On sekizinci fasıl, Mehdî'nin ziyâdesi beyânı. Velid'in imâretinden sonra Abbâsî halifesi Mehdî'ye kadar mescide herhangi bir ekleme yapılmadığı, Mehdî'nin hac vazifesi sırasında mescide ziyâde yapılması emrini vermesi ve birtakım kişileri görevlendirmesi. Mehdî'nin ziyâdesiyle ilgili birtakım alametlerin belirtilmesi.

On dokuzuncu fasıl, Kabr-i Şerîf'i içinde bulunduran hücreyle ilgili birtakım haberlerin beyânı. Peygamberimizin mübârek zevcelerinin hânelerinin yapısıyla ilgili bilgilerin aktarılması.

64^b

Hz. Peygamber'in kabrinin bulunduğu mekân ve bu mekânın özellikleri hakkında bilgilerin aktarılması.

Yirminci fasıl, Hücre-i Saadet'in çevresinde yapılan imâretin beyânı. Hz. Aişe'nin, Hz. Peygamber'in kabri ile kendi bulunduğu yer arasına duvar yaptırması.

65^a-65^b

Kabr-i Şerîf ve Hz. Aişe'nin hânesi hakkında birtakım rivâyetlerin aktarılması. Velid zamanında Hücre-i Saadet'te bir yer eşilirken bir ayağın bulunup bu durumun halkı korkuya düşürmesi ve ayağın Hz. Ömer'e ait olduğunun tespit edilmesi. Ömer bin Abdülaziz'in Hücre-i Şerîf'in temeline inip gördükleri ve yaşadıklarını anlattığı rivâyetin aktarılması.

Hz. Hasan'ın cenazesi için vasiyetini içeren rivâyetin aktarılması.

66^a-66^b-67^a

Hücre-i Şerîf'in duvarının yıkımı ve yapımı esnasında neler yaşandığı, Kabr-i Şerîf'le muhatap olacakların nasıl belirlendiği ve bu kişilerin neler yaşadıklarına, izlenimlerine; Hücre-i Şerîf ve Kabr-i Şerîf'in özelliklerine dâir rivâyetlerin aktarılması.

67^b-68^a-68^b-69^a

Yirmi birinci fasıl, Hücre-i Şerîf'in içinde bulunan kabirlerin sıfatları, haklarında vârid olan birtakım ihtilaflar; o mahalde bir kabir miktarı yerin boş olup Hz. İsa için ayrıldığı ve meleklerin Kabr-i Şerîf'e inip etrafında tazim ettiğinin beyânı.

Hücre-i Şerîf'te bulunan Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kabirlerinin sıfatlarına ve konumlarına dâir ihtilaflı yedi rivâyetin aktarılması.

69^b-70^a

Hz. Aişe'nin, Hz. Peygamber'in yanındaki yerini Hz. Ömer'e verip Hz. Peygamber'in diğer zevcelerinin bulunduğu Baki' kabristanlığına defnedin vasiyetinde bulunması.

Hücre-i Şerîf'te bir defin yerinin daha mevcut olduğu ve buranın Hz. İsa için ayrıldığına dâir muhtelif rivâyetlerin aktarılması.

Hz. Peygamber'in Kabr-i Şerîf'inin etrafına meleklerin inip salat ve selam eylediklerine dâir rivâyetin nakledilmesi.

Hz. Peygamber'in bulunduğu mekânda edebe uygun şekilde davranılması gerektiğiyle ilgili Hz. Ebû Bekir ve Hz. Aişe'nin uyarıda bulunması.

70^b-71^a

Hücre-i Saadet'in kubbesini Sultan Mahmud Han'ın kubbe-i hadrâya dönüştürmesi.

Kubbe-i hadrâyı anlatan şiir.

Medîne ehlinin Hz. Peygamber'in kabrine her daim yakın olmaları sebebiyle büyük bir nimetin içinde bulunmaları.

İbn-i Cafer el-Endülüî'ye ait bir naat.

Yirmi ikinci fasıl, Hücre-i Şerîfe'nin sıfatı, tasviri ve içindeki dâirelerin beyânı.

Muhammed bin Yahya, Hücre-i Şerîf'i müşahade etmiş olup İbn Şeybe vasıtasıyla Akşehri hazretleri de kitabında bunu nakletmesi.

71^b-72^a

Akşehri hazretlerinin Hücre-i Saadet'le ilgili çizimi. Bu tasvirin İbn Zebbâle'nin tasvirine muhâlif olması.

Sâhib-i Tarih'in dönemindeki Hücre-i Şerîf'e dâir bilgiler ve birtakım kıyaslamalar.

Hücre-i Şerîf'e ait ikinci çizim.

72^b

Hücre-i Şerîf'e ait bu şeklin İbn Zebbâle ve gayrılarının rivâyetine zıt olması ve şekille ilgili açıklamalar.

73^a

Hücre-i Şerîf'e ait bilgilerin aktarılması. Hücre-i Şerîf'e ait üçüncü çizim.

73^b

Hücre-i Şerîf'in ölçüleriyle ilgili birtakım rivâyetlerin aktarılması.

74^a-74^b

Hücre-i Şerîf'in duvarının yüksekliği ve çatısıyla ilgili birtakım bilgilerin nakledilmesi.

Yirmi üçüncü fasıl, Hücre-i Şerîf'in bazı vakitlerdeki îmar edilmesinin beyânı.

75^a

Hücre-i Şerîf'in îmarı sırasında Hz. Peygamber'in namaz kıldığı ve Hz. Fâtıma'nın Hasan ile Hüseyin hazretlerini üzerinde doğurduğu taşın çıkarılması hâdisesinin anlatılması.

75^b

Hücre-i Şerîf'in mermerle îmar edilmesiyle ilgili bilgilerin nakledilmesi.

76^a- 76^b

Yirmi dördüncü fasıl, Hz. Peygamber'in baş tarafında bulunan sandık ile karşı tarafında olan gümüş çivinin ve Hücre-i Şerîf'te bulunan Makam-ı Cibril'in, Hücre-i Şerîf'in kisveleri ve kokulanması konularının beyânı.

Hz. Peygamber'in baş tarafında bulunan sandığın neden yapıldığı ve nasıl olduğuna dâir bilgi verilmesi.

Hücre-i Şerîf'te bulunan gümüş mismar hakkında bilgi verilmesi.

77^a

Mescid-i Şerîf'te çıkan yangınlarla birlikte Hücre-i Şerîf'teki birtakım yeniliklerin ve onarımların yapılması.

77^b-78^a

Hücre-i Şerîf'in kisvesine ve hangi sultanlar tarafından değiştirildiğine dâir mâlûmatlar.

Hücre-i Şerîf'in güzel kokularla kokulanması.

78^b

Yirmi beşinci fasıl, Hücre-i Şerîf'in etrafına altın ve gümüş kandillerin asılması ve diğer asılı olanların beyânı.

Hücre-i Şerîf için altın ve gümüş hediye kandillerin gönderilmesi.

79^a-79^b

Medîne'nin yağmalanması ve sahn-ı Harem'deki kıymetli eşyaların alınması ve ne kadar alındığına dâir rivâyetlerin aktarılması. Yağmalayan komutanın katledilmesiyle ilgili rivâyetler. Hücre-i Şerîf'te bulunan kandillerin ne kadar olduğuyla ilgili rivâyet.

80^a-80^b

Hücre-i Şerîf'teki altın ve gümüş kandillerin bir harâmî tarafından çalınması. Harâmînin yakalanması, firar etmesi ardından yaşadıkları ve kendiliğinden Medîne'ye dönmesi.

81^a-81^b

Hücre-i Şerîf'te bulunan ve dışarıdan gelen kandillerin değerli mücevherlerin belli tarih ve dönemlerdeki adediyle ilgili bilgilerin aktarılması.

Medîne Emiri Hasan bin Zübeyr el-Mansûrî'nin yanına asker olarak Harem-i Şerîf'teki değerli eşyaları alıp kuyumculara satması.

82^a-82^b-83^a

“*Fî büyûtin ezine'llâhu en türfe'a*” âyet-i kerimesiyle ilgili birtakım rivâyetlerin nakledilmesi.

83^b

Yirmi altıncı fasıl, Mescid-i Şerîf'te yaşanan ikinci yangından sonra mescidin kible tarafında olan çatısının yenilenip genişletilmesi ve iki revak ziyâde olmasının beyânı.

Yangının çıkış sebebi ve nelerin yandığının belirtilmesi.

84^a

Yangını Revafızların sebep olduğu ve yangından sonra Mescid-i Şerîf'in duvarında iki beytin yazılı bulunması. Bu iki beytin ne olduğuna dâir rivâyetlerin nakledilmesi. O dönemlerde hatiplerin ve kadıların Revafızlardan olması.

84^b

Mescid-i Şerîf'te yangından sonra namaz kılacak yer kalmaması, hac mevsiminde îmar etmek için ustaların gelmesi ve tamire başlanması. Başka rivâyetlere göre tamir için başlamaya cesaret edememeleri ve Halife Mutasım Billah'ın Tatarlarla savaş hâlinde olması sebebiyle bu duruma kayıtsız kalması ve Mescid-i Şerîf'in hâli üzere kalması.

85^a-85^b-86^a

Yangından sonra Mescid-i Şerîf'in tamirinin kimler tarafından, ne zaman ve nasıl yapıldığı ve mescidin çatısına iki revakın ziyâdesi ile ilgili rivâyetlerin nakledilmesi.

Yirmi yedinci fasıl, Hücre-i Şerîf'in çatısının hizasında bulunan Kubbe-i Zerkâ'nın yapılması beyânı.

Mescid-i Şerîf'teki ilk yangından evvel ve sonra kubbe bulunmadığı, Melik el-Muzaffer el-Mansur Kalavun es-Sâlihî tarafından sene 678 yılında bir kubbe yapılması.

86^b

Yapılan ilk kubbenin kim tarafından yapıldığı, tarihi kayıtlardaki yeri ve akıbeti.

Hiz. Peygamber zamanında ensardan bir sahâbenin kubbe yapması ve Efendimizin bu duruma sükût buyurması bunun üzerine kubbeyi yıkması.

87^a

Kubbenin tarihsel süreç içerisinde yapımı, tamiri, eklemeleri ve yapımı sırasında yaşananlar.

87^b

Sultan Baybars, Zahir Çakmak ve Melik Âdil Zeynüddin zamanında yapılan birtakım çalışmalar.

88^a

Hücre-i Şerîf üzerine güneşten korunmak için yapılan büyük bir maksûrenin Revâfızların namaz kıldığı mekâna dönüşmesi, bu mekânın akıbeti kim zamanında ve niçin yapıldığına dâir bilgilerin aktarılması.

88^b

Hücre-i Şerîf ziyaretinde izdihamların yaşanması bununla ilgili çözüm için fetvâ çıkarılması.

89^a

Hücre-i Şerîf'in kapılarının açılmasıyla ilgili yaşanan gelişmeler.
Yirmi sekizinci fasıl, Sâhib-i Tarih zamanında Hücre-i Şerîf'in imâreti beyânı.

89^b-90^a-90^b

Sultan Eşref zamanında Mescid-i Şerîf ve Hücre-i Şerîf için yapılan îmar çalışmaları.

Sâhib-i Tarih hazretlerine Hücre-i Şerîf'i müşahede etmek için haber yollanması ve bunun üzerine Sâhib-i Tarih'in şiir yazması.

91^a-91^b

Sâhib-i Tarih hazretlerinin Hücre-i Şerîf'e dâhil olup güzel kokular alması.
Şeyh Hâlid hazretlerinin de bu kokuyu Medîne-i Münevvere'ye ziyaret için gelirken alması ve bunun üzerine yazmış olduğu na't. Na't-ı Şerîf.

Aşkî'ye ait na't-ı şerîf.

92^a-92^b-93^a

Sâhib-i Tarih hazretlerinin Hücre-i Şerîf ziyareti esnasında yaşadığı duygular, izlenimleri ve döneminde yapılan îmar çalışmaları.

Sâhib-i Tarih hazretlerinin Hücre-i Şerîf ve Kabr-i Şerîflerle ilgili yapmış olduğu çizim.

1.5.3 Metinde Geçen Âyetler

Hiz. Peygamber'in uzun süre yaşamını sürdürdüğü iki şehirden biri olan Medîne, Kur'an-ı Kerim'in inişine şahit olmuş mümtaz bir şehirdir. Kur'an-ı Kerim'in sebeb-i nüzulüne bakacak olursak âyetler, genel olarak yaşanan hâdiseler üzerine inzal olmuştur. Bu duruma, Hiz. Peygamber'in Medîne Dönemi'nde de rastlanılmaktadır. Bu dönemde yaşanan birtakım olaylar üzerine âyetler peyderpey inmiştir. Medîne Tarihi adlı eserde o dönemin hâdiselerinin yer alması, bu hâdiselerle bağlantılı âyetlerin de zikrine imkân tanımıştır.

İncelemiş olduğumuz Medîne Tarihi adlı eserin ikinci cildinin 1-93 varaklarında âyet-i kerimelere yer verildiği görülmektedir. Bu varaklarda 12 farklı sûreden 16 âyet yer almaktadır. Bu sûreler şunlardır: Bakara, Hac, Tevbe, Cuma, Enfâl, Kehf, En'âm, İsrâ, Âl-i İmrân, Nisâ, Ahzâb ve Nûr sûreleridir.

İncelediğimiz varaklarda geçen sûre ve âyetler sırasıyla şöyledir: Bakara sûresinin 142, 144 ve 156. âyetleri; Hac sûresinin 65. âyeti; Tevbe sûresinin 40, 108 ve 114. âyetleri; Cumâ sûresinin 11. âyeti; Enfâl sûresinin 27. âyeti; Kehf sûresinin 28. âyeti; En'âm sûresinin 52. âyeti; İsrâ sûresinin 79. âyeti; Âl-i İmrân sûresinin 173. âyeti; Nisâ sûresinin 134. âyeti; Ahzâb sûresinin 56. âyeti; Nûr sûresinin 36. âyeti.

Genellikle âyetlerin tamamı zikredilirken, kimi zaman da âyetin bahsi geçen konuyla ilgili olan kısmı verilmekle yetinilmiştir. Genel olarak âyetlerin sûre bilgisine ve kaçınıcı âyet olduğuna dâir bir mâlûmat verilmemiştir.

Çalışmanın bu başlığı altında, metinde geçen âyetler varak numarasına göre sıralanmıştır. Mealler⁴⁴ âyetlerin altına yazılmış olup âyetlerin hangi sûrede geçtiğine ve kaçınıcı âyet olduğuna dâir bilgi dipnotta belirtilmiştir. Bununla birlikte, âyetlerin geçtiği varak numaraları parantez içinde gösterilmiştir.

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ

“(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz.”⁴⁵

⁴⁴ Metinde geçen âyetlerin mealleri verilirken Diyanet İşleri Başkanlığı meali esas alınmış, <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf> ve <http://www.hasenat.net/programlar-hasenat-kuran-arastirma.html> uygulamalarından faydalanılmıştır.

⁴⁵ el-Bakara 2/144

Bu âyet, kıblenin değiştirilmesi hususunda ve bu konuda Hz. Peygamber'in vahiy beklemesi ile ilgili hususta geçmektedir. (10^b-12^b)

مَا وَلِيَهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Onları (Müslümanları) yönelmekte oldukları kibleden çeviren nedir?” diyecekler. De ki: “Doğu da, Batı da Allah'ındır. Allah, dilediği kimseyi doğru yola iletir.”⁴⁶

Âyet, kible değişikliğinden sonra Yahudilerin birtakım söylemlerde bulunmaları konusunda geçmektedir. (10^b)

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا ... وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ

“(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz... Allah, onların yaptıklarından habersiz değildir.”⁴⁷

Âyet, kible değişikliği bahsinde geçmektedir. (11^a)

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ

“Birtakım kendini bilmez insanlar...”⁴⁸

...إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَوُّفٌ رَحِيمٌ

“...Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı çok esirgeyici, çok merhametlidir.”⁴⁹

Bu âyetler, Yahudilerin kible değişikliğine tepki göstermeleri bahsinde yer almaktadır. (11^a)

...وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ...

“...(Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzünüzü hep onun yönüne çevirin...”⁵⁰

Âyet, kıblenin değiştirilmesi sürecinde yaşanan hâdiselerin anlatımında geçmektedir. (11^b)

⁴⁶ el-Bakara 2/142

⁴⁷ el-Bakara 2/144

⁴⁸ el-Bakara 2/142

⁴⁹ el-Hac 22/65

⁵⁰ el-Bakara 2/144

لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ
يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ

“İlk günden temeli takva (Allah’a karşı gelmekten sakınmak) üzerine kurulan mescit (Kuba mescidi), içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır. Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da tertemiz olanları sever.”⁵¹

Bu âyet, Mescid-i Nebevî’nin faziletinin ve takva üzerine kurulu olan mescidin hangi mescit olduğunun beyân edildiği bahiste geçmektedir. (24^a-24^b)

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا...

“(Durum böyle iken) onlar bir ticaret veya bir oyun eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koşular ve seni ayakta bıraktılar...”⁵²

Âyet, takva üzerine kurulu olan mescidin Mescid-i Nebevî olduğunu ispat etmek için naklî delil olarak sunulmuştur. (24^b)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Ey iman edenler! Allah’a ve Peygamber’e hainlik etmeyin. Bile bile kendi (aranızdaki) emanetlerinize de hainlik etmeyin.”⁵³

Âyet, Ebû Lübâbe’nin kendini Mescid-i Nebevî’deki direğe bağlaması bahsinde geçmektedir. (33^b)

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ...

“Sabah akşam Rab’lerine, O’nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte sabret. Dünya hayatının zînetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma...”⁵⁴

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ...

“Rab’lerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na dua edenleri yanından kovma...”⁵⁵

Bu âyetler, ashâb-ı kirâmdan mescidde kılanların Hz. Peygamber’le daha fazla hemhal olması bahsinde geçmektedir. (34^a)

⁵¹ et-Tevbe 9/108

⁵² el-Cum’â 62/11

⁵³ el-Enfâl 8/27

⁵⁴ el-Kehf 18/28

⁵⁵ el-En’âm 6/52

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا

“Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın.”⁵⁶

...حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

“Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!”⁵⁷

Bu âyetler, Mescid-i Nebevî'deki Mihrab-ı Teheccüd'de mermer üzerine yazılıdır. (37^b)

...ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ... لَا تَحْزَنَ...

“...inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı... üzülme...”⁵⁸

Âyet, Mescid-i Nebevî'ye dönük olan kapıların kapatılması hususunda Hz. Ebû Bekr'in kapısının müstesnâ tutulması bahsinde ve Hz. Ebû Bekrin övüldüğü şiirde geçmektedir. (46^a-47^b)

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

“...Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz.”⁵⁹

Bu âyeti Hz. Ebû Bekir, kendisine Mescid-i Nebevî'ye dönük olan kapıların kapatılması emri ulaştığında, bu emri Hz. Peygamber'in vefat edeceğine yorması üzerine okumuştur. (48^b)

ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

“...dünya sevabı da, ahiret sevabı da Allah katındadır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”⁶⁰

Bu âyet, Halife Mehdi'nin Mescid-i Şerîf'e ziyâdesi bahsinde kible duvarındaki hat yazısında geçmektedir. (64^a)

⁵⁶ el-İsrâ 17/79

⁵⁷ Âl-i İmrân 3/173

⁵⁸ et-Tevbe 9/40

⁵⁹ el-Bakara 2/156

⁶⁰ en-Nisâ 4/134

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ...

“(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzünüzü hep onun yönüne çevirin...”⁶¹

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.”⁶²

التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

“Bunlar, tövbe edenler, ibâdet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû' ve secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyanlardır. Mü'minleri müjdele.”⁶³

Bu âyetler, Aşkî'nin Medîne-i Münevvere ziyareti sırasında Mescid-i Nebevî mihrabında hüsn-ü hat ile yazılı gördüğü âyetlerdir. (75^b-76^a)

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ...

“Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde...”⁶⁴

Âyet, Hücre-i Şerîf'teki altın ve gümüş kandiller bahsinde geçmektedir. (81^b)

⁶¹ el-Bakara 2/144

⁶² el-Ahzâb 33/56

⁶³ et-Tevbe 9/114

⁶⁴ Nûr 24/36

1.5.4. Metinde İşlenen İsimler

Medîne Tarihi adlı eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarında yer alan şahıs, mekân, kitap ve kabile isimleri tespit edilip bulundukları varak bilgileriyle aşağıda verilmiştir.

1.5.4.1. Şahıs İsimleri

Medîne Tarihi adlı eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarında Hz. Peygamber haricinde 444 kişi ismi zikredilmiştir. Peygamber Efendimiz'in ismi ise 67 değişik şekilde geçmektedir. Genellikle Arapça ve Farsça terkiplerle kurulan ve Hz. Peygamber'i öven bu isimlerden sonra salât ve selâm zikredilmiştir. Rasûl-i Ekrem (211 kere), Server-i Enam (114 kere), Rasûlu'llâh (73 kere) ve Server-i Âlem (52 kere) terkipleri en sık kullanılanlar arasındadır. Hz. Peygamber'e ait metnimizde zikredilen isim ve sıfatların alfabetik olarak sıralanışı aşağıdadır:

Ahmed: 31^b, 32^a, 36^a, 43^b, 44^a, 47^b, 62^b, 91^a.

Akdes: 2^a, 7^a, 50^b, 51^a, 65^a, 91^a.

Cenâb-ı Risâlet-me'âb: 2^a, 4^b (2 kere) 6^b, 12^b, 17^b (2 kere), 36^b, 39^a, 45^a, 46^b, 86^b.

Cennet-Nişân: 20^b.

Ebu'l-Kâsım: 39^a.

Efendimiz: 2^a (2 kere), 4^a (2 kere), 4^b (2 kere), 6^a, 13^a, 25^a, 32^a, 33^b (2 kere), 39^b, 43^b (6 kere), 44^a, 45^a (2 kere), 46^a, 47^b (2 kere), 50^a (3 kere) 52^a, 67^b, 68^a (6 kere), 68^b, 69^a (3 kere), 70^a, 70^b, 86^b.

Faḥr-i ' Âlem: 44^b, 46^b.

Faḥr-i Risâlet: 65^a, 82^a, 89^a.

Ḥabîb: 70^a, 70^b.

Ḥabîb-i Ekrem: 30^a.

Ḥabîb-i Ḥudâ: 12^b, 19^a, 45^a, 47^b, 52^b, 91^a.

Ḥabîb-i Rabbi'l-' Âlemîn: 41^b.

Ḥabîbullâh: 74^a.

Ḥabîbü'l-Mu'allim: 25^b.

Ḥâtemü'n-Nebiyî: 75^b.

Ḥayru'l-Beşer: 2^b.

Ḥayru'l-Enām: 91^b.
Ḥazret-i Şefî^c: 70^b.
Ḥüsrev-i Dîn: 38^a.
İmāmü'l Etkıyā: 91^a.
İmāmü'l-Enbiyā: 17^a, 20^a.
İmāmü'l-Ḳıbleteyn: 11^a (2 kere), 13^b.
İmāmü'l-Mürselin: 31^b, 75^b.
Maḥbûb-ı Ḥudā: 36^a.
Maḥmûd: 37^b.
Merḥamet Kānı: 18^a.
Muḥammed: 1^b, 4^b, 11^a (3 kere), 16^a, 33^b, 34^b, 37^b, 43^b (2 kere), 44^a, 44^b,
47^b, 48^a, 54^a, 71^a, 75^b, 86^b, 90^b.
Muştafā: 34^b, 46^b, 52^b.
Müteheccid-i Rasûl-i Ekrem: 87^b.
Nebıyy-i Muḥterem: 49^a.
Nübüvvet-i Faḥr-i Risālet: 82^a.
Pād-şāh-ı Enbiyā vü Mürselin: 41^b.
Pād-şāh-ı Dü^c Ālem: 91^b.
Pād-şāh-ı Ḳāb-ı Ḳavseyn: 11^a, 45^a.
Pād-şāh-ı Ḳāfile-i Enbiyā: 7^a.
Pād-şāh-ı Kevneyn: 70^a.
Peyğamber: 4^a, 15^b, 17^b, 27^a (2 kere), 30^b, 31^b, 40^b, 51^a, 58^a, 59^b, 64^b, 65^a
(2 kere), 65^b, 73^a.
Rasûl: 52^b.
Rasûlallāh/Rasûlullāh: 2^a (2 kere), 3^a, 4^a, 4^b (2 kere), 5^b, 6^a, 6^b, 7^a (2 kere),
12^b, 17^b, 18^b, 19^b, 20^a (7 kere), 21^b, 24^a, 25^a, 26^b, 27^a, 30^a, 33^b, 34^a, 34^b, 35^a, 36^b,
37^a, 39^a (3 kere), 39^b (2 kere), 40^a (2 kere), 42^b, 43^b, 44^a, 46^b, 47^a, 47^b, 48^b, 49^b (3
kere) 50^a (4 kere), 60^a, 64^a, 82^a, 91^b (14 kere), 93^a.
Rasûl-i Ekrem: 1^b, 2^a (3 kere), 2^b (2 kere), 3^a, 3^b (2 kere), 4^a (3 kere), 4^b (4
kere), 5^a, 5^b (2 kere), 6^a, 6^b (3 kere), 7^a (2 kere) 7^b, 8^a, 9^b, 10^a, 11^a, 11^b, 13^a, 13^b (3
kere), 14^a (2 kere), 14^b (2 kere), 15^a (6 kere), 15^b, 16^a, 16^b, 17^a (2 kere), 17^b (4 kere),
18^a, 21^b (2 kere), 22^a, 24^a, 24^b (4 kere), 25^a (5 kere), 25^b (4 kere), 26^a (4 kere), 26^b,

27^a (5 kere), 27^b, 28^a (2 kere), 28^b, 29^a (3 kere), 29^b, 30^a (2 kere), 31^b (2 kere), 32^a, 32^b, 33^a (2 kere), 33^b (3 kere), 34^a (2 kere), 35^a, 35^b, 36^a (2 kere), 36^b (2 kere), 37^b, 38^a (2 kere), 39^a, 39^b (2 kere), 40^b (3 kere), 41^a (3 kere), 41^b (2 kere), 42^a, 42^b, 43^a (3 kere), 43^b, 44^a, 45^a (2 kere), 45^b (3 kere), 46^a, 46^b, 47^a, 47^b, 48^a, 48^b (2 kere), 49^a, 49^b (3 kere), 50^a (2 kere), 50^b (3 kere), 51^a (2 kere), 52^a (2 kere), 53^a, 53^b, 54^a, 54^b, 55^a, 55^b (3 kere), 56^a (2 kere), 57^a, 57^b, 58^a (2 kere), 58^b, 60^a, 61^b, 63^b, 64^a, 64^b (2 kere), 65^a, 65^b, 66^b (4 kere), 67^a, 67^b, 68^b (5 kere), 69^a (4 kere), 69^b (2 kere), 70^b, 72^a (2 kere), 74^b, 75^a, 78^a, 82^a (2 kere), 82^b, 83^a, 86^a, 86^b (3 kere), 87^b, 88^a.

Rasūl-i Enām: 38^a.

Rasūlihi'l-Kerīm: 76^a.

Rasūl-i Rabbi'l-^c Ālemin: 76^a.

Rasūlü's-Seḫaleyn: 14^b, 29^b, 42^b, 45^a, 55^b.

Risālet-Penāh: 6^a, 32^b, 36^b, 40^a, 42^a, 43^b (2 kere), 46^b, 48^b, 84^a, 86^b, 92^b.

Şāhib-i Risālet: 33^a, 49^a.

Şāhibü'l-Kıbleteyn: 10^b.

Sālār-ı Asfiyā: 91^a.

Ser-Ḳāfile-i Enbiyā: 9^b, 13^a, 21^a.

Server-i ^c Ālem: 3^a, 3^b, 4^a, 7^a, 8^a, 10^b, 11^b (2 kere), 12^a, 13^b (4 kere), 14^a, 14^b (2 kere), 15^b, 16^a, 17^a, 17^b (3 kere), 18^a, 19^b, 20^a, 20^b, 22^b, 24^a, 25^a, 26^a (2 kere) 26^b, 29^b, 30^a, 30^b, 32^b, 34^a, 35^a, 36^a, 36^b, 39^b (2 kere), 40^a, 41^b (2 kere), 42^b, 43^b, 46^a, 46^b, 48^a, 61^a, 67^b.

Server-i Enām: 1^b, 2^b, 3^b, 4^a, 4^b (3 kere), 5^b (2 kere), 7^a (2 kere), 7^b, 8^a, 9^a, 10^a (2 kere), 10^b, 11^a, 11^b, 12^a (3 kere), 12^b (2 kere), 13^a (3 kere), 13^b, 14^b, 15^a, 15^b, 16^a (2 kere), 16^b, 19^b (2 kere), 20^b, 21^a, 21^b (2 kere), 22^b, 24^b (2 kere), 25^a (3 kere), 27^a, 28^b, 29^a, 30^a, 31^b, 32^a (2 kere), 32^b, 33^b (2 kere), 34^a, 35^b (2 kere), 36^b (2 kere), 38^b, 39^a (2 kere), 39^b, 40^a (3 kere), 40^b, 41^a (2 kere), 42^a, 42^b, 43^a (2 kere), 43^b, 44^a, 45^a, 45^b, 46^a, 46^b, 47^a, 48^a, 48^b, 49^a, 49^b, 50^a (2 kere), 50^b, 51^a, 51^b, 52^a, 55^b (2 kere), 56^b, 61^a, 67^a, 67^b, 68^a (3 kere), 68^b (3 kere), 69^a, 69^b, 72^a, 74^a, 76^a, 82^a, 86^b, 87^a, 89^a, 92^a.

Server-i Enbiyā: 3^a, 6^a, 6^b, 7^a, 11^b, 17^b, 19^a, 24^b, 25^a, 26^a, 35^a, 51^b, 54^b, 55^b, 70^a (2 kere), 76^b (2 kere), 92^b.

Server-i Her Dü ^c Ālem: 19^b.

Server-i Kā'ināt: 1^b, 2^a, 3^a, 5^a, 5^b, 14^a, 30^b, 42^b.

Seyyid-i 'Ālem: 11^a.

Seyyid-i Ḥayru'l-Beşer: 2^a.

Seyyid-i Kevneyn: 46^b.

Seyyid-i Veled-i Ādem: 30^a.

Seyyidü'l-Ekvān: 2^a, 4^a.

Seyyidü'l-Enām: 3^a.

Sulṭān-ı Kevneyn: 32^a, 41^b.

Sulṭān-ı Nübüvvet: 70^b.

Sulṭānū'l-Enbiyā: 70^a, 91^a.

Şeh: 38^a.

Şeh-i Kevneyn: 38^a.

Şeh-süvār-ı Enbiyā: 20^a, 20^b, 31^b, 42^a, 43^b, 49^b, 86^b, 70^a.

Tercümānū'l Aşfiyā: 70^a.

Medīne Tarihi adlı eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarında Hz. Peygamber de dâhil olmak üzere 445 şahıs ismi geçmektedir. Kimi şahıslar, farklı isimlerle metinde geçmektedir. Bu şahısların isimleri metinde geçtiği şekillerle aralarına eğik çizgiler konulup yazılmıştır. Metinde sıkça geçen isimler arasında Hz. Ömer (145 kere), Hz. Ebû Bekr (128 kere), Hz. Alî (67 kere) Hz. Osman (62 kere), Hz. Aişe (52 kere) ve Ömer bin Abdü'l-aziz (51 kere) olmuştur. Râviler arasında İbn Zebbâle (66 kere) ve İbn Neccâr (49 kere) sıkça ismi geçen râvilerdendir. Semhûdî'nin adı, "Semhûdî" ve "Sâhib-i Tarih" şeklinde 99 defa geçmektedir. Aşkî Mustafa Efendi, Aşkî adıyla 23 defa; fakîr tabiriyle 11 defa zikredilmektedir.

'Abbād bin Bişr: 12^a.

'Abbās bin 'Abdū'l-Muṭṭalib: 20^a, 48^b, 49^a (2 kere), 49^b, 50^a (3 kere), 51^a, 51^b (2 kere), 52^a (7 kere), 52^b, 53^a, 53^b (3 kere), 54^a (7 kere).

'Abdullāh/'Ubeydullāh bin 'Abdullāh: 59^b, 60^a (8 kere).

'Abdullāh bin 'Āşım bin 'Ömer bin 'Abdū'l-'Aziz: 63^b (2 kere).

'Abdullāh bin Ebî Bekr: 68^b.

'Abdullāh bin Ebî Yezid: 64^b (2 kere).

'Abdullāh bin Hüzelî: 64^a.

- ‘ Abdullāh bin Kuseyt: 38^b.
- ‘ Abdullāh bin Muḥammed bin ‘ Aḳīl: 67^a, 69^a.
- ‘ Abdullāh bin Muḥammed bin ‘ Ammār: 83^a.
- ‘ Abdullāh bin Mūsā el Hımşı: 63^b.
- ‘ Abdullāh bin Nāfi: 2^b.
- ‘ Abdullāh bin ‘ Ömer: 57^b, 60^a, 62^b, 70^a.
- ‘ Abdullāh bin ‘ Ömer bin Hıfş: 59^b.
- ‘ Abdullāh bin Revvāḥa: 4^a (2 kere).
- ‘ Abdullāh bin ‘ Ubeydullāh: 65^b.
- ‘ Abdullāh bin Zeyd: 28^b, 41^b.
- ‘ Abdullāh bin Zübeyr: 25^b, 32^a, 65^a, 69^b.
- ‘ Abdu’r-Raḥmān bin ‘ Abdullāh bin Ka’ b: 12^b.
- ‘ Abdu’r-Raḥmān bin ‘ Avf: 21^a, 60^b.
- ‘ Abdu’r-Raḥmān bin Ebī Bekr: 38^b.
- ‘ Abdu’r-Raḥmān bin Ebī ez-Zenād: 66^b.
- ‘ Abdu’r-Raḥmān bin el-Vāḳıfı: 50^a.
- ‘ Abdu’r-Raḥmān bin Hamīd: 59^b.
- ‘ Abdu’r-Raḥmān bin Hātıb: 54^b.
- ‘ Abdu’r-Raḥmān bin Zeyd bin Eslem: 53^b.
- ‘ Abdu’r-Raḥmān ibn Şālih: 78^b.
- ‘ Abdü’l-‘ Azīz: 5^a.
- ‘ Abdü’l-‘ Azīz bin Muḥammed: 58^b, 59^a, 59^b.
- ‘ Abdü’l-Melik (bin Mervān): 58^b.
- ‘ Abdü’l-Melik bin Şebīb el-Ġassānı: 63^b.
- ‘ Abdü’l-Müheymen bin ‘ Abbās: 61^b.
- ‘ Abdü’l- Vāḥid bin ‘ Abdullāh en-Naşrı: 61^b.
- ‘ Aclān bin Nefır el-Manşūrı: 79^a (2 kere).
- Ādem ‘ aleyhi’s-selām: 18^b, 44^b, 53^b (5 kere).
- ‘ Adnān: 1^b.
- Aḥmed bin Burhān ‘ Abdü’l-Ḳavı er-Rab‘ı: 86^b.
- ‘ Ā’işe/Ümmü’l-Mü’minin: 4^b, 14^b, 15^b, 25^b, 29^b, 32^a (3 kere), 32^b (2 kere), 33^a, 34^a, 35^a, 40^b, 41^a (3 kere), 42^a, 42^b (5 kere), 45^b (2 kere), 55^b, 59^b, 64^a (2 kere),

64^b (5 kere), 65^a, 66^b, 67^a, 68^a (3 kere), 68^b (3 kere), 69^a (2 kere), 69^b (4 kere), 70^a, 72^a, 72^b.

‘Ā’iše binti Sa‘d: 29^b.

Akṣehri: 2^b, 4^b, 5^a (2 def kere), 6^a, 6^b, 15^b (2 kere), 33^a, 35^b (2 kere), 36^b, 65^a, 65^b, 67^a, 71^a (2 kere), 73^b, 76^b.

‘Alī bin Ebī Ṭālib/Mürtezā: 3^b (4 kere), 4^a (2 kere), 4^b, 35^a (3 kere), 35^b, 36^a (3 kere), 43^a (6 kere), 43^b, 44^a, 44^b (2 kere), 45^a, 45^b (2 kere), 47^a, 47^b, 48^a (7 kere), 48^b (6 kere), 49^a (7 kere), 49^b (7 kere), 50^a (4 kere), 58^b, 59^a, 59^b, 72^a, 77^b (2 kere), 88^a.

‘Alī bin Mūsā er-Raḏī: 74^a.

‘Āmir bin ‘Abdullāh: 14^b, 32^a.

‘Ammār bin Yāsir/Ībn Sümeyye: 3^b (5 kere), 4^a (17 kere), 38^b, 59^b.

‘Amr bin ‘Abdü’l-‘Azīz: 62^a.

‘Amr bin Dīnār: 64^b.

‘Amr bin Evsī: 33^a.

‘Amr bin Rāṣid: 4^a (3 kere).

‘Ārif-i Billāh Seyyid Şihābu’d-dīn: 90^a.

‘Āşım bin ‘Ömer bin Ḳatāde: 54^b.

‘Aşķī: 5^a, 8^b, 20^a, 24^a, 27^b, 28^a, 31^b (2 kere), 33^a, 34^b (3 kere), 35^a (3 kere), 37^a (2 kere) 40^b, 44^b (2 kere), 46^b, 47^a, 48^a, 56^b, 57^a, 63^a, 70^b (2 kere), 75^b, 77^a, 81^a, 83^b, 89^a, 92^b.

‘Aṭā’ el-Ḥorāsānī: 25^b (2 kere), 41^b (2 kere), 58^b.

‘Azīz bin Hayāza’ bin Hibeti’l-Cemāzī: 80^a (2 kere).

Bācī: 30^b.

Bāķūl: 20^a (2 kere).

Bāķūm: 20^a (2 kere).

Barsbay: 81^a, 85^b.

Bedr: 66^a.

Bedr bin Ferḥūn: 87^b.

Berā’ bin ‘Āzīb: 10^b, 11^b (2 kere).

Bergūş bin Tīr bin Cüreys: 80^a (3 kere), 80^b (4 kere).

Berīd bin ‘Ubeyd: 31^b.

Beyān: 66^b, 74^b.
Beyhaḳī: 7^a, 38^b, 62^b.
Bezzāz: 25^a, 25^b (2 kere), 27^b, 29^a, 48^a, 48^b, 49^b.
Bilāl Ḥabeṣī: 62^b (2 kere).
Burhān bin Ferḥūn: 10^a (2 kere), 31^a.
Büreyde: 17^a.
Cābir: 17^b, 24^b, 29^b, 50^a.
Cābir bin ‘ Abdullāh: 26^b.
Cābir bin Semure: 49^b.
Ca‘ fer bin ‘ Abdullāh bin el-Ḥüseyin: 35^a.
Ca‘ fer bin Ebī Ṭālib: 57^a.
Ca‘ fer bin Ḥasan bin Ḥasan: 75^a (2 kere).
Ca‘ fer bin Muḥammed: 43^b.
Ca‘ fer bin Muḥammed bin ‘ Alī: 76^b.
Ca‘ fer bin Süleymān: 63^b.
Ca‘ fer bin Verdān/ İbn Verdān: 60^a, 61^a, 65^a, 65^b (2 kere).
Cālūt: 53^b.
Cemāl ‘ Abdullāh İbn Şālih: 23^b.
Cemāl el-İṣfahānī: 74^a.
Cemāz bin Hibe: 79^a (5 kere).
Dāreḳuṭnī: 38^b.
Dārimī: 21^a.
Dāvud ‘ aleyhi’s-selām: 51^b (3 kere), 52^b, 53^a, 53^b (2 kere), 54^a (4 kere).
Dāvud bin Ḳays: 64^b.
Dāvud bin ‘ İṣā: 21^b, 22^a.
Deyves bin Sa‘ d el-Ḥüseyin: 80^b (4 kere).
Ebā el-‘ Abbās es-Sefāh: 64^a.
Ebā Hüreyre: 6^b (2 kere), 7^a (2 kere), 14^a, 24^b (2 kere), 26^b, 27^a, 28^b, 29^a, 29^b, 30^a (2 kere), 33^a, 38^b, 39^a (4 kere), 39^b (4 kere), 55^b (3 kere).
Ebān bin ‘ Osmān: 61^a (3 kere).
Ebā Seleme: 31^b.
Ebā Ṭalḥa: 54^b (4 kere), 55^a (2 kere).

Ebî Berze el-Eslemî: 62^b.
Ebî Ca' fer ed-Darâverdi: 2^b.
Ebî el-Bedâh İbn ' Āşım bin ' Adî: 50^a.
Ebî el-Mu' alla el-Enşârî: 29^a.
Ebî İmāme ibn Şa' lebe: 29^b.
Ebî Leylâ: 37^a.
Ebî Sa' id el-Makbûrî: 27^a.
Ebî Vâkıd el-Leyşî: 29^a.
Ebî Yahyâ eđ-Đarîr: 53^b.
Ebî Z̄er: 53^a.
Ebū ' Avāne: 37^a.
Ebū Bekr: 8^a.
Ebū Bekr (Ebū Ya' kūb): 22^b.
Ebū Bekr bin Yūsuf en-Neccār: 23^a.
Ebū Bekr eş-Şiddîk: 2^b (2 kere), 4^b (5 kere), 7^a, 14^b, 20^b, 32^a, 32^b, 39^a, 45^b (3 kere), 46^a (12 kere), 46^b (14 kere), 47^a (6 kere), 47^b (18 kere), 48^a (8 kere), 48^b (5 kere), 49^a, 50^a, 50^b (4 kere), 57^b, 61^a, 63^a, 63^b, 65^a, 67^b (6 kere), 68^a (8 kere) 68^b (9 kere), 69^a (4 kere), 70^a (2 kere), 71^b, 72^a, 77^b, 82^a, 83^b, 91^b, 92^b (2 kere), 93^a.
Ebū Ca' fer Manşūr: 63^b.
Ebū Dāvud: 29^a, 50^b (2 kere), 56^a, 62^b, 68^a, 86^b.
Ebū Eyyūb Ensārî: 2^a (2 kere), 5^b.
Ebū Kaṭīfe bin el-Velīd bin ' Atibe bin Ebî Mu' id: 60^b.
Ebū Lübābe bin ' Abdū'l-Münzir/ Rifā' a: 33^a (4 kere), 33^b (5 kere), 34^b.
Ebū Nu' aym: 19^b, 38^a (2 kere), 67^b.
Ebū Sa' id el-Ḥudrî: 24^a, 24^b, 25^a, 29^a, 29^b (2 kere), 45^b, 48^a.
Ebū Ṭāhir bin Muḥliş: 29^b.
Ebū Vehra es-Sa' dî: 35^a.
Ebū Ya' lā: 25^a, 49^b.
Ebū Zeyd bin Şeybe: 65^a.
Ebū'd-Derdā: 26^a, 27^b.
Ebū'l-Baḥterî bin Vehb Rüşdeyn: 71^a, 71^b (2 kere).
Ebū'l-Berrāde: 82^a.

Ebü'l-Hamrā: 36^a.
Ebü'l-Hüseyn Muḥammed bin Cebr: 22^a.
Ebü'l-Ḳāsım el-Ḳuşeyrī: 12^a.
Ebü'l-Müleyḥ: 7^a (2 kere).
Eflaḥ bin Ḥamīd: 57^b.
Emīr Bürdü Beğ: 81^a.
Enes bin Mālīk: 12^a, 15^a, 19^b, 29^b, 37^b, 50^b, 61^b, 86^b.
Erḳam: 25^a.
Es' ad: 2^b.
Eşheb: 25^a (2 kere).
Eşref Şa' bān bin Hüseyn bin Muḥammed: 62^a, 87^a.
Eşref Ḳayıtbay: 23^b, 37^a, 37^b, 62^a, 75^b (3 kere), 77^a (3 kere), 81^a (2 kere), 85^b, 89^a.
Evḥad: 83^b.
Fāṭıma binti Hüseyn: 59^a, 59^b (2 kere), 75^a.
Fāṭımatü'z-Zehrā: 16^b, 33^b (2 kere), 35^b, 37^a (4 kere), 37^b, 42^a, 42^b (7 kere), 43^a (8 kere), 43^b (4 kere), 44^a (2 kere), 45^a, 45^b (2 kere), 59^a, 72^a, 75^a (3 kere), 87^a, 87^b, 88^a.
Ġālib: 47^b, 48^a.
Ḥaccāc bin Yūsuf: 15^a, 59^b, 60^a (4 kere), 88^b.
Ḥ'āce Ḥāfız: 42^a.
Ḥāfız Cemāle'd-dīn el-Ḥayyāṭ el-Yemenī: 88^b.
Ḥāfız Şalāḥü'd-dīn Ḥalīl el-' Alāī: 78^a.
Ḥafşa binti 'Ömer: 57^a, 57^b (3 kere), 59^b, 60^a (4 kere), 64^b.
Ḥafş bin Mervān: 61^a.
Ḥākim: 29^b, 47^a, 47^b, 53^b, 68^a.
Ḥālīd: 18^b.
Ḥālīd ibn 'Ömer: 62^b.
Ḥalīfe Manşūr: 20^b (3 kere),
Ḥamza bin ' Abdü'l-Muṭṭalib: 5^b, 48^b (2 kere), 49^a (3 kere).
Hāmān: 36^a.
Ḥārīce bin Zeyd: 5^a (2 kere), 8^a (4 kere).

Ḥārīse bin Nu‘mān: 41^a.
Hārūn: 71^b.
Hārūn ‘aleyhi’s-selām: 48^b, 49^b (2 kere).
Hārūn bin Mūsā: 40^b.
Hārūn Şāzelī: 66^b.
Ḥasan Baṣrī: 7^a, 18^b, 41^a, 64^a.
Ḥasan bin ‘Aclān el-Ḥasanī: 78^b, 79^a (3 kere).
Ḥasan bin ‘Alī: 6^a, 65^b, 36^a, 43^a, 43^b, 44^a (7 kere), 45^a (2 kere), 45^b (2 kere), 49^b, 65^b, 69^b, 75^a.
Ḥasan bin Ḥasan: 59^a (3 kere), 59^b, 75^a (2 kere).
Ḥasan bin Zübeyr el-Manşūrī: 81^b.
Ḥasan Kāşifī: 46^a.
Ḥasan bin Muḥammed bin Ḳalāvūn: 87^a.
Ḥasan bin Muḥammed eṣ-Şekafī: 4^b.
Ḥasan bin Zeyd: 43^a.
Ḥassān bin Şābit: 55^a, 55^b (4 kere).
Ḥaṭṭābī: 30^a, 30^b, 31^a, 46^b, 53^b.
Ḥaṭīb bin Ḥamele: 10^a (2 kere), 31^a.
Ḥayzerān: 15^a, 78^a.
Hişām bin ‘Urve: 69^b.
Hiyāza‘ bin Hibe el-Cemmāzī: 80^a.
Huḫzeyfe bin el-Yemān: 54^a (4 kere).
Hüseyn bin ‘Abdullāh bin ‘Abdullāh: 75^a.
Hüseyn bin ‘Alī/Şāh-ı Kerbelā/ Sultān-ı Kerbelā/Pādişāh-ı Kerbelā: 36^a (2 kere), 43^a, 43^b, 44^a (9 kere), 45^a (3 kere), 45^b (2 kere), 49^b, 65^b, 75^a.
Hüseyn bin Ebī el-Hicā: 77^b (2 kere).
İbn ‘Abbās: 11^a, 12^a, 13^a, 13^b (2 kere), 45^b.
İbn ‘Abdi’l-Berr: 13^b, 30^a.
İbn ‘Afrā: 2^b (3 kere).
İbn ‘Aḳīl: 10^a.
İbn ‘Āş: 67^a.

İbn ʿ Asākir: 22^b, 29^a, 30^b, 64^b, 67^b, 68^a (2 kere), 68^b (2 kere), 69^a (2 kere), 72^a (2 kere), 74^a.

İbn Battāl: 27^b, 46^b, 82^b.

İbn Cābir el-Endülüsî: 70^b, 71^a.

İbn Cemāʿ a: 8^b, 28^b, 31^a.

İbn Cevzā: 67^a.

İbn Cevzî: 10^a, 31^a (2 kere), 41^a, 53^a, 53^b.

İbn Cübeyr: 17^a, 38^b, 62^a (2 kere).

İbn Ebî Füdeyk: 2^a, 67^a.

İbn Ebî Hâtem: 12^a.

İbn Ebî Üveys Yaḥyā bin Saʿīd: 68^b.

İbn Ġassān/Muḥammed bin Yaḥyā: 65^a, 66^b (2 kere), 67^a, 71^a, 71^b, 73^b (2 kere), 74^a.

İbn Ḥabīb: 12^b, 25^b.

İbn Ḥacer/ Ḥāfız bin Ḥacer: 2^b, 12^a, 13^a (2 kere), 15^a, 15^b (2 kere), 23^a, 28^b, 30^b, 38^a, 47^a, 48^b, 55^b, 57^b, 78^b, 79^b.

İbn Hāriş: 2^b.

İbn Ḥazm: 27^b.

İbn Ḥibbān: 12^b, 24^b, 29^b, 53^a.

İbn Hişām: 33^a, 53^b,

İbn Huzeyme: 25^b, 29^b.

İbn İshāk: 2^a, 33^a, 62^b.

İbn Kāsım: 14^b, 15^a (2 kere), 31^b.

İbn Māce: 27^a.

İbn Neccār: 8^a (2 kere), 9^a, 13^b, 15^a, 15^b (2 kere), 21^a (2 kere), 21^b, 22^a (2 kere), 22^b (5 kere), 24^a, 29^a, 30^b (3 kere), 32^b, 33^b, 37^b, 40^a, 41^a, 45^b, 63^a, 64^a, 66^a, 66^b (2 kere), 67^b, 72^a (4 kere), 73^b (2 kere), 74^a (4 kere), 77^a, 77^b, 78^b, 86^a, 88^a.

İbn ʿ Ömer: 17^a, 27^a, 29^b, 34^a, 37^a, 48^a, 50^b (2 kere), 51^a, 52^a, 56^a.

İbn Ramaḳ: 85^b.

İbn Rāşid: 24^b, 58^a.

İbn Reşid: 13^b, 14^b.

İbn Rüşd: 67^a, 67^b.

İbn Sa‘d: 12^b, 13^a, 20^a, 38^b, 51^a, 72^b.

İbn Şeybe: 4^a, 40^a, 57^b (2 kere), 71^a (2 kere), 72^b, 73^b.

İbn Şihāb ez-Zühri: 1^b, 3^a (2 kere).

İbn ‘Ukbe: 2^b.

İbnü’l-‘Arabî: 13^b.

İbn Vehb: 15^a.

İbn Zebbāle: 2^a, 3^b, 4^b, 5^b, 9^a (2 kere), 12^a, 14^a (2 kere), 14^b, 15^a, 15^b (2 kere), 17^a, 20^a (2 kere), 21^b, 22^a (7 kere), 27^a, 29^a, 29^b, 31^a, 31^b, 32^a, 32^b (2 kere), 33^a, 33^b, 34^a (2 kere), 49^a, 50^b, 55^a, 58^a, 58^b, 59^a, 59^b, 60^b (2 kere), 61^a, 61^b, 62^a (2 kere), 62^b (3 kere), 63^b, 64^b, 66^b, 68^a (2 kere), 68^b (2 kere), 69^a, 71^b (2 kere), 72^a (2 kere), 72^b, 75^a.

İbn Zemen: 75^b, 81^a, 85^b, 87^a, 89^b, 93^a.

İbn Zübeyr: 15^b, 23^b, 25^b, 27^b (2 kere), 32^a, 32^b, 82^b.

İbrāhīm: 20^b.

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām: 13^b, 30^a, 53^a (2 kere), 53^b (4 kere).

İbrāhīm bin Ca‘fer: 33^b.

İbrāhīm bin el-Faḫr: 15^a, 78^a.

İbrāhīm bin Muḥammed ez-Zühri: 59^b.

İbrāhīm bin Sa‘d: 54^b.

İmām Aḥmed: 6^b, 13^b, 24^a, 25^b, 29^b, 47^a, 47^b, 48^a, 49^b.

İmām Buḥārî: 10^b, 24^b, 25^b, 50^b.

İmām Ebū Yūsuf: 63^a, 63^b.

İmām Ca‘fer: 5^b.

İmām Ġazālî: 16^b.

İmām Ḥanefî: 28^a.

İmām Mālik: 10^a, 15^a (4 kere), 16^a, 21^a (3 kere), 24^b (2 kere), 25^a, 25^b, 27^b, 28^a, 31^a (2 kere), 41^a, 57^a (2 kere), 59^b, 65^a, 72^b.

İmām Merāġî: 8^b, 16^a, 22^a, 23^a (4 kere), 24^a, 61^b, 67^b, 70^a (2 kere), 72^a (3 kere), 73^a, 74^a, 77^a, 79^b, 87^a, 87^b.

İmām Müslim: 15^a, 21^a, 24^b (2 kere), 37^a, 43^a, 45^b.

İmām Nevevî: 8^a, 9^b, 10^a (5 kere), 12^b, 57^a.

İmām Rezî: 58^b, 67^b.

İmām Sebki: 81^b (2 kere), 82^b.
İmām Süheylî: 41^a.
İmām Şâfi‘î: 25^a, 28^a, 63^a, 92^a.
İmām Taberî: 7^a, 9^b, 10^a (3 kere), 13^b, 42^b.
‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm: 67^b, 69^b (3 kere), 70^a (3 kere).
‘İsâ bin ‘Abdullâh: 36^a, 36^b (2 kere).
İshâk bin ‘İsâ bin ‘Osmân: 68^a.
İshâk bin Seleme: 75^a.
İsmâ‘îl bin ‘Abdullâh: 32^b, 68^b (2 kere).
‘İyâz: 38^a.
Ka‘b: 27^a.
Ka‘b el-Aḥbâr: 70^a.
Ka‘b bin Züheyr: 55^b.
Ḳāḍî el-Ḥüseyn el-‘Allāme: 82^b.
Ḳāsım: 8^a.
Ḳāsım: 61^b.
Ḳāsım bin Aşbağ: 20^a.
Ḳāsım bin Muḥammed: 8^a, 65^a, 68^a (3 kere) 69^a (3 kere).
Ḳāsım bin Mühennâ el-Ḥüseynî: 66^a (2 kere), 66^b, 77^b, 84^b.
Ḳatāde: 12^a.
Kemāl Demîrî: 21^a, 21^b.
Keşîr bin ‘Abdullâh el-Müzenî: 11^b.
Keşîr bin Ca‘fer: 62^a.
Keşîr bin Zeyd: 63^a.
Kilâb: 20^a.
Kirmânî: 27^b.
Ḳuṭb el-Ḳaṣṭalânî: 83^b.
Leylâ: 90^b.
Maḥmūd bin Memdūd: 85^a.
Manşûr: 59^a.
Maṭrî: 8^b, 14^a (2 kere), 14^b, 16^a (3 kere), 22^b, 23^a, 37^a, 42^b, 74^b (2 kere), 76^b,
84^b (4 kere).

Mecdî: 5^a, 12^a, 12^b, 23^a, 24^a, 38^b, 76^b, 84^a, 88^b.
Mecdî Şîrâzî: 76^a.
Mecnûn: 90^b.
Mehdî: 21^a (2 kere), 63^b (4 kere), 64^a (4 kere).
Melik el-Eşref Barbays: 88^b.
Melik el-Eşref Şa' bân bin Hüseyn: 87^a.
Melik el-Muzaffer el-Manşûr Kâlāvûn eş-Şâlihî: 86^a.
Melik el-Muzaffer Seyfe'd-dîn Kaṭr el-Mağribî: 85^a.
Melik en-Nâşır: 88^a (2 kere).
Melikü'z-Zâhir Rükne'd-dîn Baybars: 23^a (2 kere), 85^a, 87^b (3 kere), 88^a (2 kere).
Melik Muzaffer: 22^b.
Mercânî: 14^b.
Mervân bin el-Hakem: 9^b, 21^a, 22^a (2 kere), 36^a, 52^a (2 kere), 57^a, 57^b (5 kere), 58^a, 58^b, 62^a, 62^b.
Mevlânâ [Celâle'd-dîn er-Rûmî]: 48^a.
Meymûn: 20^a.
Meymûne: 25^a.
Mînâ: 20^a.
Mu' âviye bin Süfyân: 4^a (4 defa), 20^b (3 kere), 21^a (4 kere), 57^a, 58^a, 58^b, 83^a (3 kere).
Mu' avvız: 2^b.
Mu' âz bin ' Afrâ: 2^a (3 kere), 2^b.
Mu' âz bin Cebel: 12^a, 40^b (2 kere).
Mu' âz bin el-Hâriş: 29^a.
Mu' âz bin Muḥammed el-Enşârî: 41^b.
Muḥammed bin ' Abdullâh: 59^b.
Muḥammed bin ' Ammâr: 59^b, 62^a.
Muḥammed bin el-Hasan: 15^b (2 kere).
Muḥammed bin Ḥabîb el-Haşîmî: 12^b.
Muḥammed bin Ḥanefiyye: 36^b.
Muḥammed bin Hilâl: 66^b.

Muḥammed bin İbrāhim: 62^b.
Muḥammed bin İsmā'īl: 59^b, 62^b.
Muḥammed bin Ka' b: 33^b.
Muḥammed bin Ḳalāvūn: 62^b, 78^a, 81^a, 85^a (2 kere).
Muḥammed bin Ḳays: 43^a.
Muḥammed bin Mesleme: 40^a (2 kere).
Muḥammed bin 'Ömer: 50^a.
Muḥammed bin Sa' d: 5^a.
Muḥammed bin Ṭalḥa: 59^b.
Mūnise: 78^a (3 kere), 78^b.
Mūsā 'aleyhi's-selām: 3^a (3 kere), 6^a, 7^a (2 kere), 11^a, 48^b, 49^b (2 kere), 53^b (2 kere), 62^b.
Mūsā bin Seleme: 35^a.
Mūsā bin 'Ubeyde: 62^b.
Musta' şım Billāh: 84^b (2 kere).
Mu' taşım Billāh: 24^a.
Mücāhid: 82^a.
Mücemmi' bin Yezīd: 3^b.
Mü'eyyed: 23^a (4 kere), 23^b.
Münīf bin Şeyḥa bin Hāşim: 84^b.
Münkedir bin Muḥammed: 68^b.
Mürsel bin Ca' fer: 4^a.
Müslim bin Sālim bin Sālim: 43^a.
Müstaẓī Biemrillāh/Müsteẓā Billāh: 65^b, 77^a, 77^b (2 kere).
Mütevekkil: 75^a (2 kere), 77^a, 90^b.
Müzāḥım: 65^b.
Nāfi': 25^a, 67^b.
Nāfi' bin Cübeyr: 29^a.
Naḥḥās: 12^b.
Nāşıru'd-dīn el-Merāġi: 79^b.
Nāşıru'd-dīn el-'Oşmānī: 78^b.
Nāşıru'd-dīnullāh: 77^b.

Nāşır Lidīnillāh: 83^b.

Nāşih bin ʿ Abdullāh: 50^a.

Necm bin Hacı: 88^b.

Nemrūd: 36^a.

Nesā ʾī: 47^a, 47^b, 48^a.

Nūh ʿ aleyhi's-selām: 42^a.

Nuşaybe el-Maḥzūmī: 20^a.

Nüveylete binti Eslem: 12^a.

ʿ Oşmān bin ʿ Abdu'r-Raḥmān İbn ʿ Oşmān: 59^b.

ʿ Oşmān bin ʿ Affān: 3^b (4 kere), 4^b (4 kere), 7^a (3 kere), 9^b (4 kere), 10^b, 20^b (5 kere), 28^a (2 kere), 47^a, 49^a, 54^b (2 kere), 55^b (2 kere), 56^a (5 kere), 56^b (6 kere), 57^a (4 kere), 57^b (4 kere), 58^a (4 kere), 58^b, 61^a, 61^b (2 kere), 68^a, 77^a, 77^b, 82^a, 82^b, 84^a.

ʿ Oşmān bin Ebī el-Velīd: 63^a.

ʿ Oşmān bin el-Yemān: 38^b.

ʿ Oşmān bin Muḥammed bin Aḥnes: 11^b.

ʿ Ömer bin ʿ Alī bin ʿ Ömer: 42^a.

ʿ Ömer bin ʿ Abdullāh: 33^b (2 kere).

ʿ Ömer bin ʿ Abdü'l-ʿ Azīz: 15^b, 36^b, 42^b, 57^a, 58^a (2 kere), 58^b (2 kere), 59^a (2 kere), 59^b (3 kere), 60^a (4 kere), 60^b (2 kere), 61^a (6 kere), 61^b (4 kere), 62^b, 63^a, 64^a, 65^a (4 kere), 65^b (4 kere), 66^a, 66^b, 68^a, 72^a (2 kere), 72^b, 74^a, 74^b, 82^a, 82^b, 87^a.

ʿ Ömer bin Ḥaṭṭāb/Fārūk: 4^b (5 kere), 6^b, 7^a, 9^b (2 kere), 10^b (2 kere), 11^b, 14^b, 15^b, 16^a, 20^b, 25^b, 26^a, 27^b, 28^a, 32^a, 32^b, 46^b, 48^a (2 kere), 48^b, 49^a, 50^b (10 kere), 51^a (4 kere), 51^b, 52^a (7 kere), 52^b (2 kere), 53^a, 53^b (2 kere), 54^a (8 kere), 54^b (11 kere), 55^a (5 kere), 55^b (3 kere), 56^a (3 kere), 56^b (5 kere), 57^a (3 kere), 57^b (2 kere), 59^b (2 kere), 61^a, 63^b, 64^b (3 kere), 65^a (3 kere), 65^b (2 kere), 66^b, 67^b (4 kere), 68^a (3 kere), 68^b (8 kere), 69^a (3 kere), 69^b (2 kere), 70^a, 71^b, 73^a (2 kere), 77^b, 82^a (2 kere), 83^a (4 kere), 91^b, 92^a, 92^b, 93^a (2 kere).

Rāfi ʿ bin Ḥadīc: 11^a (2 kere).

Rāfi ʿ bin ʿ Umeyr: 53^a.

Rebī ʿ: 13^a.

Reşīd Ebī el Muẓaffer el-Kāzerūnī: 65^b.

Şābit bin Nefīr: 78^b, 79^a.

Şācī: 16^a.

Sa' d: 30^a, 83^a (2 kere).

Sa' d bin ' Abdullāh: 36^b.

Sa' d bin ' Āş: 20^a.

Sa' d bin Mālik: 49^b.

Sa' d bin Müseyyeb: 7^b, 41^b, 42^a, 55^a, 69^b.

Sa' d bin Vaḳḳāş: 47^a.

Sa' d bin Zūrāre: 2^a (3 kere), 2^b, 3^a.

Şafiyye [Hz. Peygamber'in halası]: 5^b.

Şafiyye [Hz. Peygamber'in eşi]: 41^a, 41^b (2 kere).

Şafiyyü'd-dīn el-Kāzrūnī: 31^a.

Şafiyyü'l-Muvaşşalī: 75^a.

Sāib bin Yezīd: 55^a.

Sa' id: 8^a.

Sa' id bin Müseyyeb: 41^b, 42^a, 55^a, 69^b.

Şālih: 77^b.

Şālih bin Ḥassān: 50^a.

Sālim: 61^b.

Sālim bin ' Abdullāh: 52^b, 54^b, 65^a.

Sehl: 2^a (4 kere), 2^b (2 kere).

Sehl bin Sa' d: 19^b, 20^a, 26^b.

Seleme bin el-Akva': 15^a, 31^b.

Selmān: 38^b.

Semhūdī/Şāhib-i Tārīḥ: 2^b (2 kere), 4^a, 5^a (3 kere), 5^b (3 kere) 6^a (2 kere) 6^b, 8^b (2 kere), 9^a (3 kere), 9^b, 10^a, 10^b, 12^b, 14^b, 15^b, 16^a, 16^b, 17^a (2 kere), 22^b (2 kere), 23^b (2 kere), 24^a (2 kere), 24^b, 25^b, 26^a, 30^a (2 kere), 30^b, 31^a, 33^a, 34^a, 41^a, 45^b, 46^b (2 kere), 49^a, 53^a, 56^b (2 kere), 58^a, 60^b, 61^a, 62^a (2 kere), 63^a, 63^b, 65^a, 66^b, 67^a, 67^b, 68^a, 68^b (2 kere), 70^b, 71^b, 72^b, 73^a, 73^b, 74^a, 74^b (2 kere), 75^a, 75^b, 76^a (2 kere), 76^b (2 kere), 77^a (2 kere), 78^a, 78^b (3 kere), 79^b (3 kere), 80^b, 81^a (2 kere), 84^a, 84^b, 88^b (2 kere), 89^a (2 kere), 90^b, 91^a, 91^b.

Sirāc Naḳṭī: 23^a, 80^a.

Sevde: 40^b, 64^a.
Şubāḥ: 20^a.
Şūfiyye ‘Ömer: 66^a.
Sulṭān Celāle’d-dīn: 85^a.
Sulṭān Maḥmūd Ḥān: 24^a, 37^b, 47^a, 70^b.
Sulṭān Şālih İsmā‘īl bin el-Melik en-Nāşır Muḥammed bin Ḳalāvūn: 78^a.
Süheyl: 2^a (4 kere), 2^b (2 kere).
Süleymān [fuḫahā-i seb‘adan] : 8^a.
Süleymān: 43^a.
Süleymān ‘aleyhi’s-selām: 51^b, 53^a (3 kere), 53^b (3 kere), 82^a.
Süleymān bin ‘Abdü’l-Melik: 62^a.
Süleymān bin ‘Atīḳ: 25^b.
Süleymān bin Dāvud: 54^b, 82^a.
Süleymān bin Muḥammed bin Ebī Sübra: 59^b.
Şümāme bin Üşāletü’l-Ḥanīfī: 33^b.
Süveyd bin ‘Abdü’l-‘Azīz: 25^b.
Şehābe’d-dīn Aḥmed: 81^a.
Şahin Cemāl: 62^a, 89^b.
Şemse’d-dīn Yūsuf: 85^a.
Şeyḥayn: 20^b.
Şeyḥ ‘Abdu’r-Raḥīm el-Ber‘ī: 19^a.
Şeyḥ Ḥālīd: 18^b, 91^a (2 kere).
Şeyḥ Şerefe’d-dīn ed-Dimyātī: 12^b.
Şeyḥ Taḳiyü’d-dīn: 28^a.
Şibr: 49^b.
Şimr: 36^a.
Şübeyr: 49^b.
Ṭaberānī: 20^a, 25^b, 27^b, 29^a, 29^b, 32^a, 37^a, 47^a, 49^b, 50^a (2 kere), 53^a.
Ṭahāvi: 26^a.
Ṭāhir bin Yaḥyā: 30^a, 69^a.
Ṭalḥa el-Başrī: 40^a.
Ṭārīḳ bin Şihāb: 55^a.

Temīm ed-Dārī: 20^a, 82^a (2 kere).
Teymī: 27^b.
Tirmizī: 24^a, 48^a.
‘Ubeydullāh: 8^a.
‘Ubeydullāh bin ‘Ömer: 59^b.
‘Ubeydullāh bin ‘Ömer bin Hāfş: 59^b.
‘Umrān bin Enes: 41^b, 42^a.
‘Umre: 68^b (2 kere).
‘Urve/‘Urve bin Zübeyr: 8^a, 63^a, 65^a, 68^a, 68^b.
‘Uteybī: 14^b.
Übeyy bin Ka‘b/Übā: 19^a, 51^b (3 kere), 52^b (3 kere).
Ümmü Bişr bin el-Berā’: 13^a.
Ümmü Eymen: 45^a.
Ümmü Seleme: 3^b, 29^a, 41^b (5 kere), 55^a.
Üşāle: 33^b.
Vākidi: 13^a, 21^a, 41^b, 58^b.
Velīd bin ‘Abdü’l-Melik: 7^b, 9^b, 15^b, 57^a, 58^b (6 kere), 59^a (3 kere), 59^b (2 kere), 60^a (4 kere), 60^b (4 kere), 61^a (4 kere), 61^b (2 kere), 63^b, 64^b, 65^a (2 kere), 82^a, 82^b.
Veliyyü’l-‘Irāķi: 88^b.
Yaḥyā[Ebū Ṭāhir]: 30^a.
Yaḥyā: 3^a, 5^b, 6^b, 8^a (2 kere), 11^a, 16^a (3 kere), 25^a, 27^a, 29^a (3 kere), 29^b, 33^b, 35^a, 36^a, 40^b, 42^b, 43^a, 49^a, 49^b, 51^a, 55^a, 57^b, 59^b, 61^a (2 kere), 61^b, 62^a, 63^b, 64^a, 66^b, 67^b, 68^b (2 kere), 69^a, 71^b, 72^a, 75^a (2 kere).
Yaḥyā bin Hüseyin: 83^a.
Yaḥyā bin Sa‘īd: 68^b.
Yaḥyā bin Ṭalḥa bin ‘Ubeydullāh: 5^b.
Yaḥyā bin Zebbāle: 20^b.
Yaḥyā el-Ḥamānī: 29^a.
Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām: 11^a, 18^b, 53^b.
Ya‘kūb bin Ebū Bekr: 22^b.
Yezīd: 36^a, 44^b, 58^b.

Yezîd bin ‘Ubeyd: 15^a (2 kere).
Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm: 18^b.
Zâhir Berķuk: 23^a (3 kere).
Zâhir Çakmak: 75^b, 85^b, 87^b.
Zehebî: 14^a, 38^a.
Zemaḥşerî: 11^b.
Zeyd bin el-Ḥasan el-Başrî: 53^b.
Zeyd bin Erķam: 47^a.
Zeyd bin Eslem: 27^a, 32^b (2 kere).
Zeyd bin Sâbit: 36^b, 37^a.
Zeyn ‘Abdu’r-Raḥmân bin Şâliḥ: 79^b.
Zeynü’d-dîn Aḥmed bin Muḥammed: 16^b.
Zübeyr: 14^b, 32^a, 35^a (2 kere).
Zübeyr bin Bekkâr: 68^a.

1.5.4.2. Mekân İsimleri

Medîne Tarihi adlı eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarında 78 yer ismi geçmektedir. Bu mekân isimlerinden en fazla zikredilen Mescid-i Nebevî’dir. Mescid-i Nebevî; Mescid-i Şerîf, Mescid-i Rasûl-i Ekrem, Medîne Mescidi, Mescid-i Saadet gibi adlarla 343 defa metinde geçmektedir. Peygamber Efendimizin kabrinde bulunduğu Hücre-i Şerîf; Hücre-i Muattara, Mustafaviyye, Mutahhara, Münif, Münir, Saadet, Nebevîyye gibi terkiplerle 150 kere metinde zikredilmektedir. Bununla beraber sırasıyla Medîne-i Münevvere 130 kere ve Şam 72 kere zikredilmiştir.

‘Arafât: 38^b.
‘Arşa: 68^a, 69^a (2 kere), 92^b.
Bağdād: 66^a (2 kere), 67^a, 84^b, 85^a.
Baḥr-ı Yenbū‘ : 80^a.
Baķî‘ : 5^a, 5^b, 45^b, 54^b, 63^a (2 kere), 65^b.
Baķî‘ ü’l-Ġarķad: 5^a, 69^b.
Baķî‘ ü’l-Ḥabḥabe: 5^a (5 kere).
Baķî‘ ü’l-Maķbere: 5^a.

Benî ʿ Abdü'l-Eşhel Mescidi: 11^a.
Beytül'l-Mağdis: 8^a, 11^b, 12^a, 13^b (5 kere), 25^a (3 kere), 26^a (2 kere), 27^b,
51^b, 53^a, 53^b (3 kere), 54^a, 82^a.
Bi'r-i Ebî Eyyüb: 5^a (3 kere), 5^b (2 kere).
Cebel-i Uğud: 12^b (2 kere).
Cidde: 85^b, 89^b.
Dār-ı ʿ Abbās: 9^b (2 kere).
Dār-ı Ca' fer: 57^b.
Dār-ı Hafşa: 60^a (3 kere).
Dār-ı Üsâme bin Zeyd: 41^b.
Diyâr-ı Habeş: 57^a.
Eşrefiyye Medresesi: 47^a.
Evlâd-ı Şafî Bostânı: 5^a, 5^b.
Hâne-i Fâtımatü'z-Zehrâ/Hâne-i Sa' âdet: 37^a (2 kere), 42^a (2 kere), 42^b, 43^a
(2 kere), 43^b (2 kere), 59^a (2 kere), 75^a (2 kere), 88^a.
Hâne-i Mervân: 62^a.
Hâne-i Sa' âdet [Ebû Bekr]: 57^b.
Hâne-i Sa' âdet/Hâne-i Nübüvvet: 24^a, 28^b (2 kere), 35^b, 36^a, 36^b (2 kere),
37^a (2 kere), 39^a, 41^a, 41^b, 42^a, 64^b, 65^a, 66^b, 71^a, 72^a, 72^b, 73^a, 74^b.
Haremeyn: 26^b, 63^a, 63^b.
Harem-i Muştafiyye: 84^b.
Harem/Harem-i Sa' âdet/Şerîf: 40^b, 41^a, 44^a, 47^a (2 kere), 49^a, 52^b (2 kere),
66^a (2 kere), 66^b, 78^a, 79^a, 81^a (2 kere), 81^b, 83^b, 84^a (4 kere), 84^b, 85^a, 87^a, 88^b, 89^a,
90^a (2 kere).
Harem-i Şerîf: 5^b, 6^a, 7^b, 16^b, 24^a.
Hayber: 3^a (4 kere), 7^a.
Haḍramevt: 5^a.
Hicâz: 78^b, 79^a, 81^b, 84^a.
Hücre-i Mu' atṭara: 40^b, 75^a (2 kere), 77^a, 81^b, 86^a,
Hücre-i Mustafâviyye: 1^b.
Hücre-i Muṭahhara: 9^b, 31^a, 84^b.
Hücre-i Münîf: 64^a, 67^a, 78^a.

Hücre-i Nebevîyye: 8^b.

Hücre-i Sa^c âdet: 24^a (2 kere), 36^a, 36^b, 37^a, 42^b, 45^b, 55^a, 57^a, 64^b, 67^b, 69^a (2 kere), 69^b, 70^a, 74^b (2 kere), 75^a, 77^b (3 kere), 81^a, 83^b, 86^a, 88^a, 88^b, 92^b.

Hücre-i Şerîf/Münîr: 8^a (2 kere), 35^b, 36^a, 37^a (3 kere), 37^b, 64^b, 65^a, 65^b (3 kere), 66^a (2 kere), 66^b, 67^a, 67^b, 69^a, 69^b (3 kere), 70^b, 71^a, 71^b, 72^a (6 kere), 73^a, 73^b (2 kere), 74^a, 74^b (4 kere), 75^b, 76^a (2 kere), 76^b (2 kere), 77^a (6 kere), 77^b (2 kere), 78^a (3 kere), 78^b (3 kere), 79^a (3 kere), 79^b, 80^a, 81^b (2 kere), 82^b, 83^a, 83^b (2 kere), 84^b (7 kere), 86^a (2 kere), 87^a (3 kere), 87^b (9 kere), 88^a (3 kere), 88^b, 89^a (4 kere), 89^b (2 kere), 90^a (3 kere), 90^b (5 kere), 92^a (2 kere), 92^b (3 kere), 93^a (2 kere).

Hücre-i Ümmü Seleme: 64^a.

Irāk: 77^b, 84^b,

İsfahân: 77^b.

Ka^c be-i Mu^c azzama/Beyt-i Şerîf/Beytü'l-^c Atîk/Beyt-i Hüdâ: 10^b (2 kere), 11^a (8 kere), 11^b (9 kere), 12^a, 13^a (3 kere), 13^b (6 kere), 14^a (4 kere), 16^b, 20^a, 24^b (2 kere), 40^a, 46^a, 47^b, 53^a, 53^b (6 kere), 72^b, 78^a, 81^b (2 kere), 82^b (5 kere), 84^a, 91^b.

Ğabr-i Şerîf: 14^b, 32^a, 34^a (2 kere), 35^b (4 kere), 42^b (3 kere), 60^b, 63^b, 64^a, 67^b (2 kere), 68^b, 72^b, 75^a (2 kere), 76^a, 77^a, 78^b, 88^b, 92^a.

Ğâhire: 80^a.

Kerbelâ: 44^a (3 kere), 45^b.

Ğıbrız: 85^b.

Ğubâ: 12^a, 24^b (2 kere), 38^b.

Ğudüs: 3^a, 6^b, 10^b, 11^a, 11^b, 13^a (3 kere), 13^b (8 kere), 14^a, 25^a (2 kere), 84^a.

Kûfe: 77^b.

Külbe-i Ahzân: 18^b.

Maĥmûdiyye: 47^a.

Medîne-i Münevvere: 1^b (4 kere), 3^a, 4^b, 5^a, 5^b, 7^a, 7^b, 8^a, 10^a, 11^b (2 kere), 12^a, 13^a (2 kere), 13^b (3 kere), 14^a, 15^a, 16^b (2 kere), 17^a (2 kere), 17^b, 20^a, 21^a (3 kere), 22^a (2 kere), 22^b, 23^a (2 kere), 23^b (4 kere), 24^b, 26^a (2 kere), 27^b (1 kere), 28^a, 28^b (2 kere), 35^b (3 kere), 36^a, 38^b, 40^a, 40^b (2 kere), 47^a, 49^a, 49^b, 51^b, 58^b, 59^a (2 kere), 60^a, 61^a (2 kere), 61^b, 62^b (3 kere), 63^a, 63^b (3 kere), 65^b, 66^a (2 kere), 67^a, 70^a, 70^b (4 kere), 71^a, 71^b (2 kere), 75^a, 77^b, 78^a, 78^b, 79^a (7 kere), 79^b, 80^a (2 kere),

80^b (9 kere), 81^a, 81^b (2 kere), 82^a (2 kere), 83^b, 84^a, 84^b (3 kere), 85^b, 86^b, 87^b, 88^a (2 kere), 88^b, 89^a, 89^b (4 kere), 91^a.

Medrese-i Zemīne: 89^b.

Mekke-i Mükەرreme: 11^a, 13^b (3 kere), 16^b, 25^b, 27^b, 28^a, 58^b, 75^a, 78^a, 89^b.

Mescid-i Benī Hārīse: 12^a.

Mescid-i Benī Seleme: 11^b, 13^a (3 kere).

Mescid-i Hārām/Mekke Mescidi: 10^a, 12^a, 13^a, 24^b (2 kere), 25^a (6 kere), 25^b (11 kere), 26^a (5 kere), 26^b (2 kere), 27^b (6 kere), 50^b, 53^a, 75^b.

Mescid-i Kibleteyn: 11^b, 12^a (4 kere), 13^a.

Mescid-i Kūbā: 4^b, 12^a, 24^b (4 kere), 49^b (2 kere), 89^b, 90^a, 93^a.

Mescid-i Akṣā/Kudūs/İlyā: 12^a (2 kere), 24^b (2 kere), 25^a (2 kere), 26^a (6 kere), 27^b, 53^b (2 kere).

Mescid-i Medīne: 24^a (2 kere), 24^b (2 kere), 25^b, 26^a, 27^b (2 kere), 28^a, 59^a, 83^a.

Mescid-i Nebvī: 1^b, 2^b, 5^b, 8^a (2 kere), 8^b, 9^a (4 kere), 10^b (3 kere), 13^a, 23^b, 24^b (2 kere), 26^a (2 kere), 28^a, 28^b, 36^b, 38^a, 62^a, 70^a, 83^a, 83^b, 84^a, 89^b.

Mescid-i Rasūl-i Ekrem: 1^b, 6^b, 8^a, 9^b, 14^b, 15^a, 24^b, 25^b (4 kere), 26^a (2 kere), 27^b, 55^a.

Mescid-i Sa' ādet: 11^a, 12^b, 16^b, 25^a, 26^b, 33^a, 34^a, 58^a, 61^b, 70^a.

Mescid-i Şerīf: 1^b, 2^a (2 kere), 2^b, 3^a (3 kere), 3^b (2 kere), 4^a, 4^b, 5^a (2 kere), 5^b (2 kere), 6^a (5 kere), 6^b, 7^a (3 kere), 7^b (3 kere), 8^a (3 kere), 9^b (4 kere), 10^a, 13^b, 14^a (2 kere), 15^a (2 kere), 15^b, 16^a, 16^b, 22^b (3 kere), 23^b, 24^a (2 kere), 24^b, 27^a, 28^b, 30^a (2 kere), 31^b (3 kere), 32^b, 33^a (2 kere), 33^b, 34^a, 35^b, 37^a, 37^b (2 kere), 38^a (4 kere), 38^b (3 kere), 40^a (4 kere), 40^b (2 kere), 41^a (3 kere), 41^b, 43^a, 45^b (3 kere), 46^a, 46^b, 47^a (4 kere), 47^b, 48^a (3 kere), 48^b (2 kere), 49^a (2 kere), 50^a, 50^b (5 kere), 51^a (5 kere), 51^b, 52^a (2 kere), 52^b (4 kere), 54^a (2 kere), 54^b (4 kere), 55^a (8 kere), 55^b (3 kere), 56^a (6 kere), 56^b, 57^a (4 kere), 57^b (5 kere), 58^a, 58^b (4 kere), 59^a (3 kere), 59^b (3 kere), 60^a (2 kere), 60^b (2 kere), 61^a (6 kere), 61^b (6 kere), 62^a (3 kere), 62^b, 63^a (7 kere), 63^b (3 kere), 64^a (4 kere), 65^a, 66^a, 67^a (5 kere), 70^a, 71^a (2 kere), 71^b (2 kere), 72^a, 73^b, 74^a (2 kere), 74^b (4 kere), 75^b, 77^a (4 kere), 78^a (2 kere), 78^b (2 kere), 79^a (2 kere), 79^b (2 kere), 80^a (2 kere), 81^a, 81^b (3 kere), 82^a (4 kere), 82^b

(3 kere), 83^a (3 kere), 83^b (5 kere), 84^a (3 kere), 84^b (3 kere), 85^a (4 kere), 85^b (3 kere), 86^a (5 kere), 87^a (2 kere), 89^a (4 kere), 89^b (2 kere).

Mısrır: 23^a (3 kere), 24^a (2 kere), 62^a, 77^b, 78^a (2 kere), 80^a (2 kere), 81^a, 85^a (4 kere), 85^b, 88^b (2 kere), 89^b.

Necef: 44^b.

Ravza-i Muṭahhara/ Münevvere/Münif/ Şerif: 6^a, 8^a, 8^b, 14^b, 15^a, 23^b (2 kere), 28^b, 30^a (3 kere), 31^a, 32^a, 35^b, 63^a, (3 kere) 63^b, 70^b, 85^b, 89^a.

Rûm: 43^b, 60^b (3 kere), 83^a.

Şan^c â: 28^a, 51^a.

Şâm: 6^a, 6^b, 8^a, 8^b (3 defa), 9^a, 11^b (2 defa), 14^a (4 kere), 14^b, 20^b, 21^a (2 kere), 23^a, 23^b (2 kere), 32^a, 33^a (2 kere), 41^a, 51^a (3 kere), 56^b (3 kere), 60^a, 60^b (2 kere), 62^a (4 kere), 62^b (2 kere), 63^b, 66^b (3 kere), 67^a, 72^a, 72^b (5 kere), 73^b (2 kere), 74^a, 82^a, 83^a, 85^a (2 kere), 85^b, 87^a, 87^b (2 kere), 88^a (3 kere), 88^b (3 kere), 90^b (4 kere), 92^b.

Sünh: 47^a.

Yemen: 22^b, 23^a, 85^a.

Yenbū^c: 80^b (4 kere).

Zāviye-i Semmān: 47^a.

Zevrā: 45^b.

Zeynü'd-dîn: 80^b, 87^b.

Zuḳāk-ı Baḳī^c: 47^a (2 kere).

Mescid-i Şerif'le İlgili Yapılar ve Kavramlar

İncelemiş olduğumuz varaklarda Mescid-i Şerif'le ilgili birtakım kapı, direk, mihrap vs. isimlerin çokça zikredilmesi böyle bir başlık açma ihtiyacı doğurmuştur. Mescid-i Şerif'le ilgili eserimizde zikredilen kavramlar alfabetik sıraya göre şöyledir:

Bāb-ı Āl-i ' Osmān: 14^a.

Bāb-ı ' Ātike: 6^b, 61^b.

Bāb-ı Cenāiz: 37^b.

Bāb-ı Cibril: 6^b, 33^a, 36^b, 37^a, 63^a, 85^a (2 kere).

Bāb-ı Nisā: 6^b (4 kere), 51^a, 85^a.

Bāb-ı ʿOṣmān: 6^b, 33^a, 37^a.

Bāb-ı Raḥmet: 6^b (4 kere), 41^a (2 kere), 47^a, 51^a, 61^b, 80^a, 85^a.

Bāb-ı Selām: 6^a, 47^a (2 kere), 51^a, 52^a (2 kere), 56^b, 62^b (2 kere), 77^a, 85^a (2 kere).

Bāb-ı Şām: 88^a.

Bāb-ı Tevbe: 70^b.

Bāb-ı Vüfūd: 70^b.

Büṭeyhā: 52^b (2 kere), 54^a, 54^b (3 kere), 55^b.

Ḥaṣbiyye: 62^b.

Makām-ı Cibrīl: 35^b (2 kere), 72^a, 73^a, 73^b (3 kere), 76^a, 77^a, 88^b, 93^a.

Maḳām-ı Şerīf: 15^a, 17^a, 34^a.

Miḥrāb-ı Ḥanefiyye: 9^a.

Miḥrāb-ı Nebevîyye: 6^a.

Miḥrāb-ı Oṣmānī: 63^a.

Miḥrāb-ı ʿOṣmāniyye: 75^b (3 kere).

Miḥrāb-ı Süleymaniyye: 6^a.

Miḥrāb-ı Şerīf: 8^a, 17^a (2 kere), 19^b, 75^b.

Miḥrāb-ı Teheccüd: 37^a, 37^b (2 kere).

Minber-i Şerīf/Nebevîyye/Münīf/Saʿ ādet/Münevvare: 8^b (5 kere), 9^a (7 kere) 9^b (4 kere), 14^a (3 kere), 14^b, 15^b, 16^b, 17^a (2 kere), 19^a, 19^b, 20^a (2 kere), 20^b (6 kere), 21^a (10 kere), 21^b (3 kere), 22^a (6 kere), 22^b (9 kere), 23^a, 23^b (5 kere), 24^a (2 kere), 28^b (2 kere), 29^a, 29^b, 30^a, 30^b (5 kere), 31^a (3 kere), 32^a, 34^a, 41^b, 43^b, 47^a, 52^a, 56^b, 58^b, 77^a, 85^a, 85^b, 86^a.

Murabbaʿ a-i Ḳabr-i Şerīf Üṣtūvānesi: 35^b.

Muṣallā-yı Şerīf: 14^b (2 kere), 15^a, 15^b, 16^a (2 kere), 16^b (3 kere), 17^a, 31^b, 32^a, 32^b, 75^b.

Re ʾisiyye: 62^a (2 kere), 62^b (2 kere), 75^b.

Sincābiyye: 62^b.

Sincāriye: 85^b.

Üṣtūvāne-i ʿ Ā ʾiṣe: 14^a, 14^b, 32^a, 32^b, 86^a.

Üṣtūvāne-i Ḳurʿ a: 14^b, 32^a.

Üṣtūvāne-i Muhācirīn: 14^b, 15^b (2 kere), 32^a.

Üşüvâne-i Muḥallaḳa/ Amūd-ı Muḥallaḳa: 14^a (2 kere), 14^b (4 kere), 15^a, 31^b (2 kere), 32^a, 32^b, 33^a.

Üşüvâne-i Muḥarras/Üşüvâne-i ‘Alī bin Ebī Ṭālib: 35^a (3 kere), 35^b.

Üşüvâne-i Murabba‘: 9^a (2 kere), 9^b, 43^a, 52^a, 60^a, 72^b, 93^a.

Üşüvâne-i Muṣallī: 35^b.

Üşüvâne-i Serīr: 34^a, 35^a (2 kere), 76^a, 88^b.

Üşüvâne-i Teheccüd: 36^a, 37^b, 42^b, 43^a.

Üşüvâne-i Tevbe/Üşüvâne-i Ebū Lübābe: 15^a, 33^a (2 kere), 33^b (2 kere), 34^a (3 kere), 35^a, 76^a, 78^b.

Üşüvâne-i Vüfūd/ Amūd-ı Vüfūd/ Meclis-i Ḳilāde: 35^b (3 kere), 72^b, 86^a, 88^a.

1.5.4.3. Kitap İsimleri

Medīne Tarihi adlı eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarında 40 adet eser ismi zikredilmektedir. Bu eserler arasında en fazla ismi geçen eser Sahīh-i Buhārī (11 defa)’dır. Aynı isme sâhip eserlerin yazarları köşeli parantez içinde belirtilmiştir.

Aḥbār-ı Medīne: 15^b, 29^b, 65^a.

Aḥkām: 10^a (2 kere).

Bānet Su‘ād: 55^b.

Cevheretü’ş-Şemīne: 7^b, 28^b, 64^a, 70^a.

Delā’ilü’n-Nübüvve: 7^a.

Dīvān [İbn Ḥacer]: 42^a.

Dīvān [Şeyḥ Ḥālid]: 91^a.

Evsat: 25^b, 29^b, 47^a, 49^b.

Ḥilye: 38^a (2 kere).

İḥyā-yı ‘Ulūm: 6^a.

İstī‘āb: 20^a.

İtkān: 29^b.

Kebīr: 29^a, 37^a.

Kitābü’t-Ticān: 53^b.

Medīne Tārīḫi: 15^b.

Menāsik [Burhān bin Ferhūn]: 31^a.
Menāsik [İmām Nevevî]: 8^a, 9^b.
Mensikü'l-Ḳāşıdî'z-Zā'ir: 71^a.
Minhāc: 21^a.
Muhtaşarı Muvattā' Şerhi: 10^a (2 kere).
Muşannafāt: 31^a.
Müstedrek: 53^b.
Ravza: 15^b.
Rıhle: 38^b, 62^a.
Şahîḥ/Şahîḥ-i Buḥārî: 2^a, 2^b, 13^a, 17^a, 26^a, 27^a, 36^b, 37^b, 38^b, 45^b, 68^b.
Şahîḥ-i Müslim: 11^b, 24^a, 56^a.
Şahîḥayn: 2^b, 4^a, 24^b (2 kere), 27^b, 28^a, 28^b, 53^a, 53^b.
Sünen-i Beyhaqî: 61^b.
Sünen-i Ebū Dāvud: 29^a, 56^a, 86^b.
Şerh-i İbn Rāşid: 58^a.
Şerh-i Meşābiḥ: 65^b.
Şerh-i Müslim: 9^b.
Ṭabaḳāt-ı İbn Sa' d: 20^a, 50^a, 64^b.
Ṭārîḥ-i Kebîr [Semhūdî]: 17^a, 31^a, 42^a, 54^a.
Ṭārîḥ-i Yāfaî: 50^b.
Tenzîl's-Sekîneti 'ālā Ḳanādîlî'l-Medîneti: 81^b.
Tevrât: 69^b.
Tuḥfe: 22^b, 64^b, 67^b, 72^a (2 kere).
Vāzıḥa: 25^b.
Vefā: 10^a.

1.5.4.4. Kabile İsimleri

Medîne Tarihi adlı eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarında 14 kabilenin ismi geçmektedir.

'Ād: 21^a.
Benî 'Abdü'l-Eşhel: 11^a.
Benî Beyāza: 2^b.

Benî El-‘ Abbās: 21^a, 22^b, 63^b, 64a, 66^a, 74^b.

Benî Hārīse: 12^a (2 kere).

Benî İsrāil: 51^b, 52^b.

Benî Qarīza: 33^a (3 kere), 33^b (2 kere).

Benî Neccār: 2^a (3 kere), 60^b, 62^b.

Benî Seleme: 11^b, 12^a.

Benî Ümeyye: 69^b.

Benū ‘Adiyy: 60^a.

Hāşimiyyun: 28^b.

Qureys: 20^a, 28^b.

Şakīf: 55^a.

İKİNCİ BÖLÜM

MEDİNE TARİHİNİN İKİNCİ CİLDİNİN 1-93 NUMARALI VARAKLARININ TRANSKRİPSİYONU

Bu bölümde metinde izlenen yöntem hakkında bilgi verilip ardından eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarının transkripsiyonlu metni yer alacaktır.

2.1. METİNDE İZLENEN YÖNTEM

Bu çalışmada, Aşkî Mustafa Efendi'nin *Ta'tûru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* adıyla tercüme ettiği eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varakların transkripsiyon çalışması yapılmıştır. Eser dönemin Osmanlı Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Bu tarih muhtevâlî eseri transkribe ederken dönemin dil özellikleri dikkate alınıp metnin aslına uygun hareket edilmiştir. Kelimelerin günümüz Türkçesindeki söylenişi değil, eserdeki orijinal hâli aktarılmıştır.

Eserde geçen âyetler, “*Metinde Geçen Âyetler*” başlığı altında toplanıp mealleri verildiği için tekrar dipnotta âyetlerin meallerini verme ihtiyacı duyulmamıştır. Metin içerisinde âyetler ve hadisler italik olarak verilmiştir.

Metinde geçen Farsça ve Arapça şiirler, yalnızca transkribe edilip mana yönüne değinilmemiştir. Üç ciltlik bu eserin tamamındaki Arapça ve Farsça şiirler ayrı bir çalışmanın konusu olabileceği düşünülmüştür.

Transkripsiyonunu yaptığımız 1-93 numaralı varaklarda konu başlıkları müellif tarafından fasıllar hâlinde verilmiştir. Bu fasıl başlıkları ve alt başlıklar koyu renkle verilmiştir. Fasıl başlıklarındaki her kelimenin ilk harfi büyük yazılmıştır. Alt başlıkların ise sadece ilk sözcüğün birinci harfi büyük yazılmıştır. Bunların yanında transkripsiyonunu yaptığımız varaklarda, kırmızı mürekkeple yazılmış yerler genellikle koyu renkle yazılmıştır. Varak numaraları da köşeli parantez içerisinde koyu renkle yazılmıştır. Varak numaralandırılmasında temellük kaydının bulunduğu sayfa 1^a varağı, besmele ile başlanan asıl kısım 1^b varağı olarak gösterilmiştir.

Bahsi geçen varaklarda Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer hazretlerinin kabrinin bulunduğu Hücre-i Şerîf'e ait dört adet çizim bulunmaktadır. Bu çizimlerin metindeki orijinal hâli üzerinde photosop tekniği kullanılarak çizimlerde yazılı olan metinler silinip çizimlere transkripsiyonlu metinler eklenmiştir. Ayrıca çizimlerin metindeki halleri “Ekler” başlığı altında verilmiştir. Bununla beraber metnin akışı içerisinde Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer hazretlerinin kabirlerinin birbiriyle nasıl bir konumda olduğuna dâir kabir tasvirleri yapılmıştır. Aynı şekilde buna dâir tasvirlerde “Ekler” bölümünde belirtilmiştir.

Metinde manzum parçalardaki dizeler yan yana yazılmıştır transkripsiyonlu metnimizde bu dizeler beyitler hâlinde alt alta sıralanmıştır.

Cümle sonlarındaki müntehinin kullandığı simgelerden ve cümle bitimlerinden sonra nokta konulmuştur. Cümle bitimi haricinde kullanılan duraklar yerine herhangi bir noktalama işareti konulmamıştır.

Metinde özel isimlerin ilk harfi büyük yazılmıştır ancak özel isimlere gelen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılmamıştır.

Metinde, Farsça ön ekler ve son ekler bulundukları kelimelerden (-) işaretiyle ayrılmıştır: *vefâ-dâr*, *ser-fîrâz*, *bî-pervâne*, *mâh-peyker*, *hûn-efşân* gibi.

Birleşik sözcüklerde, iki kelime arasına (-) işareti konularak, iki farklı kelime olarak gösterilmiştir: *risâlet-penâh*, *reh-nümâ*, *âlî-simât* gibi.

Fars dilindeki vâv-ı ma‘ dâdeler *şefâ‘at-hâh*, *hâ‘ace* örneklerinde olduğu gibi (‘) işareti ile gösterilmiştir.

Metnin orijinal hâlinde kimi zaman harflerin birleşmesine bağlı olarak bitişik yazılan “ki” ve “de” bağlaçları günümüz Türkçe gramer kuralları gözetilerek ayrı yazılmıştır.

Metinde bazı sözcüklerin hemzeli ve hemzesiz yazıldığı görülmüştür. Bu sözcüklerin asıl hâli olan hemzeli yazımı metinde kullanılmıştır: *dâ‘ire*, *sâ‘ir*, *mü‘min*, *‘Â‘işe gibi*

Lafzatullah terkip içerisinde verildiğinde kesme işareti kullanımına gidilmiştir: *Rasûlallâh*, *‘Abdullâh* gibi.

Metnin transkripsiyonu yapılırken metnin aslına sâdık kalınıp kelimeler dönemin Türkçe dil yapısına uygun olarak yazılmıştır: *buyurmayup*, *itmezûz*, *iderdi*, *didiler*, *arşun*, *içün*, *kapu* gibi.

Müstensihin imlâ hatalarının bulunduğu ve anlamın eksik olup tamamlanması gereken yerleri düzeltmek için metne dâhil edilen harfler köşeli parantez [] içinde aktarılmıştır. Ayrıca okunuşundan emin olunamayan sözcüklerin yanına [?] işareti konulmuştur.

و (vav) bağlacı birtakım ibârelerde “ve” değil de “u, ü, vü” şeklinde yazılmıştır: *feryâd ü figân, âl ü ‘abâ, fakr u fenâ, hufre vü mihrâb* gibi.

و (vav) bağlacının kullanılmadığı ibârelerde köşeli parantez içinde bu bağlaç “u, ü” şeklinde yazılmıştır: *âlâm [u] ekdâr, şubh [u] mesâ, âl [ü] ‘abâ* gibi.

TRANSKRİPSİYON İŞÂRETLERİ

Transkripsiyonunu yaptığımız bu yapıt; Arap harfleriyle yazılmış, Osmanlı Türkçesine ait bir eserdir. Latin harflerine aktarılırken eserde, birtakım ses kayıplarını önlemek adına transkripsiyon işaretlerine ihtiyaç duyulmuştur. *Times Turkish Transcription* yazı tipinin kullanıldığı metinde Arap alfabesindeki harflerin karşılıkları aşağıdaki gibi kullanılmıştır:

Metinde Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

آ: Ā-ā

و: Ū-ū

ی: Ī-ī

Metinde Osmanlı Türkçesindeki harflerin karşılıkları şu şekilde sağlanmıştır:

ء: ʾ

ث : Ṡ-ṣ

ح : Ḥ-h

خ: Ḫ-ḥ

ذ : Ḍ-ḏ

ص : Ṣ-ṣ:

ض : Ḍ-ḏ, Ṣ-ṣ

ط : Ṭ-t

ظ: Ṣ-ṣ

ع: ʿ

غ : Ġ-ğ

ق : Q-q

ك : K-k

2.2. TRANSKRİPSİYONLU METİN

[1^a] Rızā Paşa Kütübḥānesi

Rızā Paşa Kütübḥānesi

1489

Tārīḥ-i Medīne-i Münevvere

Ṣānī⁶⁵

[1^b] **Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm** el-Ḥamdü lillāhi'llezī ce'ale Medīnete'l-Münevverete dāre'l-hicreti li-seyyidi velede 'Adnāni. Ve 'emera ta'zīmehā bilisāni ḥabībihi li'z-zā'irīne min ehli'l-īmāni. Ve's-şalātu ve's-selāmu 'alā seyyidina Muḥammedini'llezī enḳazenā min 'ibādeti'l-evşāni. Ve 'alā ālihī ve aşḥābihillezīne hüm bezelü nüfüsehum fī sebīlillāhi li-ṭalebi'l-fazlı ve'r-rızvāni. **Emmā ba'dü** fe-lemmā veffeḳanī Allāhu Te'ālā bi-itmāmi cildi'l-evveli fī tārīḥi Medīneti'l-Münevvereti nevverehe Allāhu Te'ālā ilā yevmi'l-ḥaşri ve'l-mizāni. Şümme şera'nā cilde's-şānī bi-'avnillāhi'l-meliki'l-mennāni. Neḳülü **el-Bābu'r-Rābi'u**. Dördünci bāb Mescid-i Nebevīyye ve Hücra-i Mustafāviyyeye müte'allik olan umūrları beyān. Ve Medīne-i Münevverede olan ḥānlar ve belāt ve bāzār ve menāzil-i muḥācirīn ve Medīne-i Münevvereye sūr ittiḥāz olunmasını beyānındadır. Ve bu bāb otuz altı faşlı müştemildir.

el-Faşlı'l-Evvelü Fī Ehzihi Şallallāhu 'Aleyhi ve Selleme Li-mevzi' i Mescidihi'ş-Şerīfi ve Keyfiyyeti Binā'ihī. Faslı evvel Server-i Enām şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Şerīfīn mevzi' in aḥz ve bināsınıñ keyfiyyetin beyān ider. Muḳaddem zıkr olundı ki nāḳa-i Server-i Kā'ināt 'aleyhi efḍalu's-şalāt ve ezke't-taḥiyyāt bāb-ı mescide çökdükde *hāze'l-menzilü in-şāa'llāhu* buyurmuş idi. Ve daḥi *rabbi enzilnī menzilen mübāreken ve ente ḥayru'l-münzilīne* buyurdu. Ve kitāb-ı Yaḥyāda Zühri ḥāzretleri buyurur ki naḳa-i sa'ādet Mescid-i Rasūl-i Ekrem efendimiziñ yanına çökdi. [2^a] Ve ol vaḳt müslümānlardan biraz kimse ol mekānda namāz kılarlar idi. Ve iki yetim ḡulāmıñ mirbed-i temri idi. Mirbed-i temr ḥurmā ḳurudacaḳ mekāna dirler. Mezbūr iki yetim Sa'd bin Zūrāre ḥāzretleriniñ terbiyesinde olup ve Sa'd bin Zūrāre ḥāzretleri ol maḥalde ba'zı müslümānlar ile namāz edā iderler idi. Ve mezbūr yetimleriñ isimleri Sehl ü Süheyl olup Server-i

⁶⁵ Eserin ikinci cildi için yazılmış olan temellük kaydıdır.

Kā'ināt efendimiz ol mekânı mescid ittiḥāz itmek murād eyledikde Sehl ü Süheyl ḥāzerātlarının ḥuzūr-ı sa'ādetlerine celb idüp *bu mekânı baña bey' idiñ* buyurduḡda anlar daḡı yā Rasūlallāh bey' itmezüz ammā Cenāb-ı Risālet-me'ābıñıza hebā ṭarīḡıyla viririz didiler. Rasūl-i Ekrem efendimiz ḡabūl buyurmayup bahāsiyla iştirā buyurdılar. Ve bir rivāyetde mezbūr yetīmler Ebū Eyyūb Ensārī ḡazretleriniñ terbiyesinde olup Ebū Eyyūb ḡazretleri ne vecihle ise rāzī kılup mevzi'-i mezbūrı Rasūl-i Ekrem efendimize virdiler. Ve daḡı İbn İshāḡ ḡazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem ṡallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki *bu mirbed kimiñdir* didiler ki Mu'āz bin 'Afrādadır 'Amrın oḡlu Sehl ü Süheylīñdir anlar yetīmlerdir. Mu'āz bin 'Afrā yetīmleri irzā idüp mevzi'-i mezbūrı efendimize i'tā eylediler efendimiz daḡı mescid bināsiyla emr buyurdı. Bu ṡüretde mezbūr yetīmler Mu'āz bin 'Afrānıñ terbiyesinde olmaḡ lāzım gelür. Ammā Ṣaḡīḡ-i Buḡārīde Seyyidü'l-Ekvān ṡallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Benī en-Neccār cemā'atine mürsel irsāl buyurup anlar daḡı ḡuzur-ı Aḡdese ruḡ-sūde olduḡda buyurdılar ki *yā Benī Neccār ṡol ḡā'itñizi bahāsiyla baña bey' idiñ* buyurdıḡda Benī Neccār lā vallāhi yā Rasūlallāh bizler bahā ile ḡā'it bey' itmezüz illā ancaḡ Allāh içün viririz didiler. Ve bir rivāyetde bahāsını Mevlā-yı Müte'al ḡazretlerinden ṡaleb iderüz didiler. Ve daḡı İbn Zebbāle ḡazretleri İbn Ebī Fūdeyk ḡazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki ba'zı ehl-i 'ilmden mesmū'um oldı ki Sa'd ḡazretleri Mescid-i Ṣerīf binā olmazdan aḡdem vefāt idüp mezbūr mevzi' Sehl ü Süheylīñ velīlerinden iştirā olundı. Ve bir rivāyetde Seyyid-i ḡayru'l-Beṡer efendimiz Mescid-i Ṣerīfñ mevzi'ini on dīnāra iştirā [2^b] idüp mezbūr denānīrleri Ebū Bekr ḡazretleri edā eylediler. Ve daḡı İbn Ḥacer raḡmetu'llahi 'aleyh ḡazretleri rivāyet-i muḡtelifenīñ meyānların bu gūne cem' buyurur ki mezbūr yetīmler meccānen virüp Rasūl-i Ekrem efendimiz ḡabūl buyurmayup ḡazret-i Ebā Bekr yetīmleriñ vaṡīlerine kendi mālından edā buyurmuş ola. İbn 'Uḡbe ḡazretleriniñ naḡline göre Es'ad ḡazretleri ol yetīmle 'ıvāz olaraq Benī Beyāzadan bir ḡurmālık virmiş ola yāḡud mirbed-i mezbūruñ ba'zısını maḡaddem teṡrīflerinde aḡz idüp bāḡı ḡalanı def'a-i ṡāniyede aḡz itmiş ola vallāhu a'lem. Ve daḡı Seyyid Semḡūdī ḡazretleri buyurur ki Aḡṡehrī ḡazretleriniñ ḡaṡṡıyla müṡāhede eyledim Ebī Ca'fer ed-Darāverdi ḡazretleri 'Abdullāh bin Nāfi' ḡazretlerinden naḡl ider buyurur ki maḡall-i Mescid-i Ṣerīf İbn 'Afrānıñ mirbedidir didikde cevābında

Seyyid Semhūdī ḥazretleri buyurdu ki ihtimāldir ki İbn ‘ Afrā eytāmlara vāṣī olmak sebebiyle aña nisbet oluna. Yāḥud yetimlerin vālidelerini ismi ‘ Afrā ola. Ammā meşhūr olan İbn ‘ Afrā İbn Ḥārīş evlādları Mu‘ az ve biri Mu‘ avvızdır intehā. Ammā Şaḥīḥde eşaḥḥ olan anların isimleri Sehl ü Süheyl dir. Sehl ü Süheyl İbn Rāfi ‘ İbn Ebī ‘ Amr bin ‘ Ā ’ iz bin Sa‘ lebe bin Ğanem bin Mālik bin en-Neccār dır. Server-i Enām efendimiz teşrīf idüp ol mescidde namāz kı lup ve sonra binā buyurup el-ḥaletü hāzihī Mescid-i Nebevī oldur. Ve bu bābda meyān-ı ‘ ulemāda ihtilāf-ı vefīre vārid olmuştur. Ve daḥi Sa‘ d bin Zūrāre ḥazretlerinin mescidi çār dīvār olup bilā-sakf idi. Ḥayru’ l-Beşer efendimiz aḥz buyurdukda anıñ bir tarafında ḳubūr-ı müşrikīn ve bir miqdār ḥurmā ağacı ve ba‘ zı ḥarābeye müşrif mekānı olmağla mezbūr ağaçları ḳaṭ‘ ve ḥarābesin tesviye ve ḳubūr-ı müşrikīni düzeldüp ve ‘ izāmları ref‘ idüp ve derūn-ı mirbedde mā-i maṭar cārī olur idi. Ol mekānı sedd buyurdılar. Şaḥīḥaynda Rasūl-i Ekrem efendimiz mirbed-i mezbūrı iştirā buyurdukda eşcār-ı naḥl ve ḳubūr-ı müşrikīn olup ve ber [ü] zīrleri ḥarābe olmağla emir buyurup ḥurmaları ḳaṭ‘ ḳubūr-ı müşrikīni ḥafr idüp ve ḥarābelerin tesviye idüp ḥurmā [3^a] ağaçların kıble cānibine ‘ amūd-vāri düzdiler tā kim üzerine sakf binā olunmaḳ mümkün ola. Vaḳt-i sa‘ ādetde Mescid-i Şerīf kerpiç ile ve sakf-ı şerīfi ḥurmā cerīdi ile ve ‘ amūdları ḥurmā ağacından idi. Ve bir rivāyetde Sa‘ d ibn Zūrāre ḥazretleri Mescid-i Şerīfi binā idüp kıblesi Ḳudūs cānibine idi. Müslümānlar namāz kılarlar idi. Ve rivāyet-i Yaḥyā isnād-ı şaḥīḥ ile irād ider buyurur ki Server-i ‘ Ālem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīflerinde buyurdılar ki *baña bir ‘ ariş binā idin ḳarındaşım Mūsā ‘ aleyhi’s-selāmın ‘ arişi gibi yedi arşun ola* ve bu lafızla daḥi vārid olmuştur. *Lemmā erāde Rasūlullāhi ṣallallāhu ‘ aleyhi ve sellem binā’ el-mescidi ḳāle ḳile lī ‘ arişün ke‘ arişi eḥīke Mūsā seb‘ate ezru‘ in şümme’ l-emru e‘ cele min zālīke* intehā. Mūsā ‘ aleyhi’s-selām ḥazretlerinin ‘ arişi yedi zīrā‘ olup ve ayakda vāḳıf olanıñ başına sakfı ṭoḳunur idi. Ḥāşıl-ı kelām ve netice-i merām Seyyidü’ l-Enām ‘ aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz mirbed-i mezbūrı iştirā buyurup Mescid-i Şerīfin bināsına şūrū‘ idüp terḡiben li’ n-nās zāt-ı sa‘ ādet-i āyātları bi-nefsihi iştiḡāl buyurup aşḥāb-ı kirām ḥazerātlarıyla ber-ā-ber kerpiç naḳl iderek bu recezi buyururlar idi.

Recez. *Hāze’ l- ḥammālū lā-ḥammāle Ḥayber*

Hazā eberru rabbenā ve eṭher

Ve bunu daḡı buyururlar idi.

Allahumme inne'l-ecra ecru'l-āḡireh

Fe-erḡamu'l-enṡāre ve'l-muhācīreh

Ve daḡı İbn Şihāb ḡazretleri buyururlar ki Server-i Enbiyā efendimiz ba' zı evkātde İslāmdan bir kimseniñ şi'riyle temeşşül iderler idi. Lākin bir eḡādīş de bilmem baña bāliḡ olmadı ki Rasūl-i Ekrem efendimiz bu şi'r gibi bir tām beyt şi'r temeşşül buyurular intehā. ḡammāl ḡā-i mühmeleniñ kesri ve taḡfīfiyle ya'nī bu kerpiç-i maḡmūl 'indellāḡ ḡayberiñ ḡammālından eberr dimesi ya'nī ḡurmā ve üzüm getürmeden rabbenā ḡavli ey rabbenā dimek. İmām Züḡrī ḡazretleri buyurur ki Server-i Kā'ināt 'aleyhi efḡalū't-taḡiyyāt efendimiziñ *haze'l-ḡammālū lā-ḡammālū ḡayber* buyurmadan murād-ı 'aliyyeleri ḡayber Yahūdīleri ḡurmāların ḡat' vaḡtinde eḡrāf-ı 'urbān üstürleriyle gelüp ḡurmā yükledüp getürüp sā'ire maḡalde bey' iderler idi. Ve bey' olunan ḡurmāniñ [3^b] nişfi ḡurmā şāḡibine ve nişfi üstür şāḡibine olmak üzere 'ādet idinmişler idi. Rasūl-i Ekrem efendimiz buyurdı ki *siziñ bu Mescid-i Şerīf için naḡl-i aḡcār u kerpiç ücreti anlarıñ nişfiyyet üzere taḡmīl eyledikleri ḡurmādan 'indellāḡ evlādır. Ve 'ecri daḡı ziyādedir* buyurdı vallāhu a'lem. Ve daḡı İbn Zebbāle ḡazretleri Mücemmi' bin Yezīd senediyle irād idüp buyurur ki aşḡāb-ı kirām binā-i mescid ile meşḡüller iken içlerinden biri bu şi'ri okurlar idi. Şi'r

Le in ḡa'ednā ve'n-nebiyyū ya'melū

Zāki izā li'l-'ameli'l-muḡallili

Ve daḡı ḡazret-i 'Alī bin Ebī Ṭālib raḡıyallāhu 'anh binā ile meşḡül iken böyle buyurur idi. Şi'r

Lā yestevī men ya'meru'l-mesācidā

Yüdābu fīḡā ḡā'imen ve ḡāiden

Ve men yerā 'ani'l-ḡubāri ḡa'idēn

Ve daḡı Ümmü Seleme raḡıyallāhu anḡā ḡazretleri buyurur ki Server-i 'Ālem efendimiz Mescid-i Şerīfiñ bināsında kerpiçleri ridā-yı sa'ādetlerine vaż' idüp ḡaldırırken aşḡāb-ı kirām görüp cümlesi ridāların ilkā idüp ber-ā-ber ḡizmet iderek Le in ḡa'ednā ve'n-nebiyyū ya'melū beytini tekrār buyururlar idi. Ve daḡı 'Oşmān bin 'Affān raḡıyallāhu anḡ ḡazretleri ḡāyet naḡīf meşreb bir zāt-ı 'ālī-simāt olup

ridāsına kerpiç koydukda isteyenlerin ğubārdan⁶⁶ tanzīf iderdi. Ve kıyām buyurdukda cāmesine nazar idüp eğer türāb işābet itmiş ise pāk iderdi. Mürtezā ḥāzretleri Ḥāzret-i ‘Oṣmāna nazar buyurup bu beyti okurlar idi.

Lā yestevī men ya‘meru’l-mesācidā

tamāmı mürūr eyledi. ‘Ammār bin Yāsir ḥāzretleri Ḥāzret-i ‘Alīden mezbūr ṣi‘ri ğuş idüp aşlı nedir bilmeyerek Mürtezā ḥāzretleri ile ber-ā-ber mezbūr ṣi‘ri söylerler idi eṣnā-i şuğlde Ḥāzret-i ‘Oṣmāna yakın gelüp mezbūr beyti tekrār iderken Ḥāzret-i ‘Oṣmān buyururdu ki yā ibnū Sümeyye ya‘nī yā ‘Ammār bu beyt ile kime ta‘rīz idersin deyüp meyānlarında tūl tırāz ğüft [ü] ğū vākı‘ olup Server-i Enām efendimiz Seleme ḥāzretlerinin ḥānesinin cidārı sāyesinde cālīs olmuş idi. Bunların nā-münāsebet kelāmına ğāzab itdiğin aşḥāb fehmi idüp ‘Ammār ḥāzretlerine didiler ki Rasūl-i Ekrem efendimiz saña ğāzab eyledi. Ḥavf ideriz ki şimdi ḥaḳkımızda Kur‘ān nāzil olur. Ḥāzret-i ‘Ammār [4^a] buyurdu ki eğer Server-i Enām efendimiz bendesine infī‘āl buyurdu ise ben Efendimizin rızāsın taḥṣīl iderim deyüp ḥuzūr-ı Ḥāzret-i Peyğambere varup yā Rasūlallāh bu aşḥāb-ı kirām bendeñize neden bu kadar ezā vü cefā iderler didikde Efendimiz buyurdu ki *ne iderler*. ‘Ammār didi ki ğālibā benim ḳatlimi murād iderler zirā anlar kerpici birer birer ḳaldırup baña ikişer ve üçer ḥaml iderler didikde Server-i ‘Ālem efendimiz ‘Ammārın elini eline alup ve mescidin etrāfını gezüp ve ‘Ammārın üzerinde olan ğubārı yed-i sa‘ādetleri ile meşḥ ü tanzīf iderek buyurdu. *Yā ibne Sümeyye lā yaḳtuluke aşḥābī ve lākin yaḳtuluke fīetün bāğiye* intehā. Ve daḡi Mürsel bin Ca‘ferde İbn Ebī Şeybe ḥāzretleri taḥrīc buyurur ki Seyyidü’l-Ekvān efendimiz Mescid-i Şerīfi binā buyururken ‘Abdullāh bin Revvāḥa ḥāzretleri.

Eflaḥa men yu‘ālicü’l-mesācidā

diyerek recez īrād iderdi. Rasūl-i Ekrem efendimiz cevāb olarak

İbnü’r-Revvāḥati yetlū el-Kur‘āne ḳā’imen ve ḳā’idā

buyurdu. Ve Şaḡīḥaynda binā-i mescid zikrinde aşḥāb-ı kirām buyurdılar ki bizler kerpici birer birer ḳaldırup ‘Ammār ikişer ikişer ḳaldırır idi. Rasūl-i Ekrem efendimiz ‘Ammārın bu ğayretini müşāhede buyurup üzerinden türābı tanzīf iderek *veyha ‘Ammārın taḳtuluhu el-fi’etu’l-bāğiyetü yed‘ūhum ile’l-cenneti ve*

⁶⁶ Metinde ğubārdan kelimesi iki kere yazılmış, ikincisinin üzeri müntensih tarafından kırmızı mürekkeble çizilmiştir.

yed'ūnehu ile'n-nāri buyurdu. Ve 'Ammār ḥazretleri e'üzü billāhi mine'l fiteni dir idi. Rivāyet olunur ki 'Ammār ḥazretleri yevm-i Şıffīnde ḳatlı olunduḳda 'Amr ibn Rāşid ḥavfa dūçār olup Mu'āviye ḥużūruna varup 'Ammārı ḳatlı eylediñ didi ya'nı murādı Mu'āviye tarafı 'Ammār ḥazretlerin ḳatlı eyledi dımeḳtir. Mu'āviye cevābında ḳatlı olundu ise ne lāzım gelür didikde 'Amr bin Rāşid didi ki ben Rasūl-i Ekrem efendimizden işitdim ki *yā 'Ammār seni fī'e-i bāğīye ḳatlı ider* buyurdu. Mu'āviye didi ki 'Ammārı biz ḳatlı itmedik ancak 'Ammārı ḳatlı iden Ḥazret-i 'Alī ve aşḥāblarıdır zīrā anlar 'Ammārı getürüp meyānemize ilḳā eylediler. Bu sebebden ḳatlı-i 'Ammār 'Alī ve aşḥābları olmuş olur didi. Ve daḫi Seyyid Semḥūdī 'aleyhi raḥmetü'l-hādī ḥazretleri buyurur ki 'Ammār ḥazretlerinin ḥaḳḳında vārid olan bu ḳavl-i şerīf-i Nebevī def'a-i şāniyede olan bināda olmak lāzım gelür. Zīrā 'Amr bin Rāşidñ İslāmı sene-i ḥāmisde vāḳı' oldu intehā. [4^b] Ve daḫi İbn Zebbāle ḥazretleri Ḥasan bin Muḥammed eş-Şeḳafī ḥazretlerinden naḳlı ider buyurur ki Server-i Enām 'aleyhi's-şalatu ve's-selām efendimiz esās-ı Mescid-i Şerīfı binā buyururken Ḥazret-i Ebā Bekr u 'Ömer u 'Oşmān raḳıyallāhu 'anhum ḥazerātları ber-ā-ber ḥizmet iderler idi. Ol eşnāda bir kimse mürür idüp yā Rasūlallāh Cenāb-ı Risālet-me'ābınızla bir eḫad yokdur faḳat bu üç kimse vardır didikde Rasūl-i Ekrem efendimiz *benden şoñra veliyy-i emr bunlardır* buyurdu. Ve 'Ā'işe-i Şıddīḳa raḳıyallāhu 'anhā ḥazretleri buyurur ki Medīne-i Münevvere Mescidini Efendimiz ḥazretleri binā itmeḡe şüru' buyurduḳda Cenāb-ı Risālet-me'ābları bir ḥacer getürüp esās-ı mescide vaż' buyurup şoñra Ebā Bekr ḥazretleri daḫi bir ḥacer getürüp Efendimiziñ ḥaceriniñ yanına vaż' eyledi. Şoñra Ḥazret-i 'Ömer daḫi bir ḥacer getürüp Ebā Bekr ḥazretlerinin ḥaceriniñ yanına vaż' eyledi. Şoñra Ḥazret-i 'Oşmān daḫi bir ḥacer getürüp Ḥazret-i 'Ömeriñ ḥaceriniñ yanına vaż' eyledi. Server-i Enām efendimizden bu keyfiyyetle ḥacer vaż' olunmaḳlıḡıñ ḥikmeti nedir deyü su'al buyurdılar. Rasūl-i Ekrem efendimizden şoñra emr-i ḫilāfet böyledir deyü cevāb buyurdılar. Mescid-i Ḳubā bināsında daḫi bu minvāl üzre vāḳı' oldu faḳat ḫilāfet lafzı zıkr olunmadı baḫşı mürür eyledi. Ve daḫi Akşehrī 'aleyhi raḥmetü'l-bārī ḥazretleri buyurur ki Cibrīl-i Emīn 'aleyhi's-selām Server-i Enām efendimize teşrīf idüp yā Muḥammed Vācib-i Te'āla ḥazretleri saña emr [u] fermān ider ki kendi içün bir ḡāne binā idesin. Ya'nı bir mescid tıyn ü aḫcārla binā idüp ve bināsını çār dīvār üzre mürtefi' idesin. Rasūl-i Ekrem efendimiz *yā Cibrīl*

kaç arşun mürtefî' olsun buyurdukdâ yedi arşun didiler. Ve ba'zıları beş arşun rivâyet eylemişdir. Vaqtâ ki Rasûl-i Ekrem efendimiz binâya şürû' buyurdılar Cibrîl-i Emîn buyurdi ki yâ Rasûlallâh ibtidâ-i esâs-ı mescide cenâbınız bir hâcer vaz' idiñ efendimiz dağı bir hâcer vaz' buyurup efendimiz hâceriniñ yanına Ebâ Bekr hâzretleri bir hâcer vaz' ve Ebâ Bekriñ hâceriniñ yanına Hâzret-i 'Ömer bir hâcer vaz' Hâzret-i 'Ömeriñ hâceriniñ yanına Hâzret-i 'Osmân bir hâcer vaz' ve Hâzret-i 'Osmâniñ hâceriniñ yanına Hâzret-i 'Alî bir hâcer vaz' eyledi. [5^a] Rağıyallâhu 'anhum intehâ mâ zikruhu Akşehrî. Ve Seyyid Semhüdî buyurur ki bu 'ibâreyi Akşehrî hâzretleriniñ kendi haţtıyla olan nüshadan naql eyledim intehâ. Ve Mecdî hâzretleri Muhammed bin Sa'd hâzretleriniñ rivâyetinden naql ider buyurur ki Mescid-i Şerîf binâ olunurken Hâdramevt tarâfından bir kimse gelüp çamur i'mâlinde gâyet mâhir idi. Tıyn yaparken Rasûl-i Ekrem efendimiz müşâhede idüp buyurdi ki *Mevlâ-yı Mûte'âl hâzretleri şol kimseye rahmet eylesün ki san'atında güzel diğkat ider*. Ve ol kimseye emr buyurdi ki *seniñ hizmetiñ bu olsun zirâ güzel ta'cîn-i tıyn eyle* demekle mezbûr diğkatle sa'y ider idi. Ve dağı Hârice ibn Zeyd bin Şâbit rağıyallâhu anhâ hâzretlerinden mervîdir ki Server-i Kâ'inât efendimiz Mescid-i Şerîfi binâ eyledikde vüs'at-i mescid yetmiş kerre altmış arşun ve bir miğdâr ziyâde idi. Ve kerpici Hâbğabe-i Baķî' den kaç' idüp getirürler idi. Hâbğabe iki hâ-i mu'cemeniñ fetħi ve bâ-i evlâniñ sükûnıyla bir ağacın ismidir ki ol mağalde biter intehâ. Ve eţrâf-ı mescid cidâr pâre pâre ağşâbdan 'amûd naşb olunup vasa't-ı mescid küşâde ve ezvâc-ı tâhirâtdan ikisi içün hâne binâ buyurdılar. Ve 'Abdü'l-'Azîz hâzretleri buyurur ki Hârice bin Zeyd hâzretlerinden şordum ki Baķî'ü'l-Hâbğabe ne tarâfdadır buyurdılar ki Bi'r-i Ebî Eyyûb nevâhîsine düşer. Baķî'ü'l-Ġarķad hâlâ Baķî'ü'l-Makberedir. Baķî'ü'l-Hâbğabeden şordum muğaddemki cevâbından sonra tafşîl idüp Ebû Eyyûb bi'ri şol kuyudur ki hâlâ Bi'r-i Ebî Eyyûb demekle ma'rûf Baķî' kapusundan hâric olan kimseniñ cânib-i yesârına bir tarîķ gider ol tarîķden bir bostâna gidilüp mezbûr bostâna Evlâd-ı Şafî Bostânı dirler mezbûr kuyu ol bostânda olup nerdübân ile nâzil olunur. Ol nevâhiye Hâbğabe nâhiyesi dirler. Ve Seyyid Semhüdî hâzretleriniñ 'indeinde bu kavîl râciğdir. Seyyid Semhüdî hâzretleri buyurur ki bizim vaķtimizde Baķî'ü'l-Hâbğabe kimseniñ ma'lûmu değıl idi. Şâhib-i tercüme Muştafâ 'Aşķî dir ki sene biñ iki yüz altmış târiğinde vâfir kütüb-i tevâriğ ü siyer

müṭāla‘a iderek ve ahālī-i Medīneniñ [5^b] meşāyihlerinden su‘āl iderek mezbūr Bi‘r-i Ebī Eyyūbı bulmaḳlıḡa muvaffaḳ oldum. Ve ḫālā ahālī-i Medīne meyānında Bi‘r-i Ebī Eyyūb dimekle ma‘rūfdur. Bāb-ı Baḳī‘den ıkarken Őol arafa bir arīḳ vardır ki andan meşhed-i seyyidinā Ḥamzaya giderler. Ve mezbūr arīḳiñ evvelinde Őaḡ arafında Server-i Enām efendimiziñ ‘ammetesi Ḥazret-i Şafiyyeniñ merḳadı olup bu arīḳden rub‘ meyl miḳdārı gidüp besātınler meyānına vardıḡda Őaḡ arafa bir zuḳāḳ ayrılup anda bir bostān vardır ki muḳaddem ḫadīḳa-i Evlād-ı Şafī dimekle ma‘rūf imiş Őimdi mezbūr ḫadīḳa Ḥarem-i Şerīf aḡavātlarınıñ vaḳfından olup derūnunda bir uyu vardır ki nerdübān ile nāzil olunur. Ve mezbūr uyunuñ yanında bir birke-i ‘aşran fī ‘aşrinden dūn ve birkeniñ ḳible cihetinde dīvān-vārī bir mescid vasaṭında miḫrāb ṭūli sekiz zirā‘ ve ‘arzı yedi zirā‘ me’sūr olan mescidlerden olup Şāḫib-i Tārīḫiñ ta‘rifine gōre Yaḫyā bin Ṭalḫa bin ‘Ubeydullāḫ ḫazretleriniñ mescidleridir. Ve bi‘r daḡi Ebī Eyyūb ḫazretleriniñ bi‘ridir vallāhu a‘lem intehā. Ve daḡi Şāḫib-i Tārīḫ Seyyid Semḫūdī ḫazretleri buyurur ki Mescid-i Nebevī muḳaddem kerpi ile binā olup Őoñra keşret-i İslām vuḳū‘ bulduḡda aşḫāb-ı kirām ḫazerātları Rasūl-i Ekrem efendimize yā Rasūlallāḫ Mescid-i Şerīfi vūs‘at buyursañız ḫoş olur deyü iltimās buyurmaları ile Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz ilticāların ḳabūl buyurup esās-ı mescidi ü zirā‘ miḳdārı aḫcār ile ḳaldırup ṭūli ve ‘arzı yüz arşun olmaḡ üzre binā buyurdılar. Bu keyfiyyetde murabba‘ olmaḡ lāzım gelür. Ve daḡi İmām Ca‘fer ḫazretleri buyurur ki bu hey‘et üzre binā olup satḫ olmadıḡından āf-tāb-ı tābdan Őikāyet eylediler. Server-i Kā’ināt efendimiz ḫurmā aḡacından direk vaż‘ idüp ve ‘amūdları daḡi ḫurmā aḡacından olup ḫurmā cerīdi ile üzerine ḫaşır ve ḫaşırın üzerine amur ḳonulup vasaṭı küşāde oldu. Ve cidār-ı mescid bu sāyelik olmazdan aḡdem bir ādem ḳāmetinden ziyādece idi intehā. İbn Zebbāle ve Yaḫyā ḫazerātlarınıñ rivāyeti muḫtaşaran budur ki Rasūl-i Ekrem efendimizden Mescid-i Şerīfiñ [6^a] vūs‘atlı olması iün ilticā eylediklerinde efendimiz vūs‘atlendirüp üzerine ḫaşır vaż‘ olunduḡdan Őoñra ṭıyn vaż‘ olunmayup maṭar geldikde cemā‘atıñ üzerine bārān aḡar idi. Aşḫāb-ı kirām cem‘ olup ḫużūr-ı Ḥazret-i Risālet-Penāḫ efendimize varup yā Rasūlallāḫ saḳf-ı sa‘ādetde olan ḫaşır üzerine ṭıyn vaż‘ olunması iün fermān buyur zirā bārān üzerimize nāzil olur deyü ilticā buyurduḡlarında Server-i Enbiyā efendimiz *lā ‘arişī ke‘arişī Mūsā* buyurup irtihāl-i dār-ı beḳā buyurana ḳadar bu

üslûb üzre kaldı deyü buyurdılar. Ve İhyâ-yı ‘Ulûmda Hasan hazretlerinden rivâyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Şerîfi binâ buyurmak murâd eyledikde Cibrîl-i Emîn ‘aleyhi’s-selâm teşrîf idüp buyurdılar ki Mescid-i Şerîfi binâ buyur lakin cidârının tûli semâ cihetine yedi zirâ‘ olsun ve nakş urma sâde olsun buyurdu. Ve Akşehrî hazretlerinin rivâyeti beş arşun idi. Şâhib-i Târîh Seyyid Semhûdî hazretlerinin kelâmının hulâşası Mescid-i Şerîfin kible tarafından haddi Ravza-i Muṭahhara dırabzunları ya‘nî cihet-i kiblesinde olan pençereleridir. Ammâ bu târîhde pencere ve dırabzun yokdur. Ancak kütüb için hazâneler ve tolablar i‘mâl olup ehl-i belde vü mücâvirîn yedinde birer miftâh her birerleri birer tolab zabt idüp derûnuna kitâbların ve başmakların vaz iderler. Cidâr-ı hücreden Bâb-ı Selâma kadar aḥşâb ile cidâr resminde tûli yerden üç arşun miqdârı mürtefî‘dir. Ve Mihrâb-ı Nebevîyyenin ve Mihrâb-ı Süleymaniyyenin iki taraflarında iki bâb birer buçuk arşun dırabzun⁶⁷ kapu i‘mâl olup açılır ve kapanur. Muḳaddem zîkr olunan Mescid-i Şerîfin haddi kiblede bu üslûb üzredir. Ve hadd-i Şâmîsi kumlukda kibleye muḳâbil iki ağaç vaz‘ olunmuş ve bâlû‘ aya qarîb dimiş ise de hâlâ ağaç ve bâlû‘ a ma‘dûmlardır faḳat ağaçların mahallinde nişf kâme iki binâ vardır iki binâ meyânına dırabzun çekmişlerdir. Mescid-i Şerîfde mevlûd ü mi‘raciyye cem‘iyyetinde ol mekâna seccâde vü iḥrâm ferş olup Şeyhü’l-Harem ü kâdî vü müftîler ve ḥaṭîbler cem‘ olup mezbûr tırabzuna arkaların virüp câlis olup resmlerin icrâ iderler mescidiñ [6^b] hadd-i Şâmîsi budur. Ammâ mescidiñ hadd-i şimâlîsi ba‘zılar Bâb-ı Raḥmete qarîb bir başsız meş‘ale var odur didiler. Eğer bu ise tevâriḥlere muvâfiḳdır zirâ ittifaḳları böyledir. Bilâ-ser olan meş‘ale mescidiñ kumluğunda dört köşesinde birer dâne vardır ramazânda zeyt yağı koyup îkâd iderler. Bâbü’n-Nisâ ve Bâbü’r-Raḥme-i kadîmde şimâl cānibinde olup belki hadd-i şimālî mezbûr iki bâb idi. Bâbü’n-Nisâ şark cānibinde ve Bâbü’r-Raḥme garb cānibinde olup ya‘nî ikisi şimâl dīvārında olup biri bir tarafta ve āḫiri āḫir tarafta tafşîli in-şâ‘allahu te‘ālâ qarîben gelür. Akşehrî hazretleri İbn ‘Ömer radıya’llahu te‘ālâ ‘anhumâ hazretlerinin rivâyetiyle zîkr ider buyurur ki Mescid-i Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem zamân-ı sa‘âdetlerinde kerpiçden ve sakfı ḥurmâ ağacının dalından ve üç ‘aded kapısı olup ḳapunun biri mescidiñ

⁶⁷ Bu kelime, günümüzde tırabzan olarak kullanılmaktadır. Bk. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, (Ankara: TDK Yayınları, 2011). Bu kelimenin metinde üç farklı kullanımına rastlanmıştır: dırabzun, tırabzun ve dırabzan. Bu duruma imlâ husûsiyetlerinde de değinilmiştir.

mu'aḥḥarında ve biri Bāb-ı 'Ātikedir ki el'ān Bābü'r-Raḥme dirler. Ve biri daḥi Server-i Enbiyā efendimiz duḥūl ü ḥurūc buyurdıkları bābdır ki aña Bāb-ı 'Oṣmān dirler ḥālā Bāb-ı Cibrīl dimekle ma'rūfdur. Ve kıble Ḳudūs-i Şerīf cānibine idi taḥvīl-i kıble vuḳū' buldukda mu'aḥḥaran mescidde olan bāb sedd olunup bāb-ı āḥir feth olundu. Ol feth olunan bāba Bāb-ı Nisā dirler intehā ve daḥi İmām Yahyā ḥazretlerinin kavli Mescid-i Şerīfiñ üç kapısı olup birisi mescidiñ mu'aḥḥarında ve diğeri muṣallīniñ yemīninde ve āḥiri yesārında vāḳı' olmuşdur. Nihāyetü'l-emr mu'aḥḥar mescidde olan bāb sedd olup Bāb-ı Nisā feth olundığını zikr eylemedi intehā. Ve daḥi İmām Aḥmed ḥazretleri Ebā Hüreyre raḍıyallāhu 'anh ḥazretlerinden rivāyet ider buyurur ki aşḥāb-ı kirām ḥazerātı binā-i mescid için kerpiç getürürler idi Rasūl-i Ekrem efendimiz daḥi aşḥābla ber-ā-ber getürürler idi. Kerpiçiñ birin baṭn-ı sa'ādetleriniñ üzerine vaż' idüp ḡann eyledim ki Rasūl-i Ekrem efendimize meşakḳat ḥāşıl olur istikbāl idüp yā Rasūlallāh kerpiçi baña iḥsān idiñ ḳaldırayım Cenāb-ı Risālet-me'ābıñız zaḥmet çekmesün didim. Buyurdılar ki *ḥuḡ ḡayrehā yā Ebā Hüreyre fe innehu lā 'īşe illā 'īşe'l-aḥirati* intehā. Ve daḥi Seyyid Semḥūdī ḥazretleri buyurur ki bu kıssa ikinci def'a [7^a] olan binādadır. Zīrā evvel bināda Ebā Hüreyre ḥazretleri ḥazır değıl idiler. Ebā Hüreyre ḥazretlerinin ḳudūmı Ḥayber feth oldığı senede Server-i Enbiyā efendimiziñ Mescid-i Şerīfleri iki def'a binā olundu. Bir def'a Medīne-i Münevvereye hicretlerinde ṭūli ve 'arzı yüz zīrā' dan noḡşān olarak binā buyurdılar. Ve bir def'a daḥi feth-i Ḥayberden soñra bir bu ḳadar daḥi ziyāde buyurup binā eylediler intehā. Ve İmām Ṭaberī ḥazretleri isnād-ı za'īf ile Ebü'l-Müleyḡ ḥazretlerinden ve Ebü'l-Müleyḡ pederinden rivāyet ider buyurur ki Pād-şāh-ı Ḳāfile-i Enbiyā 'aleyhi şalātullāhi ve ekmelü't-teḥāyā efendimiz Mescid-i Şerīfi ziyāde itmek murād eyledikde ziyādelik için olan buḳ'a enşārdan bir kimseniñ olup Server-i Enām efendimiz buḳ'a şāḥibi olan enşāra buyurdu ki *saña cennet-i a'lādan bir ḳaşr-ı vālāya tekeffül ideyim bu buḳ'ayı baña vır mescide ḡamm ideyim* didikde enşār rāzī olmayup Ḥazret-i 'Oṣmān mezbūr enşārdan ol buḳ'ayı on biñ dīnāra iştirā idüp ḥuḡūr-ı Ḥazret-i Aḳdese gelüp yā Rasūlallāh buḳ'a-i mezbūrı enşārdan iştirā eyledim cenābıñız benden cennetde bir beyt ile iştirā buyur didikde Rasūl-i Ekrem efendimiz cennetden bir beyte Ḥazret-i 'Oṣmāndan buḳ'ayı iştirā buyurup Server-i 'Ālem efendimiz benden buḳ'a-i mezbūrı cennetden bir beyte iştirā buyurup

esāsına muḳaddem kendi yed-i sa‘ âdetleriyle bir kerpiç vaz‘ idüp soñra Ebā Bekr ve soñra ‘Ömer soñra ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anhum ḥazerātlarına emr buyurup birbirleriniñ ḥacerleriniñ yanına ḥacer vaz‘ eylediler. Ve Beyhaḳī Delā’ilü’n-Nübüvvede rivāyet ider ki enşār-ı aḥyār rıḍvānullāhi ‘aleyhim ecma‘īn ḥazerātları bir miḳdār aḳçe tedārik idüp Server-i Enām ‘aleyhi efḍalu’s-şalātu ve’s-selām efendimiziñ ḥuzūr-ı şerīfine taḳdīm idüp yā Rasūlallāh Mescid-i Şerīfi müceddeden binā buyur ḥurmā cerīdi altında nice bir namāz kılalım didiklerinde Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *ḳarındaşım Mūsā ‘aleyhi’s-selām ḥazretleriniñ ‘arīşinden ziyāde itmey benim ‘arīşim müşārün-ileyh ḥazretleriniñ ‘arīşi gibi olur* buyurdu. ‘Arīş beyānında Ḥasan Başı raḍıyallāhu ‘anh ḥazretlerinden rivāyet olunur ki Ḥazret-i Mūsā şalavātullāhi ve selāmehü ‘alā nebiyyinā [7^b] ve ‘aleyhi ḥazretleri buyurur ki bir kimse elin ref‘ eylese ‘arīşe değerdı. ‘Arīşden murād şaḳfdır. Server-i Enām şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri Mescid-i Şerīfiñ binā buyurduḳda ezvāc-ı tāhirāt için mescidiñ bināsı gibi cerīd ü kerpiçden ḥücreler binā buyurup tokuz ‘aded ḥücre her bir ḥücreniñ ḳapusunda siyāh şa‘rdan ḥayşeden perde naşb olup her bir perdeniñ tūli üç zīrā‘ ve ‘arzı bir zīrā‘ olup Velīd bin ‘Abdü’l-Melik eyyāmında mescide idḥāl ile emr eyledi. Sa‘d bin el-Müseyyeb ḥazretleri buyurur ki ben isterdim ki ḥucurāt-ı ezvāc-ı tāhirāt ḥālī üzre bāḳī ḳalup Medīne-i Münevvereye mürür [u] ‘ubūr iden ehl-i āfāk u züvvār u faḥr-ı mübāhāta meyl idenler müşāhede idüp Rasūl-i Ekrem efendimiz ḥayāt-ı sa‘ âdetlerinde ne gūne dünyādan zühd idüp ve eḳall-i ḳalīl şey’ ile iktifā buyurmuşlar. ‘İbret naḳarıyla baḳup bu tefāḥur u tekāşürden nefsleriñ men‘ iderler. Bu bābda zebān-ı aḳlāma ruḥşat virüp ehl-i tefāḥuruñ ḳadh ü zemminde dirāz-zebānlık itmek ber-cādır lākin ceh-fā’ide.

Erāş’samte ḥayran min ḥaḳāti belīga

İzā lem yekūn li’s-sāmi‘īne ḳabūla

Tercüme

Çok belāḡatla ḥaḳādan ḥayrdır isḳāt-ı fem

İtmedikce gūş iden güftārını hüsn-i ḳabūl

Kezā naḳlehu Cevheretü’s-Şemīnetü.

el-Faşlı’s-Sānī. İkinci faşıl Mescid-i Şerīfiñ ḥudūdı ve zīrā‘ı beyānındadır.

Ma‘lūm olsun ki zīrā‘dan murād zīrā‘-ı ādemīdir. Taḥdīd-i Ḥaremde tafşīli mürür

eyledi. Bu minvāl üzre ki bir yed dört fersah ve fersah üç mīl ve mīl üç biñ beş yüz zīrā' zīrā' -ı yed ile. Ve zīrā' ü'l-yed yigirmi dört barmağ. Ve her bir barmağ altı arpa yan yana zamm olmaqlığa zīrā' ta'rif olundu. Mescid-i Şerīfīñ zīrā' ı bahşinde dört rivāyet bahş olundu. **Rivāyet-i evvel** tūli yetmiş ve 'arzı altmış zīrā' dan bir mikdār ziyādedir didiler. **Rivāyet-i sāniye** tūli ve 'arzı yüz zīrā' murabba' ü'ş-şekldir didiler. **Rivāyet-i sālişe** yüz zīrā' dan noğşandır didiler. Bu rivāyet-i evlāy şādıqdır aña haml olunur. **Rivāyet-i rābia'** ibtidā bināsında tūli ve 'arzı yüz zīrā' dan noğşan olup ikinci def' a bināsında bir bu kadar dağı ziyāde olundu didiler. Bu ta'rif olan zīrā' ile bu ta'bir [8^a] şahih olmaz. Zīrā ibtidā binā olunup ikinci def' a bināsında bir ol kadar dağı ziyāde olmuş olsa iki yüz zīrā' a bālig olur. Hāl bu ki Mescid-i Şerīfīñ haddi şark cihetinden gāyeti Hūcre-i Şerīfe kadar ve Hūcre-i Münirīñ mescidiñ garbī cidārına kadar cemī' ziyāde olan ile yüz elli zīrā' a bālig olmaz belki yüz elli zīrā' dan altı zīrā' noğşandır. Bu şüretde zāhir olan zīrā' zikr olunup şibr murād olmuş ola ki bu şüret iktizā ider ki ikinci binādan soñra bir tarafı iki yüz şibr ve taraf-ı āhiri dağı iki yüz şibr olur. Ol vaqt mi'eti fī mi'etin zīrā' ta'rif olunan rivāyete muvāfiğ gelür. 'Ulemā-i müte'ahhīrūn taḥdīd-i Mescid-i Nebevīde zikri gelecek rivāyetler ile istidlāl idüp rivāyet-i evlāyı terciḥ buyurdılar. Rivāyet-i evlā tūli yetmiş ve 'arzı altmış zīrā' dır. Ve İmām Nevevī ḥazretleri Menāsikiñde Ḥārice bin Zeyd ḥazretleri ki Medīne-i Münevverede fuḫahā-i seb'anīñ biridir. Ba'zı fuḫalā fuḫahā-yı seb'ayı bu beyt ile cem' itmişlerdir. Beyt

İllā küllü men lā yaḫtedī bi-e'immetin
Fe-kışmetühü zīzā 'ani'l ḥaḫḫı ḥārica

Fe-ḥuḫüm 'Ubeydullāhi 'Urvetü Kāsımü
Sa'idü Ebū Bekri Süleymānū ḥārica

Mezbūr Ḥārice ḥazretleri bu lafızla gūyā oldılar ki Server-i Enām şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Şerīfī seb'ine zīrā'an fī sittīn ev yezidü bu ta'bir üzre binā buyurdılar bu rivāyeti İbnü'n-Neccār ḥazretleri cezm idüp buyurdı ki Server-i 'Ālem efendimiz Mescid-i Şerīfī murabba' binā buyurup Miḥrāb-ı Şerīfini Beytü'l-Maḫdis cānibine kılup tūli yetmiş ve 'arzı altmış zīrā' yāḫud bir mikdār ziyādedir buyurdı intehā. Ve bunı Yahyā ḥazretleri dağı böyle buyurdı. Soñra Ḥazret-i Yahyā tafşīl idüp 'an'ane ile şikātdan rivāyet idüp buyurur ki bizlere

ma'lûm olan Mescid-i Nebevîyyeniñ zirâ' ı hakkında budur ki kıbleden hadd-i Şâmiye elli dört zirâ' ve şülüşdür. Şarkdan ğarba varana kadar altmış üç zirâ' dır kesr olunduğda üç biñ dört yüz kırk dört zirâ' a bâliğ olur deyü buyurdu vallâhu a'lem intehâ. İbnü'n-Neccâr hazretleri buyurur ki ma'lûm ola ki vaqt-i sa'âdetde hudûd-ı Mescid-i Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem Ravzanıñ kıble [8^b] tarafında 'amûdlar meyânında olan dırabzanlar ki şimdi mekânında şandûklar vardır ve Şâm cihetinden haddi şahn-ı mescidde iki haşebdir ki şimdi binâ olunup dırabzan i' māl olunup resm vaqtinde vücûh-i belgeler aña ittikâ idüp otururlar ammâ şark u ğarb cihetinden haddi Hücre-i Nebevîyyeden minberden soñra âhîr belâtda olan 'amûddır. Ya' nî hücreden ta' dâd olunup toközuncı 'amûd demek olur intehâ. Şâhib-i Târîh hazretleri buyurur ki hâlâ bizim vaqtimizde kıble cidârıyla Minber-i Şerîf meyânı memerrî's-şât kadar vüs' i olup ve Minber-i Şerîf ile dırabzanıñ meyânı dört zirâ' bir rub' miqdâridir. Minber-i Şerîf ve muşallâ-yı münîf kıble cihetinden aşlâ tağyîr olmamışdır. Ammâ 'Aşķî dir ki bizim vaqtimizde kıble tarafında ta' rîf buyurdığı cidâr olmayup cidâr u dırabzan mekânında tolaplar olup mezbûr tolablar ile Minber-i Şerîf meyânı memerrî's-şâtdır intehâ. Şâhib-i Târîh buyurur ki cihet-i Şâmîde şahn-ı mescidde iki hacet naşb olunup hadd-i Şâmîdir ta' rîfleri hâlâ mezbûr hacetler ma' düm olup erbâb-ı şîkadan haber aldım ki Ravza-i Muṭahharanıñ kıblesinde olan dırabzan ile mezkûr hacetin mâ-beyni zirâ' -ı yed ile yetmiş zirâ' dır. Zirâ' -ı yediñ ta' rîfi mürûr eyledi. İbn Cemâ' a hazretleri buyurur ki benim haber aldığım zirâ' -ı 'amel ile kırk altı zirâ' ve iki şülüş zirâ' dır. Bu ta' rîf ise bizim zirâ' mıza muvâfık gelür gelmez ise de farkı ğâyet kalîldir zirâ zirâ' -ı 'amel bir buçuķ zirâ' dır zirâ' -ı yed ile. Ammâ Merâġî hazretlerinin zıkr eylediği zirâ' bizim zirâ' mıza muvâfık değildir. Ammâ Maṭrî hazretlerinin kavli minber ile dırabzanıñ meyânı dört zirâ' bir rub' dur buyurduğu bizim aḥbârımıza muḥâlîfdir zirâ biz üç zirâ' ve nışf zirâ' dır didik lâkin Minber-i Şerîfiñ muḥaddem mekânı tağyîr ve yâhud cüz'î taḥrîk ḥuşûşunuñ tafşîli maḥallinde beyân olunduğda zâhir olur. Hudûd-ı Mescid-i Nebevî bahşinde keşret-i ihtilâfât vuķû' buldığından gerekdir ki sâbıkâ yetmiş kerre altmış arşun ve ikinci rivâyet yüz kerre yüz arşun bu iki rivâyet üzre ḥaml olunsa tevḥîķ-i beyne'r-rivâyeteyn mümkün olur vallâhu a'lem. [9^a] 'Ulemâ-yı müte'ahḥirîniñ ekser-i ihtilâfları Mescid-i Nebevîyyeniñ cihet-i ğarb hudûdunda birkaç aķvâl beyân

buyurdılar. **Ƙavl-i evvel** ğarb cihetinde Minber-i Şerîfîñ yanında olan ‘amüddur didiler. İbnü’n-Neccār ve tevābi‘leri daĥi bu ƣavle tābi‘ oldılar. **Ƙavl-i sanî** Minber-i Şerîfden ğarb cihetinde ikinci üstüvānedir didiler. Seyyid Semhūdî Şāhib-i Tārîĥ buyurur ki bu iki ƣavl ġāyet ba‘iddir. **Ƙavl-i sālîş** Minber-i Şerîfden ğarb cihetinde üçüncü üstüvānedir didiler. Ve ƣelām-ı İbn Zebbāle daĥi bunu iġtizā ider. **Ƙavl-i rābi‘** Minber-i Şerîfden ğarb cihetinde dördüncü üstüvānedir didiler. Minber-i Şerîfîñ saġında üç üstüvāne zıkr eylemişler idi. Üstüvāne-i rābi‘ anıñ mevzi‘inde ƣible cihetinde bir murabba‘ üstüvāne olup zemīnden celse miġdārı mürtefi‘ idi dimişler el‘ān bu ma‘dūmdur. **Ƙavl-i ĥāmîş** Minber-i Şerîfden beşinci üstüvānedir muġaddem zıkr olundu ki Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiz fetĥ-i Ĥayberden soñra ğarb cihetinden bir üstüvāne miġdārı ziyāde buyurmışlardır. İbn Zebbāle ĥazretleri böyle taşriĥ buyurdılar ki ĥadd-i Mescid-i Nebevî ġarbisinden dört üstüvānedir bu şüretde Minber-i Şerîfden ğarb cihetine beşinci üstüvāne olur. Ĥadd-i Mescid-i Nebevî mezkūr üstüvāne-i ĥāmîse zemīnden bir celse miġdārı merfū‘ olan murabba‘ üstüvāneyi velā ider. Ve evvel şafda Şām cihetinde Miĥrāb-ı Ĥanefiyyeyi velā iden Üstüvāne-i Murabba‘ iki cihetinde muvāzāt ĥadd-i Mescid-i Nebevîyyedir buyurdu. Seyyid Semhūdî ĥazretleri buyurur ki bizim zamānımızda iĥrāġdan soñra tecdīd olunup mezbūr üstüvānelerde terbi‘lik zā’il oldu. Lākin ikinci Üstüvāne-i Murabba‘ ya‘nî minberden beşinci üstüvāne benim ‘indimde müreccaĥ olan ĥadd-i mescid budur zīrā bu üstüvāneniñ vechi cidār-ı ƣibleye bir tırāz aĥz olunup saĥfdan ‘işābe-i süfliyye nāzil olmuşdur. Lākin ‘işābe-i ‘ulyāyı işlāĥ iderken ba‘zısı şoyulmuşdur. Ve ‘işābe-i ‘ulyā vü süfelā meyānında bir miġdār bāġî ƣalmış ise de soñra bizim zamānımızda ĥarīġ vāġı‘ olduğda ol daĥi zā’il olup mevzi‘inde mülevven boyalar ƣalmışdır. Ol daĥi ƣible cidārı [9^b] hedm olunduġda zā’il oldu zāhir olan cihetden Mescid-i Şerîfîñ ĥaddi bu olmuş ola. Bu cihetden Taberî ĥazretleriniñ gelecek iĥtilāfî Ĥazret-i ‘Oşmānıñ ziyādesinde nihāyet ‘alāmetinde biraz vecihler vardır. **Vech-i evvel** Seyyid Semhūdî ĥazretleri buyurur ki Minber-i Şerîfi velā iden üstüvāne ile muĥāzî olan üstüvāneye ƣadar zīrā‘ eyledim otuz yedi arşun geldi. Ve Minber-i Şerîfi velā iden üstüvāne ile Ĥücre-i Muṭahharanıñ meyānı altmış arşun geldi. Birbirine zamm eylesek yüz arşuna ƣarīb olup muġaddem ki rivāyete münāsib gelür. **Vech-i sanî**. Tırāz-ı ‘Oşmānıñ ziyādesinden ta‘dād itmek ba‘iddir.

Vech-i sālis karīben zıkr olunur ki Hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh hāzretleri Mescid-i Şerīfı ziyāde eyledikde ‘arzını yüz yigirmi arşun idüp cihet-i şarkīden bir şey’ ziyāde buyurmadılar. **Vech-i rābi**‘ yakında bahşi gelür ki Hāzret-i ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anh hāzretleri cihet-i ğarbīden bir üstüvāneden mā-‘adā ziyāde buyurmadı cihet-i ğarbīden iki üstüvāne ziyāde iden Velīd idi. **Vech-i hāmı**s Minber-i Şerīf mevzi‘indedir aşlā tağyīr olmadı. Yakında bahşi gelür. Ne kadar ba‘ıddir ki Ser-Ḳāfile-i Enbiyā ‘aleyhi efḍalu’ş-şalāt ve ezke’t-tehāya efendimiziñ Minber-i Şerīfı mescidiñ bir tarafında olup mutavassıf olmaya. Server-i Enām efendimiz hālā kıyāmında ne gūne vāqıf olur idi bu vecihde fīhi nazar tafşılı gelür. **Vech-i sādı**s Hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh hāzretleri Mescid-i Şerīfı Dār-ı ‘Abbāsdan bir miḳdārın aḥz idüp ziyāde buyurdu. Ve bāḳısın Hāzret-i ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anh hāzretleri ziyāde buyurup mā-bāḳısın Mervān bin el-Ḥakem kendi dārına idḡāl eyledi. **Vech-i sābi**‘ zıkrı mürür eyledi ki ğarbī cihetinde Üstüvāne-i Murabba‘ ıtlāḳ olunukda murād Mescid-i Şerīfıñ şaḥnında vāḳı‘ olan rükn üstüvānedir. Bu şüretde murabba‘ üstüvāne Dār-ı ‘Abbāsıñ ibtidāsı ve mescidiñ āḡiri demek olur. **Fer**‘⁶⁸ İmām Nevevī ‘aleyhi raḥmetü’l-ḥādī hāzretleri Şerḡ-i Müsliminde ve Menāsikinde ve ğayrıları daḡı buyurdılar ki Mescid-i Rasūl-i Ekrem efendimizde tezā‘uf-ı şalāt ancak vāḳt-ı sa‘ādetde olan mescide ğöredir. Şoñradan ziyāde olana ğöre deġildir buyurdu ğayrıları bunu zıkr itmediler. [10^a] Lākin Ḥaṭīb bin Ḥamele hāzretleri Muḡıbb Ṭaberīden naḳl idüp buyurur ki Mescid-i Şerīfıñ tezā‘ufı ḡaḳḳında vārid olan eḡādiş vāḳt-i sa‘ādetde olan mescid ve şoñradan ziyāde olan ber-ā-berdir āşār-ı aḡbār bu ḡuşuşda vārid olmuşdur. Vāḳt-i sa‘ādetde olan mescide ḡāş deġildir. Ziyāde olanda daḡı tezā‘uf ḡāşıldır buyurdu. İbn Ḥamele hāzretleri bu mes‘eleyi istiḡsān buyurdılar. Ve daḡı Burḡān bin Ferḡūn hāzretleri Şerḡinde naḳl ider ki bu tezā‘uf mes‘elesinden Nevevīden mā-‘adā muḡālefet ider yokdur. Lākin Muḡıbbü’d-dīn Ṭaberī hāzretleri Aḡkām nām kitābında naḳl ider ki Nevevī hāzretleri tezā‘uf vāḳt-i sa‘ādetde mevcūd olan mescide ḡāşdır didiġi ḡavlınden rucū‘ eylediler. Ebū ‘Abdullāh bin Ferḡūn hāzretleri Muḡtaşar-ı Muvattā‘ Şerḡinde naḳl ider buyurur ki kütüb-i Mālikiyyeden bir kitābda ğördüm lākin Hāzret-i Mālīk raḍıyallāhu ‘anh hāzretlerinden bu

⁶⁸ **el-maṭlab** inne’ş-şalāte ennemā tuza‘ifu fi’l-mescidi’llezi kāne fi zemenihī ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem

mes'elei sormuşlar. Anlar daḥi buyurmuşlar ki bir ḥadīşde gördüm ki tezā'uf ḥaḳḳında Server-i Enām efendimiz *fī mescidī hāzā* deyü işāret buyurmuş ola. Gerek vakt-i sa'adetlerinde ve gerek soñradan ziyāde olanda tezā'uf ḥāşıldır buyurdu intehā. Şāhib-i Tārīḥ Seyyid Semhūdī 'aleyhi raḥmetü'l-hādī ḥazretleri buyurur ki bu tezā'uf mes'elesinden Nevevīden mā'-adā muḥālefet ider yokdur didiği ḳavl memnū'dur. Zīrā İbnü'l-Cevzī ḥazretleri Vefā nām kitābında İbn 'Aḳīl el-Ḥabīliden Nevevīniñ ḳavline muvāfiḳ zıkr eylemişdir. Ammā Ṭaberīniñ naḳl eylediği Aḥkāmı müṭāla'a eyledim tercümesinde gördüm ki Server-i Enām efendimiziñ ma'a-māzīde buyurmuşdur. Murād bu mescidiñ üzerine ziyāde ile dimekdir. Bunuñ tafşīli on ikinci faşlın āḫirinde gelür buyurdu. Fehmleri ḳaşır olan ba'zı kimseler fażīleti vakt-i sa'adetde olan mescide ḥaşr idüp ziyāde olana virmediler. Ammā Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ *mescidī hāzā* deyü işāret buyurmalarından murād-ı 'aliyyeleri Medīne-i Münevverede zāt-ı 'ālīlerine mensūb olan mesācidlerden tevehhümü içündür. Değildir ki ziyāde olan demek ola ḥāl bu ki İmām Nevevī Mescid-i Ḥarāmıñ ziyādesiyle tezā'ufa ḳā'ildir. Ḥāl bu ki e'imme-i [10^b] müteḳaddimīn kelāmı ve 'amelleri delālet ider. Ve 'Ömer ü 'Osmān raḍıyallāhu 'anhumā ḥazretātları ma'a-māzīde tezā'ufa ḳā'il olarak ziyāde idüp ve 'amel eylediler. Ve şalāt-ı ḥamseyi edāda ziyāde eyledikleri maḥalde edā iderler idi. Ve maḳām-ı şaff-ı evvel efzālū mā yūḳāmu fīhi iken şaff-ı evvelde namāz ḳılmaḳ aşıḷ mescidde namāzdan efḍaldır. Zīrā ba'zı kerre şaff-ı evvel ziyāde olan mekānda vāḳı' olur. Kimse dimez ki şaff-ı evveli terk idüp vakt-i sa'adetde olan mescidde namāz ḳılsun ḥulefā vü aşḫāb u 'ulemā-yı kirām şaff-ı evvelde ḳılup aşıḷ-ı Mescid-i Nebevīyyeyi terk eylediler. Selef-i şālihīnden bir eḥad bunuñ ḥilāfını īrād itdikleri mesmū'um olmadı. Ba'zı müte'ahḫirīn ziyāde olan mescid Mescid-i Nebevīyyeden ma'dūd değildir demişler. Eslāfdan bir eḥad böyle söylememişdir. Ḳarīben 'Ömer bin el-Ḥattāb raḍıyallāhu 'anh ḥazretleriniñ ziyādesinde vārid olan aḥbār [u] āşār ḳaviyye gelür. Bu mesā'il ḥilāfdan değildir. Ziyāde olan mescid Mescid-i Nebevīyyeye dāḫil olmaya zīrā imānıñ mebnāsı 'örf üzredir. Şāhib-i Tārīḥiñ kelāmı nihāyet buldı.

el-Faşlü's-Şāliṣü Üçüncü faşıl Server-i 'Ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḳible taḥvīl olmazdan muḳaddem ve olduḳdan soñra namāzda vāḳıf olduḳları maḳām-ı mübārekeleri ve ḳıbleniñ taḥvīli beyānındadır. İmām Buḥārī

‘aleyhi rahmetü’l-bārī ḥazretleri Berā’ bin ‘Āzib raḍıyallāhu ‘anh ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Şāhibü’l-Ḳıbleteyn şalla’llahu ‘aleyhi ve sellem efendimiz taḥvīl-i kıble olmazdan aḳdem Ḳudūs-i Şerīf cihetine teveccüh buyurup on altı ve yāḥud on yedi māh namāz kıldılar ise de dā’imā kıble cihet-i Ka’beye olmasını sever ve ümīd ider idi. Vaḳtā ki Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri *ḳad nerā teḳallübe vechike fi’s-semā’i* āyet-i kerīmesin inzāl buyurduḳda Ka’be cānibine müteveccih olup süfehā-yı Yehūd mālāyılıḳ kelimāt tekellümlerinde *mā vellāhum ‘an ḳıbletihim elletī kānū ‘aleyhā ḳul lillāhi’l-meşriḳu ve’l-mağribu yehdī men yeşā’u ilā sırāṭın mustaḳīmīn*. Āyet-i kerīmesin inzāl buyurdu. Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām efendimizle ber-ā-ber bir kimse namāzda bulunmuşlar idi namāzdan fāriḡ olduḳdan soñra [11^a] giderken eşnā-yı rāhında enşārdan biraz cemā’at gördi ki namāzda şalāt-ı ‘aşrı Ḳudūs cānibine kılarlar. Ol kimse mezbūr cemā’ata didi ki şehādet iderim ki şimdi İmāmü’l-Ḳıbleteyn efendimiz ile namāzda iken kıble Ka’be cānibine taḥvīl oldu. Ve Seyyid-i ‘Ālem efendimiz cihet-i Ka’beye edā-yı şalāt buyurdılar didikde anlar daḡi namāzda iken Ka’be cānibine müteveccih oldular. İbn ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā ḥazretleri buyurur ki İmāmü’l-Ḳıbleteyn ve Pād-şāh-ı Ḳāb-ı Ḳavseyn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz namāzda vāḳıf olduḡı kıbleniñ Ka’be cānibine taḥvīl olması içün emr-i ilāhiyyeye muntaḳır olurdu. Bir gün namāz eşnāsında Cibrīl-i Emīn ‘aleyhi’s-selām teşrif idüp işāret buyurdu ki yā Muḥammed şalli ile’l-beyti deyü fi’l-hāl Server-i Enām efendimiz Beyt-i Şerīfe vech-i enverlerin taḥvīl buyurdu. Ve Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri *ḳad nerā teḳallübe vechike fi’s-semāi fe-lenüvelliyenneke ḳıbleten terzāhā ilā ve mellāhu bi-gāfilin ‘ammā ta’melūn*. Bu āyet-i kerīmeyi inzāl buyurduḳda münāfıḳlar kıbleniñ Ka’be cānibine taḥvīlin görüp Muḥammed kendi vaṭanını ve arzını arzū ider zīrā ikmāl-i muḥabbetinden eşnā-yı namāzda ol ṭarafa müteveccih oldu didiler. Ve müşrikler daḡi Muḥammed bizim içün kıbleye ve bize vesīle murād ider zīrā bildi ki bizim dīnımız kendi dīninden ihdādır didiler. Ve Yehūd ṭā’ifesi mü’mīnlere dirler idi ki niçün yüziñizi Mekkeye taḥvīl eylediñiz Ḥazret-i Mūsā vü Ya’ḳūb ve sâ’ir Enbiyā-yı ‘İzām ‘aleyhime’s-şalātu ve’s-selām ḥazretātlerinin müteveccih olduḡları kıbleyi terk eylediñiz deyü levm iderler idi. Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri *se-yeḳülü’s-süfehā’u mine’n-nāsi ilā ḳavlihi inne’llāhe bi’n-nāsi le-ra’ūfu’r-raḥīm* āyet-i kerīmesin inzāl buyurdu intehā.

Hazret-i Yahyā Rāfi‘ bin Hādīc raḍiyallāhu ‘anh hazretlerinden rivāyet ider buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Sa‘ādetlerinde şalāt-ı zuhrūn iki rek‘atin cemā‘atle edā buyurmuş iken Ka‘beye dönmeğe emr olunduğda fi‘l-hāl namāz içinde iken Beyt-i Şerīfe rū-yı enverlerin taḥvīl buyurdılar. Rāfi‘ hazretleri buyurur ki Benī ‘Abdü’l-Eşhel Mescidinde biraz kimseler ile namāzda iken bir kimse gelüp [11^b] taḥvīl-i kıbleden haber virdikde imāmımız der-hāl yüzini Ka‘be-i Muazzama tarafına çevirdi bizler daḥi çevirdik deyü buyurdu. Ve daḥi İbn ‘Ömer raḍiyallāhu anhumā hazretleri buyururdu ki şabāḥ namāzını kılariken bir kimse gelüp Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimize bu gice Qur‘ān nāzil oldu ki me’müren istiḳbāl-i Ka‘beye ideler siz de āgāḥ oluñ istiḳbāl-i kible idiñ zīrā nāsıñ kiblesi Şāma idi der-hāl Ka‘be tarafına müteveccih olduḡ buyurdu. Ve huve fi’s-şahīḥayni bi-lafzın kānet vucūhuhum ile’s-Şāmi fe’sedārū ile’l-Ka‘beti ve fī lafzı kânū rukū‘an fī şalāti’s-şubḥi intehā ve daḥi ‘Osmān bin Muḥammed bin Aḥnes hazretlerinden rivāyet olunur ki Server-i ‘Ālem sallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Kibleteynde şalāt-ı zuhrı edā iderken rek‘at tamāmında Ka‘beye teveccüh itmekliğe emr olunup ol sâ‘at Ka‘beye ve ‘ayn-ı mizāba müteveccih oldılar rivāyet-i āḥerde vārid oldu ki Server-i Enbiyā efendimiz Medīne-i Münevvereye teşrīf buyurduğdan sonra Kudūs-i Şerīf cānibine on altı māḥ namāz edā buyurdılar. Bedr Ğazvesinden iki māḥ muḳaddem Ka‘be cānibine taḥvīl-i kible vāḳı‘ oldu. Ve Keşir bin ‘Abdullāh el-Müzenī hazretleri pederinden ve ceddinden rivāyet ider buyurur ki Medīne-i Münevvereye teşrīflerinden sonra on yedi māḥ başında receb-i şerīfiñ nişfinda yevmü’l-işneyn Ka‘beye taḥvīl-i kible vuḳū‘ buldı intehā. Ve daḥi Şahīḥ-i Müslimde Berā’ bin ‘Āzib raḍiyallāhu ‘anh hazretlerinden mervīdir ki Server-i ‘Ālem efendimiz ile ber-ā-ber Medīne-i Münevverede on altı māḥ Beytü’l-Muḳaddes tarafına namāz edā eyledim. Vaḳtā ki sūre-i Baḳarada *ve ḥayṣū mā kūntüm fe-vellū vucūḥeküm şetrahū* āyet-i kerīmesi nāzil olup vaḥyin nüzülünde ḥāzır olanlardan bir zāt enşārdan bir cemā‘atiñ üzerinden mürūr idüp āyet-i kerīmeniñ nüzülünden haber virdikde mezbūr cemā‘at-i enşār namāzda iken yüzlerin Beyt-i Şerīf cānibine taḥvīl eylediler. Ve Berā’ bin ‘Āzib hazretlerinden rivāyet-i āḥer vārid oldu ki on altı yāḥud on yedi māḥ ta‘bīr ile şekk üze rivāyet buyurdu intehā. Ve daḥi Zemaḥşerī hazretlerinin ‘indinde Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz

Mescid-i Benî Selemede iken tahvîl-i kıble vâkı‘ oldu. [12^a] Ya‘nî Mescid-i Kıbleteyn Server-i Enâm efendimiz aşhâb-ı kirâm ile mezbûr mescidde şalât-ı zuhrûn iki rek‘ atin edâ buyurup namâz içinde iken Ka‘be cihetine ve mîzâb-ı rahmete istiğbâl buyurup ricâl nisvân mekânına ve nisvân ricâl mekânına geldiler intehâ. Ve daği İbn Ebî Hâtem hazretleri tefsîrinde buyurur ki Nüveylete binti Eslem hazretleri buyurur ki şalât-ı zuhrî ve yâhud şalât-ı ‘aşrî şekk vâkı‘ oldu. Mescid-i Benî Hârişede Mescid-i İlyâ ya‘nî Mescid-i Kudûs tarafına müstakbel olup iki rek‘ at edâdan sonra bir kimse gelüp tahvîl-i kıbleden haber verdikde ricâl nisvân mekânına ve nisvân ricâl mekânına gelüp bâkî iki rek‘ ati Beytü’l-Harâm cihetine edâ eyledik intehâ. İbn Hacer hazretleri buyurur ki bu hadîş-i şerîfde ve muqaddem zıkr olunan hadîş enşârdan bir cemâ‘ atîñ üzerine mürûr idüp tahvîl-i kıbleden haber verdi. Ta‘bîr-i kavmden murâd Benû Hârişe ve mürûr iden zât ‘Abbâd bin Bişr hazretleridir ehl-i Kubâyâ haber vakt-i şalât-ı şubhda resîde oldu. Bu şüretde iki hadîş meyânında münâfât yokdur intehâ. Karîben Mescid-i Kıbleteyn bahşinde zıkr olunur ki İbn Zebbâle hazretleri buyurur ki Benî Selemeden biraz cemâ‘ at Mescid-i Kıbleteynde şalât-ı zuhrî kılariken bir kimse gelüp tahvîl-i kıbleden haber verdikde yüzlerin kıbleye tahvîl idüp binâ‘en ‘aleyh mescid-i mezbûre kıbleteyn deyü tesmiye olundu intehâ. Ve daği İmâm Mecdî hazretleri buyurur ki bu şüretde Mescid-i Kubâyâ Mescid-i Kıbleteyn tesmiye olmak evlâdır intehâ ve Ebü’l-Kâsım el-Kuşeyrî hazretleri Katâde hazretlerinden rivâyet ider buyurur ki Server-i ‘Âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medîne-i Münevvereye hicret buyurduktan sonra Beytü’l-Mağdis cihetine on altı mâh namâz kıldılar. Ve İbn ‘Abbâs rağıyallâhu ‘anhumâ hazretleriniñ rivâyeti on yedi mâh. Ve Enes rağıyallâhu ‘anh hazretleriniñ rivâyeti tokuz ve yâhud on mâh buyurmuşlar. Ve daği Mu‘âz bin Cebel rağıyallâhu ‘anh hazretleri buyurur ki Server-i Enâm efendimiz kulûb-i Yahûdî istimâle ve şâyed dîne rağbet iderler deyü on üç mâh kıble-i Yehûda müteveccih olup namâz kıldılar. Şoñra Server-i Enâm efendimiz Yahûdîlerden mesmû‘-i ‘âlîleri oldu ki eğer bizim dinimiz haqq olsa kıblemize [12^b] teveccüh itmezdi didiler. Binâ‘en ‘aleyh anlara muvâfaqatı kerîh görüp bir gün Server-i Enâm efendimiz Hazret-i Cibrîl-i Emîn ‘aleyhi’s-selâma buyurdu ki *eğer benim mürebbî-i haqîkim olan Mevlâ-yı Mute‘âl hazretleri beni kavm-i Yehûduñ kıblesinden şarf buyurup başka kıbleye emr [ü] fermân buyurur*

ise *gāyet memnūn ve mesrūr olurdum* buyurduḡda Cibrīl-i Emīn buyurdu ki yā Rasūlallāh ben bir Mālikū'l-Mülk ḡazretleriniñ ' abdıyım bir şey'e mālīk deḡilim Cenāb-ı Risālet-me'ābıñız Mevlā-yı Mūte'āl ḡazretlerine recā vū niyāz idüp ṡaleb eyle deyüp semāya şu'ūd buyurdılar. Ḥabīb-i Ḥudā sallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz daḡi Cebel-i Uḡud ṡarafına revān olup her bir mekānda namāz kı olup Ḥudā-yı Bī-ḡūn ḡazretlerine tazarru' [u] niyāz idüp dīde-i ḡaḡḡ-bīnlerin cihet-i semādan ḡaṡ' itmeyüp ḡıbleniñ ṡaḡvīl-i recā eylediler. Bu ḡāl üzre Cebel-i Uḡuduñ bir nāḡıyesine dāḡıl olup māh-ı recebde ba' de zevālū's-ṡems ve ḡable'z-zuhr *ḡad nerā teḡallebe vechike fī's-semā'ı* āyet-i kerīmesi nāzıl olup ṡaḡvīl-i ḡıble vāḡı' oldu. Bedr ḡazāsından iki māh muḡaddem idi. Ve daḡi İbn Ḥıbbān 'aleyhi raḡmetü'l-melikü'l-mennān ḡazretleri ṡaḡvīl-i ḡıble on yedi māh ve üç günden ṡoñra vuḡū' buldı buyurdu intehā. Ve Şeyḡ Şerefe'd-dīn ed-Dimyātī ḡazretleri on beş buḡuḡ māhdan ṡoñra nıṡf-ı recebde ṡaḡvīl-i ḡıble vāḡı' oldu buyurdu intehā. Ve Nevevī ḡazretleri Muḡammed bin Ḥabīb el-Hāṡimī ḡazretlerinden naḡl ider buyurur ki ṡaḡvīl-i ḡıble hicretiñ ikinci senesinde māh-ı ṡa' bānıñ nıṡfında yevm-i ṡelāṡede vāḡı' oldu intehā. Ve İmām Mecdī ḡazretleri İbn Ḥabīb ḡazretlerinden naḡl idüp buyurur ki. ṡaḡvīl-i ḡıble ikinci sālde ṡa' bānıñ nıṡfında üçüncü rek' atde ṡalāt-ı ' āşrda vāḡı' oldu intehā. Ve Naḡḡās ḡazretleriniñ ' indinde on māhdan ṡoñra vuḡū' buldı deyü buyurdu intehā. Ve ' Abdu'r-Raḡmān bin ' Abdullāh bin Ka' b bin Mālik ḡazretleriniñ rivāyeti ikinci senede māh-ı cemāzda ṡaḡvīl-i ḡıble vuḡū' buldı buyurur. Ve Şāḡıḡ-i Tārīḡ aḡvālīñ evlāsı ve ṡavābı budur deyü buyurdu intehā. Ve İbn Sa' d ḡazretleri buyurur ki Server-i Enām efendimiz kendi Mescid-i Sa' ādetlerinde ṡalāt-ı zuhrūñ ikinci rek' ātinde Mescid [13^a] ü'l-Ḥarāma teveccūh ile emr olundu. Der-ḡāl zāt-ı sa' ādet-i āyātları ve cemā' at-i müsliṡiñ müteveccih-i Ka' be oldılar intehā. Ve rivāyet-i āḡerde Server-i Enām efendimiz Ümmü Bişr bin el-Berā' İbnü'l-Ma' rūr ḡazretlerini Benī Selemede ziyāretine teşrīf buyurup ol daḡi Efendimiz iḡün ṡa' ām iḡzār idüp vaḡt-i zuhr idi aṡḡāb-ı kirām ḡazerātlarıyla ṡalāt-ı zuhrı edāya şürü' buyurup iki rek' at tamāmında Ka' beye teveccūhle emr olunup der-ḡāl mīzāb-ı raḡmete istiḡbāl buyurdılar. Binā'en ' aleyh Benī Seleme Mescidine Mescid-i Ḳıbleteyn deyü tesmiye olundu intehā. İbn Sa' d ve Vāḡidī ḡazerātları bizim ' indimizde bu rivāyet işbātdır buyurdılar intehā. Ve Şāḡıḡ-i Buḡārīde Server-i Enām efendimiziñ ibtidā ḡıbleye müteveccih olarak kıldıḡı

namāz şalāt-ı ‘aşrdır deyü mestûrdur intehâ. Ve Hâfız İbn Hacer hazretleri buyurur ki tahkîk-i eşahh-ı rivâyet ibtidâ kıbleye müteveccih kılınan namāz Benî Selemde şalāt-ı zuhrdur. Ve ibtidâ Mescid-i Nebvîyyede kıbleye müteveccih kılınan namāz şalāt-ı ‘aşrdır. Ammâ rivâyât-ı sâbıkalar ki on üç mäh ve on toköz mäh ve bunun gibi rivâyetler şâzdir intehâ. Tekrâr İbn Hacer hazretleri buyurur ki ammâ şahîh rivâyet on yedi mäh ve on altı mäh rivâyet-i şekk bunları tevfiķ u tarîķ-i cem‘ bu güne mümkündür ki on altı mäh-ı dîn Server-i Enâm efendimiz Medîne-i Münevvereye kudüm-ı sa‘âdetleri nihâde olduğı mähı ve tahvîl-i kıble olan mähı ve anlarda hâşıl olan eyyâm-ı zâ‘ideyi hesâb itmeyüp on altı mäh deyü cezm eylediler. Ammâ on yedi mäh-ı dîn bu eyyâmları ber-â-ber ta‘dâd buyurmuşdur şekk ü tereddüd bu şürette lâzım gelmez. Zîrâ Ser-Şâfile-i Enbiyâ efendimiz bilâhîlâf Medîne-i Münevvereye mäh-ı rebî‘ü’l-evvelde teşrîf buyurup ve ikinci seneniñ mäh-ı recebiñ nişfinda tahvîl-i kıble vuķū‘ buldı eşahh rivâyet budur. Ve cumhûr-ı ‘ulemâ dağı buña kı‘il oldılar intehâ. Ve Rebî‘ hazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ibtidâ-yı hicretlerinde muhayyer idiler gerek Ka‘beye gerek Kudüs-i Şerîfe teveccüh buyursun Kudüs-i Şerîfe teveccühi ihtiyâr buyurdılar her ne kadar muhayyer ise de Kudüse teveccüh farz oldu. Keffâret-i yemînde muhayyer olan gibi her kangısın ihtiyâr iderse farz olur. Ve İbn ‘Abbâs radıyallâhu ‘anhumâ hazretleri [13^b] buyurur ki belki Kudüs-i Şerîfe teveccüh farz olup sonra nesh oldu buyurdu intehâ. Ve dağı İbnü’l-‘Arabî hazretleri kıble iki def‘a nesh oldu buyurdu intehâ. Ve İbn Reşîd hazretleri beyânında buyurur ki Server-i ‘Âlem efendimiziñ Medîne-i Münevverede tahvîl-i kıble vuķū‘ bulana kadar şalât Kudüs tarafına olsun bunda ihtilâf yokdur ancak ihtilâf Mekke-i Mükerrerede olduğca teveccühleri ne cihetedir intehâ. Bir rivâyetde teveccüh Ka‘beye idi. Ve rivâyet-i âherde Beytü’l-Mağdise idi ve bir rivâyetde Beytü’l-Mağdise olup Ka‘beyi huzûrına alup istiķbâl buyurdu. Ve dağı İbn ‘Abdi’l-Berr hazretleri buyurur ki Server-i Enâm efendimiziñ Mekke-i Mükerrerede şalâtı Ka‘beye karşı mıdır yoksa Kudüs-i Şerîfe midir. Bu su‘âle aksen-i akvâl ile bir cevâb verdiler ki Server-i ‘Âlem efendimiz Ka‘be-i Mu‘azzamayı zât-ı ‘âlîleriyle Kudüs meyânına alup edâ-yı şalât buyururlar idi. Bu şürette Ka‘beye ve Kudüs-i Şerîfe teveccüh itmiş olurlar intehâ. Ve Taberî ve gayrıları İbn ‘Abbâs radıyallâhu ‘anhumâ hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki

Server-i ‘Ālem efendimiz Medīne-i Münevvere’ye hicret buyurdu’da ekser-i ehl-i Medīne Yehūd t̃ā’ifesi olup Kudūs-i Şerīfe istikbāl iderler idi. Mevlā-yı Mütē’āl ḥazretleri Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘ale’hi ve sellem efendimize Beytū’l-Makdis istikbāl eyle deyū emr eyledikde kavm-i Yehūd feraḥ-nāk olup on yedi māh Kudūs-i Şerīfe istikbāl buyurdu. Lākin Server-i ‘Ālem şallallāhu ‘ale’hi ve sellem efendimiz İbrāhīm ‘ale’hi’s-selām efendimiziñ kıblesine istikbāl muḥabbet ider idi. Ve dā’imā du‘ā idüp semāya nāzır olurdu. Āyet-i kerīme nāzil olup murād-ı ‘aliyyeleri üzre kıble taḥvīl oldu. Zāhirdir ki istikbāl-i Beytū’l-Makdis vahy-i Rabbānī ile olup Rasūl-i Ekrem efendimiziñ ictihādıyla değildir. Lākin İmām Aḥmed ḥazretleri İbn ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā ḥazretlerinden taḥrīc idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘ale’hi ve sellem efendimizin Mekke’de iken Ka’bei Kudūs ile kendi beynine alup şalāt edā buyurur idi. Bu ma’nāca iki kıbleye müteveccih olmuş olur. Hicretten sonra müstemirren Beytū’l-Makdis teveccühle emr olundu intehā. Ve İbnü’n-Neccār ḥazretleri buyurur ki İmāmü’l-Ḳıbleteyn şallā ‘ale’hi rabbū’l-‘ālemīn efendimiz kendi Mescid-i Şerīflerinde [14^a] Kudūs-i Şerīfe müteveccihen on altı māh şalāt edā buyurup sonra Ka’beye taḥvīl ile emr olundu’da mescid derūnunda biraz zevātlar kıbleyi cihet-i Ka’beye ta’dīl etmek dā’iyesinde taḥarrī üzre iken Cibrīl-i Emīn ‘ale’hi’s-selām teşrīf buyurup yā Rasūllallāh Ka’beye nāzar idüp vaż’-ı kıble eyle deyū dest-i sa’ādetleriyle işāret buyurup her ne kadar cibāl ü tepe vü eşcār var ise ref’ olup Ka’beyi müşāhede iderek vaż’-ı kıble buyurdılar. Kıble vaż’ u ta’yīn oldu’ndan sonra Cibrīl-i Emīn ‘ale’hi’s-selām işāret buyurup cibāl ü eşcār u tepeler ve sā’ir şeyler kemā-kān mekānlarına ‘avdet eyleyüp Mescid-i Şerīfīñ kıblesi altun olu’ga muḥāzī vāqı’ oldu. Buña dā’ir vāfir eḥādīs-i şerīf irād olundu maḥallinde mestūrdur intehā. Ve İbn Zebbāle ḥazretleri rivāyetinde Ebā Hüreyre raḍıyallāhu ‘anh ḥazretlerinden naql idüp buyurur ki Server-i ‘Ālem şallallāhu ‘ale’hi ve sellem efendimiziñ kıblesi Medīne-i Münevverede cihet-i Şāma olup nās ile namāz kıldığı muşallā Mescid-i Şerīfinde cihet-i Şām idi. Hālā Üştüvāne-i Muḥallaḳayı arkaya alup Şām tarafına giderken Bāb-ı Āl-i ‘Osmānīñ sağına geldikde ol maḥaldir intehā. Ve daḡi Zehebī ḥazretleri buyurur ki kıble-i mezbūr mescidiñ şimālinde olup taḥvīl-i kıble oldu’da kıble-i ulānīñ cidārı ehl-i şuffe mekānında bāqī ḳaldı. Üştüvāne-i Muḥallaḳa buyurduğu Maṭrī ḥazretleriniñ rivāyetine göre murād Üştüvāne-i ‘Ā’işedir. Ve İbn

Zebbāle ḥazretleriniñ naqli ḳarīben gelür zīrā buyurmuşdur ki taḥvīl-i ḳible vuḳū‘ bulduḳdan soñra Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyi ve sellem efendimiz on gün miḳdārı farz namāzların üstüvāne-i mezbūreye müteveccih olaraq edā buyurdılar soñra kendi muşallālarına teḳaddüm buyurdılar intehā. Ve Maṭrī ḥazretleri buyurur ki Server-i Kā’ināt ‘aleyi efḍalu’ş-şalāt ve ezke’t-taḥiyyāt efendimiziñ muşallāsında bir kimse vāḳıf olsa Minber-i Şerīfñ rummānesi sağ ketfine ber-ā-ber gelür bi’l-ittifāḳ Rasūl-i Ekrem efendimiziñ muşallāsı aşlā taḡyīr olmayup ve Minber-i Şerīf daḡı ibtidā naşb olan mekāndan teḳaddüm ü te’ahḡurı vāḳı‘ olmadı ‘alā mekāni’l-evveli ḳarīben zikri gelür ki Minber-i Şerīf cihet-i Şāmīden bir miḳdār ziyāde olundu deyü. [14^b] Ve muşallānıñ ḳible tarafına şandūḳ vaż‘ olunması maḳām ile üstüvāneleriñ meyānını sūtre içün vaż‘ olunmuşdur intehā. Ammā Üstuvāne-i Muḡallaḳa Server-i ‘Ālem şallallāhu ‘aleyi ve sellem efendimiz ḡāl-i ḡuṭbelerinde istinād buyurduḳları cez‘-i şerīf bu üstüvāneye mülāşıḳ idi. Zikr olunmuşdur ki mezbūr cez‘-i şerīf Rasūlü’ş-Şeḳaleyn ‘aleyi şalātullāhi rabbe’l-‘ālemīn efendimiziñ Muşallā-yı Şerīfde vāḳıf olan ve imāmıñ sağ tarafında olan şem‘ kürsisiniñ maḡallindedir. Ve daḡı Ḥazret-i ‘Ā’işe raḡıyallāhu ‘anhā üstüvānesidir Ḳur‘a vü Muhācirīn Üstüvānesi demekle ma‘rūfdur. Ve Maṭrī ḥazretleri bu üstüvāne ile tavşīf buyurdılar. Ammā İbn Zebbāle ḥazretleri buyurur ki bu üstüvāne Minber-i Şerīfden üçünci ‘amūd ve Ḳabr-i Şerīfden daḡı üçüncü ve ḳible cānibinden daḡı üçüncü ve Şām cānibinden üçüncü ‘amūddur. Ya‘nī ziyāde olan iki revāḳdan aḡdem ammā ziyāde olduḳdan soñra elbetde bu cānibden daḡı ziyāde olur nitekim zāhirdir Ravza-i Şerīfñ vasaṭında vāḳı‘ olmuşdur. Rasūl-i Ekrem efendimiz ḳible taḥvīlinden soñra on gün miḳdārı bu ‘amūda müteveccih olup namāz kıldılar. Ḥazret-i Fārūḳ u Şıddīḳ u Zübeyr ü ‘Āmir bin ‘Abdullāh raḡıyallāhu ‘anhum ecma‘īn ḡazerātları bu ‘amūda cem‘ olup cālis olurlar idi. Binā’en ‘aleyh meclis-i muḡacirīn ile be-nām oldu. Rivāyet olunur ki Üstüvāne-i ‘Ā’işe muḡallaḳadır lafz-ı muḡallaḳa ise esāṭīn-i müte‘addideye ıtlāḳ olunur. Mercānī ḥazretleri ‘Uteybīden naḳl idüp buyurur ki Mescid-i Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyi ve sellem efendimizde nāfile namāz kılmāḳ ḡaḳḳında benim ‘indimde eḡabb-i mevāzi‘ ‘Amūd-ı Muḡallaḳadır buyurdı intehā. Ve İbn Ḳāsım ḥazretleri buyurur ki Mescid-i Server-i Enām efendimizde nāfile içün ‘indimde eḡabb-i mevāzi‘ Üstüvāne-i Muḡallaḳadır. Ve farz içün

eḥabb-i mevāzi‘ şaff-ı evveldir intehā. Ve İbn Reşīd ḥazretleri buyurur ki Üstüvāne-i Muḥallaḳa ‘indimde eḥabb olması Server-i ‘Ālem efendimiziñ kıblesi ve yāḥud kıblesine aḳreb olduğundan nāşīdir intehā ve Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki ‘Amūd-ı Muḥallaḳā Muşallā-yı Şerīf ‘indinde olduğına [15^a] delālet yokdur. Bu sebebdan İbn Vehb ḥazretleri İmām Mālik ḥazretlerinden rivāyet ider buyurur ki İmām Mālik ḥazretlerinden su’āl eylediler ki seniñ ‘indiñde Mescid-i Rasūl-i Ekrem efendimizde namāz için eḥabb-i mevāzi‘ ḳanḳı mevzi‘ dir. Buyurur ki ammā nāfile namāz için Rasūl-i Ekrem efendimiziñ Muşallā-yı Şerīfi. Ve ammā farz için şaff-ı evveldir intehā. Ve İbn Ḳāsım ḥazretleri buyurur ki Üstüvāne-i Muḥallaḳa Server-i Enām efendimiziñ kıblesine aḳrebdır ve el’ān bu isimle ma‘rūfdur. Ve daḥi İbnü’n-Neccār ḥazretleri İmām Mālik ḥazretlerinden naḳl ider buyurur ki üstüvāne-i mezbūre Rasūl-i Ekrem efendimiziñ muşallāsına ‘alemdir. Ve Enes bin Mālik ḥazretleri buyurur ki Ḥaccāc bin Yūsuf etrāf-ı büldān-ı ‘izāmlara Meşāḥif-i Şerīf irsāl idüp ve bir Muşḥaf-ı Kebīr daḥi Medīne-i Münevvereye irsāl idüp Rasūl-i Ekrem efendimiziñ Maḳām-ı Şerīfine ‘alem olan üstüvāneniñ saḡ tarafına şandūḳ ile vaż‘ olundu intehā. Ve İbn Zebbāle ḥazretleri ḳarīben zıkr ider ki Ḥayzerān Ḥānım Mescid-i Şerīfi ḥoş-bū ile ḳoḳlamak murād eyledikde İbrāhīm bin el-Faẓl ḥazretleri işāret buyurduḳda Üstüvāne-i Tevbeniñ ve muşallā-yı Rasūl-i Ekrem efendimize ‘alāmet olan üstüvāneniñ ḳoḳusunda ol derece mübālaḡa eylediler ki tā esfelinden a‘lāsına ḳadar ḳoḳuladılar intehā. Ba‘zı cemā‘at İbn Ḳāsım ḥazretleriniñ kelāmından ve İmām Mālik ḥazretleriniñ naḳlinden tevehhüm idüp ḳann itdiler ki muḥallaḳa nāmıyla be-nām olan ‘amūd vasaṭ-ı Ravzada bulunan ‘amūdı ḳıyās eylediler bu ḳıyās merdūd u bâtıldır. Zīrā mezbūr ‘amūd ittifāḳan muşallā-yı Rasūl-i Ekrem efendimize ‘alāmet deḡildir. Ve münşī-i vehm [ü] ḳanları muḥallaḳa ile ihtişāş vaşf olduğındandır. Ve buña i‘tikād idenlerden biri Ḥāfız bin Ḥacer ḥazretleri Yezīd bin ‘Ubeyd ḥazretleriniñ ḳavlini istidlāl idüp buyurur ki İbn ‘Ubeyd ḥazretleri buyurur ki Seleme bin el-Aḳva‘ ḥazretleri ile ber-ā-ber Mescid-i Şerīfe gelüp Muşḥafıñ yanında olan üstüvānede namāz edā iderdik bu lafz delālet ider ki Muşḥaf için bir meḳān-ı maḥşūş var imiş. Ve İmām Müslim ‘indinde daḥi verā-i şandūḳda namāz ḳıladı deyü bu lafz ile vāḳı‘ [15^b] oldu. Ke-enne Muşḥaf-ı Şerīf için müstaḳillen bir şandūḳ olup aña vaż‘ olunur imiş. Ve buyururlar ki bizim ba‘zı meşāyihlerimizden taḥḳīḳ olundu ki

üstüvâne-i mezbûre vasat-ı ravzada Üstüvâne-i Muhâcirîn dimekle ma' rûfdur. Ve Hazret-i 'Â'îşe rağıyallâhu 'anhâ İbnü'z-Zübeyr rağıyallâhu 'anh hazretlerine bu güne haber vermişdir lâkin sonra İbnü'n-Neccâr hazretlerinin Medîne Târîhinde buldum ve muqaddem Muhammed bin el-Hasan hazretleri Ahbâr-ı Medîne de zikr eyledi. Bu kelâm Hâfız bin Hacer hazretleriniñdir İbn Hacer hazretleriniñ Muhammed bin el-Hasandan murâdı İbn Zebbâle hazretleridir. İbnü'n-Neccâr ve İbn Zebbâleniñ kelâmı değildir. Zîrâ anlarıñ kelâmları olsa iktizâ ider ki şandûk 'indinde olan üstüvâne Üstüvâne-i Muhâcirîn ola ammâ min hayşü'l-vaşf ikisine dağı muhallaka vaşf olunur tevehhüm bundan hâsıl olmuştur hâl bu ki böyle değildir fe'fhem vallâhu a'lem. Ve dağı qarîben zikr olunur ki vaqt-i sa'âdet-i Peygamberîde ve vaqt-i hulefâda Mescid-i Şerîfde mihrâb yok idi. İbtidâ mihrâbı ihdâş iden Velîd 'imâretinde 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azîz hazretleridir. Ve Akşehrî hazretleri Ravza nâm kitâbında zu'm ider ki Server-i Enâm 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm efendimiziñ muşallâ-yı münîrleri mezbûr şandûkuñ mevzi'idir. Ol mevzi' hâlâ mermer taş ile binâ olmuş muşallâdan mürtefi' dir. Ve bu lafzı kendi hattıyla olan kitâbdan Şâhib-i Târîh nakl idüp buyurur ki Server-i 'Âlem efendimiziñ minber-i 'arş-ı berînleri mekânından aşlâ taqdim ü te'hîr olmadı. Ancak Minber-i Şerîfe ziyâdelik şimal tarafından vâkı' oldu. Ve minber-i aşlîniñ haddi muşallâ-yı Rasûl-i Ekrem ve muşallâ-yı imâm ile müsâvîdir. Öñünde mevzi'-i şandûk hadd-i minberden hâricdir intehâ. Bundan netice budur ki muhâzâ-yı şandûkuñ sağ vuşûli Hazret-i 'Ömeriñ ziyâdesi ravzatü min riyâzi'l-cennedir. Ve cevâb budur ki Muşallâ-yı Şerîf ravzadan oldığı bilâ-şekk lâkin bu 'acâyibdir ki bundan aqdem mürûr iden zevâtlar görmemiş ve zu'm itmemişlerdir ki hadd-i minber kıbleden el-yevm muşallâ-yı imâma müsâvî ola bundan murâdı el-yevm muşallâ-yı imâmın nihâyeti minberiñ cihet-i kıblesiniñ nihâyetine müsâvîdir demek gâlibâ Akşehrî hazretleri kendi hatt [16^a] u hâmesiyle şöyle tevehhüm idüp taşvîr itmiştir Server-i Enâm efendimiziñ muşallâsı ke-enne bir mihrâb yapılmış mescidiñ bir tarafında matlûbı üzre Hazret-i 'Ömeriñ ziyâdesiniñ yemîn ü yesârına vaz' olunur. Bunu bu âna kadar bir ehad söylemedi ve zikr eyledi ki istivâyı bir kimse müşâhede itmedi. 'Aqlen ve naklen bir şahış buña zâhib olmadı zîrâ kendi zamânında olan minber Maṭrî hazretleriniñ zamânında olan minberdir. Ve ikisi mu'âşırlardır. Maṭrî hazretleri muqaddem zikr eyledi ki minber ile kıble tarafında olan dırabzunuñ

meyānı dört zirā‘ ve rub‘ miqdārıdır. Ve şandūkuñ ‘arzı ile mā-ba‘ dında olan dirabzun iki buçuq zirā‘ dır. Bizim vaqtimiz mevcūd olan minber ile kıble tarafında olan dirabzun meyānı üç buçuq zirā‘ dır. Böyle iken minberiñ haddi imāmıñ muşallāsınıñ haddinden kıble tarafından bir zirā‘ miqdārı müte’ahhırdır Maṭrī ḥazretleriniñ zikri budur şavāb olan da budur. Ve Yahyā ḥazretleriniñ reddi bundan vāziḥdır Yahyā ḥazretleriniñ kitābında İmām Mālik ḥazretleriniñ Şacī Muḥammed bin Yahyā ḥazretlerinden naql idüp buyurur ki Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiziñ vaqt-i sa‘ âdetlerinde olan Mescid-i Şerīf meyānıyla mihrāb olan cidār-ı kıbleye kadar yigirmi zirā‘ bir rub‘dur bu ziyādedir ki Server-i ‘Ālem efendimizden soñra ziyāde olmuştur intehā. Ve İmām Merāġī ḥazretleri buyurur ki ben muşallānıñ sütresinden i‘tibār ile zirā‘ eyledim bu kadar buldum bundan zāhir olan fā‘ide Muşallā-yı Şerīf mekânından taġyīr olmamışdır faḳaṭ şandūq cidār-ı evveliñ mekânına vaż‘ olmuştur intehā. Şāḥib-i Tārīḥ daḥi buyurur ki ben daḥi anıñ zikri gibi mescidiñ kıble cidārından i‘tibār ile tā Muşallā-yı Şerīfıñ ve şandūkuñ sütresine kadar yigirmi bir zirā‘ vü nişf ü rub‘dur ve bir kīrāt ziyādesi vardır. Cidārıñ ‘arzını bundan iskāt ile ya‘nı bir buçuq zirā‘ veşy bâķi yigirmi zirā‘ vü rub‘ kalur Yahyānıñ zikr buyurduğu gibi ma‘lūm oldu ki mezbūr şandūq kadīm olarak anda mevcūd imiş. Ne şürette mevzi‘-i muşallā olur ve bir eḥad zikr itmediğinden mā‘adā hep ḥilāfına söylemişlerdir ne gūne mümkün olur ve ne cesāret ile söylenüp ümmet-i Muḥammedi mekân-ı Rasūl-i Ekremden [16^b] teberrike men‘ olunur bu ‘aql ihāṭa idecek ḥile deġildir intehā. Ve İmām Ġazālī ‘aleyhi raḥmetü’l-bārī ḥazretleri Muşallā-yı Şerīfı bu gūne ta‘rif buyurur ki Muşallā-yı Şerīf Rasūl-i Ekrem efendimiziñ maḳāmına vāķıf olduğda Minber-i Şerīfıñ rummānesi saġ omuza ber-ā-ber gelür. Ve kıblede olan cez‘-i şerīf iki dīdesi meyānına alsa Muşallā-yı Şerīfde vāķıf olmuş olur intehā. Ammā bu ta‘rif Mescid-i Şerīfde iḥrāk vāķı‘ olmazdan aḳdemdir. Ve Seyyid Semhūdī ḥazretleri buyurur ki Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiziñ muşallāsınıñ kıblesine bir levḥ ta‘līk olunmuş mihrābıñ kıble tarafından mürür iden mihrābda olanı görmeden māni‘ olur idi. Mescid-i Sa‘ âdetde iḥrāk vāķı‘ olduğdan soñra mezbūr levḥ ta‘līk olunmuş ve bu levḥiñ sebebine ravzada olan ehl-i Medīne vü mücāvır ü züvvār ü vāfir zevāt-ı kirāma teşvīş ü fitne ḥāşıl olur ve fesāda mü’eddī nice ‘işyān ü bid‘at vāķı‘ olurdu. Zīrā ol levḥ ta‘līk olan maḥalde ricāl ü nisvān ü şıbyān ü

cühhāl cem‘ olup mu‘allak olan levha Hāzret-i Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā ḥāzretleriniñ hırzıdır deyü i‘tikād itmişler idi ziyāde mürtefi‘ olduğından dest-res mümkün olmayup ḥātūnlar birbirlerinin ketfine veya arkasına çıkup ellerin uzadup ziyāret iderler idi. Ve ba‘zı ḥātūnlarda keşf-i ‘avret olurdu. Ve ba‘zı çıkarken ikisi birden düşüp keşf olurlar idi. Ravzada mevcūd olan zevātlara teşviş ilkā iderler idi vaktiñ ḥākimleri aḡmāz-ı ‘ayn idüp bu mişillü münkireyi izāle itmeḡe sa‘y itmezler idi müddet-i medīde bu ḥāl üzre istimrār bulup sene yedi yüz bir tārīhinde Zeynū’d-dīn Aḥmed bin Muḥammed el-Ma‘rūf bi-ibni Hınā el-Mıṣrī mücāveretle Medīne-i Münevvereye teşrīf idüp bu ḥālī müşāhede buyurduḡda mezbūr cez‘ üzerinde olan levhi ḡal‘ idüp ve cez‘ i daḡı maḡallinden ref‘ idüp Harem-i Şerīfiñ ḡaznesine vaḡ‘ eyledi. Şoñra müşārūn-ileyh ḡāzretleri Mekke-i Mükerrremeye teşrīf idüp nās Beyt-i Şerīfe dāḡil olurken ‘avratlar ricālleriniñ boynuna başarak ‘urvetü’l-vüṣṣāyı istimsāk idelim ḡaşd iderler idi. Bāb-ı Şerīfiñ irtifā‘ ında bir ḡalka idi ki zu‘mlarınca bu ‘urvetü’l-vüṣṣādır [17^a] her kim elin urursa ehl-i cennetdir i‘tikādlarına mebnī envā‘-i fitne vü fesād ü muḡarremāt zḡhūr ider idi. Müşārūn-ileyh ḡāzretleri anıñ daḡı ḡal‘ iyle emr idüp ol bid‘at daḡı zā‘il oldu. Ve lillāhi’l-ḡamdü Ḥudā-yı Mūte‘āl ḡāzretleri bu zamāna da vāḡı‘ olan fesādı izāleye daḡı birin ḡalk eyleye āmin. İntehā kelām-ı Şāḡhib-i Tārīḡ. Rivāyet olunur ki İbn Cübeyr ḡāzretleri Medīne-i Münevvereye teşrīflerinde müşāhede itmiş olduğından buyurmuşlar ki Medīne-i Münevvereye vuṣṣulümde Miḡrāb-ı Şerīf üzerinde bir küçük kāse resminde bir nesne olup ne oldıḡı fark olunmaz idi. Lākin nās zu‘m iderlerdi ki kisrānıñ kāsesidir deyü ve sene beş yüz yetmiş senesi Miḡrāb-ı Şerīfiñ üzerinde ṣāḡır u murabba‘ ṡūli ve ‘arzı bir ḡarıṣ miḡdārı bir ṡas var idi ki ḡāyet berrāk nās-ı kisrānıñ āyīnesidir dirler idi vallāhu a‘lemu bi-ḡaḡıḡı’l-ḡālī intehā. Ve İbn Zebbāle ḡāzretleri buyurur ki Server-i ‘Ālem ṡallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Maḡām-ı Şerīfi ile Minber-i Şerīfiñ meyānı yigirmi dört zirā‘ ve bir ṡibrdir bu maḡām-ı ‘ālīde Rasūl-i Ekrem ṡallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz dār-ı bekāya irtihāl buyurana ḡadar namāz ḡıldılar. Ve Şāḡhib-i Tārīḡ ḡāzretleri buyurur ki iḡrāk-ı ṡāniden evvel mevcūd minber ile Muṡallā-yı Şerīfiñ mu’ahḡarında bir ḡufre olup nerdübān ile nüzūl olunur idi. Bu ḡufreniñ mā-beyni on dört zirā‘ olup ve nerdübānıñ ‘arzı bir ṡibrdir kendi yedimle zirā‘ eyledim el’ān bu ḡufre ma‘dūmdur. Bu faṡılda mevcūd olan iḡtilāfāt rivāyetleri intiḡāb idüp iḡtiṡāran

şahîfe-i satra keşîde oldu. Tafşîlin murâd iden aşl-ı Târîhe nazâr buyursun vallâhu a'lem.

el-Faşlû'r-Râbi'u. Dördüncü faşıl İmâmü'l-Enbiyâ 'aleyhi efḍalü'ş-şalât ve ezka't-tahâyâ efendimiziñ üzerinde huṭbe buyurduğı cez'-i şerîf ve anı minber ittiḥâz buyurduğı ve ḥarîḳden soñra minber bedelini ve aña kisve ittiḥâz olduğınıñ beyânındadır. Şahîḥ-i Buḥârîde İbn 'Ömer raḍıyallâhu 'anhumâ ḥazretleri rivâyetinde sa'âdetle buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz cez'-i şerîfe ittikâ buyurup huṭbe iderler idi. Vaḳtâ ki Minber-i Şerîf ittiḥâz olunup aña taḥvîl buyurduḳda cez'-i şerîf [17^b] enîn [ü] nâle eyledi. Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz cez' in enîni istimâ buyurduḳda teşrîf idüp yed-i sa'âdetleriyle mesh buyurdılar. Ve Ḥazret-i Câbir raḍıyallâhu 'anh ḥazretleri buyurur ki Server-i 'Âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz yevm-i cum'ada huṭbe vaḳtinde bir şecer ve yâḥud bir naḥle yanında huṭbe buyurur idi. enşârdan bir ḥâtûn ve yâḥud bir ricâl yâ Rasûlallâh Cenâb-ı Risâlet-me'âbıñıza ḥâşş olarak bir minber i' mâl ideyim didikde Rasûl-i Ekrem efendimiz *dilerseñ i' mâl eyle* deyü buyurdu. Bir minber yapup nehâr-ı cum'a olduḳda Rasûl-i Ekrem efendimiz minber-i mezbûre şu'ûd buyurduḳda naḥle-i mezbûr şıyâḥ-ı eṭfâl gibi sayḥa eyledikde Rasûl-i Ekrem efendimiz nüzûl buyurup gelüp sine-i bî-kînesine zamm eyledi. Tıfl-vâri bükâ ider idi sâkin oldu intehâ. Aḥbâr u âşâr cez'-i şerîf ve nâle vü feryâdı beyne'n-nâş meşhûr ve mütevâtirdir aşḥâb-ı kirâmdan on neferden ziyâde zevât-ı kirâm ḥazerâtlarından rivâyet vâḳı' olmuşdur. Her biri bir tarîḳle beyân buyurmuşdur. Lâkin cümleden biri Büreyde ḥazretleriniñ ḥadışidir ki cümlesini müstemildir buyurdılar. Server-i Enam 'aleyhi'ş-şalâtu ve's-selâm efendimiz her gâḥ huṭbede ṭûl kıyâm buyurup ber-pâ-yı sa'âdet vâḳıf olurdu. Her ne vaḳt istirahat murâd eylese yanında bir cez' ya' nî bir ḥurmâ ağacı olup gâḥ gâḥ aña ittikâ vü istirahat buyururlar idi. Ber-minvâl-i muḥarrer bir gün Medîne-i Münevvereye gelen 'urbândan bir zât Server-i 'Âlem efendimiziñ bu ḥâline muṭṭali' olup didi ki eğer Server-i Enbiyâ efendimiziñ rızâ-yı şerîfleri olur ise Cenâb-ı Risâlet-me'âbları için bir kürsî i' mâl iderdim ki üzerinde ṭurmak ve oturmak ḳâbil ola. Bu kelâm Server-i 'Âlem efendimiziñ sem'-i sa'âdetlerine resîde olduḳda ol zâtı ḥuzûr-ı enverlerine taleb idüp kürsîniñ i' mâlîne rızâsını ızhâr buyurduḳda ol kimse üç veyâ dört nerdübânlı ağaçdan bir laṭîf minber i' mâl idüp

huzûr-ı fâ'izü'n-nûr-ı Peyğambere taqdim idüp kabûl buyurdılar. Cez'-i şerîfden müfârakat buyurup minber-i cedîde sa'âdetle müteveccih olurken cez'-i şerîfden feryâd-ı fez' ü nâle ve cez' ü enîn ü efgân şadır oldu ki gûyâ nâka [18^a] küdekinden müfârakat vaktinde nâle eylediği gibi hanîn ü enîn ü hazîn dil-sûz şadâ peydâ oldu. Ol merhamet kânı efendimiz cez' den bu nâle vü efgânı gûş eyledikde kemâl-i şefkat ü merhametden şabra mecâli kalmayup cez' tarafına 'avdet ve mübârek dest-peyvest-i merhametlerin üzerine vaz' idüp buyurdılar ki *ey cez'-i vefâ-dârım iki emrden birini ihtiyâr ile seni muhayyer eyledim biri budur ki be-tekrâr seni minber mekânına vaz' idüp ber-minvâl-i sâbık saña istinâd ideyim. İkinci budur ki cennet-i a'lâda seni ğars idüp âb-ı cinânla şuvararak ve kemâl-i hüsn ü cemâlîñ ziyâde olup mîve-dâr-ı hoş-güvâr olup senden hâşıl olan mîveden ehl-i cinân ü evliyâ-i 'izâm mütena'im olup cinân-ı bâğ-ı şafâda ser-firâz u muhalled olasın.* Râvî ider ki Server-i 'Âlem efendimizden iki def' a *ni'me kad fe'alte* lafzını istimâ' eyledim. Su'âl olunduğda Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz cennet-i a'lâyı ihtiyâr eyledi buyurdu. Muqaddem hîn-i iftirâkında bir gûne nâle vü efgân ü feryâd [u] giryân oldu ki gûş idenleriñ ciğerleri sūzân u hayrân olup cemâdât maqûlesi şeyden bu gûne izhâr-ı 'aşk-ı muhabbet ne hâletdir dirler idi. Cez'-i şerîfden lisân-ı hâl ile bu ebyâtıñ maзмûnunu istimâ' eylediler. Maзмûn ebyât budur. Nazm

Fırkatinden ol ki eşkin dem-be-dem rîzân ider

Her kimine kaçresin âbisten-i tûfân ider

Sensiz itsem 'azm-i gül-geşt-i çemen te'sîr-i 'aşk

Her giyâhın çeşmime bir nâvek-i bürrân ider

Bir 'acebdir geh seniñ 'aşkıñ ki bûy-ı râhatın

Mâye-i derd-i zükâm-ı şad meşâm-ı cân ider

Pençe-i 'aşkıñ ki bâzû göstere bir 'aşığa

İbtidâ ceyb-i neşâtın dâmen-i hârmân ider

Ṭurfedir ebr-i muṭīri āsumān-ı feyz-i ‘aşk
Şûre-zâr-ı derd oldum kim bahâr-istân ider

Gâh âteş gösterir bâğ-ı vişâliñ çeşmime
Ki serimde dâğ-ı hicrânîñ güli handân ider

‘Aşkdır ol nâzenîñ kim ‘arz-ı dîdâr eylese
Dîde-i hûrşîd ide çeşmim gibi hayrân ider

‘Aşkdır ol hüsrev-i ‘âlem ki emr itse eğer
Hîdmet-i dergâhını Cibrîlde fermân ider

‘Aşk bî-pervâne hâletdir ki oldukça dūçâr
Pâdişâh olsa gedâyı bî-ser ü sāmân ider

‘Aşkdır ol mâh-peyker kim hilâl ebrûsını
Görse bir dem dîde-i hûrşîd hûn-efşân ider

[18^b] ‘Aşkdır ol şâhid-i hûrşîd-i tal‘ at kim müdâm
Her nîgehde çeşm-i cân [u] ‘âşık-ı giryân ider

‘Aşkdır ol cevherî-i çâr-sû-yı cân-ı dil
La‘ l-i yâķûtun o dem kim zîver-i dükkân ider

Hûn-i çeşmimden dem-â-dem gösterir yâķûtunı
La‘ l-i tâbın aķger-i dâğ-ı dil-i nâlân ider

Gâh bûy-i hasrete mîzâb idüp müjgânımı
Gâh baķr-i hayrete ser-pençe-i mercân ider

Külbe-i Ahzân ki Ya‘ķûba eyler cilve-gâh
Yûsufuñ gâh-ı mekânın gûşe-i zindân ider

Ger benim gibi cemād olsa es̄ir-i ‘aşk-ı dost
Ebkem olsa fırkat-i ‘aşk ı añ ı gūyān ider

‘Āşık-ı zārīñ vücūdın zerre-i nāçiz iken
Gün gibi ‘aşk-ı muḥabbet şuhre-i devrān ider

Bāl-i ‘anḳā-yı muḥabbet sāye şalmaz herkese
Cilve-rīz olsa firāz-ı ‘arşda cevelān ider

Sensin ol kim yā Rasūlallāh yolunda ümmetiñ
Tek hemān maḳbūlūñ olsun cānların ḳurbān ider

Rivāyet olunur ki Ḥasan Başrī raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretleri ḥadıṣ-ı cez‘-i şerīf ve nāle vü efgānını rivāyet iderken çeşm-i ḥaḳīḳat-bīnlerinden eşk bārān-ı seylāb ü giryān olup buyurur ki bir ağaç iken bu fırkatle bu ḳadarca nālān ü enīn sebebiyle bu şerefle müşerref olup muḥalled-i cennet-i a‘lāda ḳarār tutdı. Bizler ise nev‘-i Benī Ādem ve ‘aḳl-ı kāmīl şāḥibi olup ve ekremü’l-ḥalā’ıḳden olup bu ḳadar ni‘am-ı ‘uzmālar bizim için maḥlūk iken fıtratımız māye-i ‘aşk-ı muḥabbetle taḥmīr iken vücūdumuz mir‘at-i zāt-ı bārī ve küntü kenzen maḥfiyyen ḥaḳḳımızda cārī ve ‘ālem-i kübrā iken ve cemādāt gibi fenā bulmayup beḳāmız Ḥaḳḳ Te‘ālā ḥāzretleriniñ beḳāsına muḳārin iken bizlerde ḡayret ü muḥabbet ḳande ve mürüvvet ü inşāf ḥamiyyet ḳande. Dār-ı fenāya maḡrūr olup evḳāt-ı ‘azīzimiz bilā-fā’ide mürūr idüp tābi‘-i nefis-i hevā. Ve es̄ir-i şeyṭān ü ‘adā. Ve ten perestlik ile meşḡul dā’imā. Bu ḳadar Ḥaḳḳdan ḡāfil olmaḳ inşāf mıdır ey dirīḡ ey dirīḡ diyerek giryān olurdı.

Nazm-ı Ḥālid Ḳuddise Sirruhu

‘Umr şud der kār-ı nāhem-vār barbād ey dirīḡ
Hīç rūzi rüy-i ferdā nāverem yād ey dirīḡ

Mi nehem her dem binā-i ber hevā bī-ḳāre men
Ḳaşrā ‘alem būd bas sust bünyād ey dirīḡ

Kerde ber amr-e zenîş haḡ takya bebāk ez günāh
Hergiz ez kakhāriye u nāyidem yād ey dirīg

Der günāh çendān delīr u der nikūyi nā-tuvān
Bā çenīn bedhūyiyam der corm āzād ey dirīg

[19^a] Ārzūyī devlet nā pāy-dār īn cihān
Çend devlethāyi cāvīdem zi keff dād ey dirīg

Rāh bārīkest şeb tārīk hemrah deye bad
Mānde zīr-i bār-ı işyān zār-u nāşād ey dirīg

Nīkī-i nā-kerde sebt der nāme-i rūz-ı cezā
Hālīdā ālūde çun hāded şud āzād ey dirīg

Şeyḡ ‘Abdu’r-Raḡīm el-Ber‘ī raḡmetullāhi ‘aleyh ḡazretleri cez‘i şerīfīn bu ḡāl-i muḡabbet ve sūz-i dil-i enīn hicret-den bu gūne izḡār-ı şevḡ-i meveddet ibrāz idüp bir cemādāt-dan iken bizler ‘aḡl ü fīkr şāḡibi olup keşret-i zūnūb-i ‘işyānla vādī-i ḡirmānda ser-gerdān oluruz diyerek nedāmetle bu şi‘ri inşād buyurmuşdur. Şi‘r

Yā seyyide’l-‘Arabi’l-‘arbāe ma‘ziraten
Li-nādimi’l-ḡalbi lā yefnā teneddūmuḡu

Yā şāḡibe’l-vaḡyi ve’t-tenzīli merḡameten
Fe-ente ta‘fū ‘ani’l cānī ve tükrimuḡu

Eşḡaltū zāḡrī bi-evzārin ve ci’tūke lā
ḡalbūn selīmun ve lā şey’ün uḡaddimuḡu

Leke’l-cemīlū mine’z-zīkri’l-cemīli ve min
Kūlli ismin cūdū ‘azīmi’l cūdī a‘zumuḡu

Fenfezzu bi-febi‘keybi ente melcāuḡu
Ve’mna‘hu min kūlli ḡaḡbin murrin meḡamuhu

Ve'c' alhu minke bi-mere'l-' ayni mekrumeten
İzā lemme bi-hi men leyse yerhamuhu

Ve in de' ā fe-ecibhu va'hmi cānibehu
Yā hayra men düfinet fi'l-kā' i a' zamuhu

' Aleyke min şalavatillāhi ekmeluhā
Yā māciden ' ammeti' d-dāreyni en' amuhu

Ve'l-ālū ve's-şahbu mā lāha'n-necāhu ve mā
Hāmet 'ālā ebraķi'l-ḥannāni ḥuvvimehu

Mezbūr cez' -i şerīfīñ maḥallinde iḥtilāf vāķı' oldu. Ba' zıları miḥrābıñ sağ tarafında kıble dīvārına mülāşık imāmiñ sağında olan şem' kürsisiniñ maḥallindedir didiler. Ve ba' zıları Server-i Enbiyā ' aleyhi efḍalu's-şalāt ve ezke't-teḥāyā efendimiz Minber-i Şerīf ittiḥāz buyurdıkları vaķt feryād-ı efgān ile iki pāre olup Übeyy bin Ka' b raḍıyallāhu ' anh ḥazretleri aḥz idüp nezd-i sa' ādetlerinde fenā buldı didiler. Bir naḥl iken kāmēt-i serv-i endāmın firāk-ı Ḥazret-i Ḥabīb-i Hudā ile lisān ḥāliyle bu şi' ri deyüp iki pāre olmuşdur.

Cüz tu sermāye-i cān nīst merā
Bī-tu sevdā-i cinān nīst merā

Key kunem ḳavl kasi der ḥaḳķe tu
Gūş cüz tu be cihān nīst merā

Ger şevem ez serkūy-ı tū cudā
Ġayri feryād u fiğān nīst merā

[19^b]Bī vişālet ki cüz māye-i ' ayş
Nīst şādi beri vān nīst merā

Ve bir rivāyetde kāmēt dü-pāre olup feryād ile zemīne üftāde olduķda Server-i Enām efendimiz fermān buyurup bir maḥall ḥafr olunup defn eylediler. Ve defn olunan maḥalde daḥi iḥtilāf vāķı' oldu. Bir rivāyetde Minber-i Şerīfīñ verāsında ve

bir rivāyetde olduğı maḥalde defn olundu. Ya‘nī Miḥrāb-ı Şerīf ḳurbunda va‘llahu a‘lem. Sehl bin Sa‘d ḥāzretleri Ebū Nu‘aym ḥāzretlerinden rivāyet ider buyurur ki Server-i ‘Ālem ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki *ey aşḫābım sizler bu ağacın enīn [ü] ḥanīn bükāsından ta‘accüb itmeyiñ* buyurduḳda meyān-ı aşḫāb-ı kirāma dehşetden bükā vü fiḡān düşüb vāfir giryān oldılar intehā. Bu ağaçdan evlā vü eḥaḳḳ olan ey ‘ibādallāh bizler idik ki Server-i Her Dü ‘Ālem efendimize ‘āşık-ı ḥayrān olup cemāl-i bā-kemāl-i enverlerine müştāk olup şeb [ü] rüz feryād ü fiḡān itmek bizlere lāyık idi. Eḡer dünyāya olan muḥabbetimiz Server-i Enām efendimize olmuş olsa dünyā vü āḫiret ḡamından necāt bulub cemādātıñ nā’il olduğı iltifāt-ı seniyye-i Nebevīyyeye mazḥar olurduḳ. Ne dīdedir ki muḥabbetle giryān olmaya. Ve ne dildir ki nār-ı ‘aşḳla sūzān olmaya. Ve ne ādemdir ki maḳdemiñle ferḥān olmaya. Bu maḳāmda ber-siva-yı ‘iffet merḥūmuñ bu na‘tı pesend olunur. Na‘t

Aḡlasun ol dīde kim ‘aşḳıñla giryān olmaya

Yansun ol dil ki ḡam-ı hicriñle sūzān olmaya

Görmesün şīrāze-i cem‘iyyet-i ḥāṭır nedir

Nām-ı pākıñ yād idüp bī-şabr u sāmān olmaya

Ḡonce-i āmāli hergiz bulmasun neşv ü nemā

Kim bu bāḡ-ı dehre teşrīfīñle ḥandān olmaya

Şāne-veş şad pāre olsun nāfe-i ḡīsūñla

Her seḥer sūnbül gibi vefḳ-i perişān olmaya

Añlamaz erbāb-ı ‘aşḳıñ zevḳ-i rūḥāniyyetin

Kim ḥarābāt-ı muḥabbet içre mihmān olmaya

Yā Rasūlallāh fedādır cān u başı cümleten

Dest-i ‘iffetde meḡer naḳdīne-i ḥān olmaya

Muntazırdır pertevi mihr-i cemāle her nefes

Bilmez ol āyīne-i sırrında ‘irfān olmaya

Hażret-i Enes raḍıyallāhu ‘anh hażretleri buyurur ki Ḥabīb-i Hażret-i Hudā ‘aleyhi efḍalu’ş-şalāt ve ezke’t-teḥāyā efendimiz buyurdu ki eğer bu cez‘e rücū‘ idüp iltifāt-ı seniyye-i Nebevîyyem haqqında izhār itmesem tā ḥaşra dek bu enīn [ü] efġān ile ḳalur idi. Na‘t-ı Şerīf

[20^a] Fiġānım kesme ‘aşkıñla ḳo yansun yā Rasūlallāh
Seniñ derdiñle al ḳana boyansun yā Rasūlallāh

Vişāliñ isterim müzdād ola ‘aşkıñ direm yoḥsa
Cinānı neylerim sensiz ki cānsun yā Rasūlallāh

Dile sermāye-i kevn [ü] mekāndır nāle vü efġān
Emān terk eyle tā maḥşer ḳo ḳansun yā Rasūlallāh

Degildir cez‘-veş cennet için ḥāmūş olam ḥāşā
Vişāliñdir ġaraż-ı şāh-cinānsun yā Rasūlallāh

Bu ‘Aşķī derd-mendi maḫhar-ı iḥsān [u] eltāf it
Ḳo kendi pür-günāhından uṭansun yā Rasūlallāh

İbn Zebbāle hażretleri buyurur ki Minber-i Şerīfiñ şāni‘inde iḥtilāf-ı keşīre vāḳı‘ oldu. Eşher-i aḳvāl Sa‘d bin ‘Āş hażretleriniñ Bāḳūl nām kölesiniñ şan‘atıdır. Bā-i muvaḥḥide ve ḳāf-ı mażmūme ve āḫiri lām ile mezbūr Bāḳūl Ḳureyş vaḳtinde Ka‘be-i Şerīfi binā eylemişdir ve bā‘zıları lām bedeline mīm ile Bāḳūm rivāyet eylediler. Ve ba‘zılarıñ ‘indinde Nuşaybe el-Maḫzūmī hażretleriniñ ġulāmıdır. Ve bir rivāyetde Hażret-i ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh hażretleriniñ Şubāḥ nām ġulāmıdır didiler şād-ı mühmeleniñ zammıyla ve ba‘zıları mezbūr ġulāmıñ ismi Kilābdır deyü buyurdılar. Ve bir rivāyetde daḫi enşār ḫātūnlarından bir ḫātūnuñ Mīnā nām ġulāmıdır didiler. Ve bir rivāyetde daḫi şāni‘-i Minber-i Şerīf Temīm ed-Dārī hażretleridir buyurdılar. Bu rivāyet İbn Zebbāle hażretleriniñ rivāyetidir İstī‘āb nām kitābda Bāḳūm er-Rūmī hażretleri buyurur ki Server-i ‘Ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ minber-i ‘arş-ı berīnleri ṭarfā ağacından iki nerdübān ve bir meclisi müştemil olup ikinci nerdübān üzre vāḳıf olup cülūsları vaḳtinde mezbūr meclis üzre cülūs buyururlar idi. Ve Ṭabaḳāt-ı İbn Sa‘d hażretlerinde

meşûrdur ki bir gün aşhâb-ı kirâm hazerâtları İmâmü'l-Enbiyâ 'aleyhi şalâtullâhi ve ezke't-tehâyâ efendimize buyurdılar ki yâ Rasûlallâh nâs keşret üze bezm-i irem-i enverleriñize cem' olurlar bir mürtefi' nesne ittiḥâz buyursañız ḥin-i ḥuṭbede üzerinde vâkıf olup ḥiṭâbet buyursañız hoş olur didiklerinde Şeh-süvâr-ı Enbiyâ efendimiz râzî oldılar. Sehl hazretleri buyurur ki ol vaḳt Medîne-i Münevverede faḳaṭ bir neccâr olup mezbûr neccâr ile gâyeye varup eşl ağacından minber içün aḥşâb ḳaṭ' olunup minber i'mâl olundu ve daḥi Ḳâsım bin Aşbağ hazretleri buyurur ki mezbûr neccârın ismi Meymûn idi. Ṭaberânî hazretleri neccârın [20^b] ismi İbrâhîm idi buyurdu. Yahyâ bin Zebbâle hazretleri buyurur ki Server-i Enâm 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm efendimiz ikinci nerdübâna ḳadem-i sa'âdetlerin vaḳ' buyurup meclis-i mezbûre cülûs buyururlar idi. Ebâ Bekr raḍıyallâhu 'anh hazretleri ḥilâfetinde ikinci nerdübâna cülûs buyurur idi. Esfel nerdübâna ḳadem-i şerîflerin vaḳ' iderdi. Kemâl-i edebinden efendimiziñ meclis-i sa'âdetlerine cülûs buyurmayup bir nerdübân esfele cülûs buyurur idi. 'Ömer bin el-Ḥattâb raḍıyallâhu 'anh hazretleri ḥilâfetinde zemîn üze vâkıf olup evvel nerdübâna oturur idi. 'Osmân bin 'Affân raḍıyallâhu 'anh hazretleri ḥilâfetinde altı sene miḳdârı Ḥazret-i 'Ömer-vârî câlis olup soñra cem' iyyet-i keşîre olmak ḥasebiyle Server-i 'Âlem şalla'llahu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ câ-yı sa'âdetlerine cülûs buyurdu Ḥalîfe Manşûr bir gün erbâb-ı dîvânını cem' idüp bezm-i salṭanatında 'urefâ vü büleğâ vü 'ulemâ vü şu'arâ cem' olunup mülûk-âne muḥâvere olunurken Manşûr ḥalîfe cemî'-i ḥâzîrîne ḥiṭâben buyurdu ki Ḥazret-i 'Osmânın vaḳtinde nâsın fenâ olmaklığına bâdî budur ki Şeyḥayn hazerâtlarının ef'âline iḳtidâ itmeyüp muḥâlefet idüp Minber-i Sa'âdetde câ-yı Cennet-Nişân Şeh-süvâr-ı Enbiyâ 'aleyhi şalâtullâhi ve ezke't-tehâyâ efendimize şu'ûd idüp câlis olmasıdır didikde ḥâzır-ı meclis olan 'urefâdan ḥâzır-cevâb bir zât-ı kerîmü's-şıfât Manşûr ḥalîfeye cevâb olarak buyurdu ki Ḥazret-i 'Osmânın bu bâbda ḥaḳḳı sâbitdir. Eğer Ḥazret-i 'Osmândan bu fi'l vuḳû' bulmayaydı sen bu zamânda zîr-i zemînde ḥuṭbe okurduñ buyurduḳda cümleten sâkit olup bir eḥad fekk-i şefeye ḳudretleri olmayup def'-i meclis itdiler intehâ. Rivâyet olunur ki ibtidâ Minber-i Şerîfe kisve ilbâs iden Ḥazret-i 'Osmân raḍıyallâhu 'anhdur Ḥazret-i Mu'âviye ḥilâfetinde Minber-i Şerîfi ziyâde idüp altı nerdübân eyledi Mu'âviye ḥacca geldikde Minber-i Şerîfi mekânından ḳal' idüp Şâm-ı Şerîfe götürmek murâd idüp

Minber-i Şerîfi yerinden tahrik itdiği sâ' at küsûf-ı şems olup nücûmlar zâhir oldu. Mu'âviye bu hâli gördükde i'tizâr idüp murâdım Minber-i Şerîfiñ esâsına nazar itmek idi. Şâyed ârde veyâ kurd ekl idüp [21^a] bir mazarrat işâbet itmemiş ola deyü kabâhatini başdırdı. Ba'zıları buyurdılar ki Mu'âviye ol gün Minber-i Şerîfe kisve giydirdi. Ve 'Abdu'r-Rahmân bin 'Avf hazretleri pederinden rivâyet ider buyurur ki Mu'âviye Mervâna emr eyledi ki Minber-i Şerîfi mekânından ihrâc idüp Şâma irsâl ide. Mervân-ı murdâr daği emrine imtişâl idüp Minber-i Şerîfi mekânından kal' iderken min tarafallâh ol sâ' at bād-ı 'Âd-vārî bir şedîd rûzgâr peydâ olup Medîne-i Münevvere zulümâtta kaldı. Hemân Mervân-ı hayvân bu hâli gördükde minbere şu'ûd idüp huṭbe okuyup eṣnâ-yı huṭbesinde yâ ehl-i Medîne sizler zu'm idersiniz ki Mu'âviye baña emr idüp minberi kal' idüp Şâma irsâl idem ḥaşâ baña emr itmedi. Ve ne güne emr ider ki Mu'âviye a'lemu billâh bir zât olup Minber-i Şerîfi yerinden tağyîr ü tebdîl olmayacağıñ ra'nâ bilür faḫaṭ baña emr idüp Minber-i Şerîfe ikrâm idüp terfî' idem deyüp der-ḥâl neccâr getürüp minberi şerîfi altı nerdübân üzre ziyâde eyledi. Ve ke'l-evvel maḥallinde naşb eyledi bundan aḳdem bir eḫad nokşân ve ziyâde itmedi. Ve İbn Neccâr hazretleri rivâyetinde buyurur ki Mervân meclis ile me'an toḳuz nerdübân ziyâde eylemiştir. Hulefâ-i 'Abbâsiyyeden Mehdî nâm bir zât Medîne-i Münevvereye teşriflerinde İmâm Mâlik raḳıyallâhu 'anh hazretlerine didi ki benim murâdım Minber-i Şerîfi aşlı üzre itmekdir ne buyurursunuz didikde İmâm Mâlik hazretleri Minber-i Şerîf ilḡun ağacından olup ziyâde mismâr ile âzürde olmuş ḫavf iderim ki aşlı üzre idem dir iken aşlı daği ḫarâb olup helâk olur buyurdukda Mehdî İmâm Mâlik hazretleriniñ kelâmına 'amel idüp hâli üzre terk eyledi. Muḳaddem zıkr olunan kelâmü'l-müverriḡîn bi-ecma'ihim ittifâqları bunı muḳtaẓîdir ki Server-i Enâm 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm efendimiziñ Minber-i Şerîfleri cülûs buyurduḳları maḥalden mâ'adâ iki nerdübândır. Ve İbnü'n-Neccâr hazretleri Vâkidî hazretlerinden Dârimî rivâyeti üzre Minber-i Şerîfiñ nerdübânı şekk üzre ve yâḫud dördtür buyurdu. Ve Müslim rivâyetinde ḡayr-ı şekk olarak üç nerdübândır buyurdu. Ve Kemâl Demîrî hazretleri Minhâc şerḫinde buyurur ki Ser-Ḳâfile-i Enbiyâ 'aleyhi's-şalâtullâhi ve selâme efendimiziñ Minber-i [21^b] Şerîfleri üç nerdübân ve bir müsterâḫ ya'nî üçden mâ'adâ cülûs buyuracaḳ mekân-ı şerîfleri var idi. Zâhir olan Kemâl Demîrî hazretleriniñ üç nerdübân ve bir mekân-ı istirâḫat buyurduğu bu ḫadîs-i şerîf ola ki

Server-i Enām efendimiz bir gün sa‘âdetle minber-i ‘âlîlerine şu‘ûd buyururken evvel nerdübâna kadem-i nihâde olduğda *âmin* buyurdu. Şoñra ikinci nerdübâna kadem-i nihâde olup *âmin* buyurdu. Şoñra üçünci nerdübâna kadem-i nihâde olduğda *âmin* buyurup cālîs oldılar. Aşşâb-ı kirām hażerâtları su‘âl itdiler ki yâ Rasûlallâh üç def‘a *âmin* buyurdıñız hikmeti nedir Rasûl-i Ekrem şalla‘llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *Cibrîl-i Emîn nerdübân-ı evvelde teşrîf idüp bir kuluña mâh-ı ramazâna irişüp ve ramazân halâş olup mağfûr olmaya şakî olsun buyurdu ben dañi âmin didim. Ve ikinci nerdübânda bir kuluña seniñ nâm-ı şerîfiñi istimâ‘ idüp şalât ü selâm itmeye şekâvetde kalsun buyurdu ben dañi âmin didim. Üçünci nerdübânda bir kuluña vâlideynine irişüp ve yâhud birine irişüp ‘adem-i itâ‘at-ı vâlideyn ile cennete dâhil olmaya şekâvetde kalsun buyurdu ben dañi âmin didim.* İşte bu hadîş-i şerîfe nazaran Minber-i Şerîfiñ mekân-ı cülûsdan mâ‘adâ nerdübânı üçdür intehâ. Ve İbn Zebbâle hażretleri buyurur ki Minber-i Şerîfiñ tûli yerden cihet-i semâya iki zîrâ‘ dır ve ‘arzı zîrâ‘ fî zîrâ‘ dır murabba‘ şeklinde cülûs buyurduğı vaqt zâhr-ı sa‘âdetleri tarafında üç ‘amûd var idi. Yüz toksan sekiz senesinde ‘amûduñ biri kal‘ olundu. Şoñra Dâvud bin ‘İsâ emriyle kal‘ olunan ‘amûd yerine vaz‘ olundu. Hażret-i Muâviyeniñ ziyâdesi dört zîrâ‘ ve zemînden irtifâ‘ tahtında olan ruḡâmdan şaff ile cümlesi yedi arşun olur. Ve İbn Neccâr hażretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Minber-i Şerîfleriniñ tûli iki zîrâ‘ bir şibr ve üç barmaqdır ve ‘arzı bir zîrâ‘ dan cüz‘î ziyâde fark ider. Ve şadrınıñ tûli bir zîrâ‘ dır ve iki rummâneleriniñ tûli ki Server-i Enām efendimiz cülûs buyurduğda iki dest-i nübüvvetleriyle imsâk buyururlar idi bir qarış ve iki parmaqdır. Ve ‘arzı zîrâ‘ fî zîrâ‘ dır. [22^a] Bu ta‘bîr İbn Zebbâle hażretleriniñ kelâmına muḡâlifdir. İbn Zebbâle hażretleriniñ kelâmı budur ki Minber-i Şerîfiñ esfelinden a‘lâsına kadar üç cānibinden yedişer pencere vardır. Ve meşrîk cānibinde Mervāniñ i‘māl eylediğinde on sekiz pencere ve mağrib tarafında on sekiz pencere ve beş ‘amûd vardır. Ba‘zıları zāyi‘ olup anlardan iki dāne bâkî kalmış idi. Ol ikisiniñ biri dañi sâkıt olmuş idi Sulṭân Dâvud bin ‘İsâ sene yüz toksan sekiz târihinde Medîne-i Münevvereye gelüp sâkıt olan ‘amûdı emr idüp mekânına vaz‘ eylediler. Ve Zeyne’l-Merāḡî hażretleri İbn Zebbâle hażretlerinden naḡl idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem efendimiziñ Minber-i Şerîfi ziyâdelikle me‘an dört zîrâ‘ dır. Ve ‘atebeniñ esfelinden a‘lâsına kadar tokuz

zirā' ve bir şibrdir buyurdu. İbn Zebbāle ḥazretleriniñ bu kelāmında fīhi nazarun bel fīhi ğalaṭun zīrā cihet-i semāya Minber-i Şerīfīñ irtifā' ı toḳuz zirā' bir şibrdir bu şüretde Minber-i Şerīfde vāḳıf olan kimse saḳfa ḳarīb nāsa ba'īd olur. İbn Zebbāle ḥazretleri maḥall-i āḫirde taşriḥ idüp buyurur ki Mervān altı derece ziyāde eyledi. Lāzım gelür ki her bir derece bir zirā' dan bir miḳdār ziyāde ola bu ise ğāyet ba'īddir. Ammā İbn Zebbāle ḥazretleriniñ maḥall-i āḫirde bir rivāyeti daḫi vardır bizler aḅnı naḳl eyledik. İbn Neccār ḥazretleriniñ rivāyetine ḳarībdir. İbn Neccār ḥazretleri buyurur ki bizim zamānımızda Minber-i Şerīfīñ ṭūli üç zirā' ve bir şibr ve üç parmaḳdır ki ta'bir olunan mermeriñ ṭūli bir şibrdir minberiñ başından 'atebeye ḳadar beş zirā' ve bir şibr ve dört parmaḳ bunlarda iki 'atebe daḫi ziyāde olup üzerine bir bāb i' māl olundu nehār-ı cum'a fetḥ olunur intehā. İbn Zebbāle ḥazretleriniñ zikrine bu ḳarībdir. Ve daḫi faḳīḥ Ebū'l-Ḥüseyn Muḥammed bin Cebr ḥazretleriniñ rivāyetine daḫi muvāfiḳdır buyurdılar ki beş yüz yetmiş sekiz tāriḫinde Medīne-i Münevverede Minber-i Şerīfī gördüm zemīnden irtifā' ı bir ḳāme ve bir miḳdār ziyāde ve vūs' atı beş şibr ve ṭūli beş ḫaṭavāt ve nerdübānı sekiz ve şübbāk hey'etinde bir ḳapusu var idi ḳapayup cum'a günü fetḥ iderler idi. Ve ḳapuniñ ṭūli dört buḳuḳ [22^b] şibr idi. İbn Neccār ḥazretleriniñ vaşf eylediği Minber-i Şerīf budur. Zīrā kendi tāriḫine vaż' eylemişdir. Beş yüz toḳsan üç senesinde iḫrāk-ı Mescid-i Şerīfden aḳdem altı yüz kırḳ üçde vefāt eyledi. Ve Mescid-i Şerīfīñ iḫrākı altı yüz dört tāriḫinde vāḳı' oldu. Ve bu Minber-i Şerīf daḫi iḫrāk oldu ve daḫi Maṭrī ḥazretleri buyurur ki Ya'ḳūb bin Ebū Bekr evlād-ı mücāviriñden olup baña naḳl eyledi ki Ebū Bekriñ pederi Mescid-i Şerīfīñ ferrāşlarından olup iḫrākda ḫāzır olmuş idi. Buyurur ki Minber-i Şerīf ṭul zamān meḳṣ [ü] ḳarārından köhneleyüp aḫşābları birbirinden cüdā olup tōkülme rütbesine vardıḳda ḫulefā-i 'Abbāsiyyeden birisi Minber-i Şerīfī tecdīd idüp beḳāyā ḳalan aḫşāb ve a' vād-ı minberi aḫz idüp eṭrāf-ı 'ālime eṣrāf-ı nāsa bir miḳdār teberrüken irsāl eyledi. İbn Neccār ḥazretleriniñ muḳaddem zıḳr eylediği Minber-i Şerīf budur. Medīne ahālīsiniñ şıḳalarından mesmū'um oldu ki iḫrāk olan minber bu ḫalīfeniñ tecdīd eylediği minber budur ve İbn Neccār ḥazretleriniñ irişdiği minber daḫi budur. Zīrā İbn Neccār ḫariḳden aḳdem vefāt eyledi. Ve Şāḫib-i Tāriḫ buyurur ki İbn 'Asākir Tuḫfesinde buyurduğu kelāmıñ zāhiri budur ki Minber-i Şerīfīñ beḳāyāsı iḫrākā ḳadar bāḳī ḳalmışdır didiği iḫrākā irişeniñ kelāmıdır. Ḥattā İbn

Neccārîñ şeyhi buyurur ki qadîmde olan Minber-i Şerîfîñ beķâyâsı iħrāk oldı. Zā'irîn olan rummāneyi ziyâretten mahrûm oldılar. Rummāne ki Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiz vaķt-i cülûslarında dest-i sa'âdetlerin vaż' buyururlar idi. Ve beyne'l-ħuţbeteyn cülûs buyurduķları meķān ve ķadem-i sa'âdetlerin vaż eyledikleri meķān bunlarıñ ziyâretleri fevt oldı eķeri bâķî ķalmadı intehā. Bundan zāhirdir ki ħarîķa ķadar Minber-i Şerîfîñ beķâyâsı mevcûd imiş. Şāhib-i Tārîĥ bunlardan mā-'adā delîl îrād eylemişdir bizler bu ķadarla iktifā eyledik ħāşıl-ı kelām beķâyâ-yı Minber-i Şerîf iħrākda telef olduķda Yemen sultānı Melik Muẓaffer sene altı yüz elli tārîĥinde bir minber irsāl idüp iki 'aded şandaldan rummāneleri olup Server-i 'Ālem şallallāhu [23^a] 'aleyhi ve sellem efendimiziñ Minber-i Şerîfleriniñ meķānına naşb eylediler. On sene üzerinde ħuţbe okundu şoñra altı yüz altmış tārîĥinde Melikü'z-Zāhir Rükne'd-dîn Baybars tüfenkci başıyla ber-ā-ber el-yevm mevcûd olan minberi irsāl idüp ya'nî Maṭrî ħazretleriniñ zamānında olan minber demek Yemen sultānınıñ minberin iħrāc idüp Ħarem-i Şerîf ħāşılına vaż' olunup mezbûr tüfenkci başınıñ getürdiĥi minberi mevzi' ine vaż' u naşb eylediler. Minberiñ tûli zemînden cihet-i semāya dört zirā' ve 'atebesi yedi zirā' ya'nî başından 'atebesine varınca demek. Ve nerdübānı maķ'adıyla tokuz 'aded idi. İmām Mecdî ħazretleri buyurur ki mezbûr minberiñ iki cenāĥ bir ķapusu olup her bir cenāĥda fıddadan bir rummānesi olup şol cānibinde olan rummāneniñ üzerinde şāni' iñ ismi taħrîr olmuşdur. Ebû Bekr bin Yûsuf en-Neccār nām aña bir şālihînden bir zāt-ı 'ālî-ķadr olup minberi kendi yediyle naşb şoñra Medîne-i Münevverede mücāveret ihtiyār idüp ķaldı. Yüz otuz iki sene bu minberde ħuţbe okutup şoñra aĥşābların ķurdlar ekl idüp ħarābe-müşrif olduķda sene yedi yüz tokısan yedi tārîĥinde Mışır Sultānı ez-Zāhir Berķuk āĥirî senede bir minber irsāl idüp Zāhir Baybarsıñ ħarābe-müşrif olan minberin ķal' idüp meķānına bu minberi vaż eylediler İmām Merāĥî ħazretleriniñ zamānında olan minber budur. Ve bu minber daĥi sekiz yüz yigirmi tārîĥinden şoñraya ķadar bâķî ķalup şoñra sultān-ı Mışır Sultān Mü'eyyed sekiz yüz yigirmi tārîĥinde bu minberi irsāl eyledi mu'temed olan da budur. Lākin İbn Ħacer ħazretleri Merāĥî ħazretleriniñ zikrine ıtlā'ı yokdur. Zāhir Berķukun minberini zıkr itmeyüp Sultān Mü'eyyed iñ minberini îrād eyledi. Kelāmü'l-Merāĥî i'timāda evlā vü uĥrādır zirā Merāĥî ħazretleri ol vaķt Medîne-i Münevverede mevcûd idiler. Bu taķdîrce Zāhir

Berkuḳuñ minberiniñ üzerinde yigirmi üç veyā yigirmi dört sene ḥuṭbe okunmuş olur. Şoñra minber-i Mü'eyyed vaż' olmuş olur. Sirāc Naḳṭī ḥazretleri buyururlar ki Sulṭān Mü'eyyed Mıŝırda binā eylediği cāmi' için ehl-i Şām bir minber i' māl idüp getürmişler idi. Anlar [23^b] geldiği zamān cāmi' -i mezbūruñ minberi tamām olup vaż' olmuş idi. Sulṭān Mü'eyyed ehl-i Şāmıñ getürdiği minberi Medīne-i Münevvereye irsāl eyledi. Cemāl 'Abdullāh ibn Şālīḥ ḥazretleri buyurur ki vaż' olduğu vaḳt ḥāzır idim gördüm ki muḳaddem olan minberiñ mevzi' ine vaż' eylediler. Ve bu minber daḥi sekiz yüz seksen tāriḥiniñ māh-ı ramazānında Mescid-i Şerīfiñ ikinci def'a iḥrākında bu minber daḥi iḥrāk oldu. Bu minberiñ üzerinde müddet-i ḥuṭbe altmış yedi senedir. Şāḥib-i Tāriḥ ḥazretleri buyurur ki sekiz yüz seksen altı tāriḥinde Mescid-i Nebevī iḥrāk olup aḥṣābdan olan minber daḥi iḥrāk olduğda ḡannan ve taḥmīnen ahālī-i Medīne-i Münevvere Minber-i Şerīfiñ mekānına kerpiçden minber binā idüp kireçle beyāz olunup üzerinde ḥuṭbe okunur idi. Sekiz yüz seksen sekiz tāriḥiniñ māh-ı recebi eşnāsında Eşref Ḳayıtbay tarafından mermerden minber geldikde ahālī-i Medīneniñ binā eyledikleri minberi hedm idüp minber-i mezbūr için esās ḥafr iderken Minber-i Nebevīyyeniñ taḥtında olan dekkeniñ cānib-i Şāmisinde āṣarı ḡāḥir olduğda ḥafrı terk eylediler. Şāḥib-i Tāriḥ ḥazretleri buyurur ki ol zamān ben ziyāde sa'y ü ihtimām eyledim ki minber-i cedīdi Minber-i Nebevīyyeniñ vaż' olundığı minvāl üzre vaż' ideler nāḡır-ı 'imāret olan bed-baḥt ḥaḡḡ-ı nefesine tābi' olup bizim ḥaḡḡ olan kelāmımızı işḡā itmeypb zu'm-i fāsidine ahālī-i Medīneniñ taḥmīnen binā eyledikleri minber minber-i ḡadīm mevzi' inde vāḳı' olmuş ola diyerek bu ḡann-ı fāsidi böyle iken minber-i ḡadīmiñ āṣarını ḥafr iderken ḡāḥir oldu. Aḥbār-ı müverriḥiñ ü müteḡaddimīñ ṣehādet iderler iken minber-i cedīdi bir ṭariḡ ile vaż' eylediler ki ḡible cānibinden yigirmi ḡirāṭ miḡdārı aṣıl Minber-i Nebevīyyeniñ esāsından teḡaddüm olup ve cānib-i ṣarḡīden ki Ravḡa-i Şerīf cānibidir beṣ parmak miḡdārı ilerü düşüp Ravḡa-i Muṭaḥharada bu miḡdār noḡṣān vāḳı' oldu. Lā ḥavle ve lā ḡuvvete illā billāhi'l'aliyyi'l-'aḡīm. Cum'a ḡüni olduğda bāb-ı minbere siyāḥ ḥarīrden pūṣīde vaż' olunur idi intehā rivāyet olunur ki İbnü'z-Zübeyr ḥazretleri bāb-ı Minber-i Nebevīyyeye pūṣīde vaż' ider idi. [24^a] Bir ḥātūn sirḡat eyledi. Ḥaber alup getürüp yedini ḡaṭ' eyledi. Ve İbn Neccār ḥazretleri buyurur ki bizim vaḡtimizde ḥulefālar be-her sene siyāḥ ḥarīrden pūṣīde irsāl idüp Minber-i Şerīfi

setr iderler idi. Vaqtā ki kisveler hazine-i Haremde cem‘ olup telef olmasun için mezbūr kisveler hazineden aḥz olunup ebvāb-ı Mescid-i Şerīfe perde i‘ māl eylediler. Ve Zeyne’l-Merāḡī ḥazretleri buyurur ki Harem-i Şerīfīn ebvāblarının pūşidesi şimdi müstaḡillen gelür. Şāhib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki bu ḥāl üzre istimrār buldı tā Mu‘ taşım Billāh ḥalīfeniñ katline kadar kisve-i mezbūre Mışırdan be-her sene ḥaml idüp getürürler idi. Gerek Hücre-i Sa‘ādetiñ kisvesi ve gerek Minber-i Şerīfīn kisvesi altı senede bir def‘a gelür. Ve İmām Mecdī ḥazretleri buyurur ki minberiñ kisvesi yedi senede bir kerre Mışırdan kisve-i mülūk-āne-i zī-ḳıymet olup cum‘a günlerinde ilbās ü ta‘līḡ olunup pür-ḥuṭūṭ u pür-naḡş gāyet müzeyyen ve ḳapu ṭarafın yerden bir mīḡdār teşmīr iderler idi. Şāhib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki bizim zamānımızda yedi ve on sene mūrūr ider soñra gelür ve ‘Aşḡī dir ki bizim zamānımızda Hücre-i Sa‘ādet ve miḡrāblarıñ kisvesi Devlet-i ‘Oşmāniyyeniñ cülūsundan cülūsuna bir def‘a gelür. Faḡaṭ iki def‘a irsāl iden Devlet-i Āl-i ‘Oşmāndan iki pād-şāh muvaffaḡ olup biri Sultān Maḡmūd Ḥān ‘aleyhi’r-raḡmeti ve’l-ḡufrān ḥazretleridir.

el-Faşlū’l-Ḥāmisü. Beşinci faşıl Mescid-i Şerīfīn fezā’ili beyānındadır. Ḳālellāhu te‘ālā *le-mescidün üssise ‘ale’t-taḡvā min evveli yevmin eḡaḡḡu en teḡūme fīhi fīhi ricālün yūḡibbūne en yeteṭahherū vallāhū yūḡibbū’l-müteṭahhirīn.* Şāḡīḡ-i Müslimde Ebī Sa‘īd el-Ḥudrī raḡıyallāhu ‘anh ḥazretleri buyurur ki Server-i ‘Ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ezvāc-ı ṭāhirātdan biriniñ Ḥāne-i Sa‘ādetlerinde iken ḡuzūr-ı enverlerine varup yā Rasūlallāh *le-mescidün üssise ‘ale’t-taḡvā*dan murād ḡanḡı mesciddir didim hemān Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yerden bir avuḡ ufaḡ taş aḡz buyurup mezbūr ufaḡ taşları zemīne urup *hūve mescidüküm ḡāze’l-mescidü’l Medīnetü* buyurdı ya‘nī *taḡvā üzre binā olan Mescid-i Medīnedir.* Ve İmām Aḡmed ü Tirmizī ḡazerātları [24^b] vech-i āḡirle Ebī Sa‘īd ḥazretlerinden rivāyet idüp buyururlar ki *le-mescidün üssise ‘ale’t-taḡvā* āyet-i kerīmesinden murād ḡanḡı mescid olduğına iki kimse iḡtilāf eylediler. Biri Mescid-i Nebevīyyedir didi Server-i Enbiyā efendimizden su’āl eylediler *hūve ḡāzā* deyü kendi mescidine işāret buyuraraḡ cevāb virdi. Ve İmām Mālīk raḡmetullāhi ‘aleyh ḥazretleri buyurur ki Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleriniñ *le-mescidün üssise ‘ale’t-taḡvā* buyurduğı Mescid-i Nebevīdir. Ya‘nī Mescid-i Medīnedir soñra buyurdılar ki Server-i Enām efendimiz ne yerde ḡā’im

olur idi bu Mescid-i Şerîfde değil mi. Ve ehl-i Kubā ol maḥalden bu mescide gelmezler mi idi. Ve Hakk Te‘ālā ḥazretleri buyurmadı mı *ve izā raev ticāreten ev lehveni’n-fezzū ileyhā ve terakūke kā’imen* murād Mescid-i Rasūl-i Ekremdir. Ve İbn Rāşid ve Mālik ve ekşer-i ‘ulemānıñ zāhib oldukları Mescid-i Kubādır. Zīrā āyet-i kerīmede *min evveli yevmin* lafz-ı şerīfî iktizā ider ki Mescid-i Kubā ola zīrā evvel eyyāmdan murād dünyā değildir. Belki Server-i Enām efendimiziñ dār-ı hicrete evvel duḡūli murād ola Rasūl-i Ekrem efendimiziñ evvel duḡūli Kubā olup aṇda evvel te’sīs-i Mescid-i Kubā vākı‘ oldu. Ve evvel Medīne-i Münevvereye duḡūlünde te’sīs-i Mescid-i Medīne vākı‘ oldu. Evveliyetde ikisi de vākı‘ ve ikisi de taḡvā üzre te’sīs oldu. Bu baḡş Mescid-i Kubā baḡşinde mufaşşalan zıkr olunur in-şā‘allāhu te‘ālā. Ve daḡı Şaḡīḡaynda ḡadış-i Ebā Hüreyre raḡıyallāhu ‘anh Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki *lā tüşeddü er-riḡālū illā ilā şelāşeti mesācide mescidī ve mescidī’l-Ḥarāmi ve’l-mescidī’l Akşā*. Ve Müslim rivāyetinde *innemā yūsāfiru ilā şelāşeti mesācide el-Ka‘beti ve mescidī ve mescidī İlyā* vārid olmuşdur. Ve bir rivāyetde *ḡayru mā rukibet ileyhi’r-revāḡilu mescidī ḡazā ve’l-Beytü’l-‘Atıḡu*. Revāhu İbn ḡıbbān ‘an Cābir raḡıyallāhu ‘anh. Şaḡīḡaynda Ebā Hüreyre raḡıyallāhu ‘anh ḡazretleriniñ ḡadışlerinden Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki *şalātün fī mescidī ḡazā ḡayrun min elfi şalātin fī mā sivāhu mine’l-mesācidi ille’l-mescidī’l-Ḥarāmi* bu lafz-ı Buḡārīdir. İmām Müslim ḡazretleriniñ ziyādesi *fē-innī aḡıru’l-enbiyā’e ve inne mescidī aḡıru’l-mesācidi* vākı‘ olmuşdur. Ve Şāḡib-i Tārīḡ ḡazretleri buyurur ki murād mesācid-i enbiyānıñ āḡiridir ve bu ümmetiñ evvel [25^a] mescididir. Eḡer bu maḡalde elif ve el-lām ‘ahd içün olduḡı şüretde ma‘nā efendimiziñ mescidinde şalāt sā’ir enbiyānıñ mesācidlerinde biñ şalātdan efḡaldır ille’l-Mescidī’l-Ḥarāmi. Bundan zāhir olan Rasūl-i Ekrem efendimiziñ mescidinde bir şalāt Mescid-i Kudūsde biñ şalātdan efḡaldır. Zīrā Mescid-i Kudūs daḡı mesācid-i enbiyādan ma‘dūddur lākin Mescid-i Ḥarām gibi istiḡnā olmadı. Ve İmām Bezzāz Ebī Sa‘īd ḡazretlerinden rivāyet eyledi ki ḡadış bunu te’yīd ider ve delīl olur. Bir gün bir kimse Server-i Enām efendimize vedā‘a geldi. Rasūl-i Ekrem efendimiz ol kimseye buyurdı ki ne ṡaraḡa rāḡı olursun Kudūs-i Şerīf ziyāretine giderim didikde Server-i ‘Ālem efendimiz buyurdı ki *benim bu mescidimde bir vāḡt şalāt sā’ir mesācidlerde biñ vāḡt-i şalātdan efḡaldır ille’l-Mescidī’l-Ḥarāmi* buyurdı. Ve

Yahyâ hazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimize vedâ‘a gelen zâtıñ ismi Erkam idi. Server-i Enâm efendimiz hazretlerinden bu hadîş-i şerîfi istimâ‘ buyurdukdâ Kudûs-i Şerîfe ‘âzim olmağlığı terk eyledi. Ve Ebû Ya‘lâ hazretleri ricâl-i şikâtdan rivâyet ider buyurur ki bir gün Meymûne hazretleri Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimize buyurdı ki yâ Rasûlallâh Beytü’l-Makdis hakkında ne buyurursun Server-i Enâm efendimiz buyurdı ki *arz-ı mahşer ü arz-ı münşerdir Beytü’l-Makdisde gidüp namâz kılıñ zîrâ Beytü’l-Makdisde şalât-ı vâhid sâ’ir mesâcidlerde biñ şalât gibidir.* Ya‘nî bundan aqdem mürür iden enbiyâ-yı ‘izâmîñ mesâcidlerinden ve mesâcid-i gayri’l-enbiyâdan iki mescidden mâ‘adâ dimektir. Hattâ iķâmet-i delîle meslek ola bu şüretde mescid-i Server-i Enbiyâda şalât sa’ir mesâcidlerde biñ şalâtdan hayırlıdır ille’l-Mescidi’l-Harâm. Ammâ Mescid-i Akşâda bir şalât sâ’ir mesâcidlerde biñ şalâtdan hayırlıdır. Ammâ Mescidi’l-Harâmı ‘ulemâ-yı fiḥâm istiṣnâda ihtilâf eylediler. İmâm Mâlik hazretleri Eşheb hazretlerinin rivâyetine zâhib olup Eşheb hazretleri buyurdı ki Nâfi‘ ve aşḥâbları ma‘nâ-yı istiṣnâ budur ki Rasûl-i Ekrem efendimiziñ Mescid-i Sa‘âdetlerinde bir şalât sâ’ir mesâcidlerde biñ şalâtdan efḍaldır ille’l-Mescidi’l-Harâmi demek olur. İmâm Şâfi‘î ve aşḥâbları [25b] ‘indinde ille’l-Mescidi’l-Harâmi dimeniñ ma‘nâsı Mescid-i Harâmda şalât benim mescidimde şalâtdan efḍaldır demek olur. İmâm Mâlik ve cemâ‘ati ‘indinde benim mescidimde şalât mâ-sivâda olan şalâtdan efḍaldır bi-dûni elfin demek olur. Bu taqḍirce Mescid-i Harâm Mescid-i Rasûl-i Ekremden efḍal olmağ lâzım gelmez. Bu câ’izdir ki Mescid-i Rasûl-i Ekremiñ faẓlı cihet-i uḫrâdan ola demek olur. Ve ba‘zıları zâhib oldılar ki Mescid-i Medîne de şalât Mekke Mescidinde yüz şalâtdan efḍaldır bu istiṣnâyı muḳaddem hadîşe ḥaml idüp Süleymân bin ‘Atîķ hazretlerinin rivâyetini ḥüccet eylediler mezbûr rivâyet İbnü’z-Zübeyr hazretleri ‘Ömer bin el-Ḥattâb raḍıyallâhu ‘anh hazretlerinden rivâyet ider buyurur ki Mescid-i Harâmda şalât mâ-sivâ mesâcidlerde yüz şalâtdan hayırlıdır bahşı qarîben gelür. Mescid-i Rasûlüñ faẓîleti toḳuz yüz Mescid-i Harâm üzre ve gayrılar üzre elfdir. Tekrâr buyurdı ki isnâd-ı müteḳaddim bu gûne maḥfûzdur ki şalâtün fi’l-mescidi’l-Harâmi efẓalü min elfi şalâtin fî mâ sivâhü illâ mescide’r-rasûli fe-inne mâ faẓluhu ‘aleyhi bi-mi’eti şalâtin. Şâḥib-i Târîḫ hazretleri buyurur ki Ṭaberânî Evsaṭında Hazret-i ‘Âişe raḍıyallâhu ‘anhâdan merfû‘an rivâyet ider buyurur ki şalâtün fi’l-

mescidi'l-Ḥarāmi efzālū min mi'eti şalātin fī ğayrihi. Rāvide Süveyd bin ' Abdü'l-
 'Azīz olmağla Buḥārī buyurur ki bu ḥadīşde fīhi nazar ihtimālî yokdur şaḥīḥdir.
 Muḳaddem zikr olanları redde kābiliyyeti vardır intehā. Ve daḡı İmām Aḡmed ve
 Bezzāz ve İbn Ḥuzeyme ricāl-i şaḥīḥ ile Ḥabībū'l-Mu'allim ṭarīķinden 'Aṭā'dan
 ve 'Aṭā' 'Abdullāh bin Zübeyr raḡıyallāhu 'anh ḡazretlerinden rivāyet ider
 buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki
şalātūn fī mescidī ḡazā efzālū min elfi şalātin fī mā sivāhu mine'l-mesācide ille'l
mescide'l-Ḥarāmi ve şalātun fī mescidī'l-Ḥarāmi efzālū min mi'eti şalātin fī ḡazā
 ve Bezzāz rivāyetinde *şalātūn fī mescidī ḡazā efzālū min elfi şalātin fī mā sivāhu*
ille'l mescide'l-Ḥarāmi fe-inne yezīdū 'aleyhi bi-mi'etin buyurmuştur. Bu şüretde
 Mescid-i Rasūl-i Ekrem efendimizde şalāt Mescid-i Ḥarāmda şalātdan yüz mertebe
 efḡal olur ve Mālikiyyeniñ cümle edillesinden biri daḡı İbn Ḥabīb Vāzıḡada zikr
 itdiğidir [26^a] ve Şaḡib-i Tārīḡ buyurur ki bu tezā'uf-ı şalāta maḡşuş değıldir belki
 sā'ir envā'-ı ṭā'at daḡı muzā'afdır ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem
 efendimiz buyurdi ki *Medīne-i Münevverede bir ramazān sā'ir beldede biñ*
ramazāndan ḡayırlıdır ve Medīnede bir cum'a sā'ir büldānda biñ cum'adan
ḡayırlıdır. Bu taḡḡirce mā-sivā 'āmmdır. Mescid-i Ḥarāma daḡı şāmildir. Ve
 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb ve sā'ir şaḡābeden ve ekşer-i ricāl-i şıḡātdan merfū'an rivāyet
 idüp buyurur ki Server-i 'Ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurur ki
bir kimse ḡānesinde şalāt edā eylese bir şalāt şevābına nā'il olur maḡallesiniñ
mescidinde kılsa yigirmi beş şalāt şevābına nā'il olur. Cum'a namāzı edā olunan
mescidde kılsa beş yüz şalāt yerine kā'im olur. Mescid-i Aḡşāda kılsa elli biñ şalāt
şevābı ḡāşıl olur. Ve benim mescidimde kılsa elli biñ şalāt şevābına nā'il olur. Ve
Mescid-i Ḥarāmda kılsa yüz biñ şalāt yerine kā'im olur. Bu şüretde iḡtizā ider ki
 Mescid-i Nebevī ile Mescid-i Aḡşā müsāvī ola bu ḡuşuşda Mescid-i Nebevī ve
 Mescid-i Ḳudūs Mescid-i Ḥarāmıñ nişfi olur bu ise Şaḡib-i Buḡārīde olan ḡadīşin
 ḡilāfidır ḡāl bu ki mefhūm-ı 'aded ḡuccet olmaz. Mescid-i Medīneniñ ziyādeliğiniñ
 şübütünü Mescid-i Ḳudūs üzerine nefy idemez. Ve bā-ḡuşuş Ebü'd-Derdā
 raḡıyallāhu 'anh ḡazretlerinden merfū'an rivāyet olundu ki Rasūl-i Ekrem
 şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdi ki *eş-şalātü fī'l-mescidī'l-Ḥarāmi*
bi-mi'eti elfi şalātin ve's-şalātü fī mescidī bi-elfi şalātin ve's-şalātü fī Beyti'l-
Maḡdisi bi-ḡamse mi'eti şalātin ma'nā-yı ḡadīş *Mescid-i Ḥarāmda bir şalāt yüz*

biñ şalât ve Mescid-i Rasûl-i Ekremde bir şalât biñ şalât ve Mescid-i Kudüsde bir şalât beş yüz şalât buyurdu. Ebâ Zer rağıyallâhu ‘anh hazretleri buyurur ki Server-i Enbiyâ ‘aleyhi efđalu’s-şalât ve ezke’t-tehâyâ efendimiziñ nezd-i şa‘âdetlerinde müzâkere iderdik Mescid-i Rasûl-i Ekrem midir efđal ve yâhud Beytü’l-Makdis midir efđal Server-i ‘Âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *benim mescidimde bir şalât Mescid-i Kudüsde dört şalâtdan efđaldır*. Hanefiyyeden Tahâvî hazretleri buyurur ki bu fezâ’il [26^b] farza maşşüşdur ve illâ nâfile namâzı insân kendi hânesinde kılmak efđaldır kâle ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm *efzâlü şalâti’l-mer’i fî beytihi ille’l-mektûbeti*. Ve Câbir bin ‘Abdullâh rağıyallâhu ‘anh hazretleri buyurur ki Server-i ‘Âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *benim bu mescidimde şalât-ı vâhîd sâ’ir mesâcidlerde biñ şalâtdan efđaldır ille’l-Mescidi’l-Harâmi*. Ve benim bu mescidimde cum‘a-i vâhîde sâ’ir mesâcidlerde biñ cum‘adan efđaldır ille’l-Mescidi’l-Harâmi. Ve kâle şallallâhu ‘aleyhi ve sellem *men şallâ fî mescidi erba‘îne şalâten kütîbet le-hû berâ’etün mine’n-nâri ve berâ’etün mine’l-‘azâbi ve berî’un mine’n-nifâkı* bu hadîs-i şerîfde mütevâliyen zıkr olunmadı. Ve sâ’ir hadîs-i şerîfde mütevâliyen lafzı zıkr olunmuşdur binâ’en ‘aleyh ehl-i Haremeyn mezbûr hadîs-i şerîf ile ‘amel idüp mütevâliyen kırk vâkt namâzı pey-der-pey edâsı lâzımdır dirler ve sâ’ir züvvârlar dağı fırsat-yâb olduqça mezbûr hadîs-i şerîf ile ‘amel itmeğe sa‘y ü ihtimâm ider kıt‘a

Kim kılsa kırk vâkit bunda namâzı ey hümâm

Birbiri ardınca diğkat itse sa‘y ü ihtimâm

Şübhesiz ehl-i nifâkdan eyler anı Haqq berî

Nâr-ı düzağdan necâtıyla mübeşşer ve’s-selâm

Bu kadar ikrâm-ı İlâhî ancak bu Mescid-i Sa‘âdetde mezbûr kırk vâkti pey-der-pey edâ itmekdedir intehâ. Ve Ebâ Hüreyre rağıyallâhu ‘anh hazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki *sizlerden biriñiz menzilinden çıkup benim mescidimi kaçd eylese bir kademi başına hasenât yazılır ve bir kademi başına seyyi’âtı mahv olur*. Rivâyet-i âherde bir kimse tahâretle hânesinden hurûc idüp benim mescidimi murâd idüp gelüp bir şalât edâ eylese bir hacc menzilesinde şevâba nâ’il olur buyurdu. Ve dağı Sehl bin Sa‘d hazretleriniñ hadîsinde kâle Rasûlallâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem *men deħale mescidi hâzâ [li]*

yetealleme fîhi hayran ev yu'allimehu kâne bi-menzileti'l mücâhidi fî sebîlillâhi ve men deḥalehu li-ğayri zalike min eḥadişi'n-nâsi kâne ke'llezi yerâ mâ yû'accibühü ve hüve li-ğayrihi. Ve bir rivâyetde *men deḥale mescidi hâzâ lâ yedḥuluhu illâ li-ya'mele hayran ev yete' allemehu kâne bi-menzileti'l mücâhidi fî sebîlillâhi ve men deḥalehu li-ğayri zâlike [27^a] min eḥadişi'n-nâsi bi-menzileti men yerâ kemâ yû'accibühü ve hüve fî yedi ğayrihi.* Ve daḥi İbn Mâce ḥazretleri Ebî Hüreyre raḍıyallâhu 'anh ḥazretlerinden sâbık ḥadişleriñ maẓmûnunu rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimizden mesmû'um oldu ki buyurdılar *bir kimse benim mescidime gelse gelmeden murâdı hayr olsa yâ hayr ta'lîm eylese yâḥud kendi öğrense fî sebîlillâh mücâhid menzilesindedir ve bir kimse gelse hayr murâd eylese faḳaṭ kelâm-ı nâs ile meşğûl olsa nâsıñ yedinde olan kâlâ vü kumaş ve elvân-ı emti'aya temâşâ ider kimse menzilesindedir.* Ve İbn Zebbâle ḥazretleri Zeyd bin Eslem ḥazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *bir kimse benim mescidime şalât için yâḥud zikrillâh için yâḥud ta'lîm-i hayr yâ ta'allüm için dâḥil olsa fî sebîlillâh mücâhid menzilesindedir. Benim mescidim bunlardan ğayrı için binâ olunmadı.* Ve Yaḥyâ ḥazretleri Ka'b raḍıyallâhu 'anh ḥazretlerinden rivâyet idüp buyurdu ki Server-i Enâm 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm efendimiz buyurdu ki *mâ min mü'minin yağdû ev yerûḥu ile'l-mescidi lâ yağdû ev lâ yerûḥu illâ li-yete'alleme hayran ev yu'allimehu ev yezkurallâhe ev yezkura bi-hi illâ kâne mişlehum fî kitâbillâhi ke-mişli'l-cihâdi fî sebîlillâhi ve mâ min racûlin yağdû ev yerûḥu ile'l-mescidi lâ yağdû ev lâ yerûḥu illâ li-aḥbârî'n-nâsi ve eḥadişihim illâ kâne mişlehum fî kitâbillâhi ke-mişli'r-racûli yerâ e's-şey'e yû'cibühü ve yera'l-muşallîne ve leyse minhüm ve yera'z-zâkirîne ve leyse minhüm* ma'nâsı ma'lümdür. Ve Ebî Sa'îd el-Maḳbûrî ḥazretleri şıḳadan rivâyet ider buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurur ki *sizlerden her birerleriñiz ḥâneleriñizde mescidleriñiz vardır aşḥâb-ı kirâm ne'am yâ Rasûlallâh didiler Rasûl-i Ekrem efendimiz buyurdu ki fe-vallâhi ḥâneleriñizde şalât edâ idüp nebiñiziñ mescidini terk iderseniz Peyğamberiñiziñ sünnetini terk itmiş olursuz. Eğer Peyğamberiñiziñ sünnetini terk iderseniz ḍalâletde ḳalursuz* buyurduḳda aşḥâb-ı kirâm ḥazretleri ḥânelerinde şalât-ı farzı terk idüp Mescid-i Şerîfe teşrîf ider oldılar. Ve Şaḥîḥ-i Buḥârîde İbn 'Ömer raḍıyallâhu 'anhumâ ḥazretleri buyurur

ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem [27^b] efendimiz Hayber Gâzvesinde buyurdu ki *men ekele min hezihi’s-şecerati ya’nî es-şûmi fe-lâ yakrabenne mescidenâ* elbetde bizim mescidimize qarîb olmasun. Kirmânî ve Teymî hâzerâtları ve ba‘zı ‘ulemâ buyurdılar ki şarımşağı tenâvülden nehy Mescid-i Rasûl-i Ekreme hâşşdır melâ’ike-i vahyiñ nüzûli ecl içün ekser-i ‘ulemâ ‘indinde nehy ‘umûmdur didiler intehâ. Vallâhu a‘lem. Hülâşa şahîbî buyurur ki muḳaddem ḥadîs-i şerîfde vaḳı‘ olan istiṣnâ ki ille’l-Mescidi’l-Ḥarâm bunda üç ihtimâl vardır biri ihtimâl müsâvât iktizâ ider ya’nî Mescid-i Ḥarâm ile Medîne-i Münevvere Mescidi şevâbda ber-â-ber olalar. İkinci ihtimâl Mescid-i Ḥarâm mefzûl ola. Üçüncü ihtimâl fâzıl ola. İbn Battâl ḥazretleri müsâvâtı terciḥ ider naḳş u ziyâde ma‘lûm olmaz illâ delîl ile bunda murâd müsâvâtdır buyurdu. İmâm Mâlik ḥazretleri ikinci ihtimâli terciḥ eylemiş. Bu faḳîre göre ber-vech-i zâhir deḡil hattâ ihtimâle daḡî şüphem vardır te‘emmül oluna. Ammâ üçüncü ihtimâl ḥadîs-i şerîf ile müreccaḥdır ki İbn Zübeyr ḥazretlerinden mevḳûfen merfû‘an rivâyet olundu ki *Mescid-i Ḥarâmda şalât-ı vâḥidiñ şevâbı Medîne-i Münevverede kılinan yüz namâz şevâbından ziyâdedir*. İbn Ḥazm ḥazretleri buyurur ki İbn Zübeyr ḥazretleri ‘Ömer bin el-Ḥattâb radıyallâhu ‘anh ḥazretlerinden ezḥaru mine’s-şems sened ile rivâyet eyledi. Aşḡâbdan aṣlâ bu rivâyete muḡalefet itmediler. Bu şüretde icmâ‘ olur Mekke-i Mükerrermede şevâb ziyâde olmak bâbında Ṭaberânî ve Bezzâz ḥazretâtları Ebû Derdâ ḥazretlerinden rivâyet eylediler ki Mescid-i Ḥarâmda şalât-ı vâḥid yüz biñ şalâta ber-â-berdir. Ve benim mescidimde şalât-ı vâḥid biñ şalâta müsâvîdir. Ve Beytü’l-Maḳdisde şalât-ı vâḥid beş yüz şalâta ber-â-berdir Mescid-i Ḥarâmıñ sâ’ir mesâcid üzre râciḥ oldığı bu rivâyetle vâziḥ u mübeyyindir faḳat bu ḥadîsden ma‘lûm olan Medîne-i Münevvere Mescidi Mescid-i Akṣâdan beş yüz ziyâde olur. Ve bu ziyâdelik eḡadîs-i sâbıkalardan ma‘lûm olmuş idi bu işkâliñ def‘i iki vecihle ḳâbil olur. Biri budur ki mefhûm-ı ‘aded ma‘lûm olmaya ve bu ḥadîs-i ziyâdeyi nefy eylemez olur. İkinci budur ki Şaḡîḡhaynda ve ḡayrılarda [28^a] mervîdir ki Medîne Mescidinde şalât-ı vâḥid âḡir maḡalde kılinan biñ namâz ḳadar şevâbı vardır. Şaḡîḡhayn rivâyeti sâ’ir rivâyetler üzerine muḳaddemdir. Faḳîr tevcîḥ-i aḡîri terciḥ idüp evvelki tevcîhiñ şıḡḡhatinde tevaḳḳuf iderim fel-yete‘emmel **lâyiḡa** eḡadîs-i şerîflerde vaḳı‘ olan şevâb muḡa‘af olmaḡlığı farza maḡşûş mıdır yâḡud nâfile daḡı şâmil midir. İmâm Ḥanefî ve İmâm Mâlik raḡimehumallâhu te‘âlâ ‘aleyhim ḥazretâtlarından farza

maḥşûş olduğu mervîdir. Zîrâ ḥadîs-i şerîfde vârid oldu ki ricālîñ namâzları efḍal olan ḥānesinde kılmak illā farz ammā İmām Şāfi'î ḥazretlerinden farz u nāfile şümüli rivāyet olundu ammā mezbûr ḥadîs-i şerîf delîl olmağa gelmez zîrâ ḥānede kılmak efḍal olduğu şevāb ziyāde olmağa māni' değildir. Zîrâ geçmişdir ki fāzıl-gāh olur ki mefzûle göre ziyāde şevāba müstemil olmaz belki mefzûlde olan şevāb fāzılda olmaz ve bu nezā'ir irād olundu. Ve taz'îf-i mezḳûruñ me'ālî şevāba rāci'dir değildir ki geçmiş namâzları sâkıt ola demek ḥāşā 'ulemānıñ icma'ı bunuñ üzerinedir ve mezbûr şevāb cemā' atden ḥāşıl olandan kaç' -ı nazar ile ve misvāk ile kılinan namâzdan kaç' -ı nazar iledir. Ve daḥi mev'ûd olan bir ḥasene cezāsı on ḥasenedir bu cümle kaç' -ı nazar ile tezā'uf-ı şevāb ḥāşıl olur. Ve tezā'uf mezbûr şalāta maḥşûş değildir belki cemî' ḥasenāta şāmildir. Nitekim Mekke ḥaḳḳında taşriḥ eylemişler. Ve daḥi Rasûl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ zamān-ı sa'âdetlerinde olan mescide ḥāşş değildir Medîne-i Münevverenin cemî' biḳā'ına 'āmmıdır. Bu ḥadîs-i şerîf delālet ider ki Rasûl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *bu mescidim Şan'āya kadar çekilse mescidimdir* Şeyḫ Taḳiyü'd-dîn ḥazretleri buyurur ki müteḳaddimîn kelāmı ve ef'ālleri delālet ider. Zîrâ 'Ömer u 'Oşmān raḍiyallāhu 'anhumā ḥazretleri Mescid-i Nebvî üzre birer miḳdār ziyāde eyleyüp kimse ef'āllerin inkār eylemedi. Şaff-ı evvel ki Ḥazret-i 'Oşmānıñ ziyādesindendir imāmıñ vāḳıf olacaḳ mekânıdır. Ziyāde [28^b] olunan Mescid-i Nebvîyyeye dāḥil olmaḳ bâbında bu a'zam-ı edilledir ki ānifen bahşı mürûr eyledi intehā kelāmü'l-hulāşa vallāhu a'lem.

el-Faşlü's-Sādisü. Altıncı faşıl Minber-i Münîf ve Ravza-i Şerîfiñ fezā'il-i beyânındadır. Şi'r

İzā kumte fî mā beyne ḳabrin ve minberin

Bi-ṭayyibetin fe-'arif eyne menzilike'l-erkā

Le-ḳad kumte fî dāri'n-na'îmi bi-ravzatin

Ve men ḳāme fî dāri'n-na'îmi fe-lā yeşkā

Cevheretü's-Semîne İbn Cemā'a ḥazretleri buyurur ki Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiziñ Mescid-i Şerîfiniñ cümlesi ravzadır. Emākin-i mütefāviteye ıtlāḳ olunur min ḥaysü'l-fazli. Efzālu ravzihi mā beyne'l-ḳabri ve'l-minberi soñra cemî' Ḥāne-i Sa'âdetleriyle minber. Soñra baḳıyye-i Medîne-i

Münevveredir şoñra Medīneniñ hāricinde muşallāya qadardır. Ve Hāfız bin Hacer
raḥimehullāhu te‘ālā ḥazretleriniñ kelāmı budur. Na‘t

Behcetü’l-‘ayni ravzatü’l-muhtāri
Tencelī fī meşāriki’l-envāri

Evvelü’l-‘ālemine fi’l-ḥalkı lākin
Āhirü’l-mürseline fi’l-enzāri

Haramün halle fīhi hayran emāme
Cāmi‘i’l-fazli kıbleti’l-ebrāri

Bāzeḥa’l-aşle nāsihi’l-cehli ‘ilmen
Rāsihi’l-fazli şāmiḥun fi’l-feḥḥāri

Muzriyyun ve İbtaḥiyyun ḥasībün
Quraşıyyun ve Hāşimiyyun nezārī

Şafvetü’l-ḥaqqı eşrefü’l-ḥalkı tırran
Nuḥbetün min ḥülāşati’l-aḥyāri

Yā Rasūle’l-ilāhi kün lī şefi‘an
Yā şefi‘a’l-aşāti min ḥarri nāri

Ente fi’l-enbiyā’i sulṭānun şeri‘
Ci‘te bi’s-seyfi münziri’l-küffāri

Fe-‘aleyke’s-selāmi min ışkı vuddi
Mā serā sirru nesmeti’l-esḥāri

Ve ‘ale’l-ālī ve’s-şahābeti cem‘an
Ve ‘ale’t-tābi‘ine ve’l-enşāri

Şaḥīḥaynda ‘ Abdullāh bin Zeyd el-Māzinī raḍıyallāhu ‘ anh ḥazretleriniñ rivāyet eylediği ḥadīşlerinden Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki *mā beyne beyti ve minberi ravzatün min riyāzi’l-cenneti* ya‘ nī *Ḥāne-i Sa‘ādetimle Minber-i Şerīfım meyānı cinān bostānlarından bir bostāndır*. Ve Ebā Hüreyre raḍıyallāhu ‘ anh ḥazretleriniñ ḥadīşinde *ve minberi ‘alā ḥavzī* vārid olmuştur. Ya‘ nī *benim minberim ḥavz-ı kevserim üzerinde* dimekdir [29^a] rivāyet-i āḡerde *benim minberim cennet tür‘alarından bir tür‘a üzerinedir*. Tür‘a lafzınıñ tefsīrinde ihtilāf vākı‘ olmuştur. Ba‘zıları tür‘a bāb-ı cennetdir didiler. Ve ba‘zıları mekān-ı mürtefī‘de olan ravzaya tür‘a dirler ve ba‘zıları derece ma‘nāsnadır didiler. Ve Yaḥyā ḥazretleri Ebū Hüreyre ḥazretlerinden *‘alā rut‘atı min rut‘i’l-cenneti* lafzıyla rivāyet eylemiştir. Ba‘zıları taşḥīfdır zann idüp kitābıñ hāmişine taḥrīr eylemişler ki şavāb olan tür‘adır deyü ḡāl bu ki taḥrīr idenler fehmiñ itmemişler belki ma‘nāsı şaḥīḡdir zīrā rūt‘a ḡışbda ittisā‘ ma‘nāsnadır. *Ve’r-rut‘atü bi-sükūni’t-tā’i ve fetḡihā el-ittisā‘i fi’l ḡazabi ve külle maḡzubi muretteā’*. Ve ḥadīş-i şerīfde vārid oldu ki *izā merertum bi-riyāzi’l-cenneti fe’rteū*. Ve Bezzāz ḥazretleri Mu‘āz bin el-Ḥāriş ḥazretlerinden bu lafz ile rivāyet eylemiştir. Ve Ṭaberānī Kebīrinde Yaḥyā el-Ḥamānī ṭarīḡiyle Ebī Vāḡıd el-Leyṣī ḥazretlerinden merfū‘an rivāyetleri *ḡavā’imu minberi revātibun fi’l-cenneti* irād eylemişlerdir. İbn ‘Asākir ve İbnü’n-Neccār ve Yaḥyā ḡazerātı Ümmü Seleme ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *vez‘atü minberi ḡazā ‘alā tur‘atı min tur‘i’l-cenneti*. Yaḥyā isnād ile Ebī el-Mu‘alla el-Enṣārīden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz Minber-i Sa‘ādetleri üzerinde vāḡıf olduğu ḡālde buyurdu ki *inne ḡudemā ‘alā tur‘atın min tur‘i’l-cenneti*. Ve Ebī Sa‘īd el-Ḥudrī raḍıya’llahu ‘ anh ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz minber üzerinde vāḡıf olduğu ḡālde zāt-ı sa‘ādet-i āyātlarından mesmū‘um oldu buyurdu ki *ene ḡā’imün es-sā’ate ‘alā ‘uḡri ḡavzī*. Ve bir rivāyetde *innī ‘ale’l-ḡavzī el-āne* vārid oldu. Ve İbn Zebbāle ḥazretleri Nāfi‘ bin Cübeyrden ve pederinden rivāyet idüp buyurur ki Server-i Enām ‘ aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz buyurdu ki *minberimiñ bir şaḡḡı ‘aḡr-ı ḡavz üzerindedir. Bir kimse minberiñ ‘inde bir müsliimiñ ḡaḡḡın ibtāl içün fācir-i yemīn eylese nār-ı cehennemde maḡ‘adı ḡazırdır*. ‘Aḡru’l-ḡavz ya‘ nī ḡavza āb-ı cārī olup tökülen maḡaldır. Ve

Sünen-i Ebî Dāvudda Һazret-i [29^b] Cābir raḍıyallāhu ‘anh Һazretlerinden merfū‘an rivāyet olunur ki Server-i ‘Ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurur ki *bir kimse bir müslimiñ haqqını ibtāl içün velev bir yeşil misvāk dağı olursa bu minberimiñ ‘indinde yemīn itse anıñ maḳ‘adı nārda hāzırdır. Ve yāḥud dūzaḥa duḥūli vācibdir. Ya‘nī bir kimseniñ haqqını ibtāl içün Minber-i Sa‘ādet yanında hilāf yere yemīn eylese elbette ol kimse nār-ı cehennemle mu‘azzeb olur* dimektir. Bu ḥadīs-i şerīf İbn Huzeyme ve İbn Hibbān ve Hākim ḥazretları rivāyet idüp taḣḣih itmişler. Ve Ebî İmāme ibn Sa‘lebe Һazretlerinden merfū‘an rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *bir kimse bir müslimiñ mālını ḥelāl diyerek bi-ğayr-ı haqq zabt etmek içün yalan yere bu minberimiñ yanında yemīn eylese kâziben yemīn iden kimseniñ üzerine Allāhıñ ve cemi‘ melā‘ikenıñ ve cemi‘ nāsıñ la‘neti olsun ve ol kimseniñ Mevlā-yı Mute‘āl Һazretleri ferā‘iz u nevāfil a‘mālını kabūl eylemez.* Ve Ebî Sa‘īd el-Ḥudrī raḍıyallāhu ‘anh Һazretlerinden rivāyet olunur ki Rasūlü’s-Şekāleyn ‘aleyhi şalātu rabbi’l-‘ālemīn efendimiz buyurdu ki *minberi‘ alā tur‘atin min tur‘i’l-cenneti. Ve mā beyne’l-minberi ve beyti ‘Ā’işete ravzatūn min riyāzi’l-cenneti.* Ve daḣi İbn ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anhumā Һazretleriniñ rivāyet eylediği ḥadīs *mā beyne kabri ve minberi ravzatūn min riyāzi’l-cenneti.* İmām Aḥmed Һazretleri ricāl-i ṣaḣīḥden ve Ebā Hüreyre ve Ebî Sa‘īd raḍıyallāhu ‘anhumā Һazretlerinden rivāyet olunan ḥadīs *mā beyne beyti ve minberi ravzatūn min riyāzi’l-cenneti ve minberi alā havzı.* Ve Ṭaberānī Evsātında Enes bin Mālīk raḍıyallāhu ‘anh Һazretlerinden rivāyet eylediği ḥadīs *mā beyne ḥücreti ve muşallāye ravzatūn min riyāzi’l-cenneti.* Ve İbn Zebbāle Һazretleriniñ bir rivāyetinde ‘Ā’işe binti Sa‘d ṭarīkinden pederinden rivāyet eylediği ḥadīs *mā beyne minberi ve’l-muşallī ravzatūn min riyāzi’l-cenneti.* Ve rivāyet-i āḥerde *mā beyne mescidi ile’l-muşallī ravzatūn min riyāzi’l-cenneti.* Ve Ebū Ṭāhir bin Muḥlis İtḳānında ve Yaḣyā Һazretleri Aḣbār-ı Medīnede bu lafızla rivāyet eylediler *mā beyne beyti ve muşallāye ravzatūn min riyāzi’l-cenneti* ‘ulemādan [30^a] bir cemā‘at buyurdılar ki muşallādan murād muşallā-yı ‘īddir. Ve ba‘zıları muşallādan murād Mescid-i Şerīfde namāz kıldığı muşallādır kezā kālehu el-Ḥaṭṭābī raḣimehullāhu te‘ālā. Ve Şāḣib-i Tārīḣ Һazretleri buyurur ki rivāyet-i evvel te‘yīd ider. Zīrā Ṭāhir bin Yaḣyā Һazretleri pederi Yaḣyādan rivāyet idüp buyurur ki vāfir kimseden mesmū‘um oldu. Vaḳtā ki Һazret-

i Sa‘d Rasûl-i Ekrem efendimizden bu hadîs-i şerîfî istimâ‘ buyurdukda mescid ile muşallâ-yı ‘îd meyânında bir hâne binâ idüp sâkin oldu. Şâhib-i Târih buyurur ki karîben gelecek bahş e bu şâhiddir ki cemî‘ Mescid-i Şerîf Ravzadır cihet-i mağribden ziyâde olan ile ber-â-ber. **Fâ‘ide** Ravza-i Muṭahhara ve Minber-i Münevvere cennet-i a‘lâya ‘ayniyle mi naql olur yâhud cennete vesîle-i tâ‘at mıdır murâd nedir bu bâbda ihtilâfât-ı keşîre vârid olmuştur. Aḳvâ kavlı cennettir ve ‘ayniyle cennete naql olunur nitekim İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm ḥazretlerine cennet-i a‘lâdan ḥacer iḥsân olunduğı gibi Ḥabîb-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḥazretlerine daḥi cennet-i a‘lâdan ravza ‘inâyet oldu. Ba‘zıları ḥaḳîḳat hâlde ravzatü min riyâzi’l-cennettir didiler ya‘nî ‘ayniyle cennet-i a‘lâya naql olur. Beyt

Cenneti a‘lâya dâhil olmak istersen şehâ

İşte gel bu Ravza-i a‘lâya gir eyle du‘â

Ve ba‘zıları mecâzen naql olunur didiler. Ya‘nî Ravza-i Muṭahharada ‘ibâdet cennete duḥûle sebebedir yâhud ol maḥalde ‘ibâdet nüzûl-i rahmet ve sebep-i mağfirete bâdîdir. Zîrâ mecâlis-i zikre riyâzü’l-cennet tesmiye olundu. Bu hadîs-i şerîf ile istidlâl olunur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz sa‘âdetle buyurdılar ki *izâ merartüm bi-riyâzi’l-cenneti fe’rte’û* buyurdukda Ebâ Hüreyre raḍiyallâhu ‘anh ḥazretleri mâ riyâzu’l-cenneti yâ Rasûlallâhi deyü su’âl buyurdu. Server-i Enâm ‘aleyhi ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm efendimiz buyurdılar ki *mesâcidlerdir*. Ebâ Hüreyre ḥazretleri tekrâr su’âl buyurdu ve mâ er-rat‘u deyü ya‘nî otlamak nedir. Ol vaḳt Server-i ‘Âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *subḥānellâhi ve’l-ḥamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vellâhu ekberu* ya‘nî mesâcidlerde bu zıkr ile meşğûl olmaḳdır. Ve daḥi İbn ‘Abdi’l-Berr ḥazretleri buyurdu ki Seyyid-i Veled-i Âdem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ravza-i Muṭahharada sa‘âdetle [30^b] cülûs buyurup etrâfına nâs cem‘ olup ta‘lîm-i şerâyi‘ buyurlar idi. Bu sebebdan ravzaya teşbîh olunup cennet-i a‘lâya muzâf oldu. Zîrâ bâdî-i duḥûl-i cennet olduğundan *el-cennetü taḥte zılâli’s-süyûfi* kavlı-i şerîfî gibidir fe-efhem. Ve daḥi Ḥaṭṭâbî ḥazretleri buyurur ki *minberi‘alâ ḥavzi* kavlı-i şerîfiniñ ma‘nâsı bir kimse minberi şerîfî ḳaşd idüp ḥuzûrlarında mülâzemet-i tâ‘at ve a‘mâl-i şâliḥa sebebiyle ḥavza irişüp ve anıñ âbından nûşı mücibdir. Bu Bâcî ḥazretlerinin ḳavlidir. **Ḳavlı-i şânî** Server-i Kâ’inât ‘aleyhi efḍalu’s-şalât ve ezke’t-

taḥiyyāt efendimiziñ üzerinde kā'im olduğu Minber-i Şerīf yevm-i maḥşerde Mevlā-yı Müte'āl ḥazretleri sā'ir ḥalā'iki i'āde eylediği gibi Minber-i Şerīfi daḥi i'āde ider. Ve ol gün ḥavzınıñ üzerine naşb olunur. İbnü'n-Neccār ḥazretleri daḥi bu kavle i'timād eyledi. **Ḳavl-i sālis** İbn 'Asākir ḥazretleri buyurur ki bu ḳavlden murād Minber-i Şerīfi bi-'aynihi dünyāda olan minberdir. Azher olan budur. Ve ekşer-i nāsda bunun üzerinedir. Ve Şeyḥ İbnü'n-Neccār daḥi buña tābi' oldu. **Ḳavl-i rābi'** murād yevm-i kıyāmetde Mevlā-yı Müte'āl ḥazretleri minberi ḥalk idüp ḥavzınıñ üzerine naşb olunur. **Ḳavl-i ḥāmis** Şāhib-i Tārīḥ buyurur ki baña zāhir olan Minber-i Şerīfiñ olduğu 'ayniyle cennete i'āde olup Minber-i Şerīf daḥi cennete münāsib hey'etle ḥalk olunup 'aqr-ı ḥavza naşb olunur. Server-i 'Ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ümmetini tergīb içün bu ḥadīşini irād eyledi. Zīrā bu maḥall-i şerīfde 'ibādet 'ābidini bu fezā'ile işāl ider ke-zālik ravza ḥaḳḳında daḥi ihtilāf vāḳı' oldu. İbn Ḥacer ḥazretleri buyurur ki 'ulemālar te'vīl eylediler ke-ravzatin min riyāzi'l-cenneh lafzıyla. Ravzada ḥalk[a]-i zikre müdāvemmet iden kimse ḥuşūsā vaḳt-i sa'ādet-i Peygamberīde nüzül-i rahmet ve ḥuşūl-i sa'ādet kesb ider mecāzen ve yāḥud Ravzada 'ibādet cennete duḥūli mü'eddī olur mecāzen. Yāḥud ḥaḳḳıaten ol mevzi' cennete naḳl olunur. Şoñra buyurdu ki bu aḳvāl tertīb ile vāḳı' oldu. Ḳavl-i evvel ve ḳavl-i aḥīriñ taḳviyetinde ihtimāl vardır ammā ḳavl-i aḥīr 'indimde aḳvādır buyurdu. Ve İbn Neccārın zāhib olduğu ḳavlden [31^a] ve Burhān bin Ferḥūn ḥazretleri Menāsikinde İbn Cevziden ve Mālikden naḳl ider buyurur ki *mā beyne ḳabri ve minberi ravzatūn min riyāzi'l-cenneti* ḳavl-i şerīfi İmām Mālik rahimehullāh ḥazretleri zāhirine ḥaml eyledi. İbn Cevzī ve ḡayrıları andan naḳl idüp ravzatū min riyāzi'l-cenneh olan buḳ'a cennete naḳl olunur. Lākin sā'ir arāzī gibi zāhib olup fenā bulmaz. Zīrā sā'ir zemīn ibtidā fenā bulup şoñra icād olur bu böyle deḡildir belki bilā-fenā naḳl olunur. Ve 'ulemādan bir cemā'at bu kavle tābi' oldılar intehā. Ḥaṭṭābī ḥazretleri buyurur ki ravzatū min riyāzi'l-cenneh ya'nī mezbūr buḳ'a-i ravzada tā'at sebep-i duḥūl-i cināndır. 'Āidü'l-merīzu fī maḥrafeti'l-cenneti ḳavl-i şerīfi gibi ya'nī i'āde-i marīz sebebiyle muḥarrefe-i cināna duḥūli recā olunur. İsmü'l-müsebbibi sebep üzerine ıtlāḳ olundu. *El-cennetü taḥte aḳdāmi el-ümmühāti* ḳavl-i şerīfi gibi. Ḥaṭṭābī ḥazretleriniñ naḳl itdiği min cümleti'l-me'ānī budur. Ve İmām Mālik ḥazretleri bu buḳ'ayı sā'ir biḳā' üzerine tafzīl eylediğiniñ vechi budur maḥallinde vāḳı' olmuşdur. Eş-Şeyḥ

Şafiiyyü'd-dîn el-Kāzrūnî ḥazretleri Muşannafâtında naql buyurur ki mevzi'-i mezbûr bi-'aynihi cennet-i a' lādan naql olundu. Nitekim rûkn ü maḳām cennetden naql olunduğı gibi bu bâbda ḡayet tûl tırāz bahş vardır tafşîlin murād iden Tārîḥ-i Kebîre nazar buyursun. İbn Cemā'a ḥazretleri buyurur ki Ravzanîñ tûli 'indimde mażbûṭ ve muḥarrerdir lâkin 'arzı ma'lûmum değildir. Ravzanîñ tûli Minber-i Şerîfden Hücre-i Muṭahharaya kadar. Ve İbn Zebbālenîñ ḳavli elli üç zirā' ve bir şibrdir. Ve mevzi'-i âḥirde zikr olundu ki elli dört zirā' ve bir südüsdür. Şāḥib-i Tārîḥ buyurur ki evvelki ḳavl şavāba aḳrebdir. Zîrā Minber-i Şerîfiñ ḳible şafḥasından hücreniñ ḳible tarafınıñ şafḥasına kadar resen ile ḳıyās ve zirā' eyledim elli üç zirā' dır. Ve ba'zılar zirā' -i yed ile ölçmüşler elli iki zirā' gelmiştir. Bu Ravza-i Muṭahharada ve Minber-i Münevvere feżā'iliniñ ta'dād ta'rîfden 'ārî vü 'āciz aḳlām-ı zebān oldıḡı bî-iştibāhdır. Bizim ta'rîf ü tasṭîrimiz zerretü mine's-şems meşābesindedir. Ve bu maḥalle münāsib Ravza ḥaḳḳında birkaç ebyāt ile iktifā [31^b] olunup satr-ı şāḥîfeye keşide olundu. Ve billāhi'l-'ināyeti ve't-tevfîḳ. Şi'r

Ravza-i muḥtâr-ı Aḥmed çeşm-i nûrî 'āşîḳān
Meşrîḳ-i envār-ı 'ālemdir ser-ā-ser bî-kemān

Hilḳat-i 'ālemden evvel bā' is-i îcād-ı ḥalk
Hem beşîr ü hem nezîr Peyḡamberi âḥir zamān

Enbiyālar Şeh-süvārı hem İmāmü'l-Mürselin
Mecma'-ı kân-ı feżā'il ḳıbletü'l-ebrār-ı dān

'Ayn-i cennet ravza-i bâḡında ruḡ-süde olan
Nār-ı düzaḥdan ḥalāş olmaz mı rûy-i müznibān

Teşne diller minber-i ḥākînda üftāde-zebān
Ḥavz-ı kevşerden 'aceb maḥrûm olur mı bendegān

Sen 'uşāt-ı ümmetiñ püşt [ü] penāhısıñ ne'am
Ḥāşā Allāh kim ola maḥrûm-ı luṭfuñ 'āsiyān

Ben seniñ miħmānıñım ħurbuñda gerç pür-günāh

Sen kerīm ben el-kerımsin ‘ Aşķı bendiñdir emān

el-Faşlū’s-Sābi’u. Yedinci faşıl Mescid-i Şerīfde olan esātın-i münīfeleriñ ya‘nı ‘amūd-ı sa‘ādetleriñ yek-ā-yek beyānında olur. **El-evvelü** ‘Amūd-ı Muħallaķadır ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Muşallā-yı Şerīfine ‘alāmetdir. Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ħuṭbede istinād buyurdıkları cez‘ -i şerīf bu üstüvāneye mülāşık idi zikri mürür eyledi. Mezbūr cez‘ Server-i Enām efendimiziñ muşallāsında vāķıf olan kimseniñ sağ cānibinde olan şem‘a kürsisiniñ maħallindedir. ‘Aşķı dir ki mezbūr cez‘ -i şerīf bir tārīħde zemīn-i Mescid-i Şerīf ferş eşnāsında ol maħalde cez‘ -i şerīf zāhir olup rāyiħa-i ṭayyibe ile hāziriniñ dimāğı mu‘aṭṭar olup bunca zamāndır zemīnde meķş ü ħarārdan efsürde olup pārelerin cem‘ idüp mezbūr üstüvāneniñ pāyına ve kürsī-i mezbūruñ imāmına defn olunup üzerine yaşıl çini pāreleriyle binā olunmuşdur. Bizim zamānımızda hālā ol mekāndadır intehā. Ve İbnü’l-Ķāsım ħazretleri buyurur ki teberrük ħaşd iden kimse mezbūr kürsiniñ tarafında ħaşd eylesün. Zīrā mekān-ı aşlı oldur. Ve İbn Zebbāle ħazretleri Berīd bin ‘Ubeyd ħazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Seleme bin el-Aķva‘ ħazretleriyle ber-ā-ber Mescid-i Şerīfe gelürdük Muşħaf olan şandūķuñ yanında olan üstüvānede ya‘nı Üstüvāne-i Muħallaķaya ħarīb şalāt-ı duħā edāsına ol mekānı taħarrī ider ve anda edā-yı şalāt-ı duħā ider idi. Şordum ki yā Ebā Seleme cenābıñızı görürüm ki bu mekānda namāz ħılmaķ [32^a] içün ziyāde taħarrī vü diķķat buyurursın cevābında buyurdılar ki Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz bu mekānda namāz içün taħarrī buyurup diķķat iderler idi ben daħi Efendimize ittibā‘ en iderim buyurdı. Bir kimse teberrük murād iderse bu üstüvāne ‘indinde namāz ħılsun. Ve bu mekān-ı mübārekede du‘ā müstecābdır. Beyt

Bu ‘amūduñ ħurbudur Ħaķķa namāz-gāh-ı Rasūl

Ķıl namāz eyle du‘ā elbet ider Mevlā ħabül

Mevķif-i Sultān-ı Kevneyn taħarrī it hemān

Cā-yı pā-yı Aħmed-i Muħtāra yüz sür bul vüşül

İkinci ‘amūd Üstüvāne-i Ķur‘a dirler Üstüvāne-i ‘Ā’işe dimekle ma‘rūfdur. Ve Üstüvāne-i Muħallaķa ve Üstüvāne-i Muhācirīn daħi dirler. İbn Zebbāle ħazretleri

buyurur ki bu üstüvâne Kıbr-i Şerîfden üçüncü ve kıble cānibinden üçüncü ve Minber-i Şerîfden üçüncü ve Şām cānibinden üçüncü ‘amüddur. Ya‘nî ziyāde olan iki revākdan evvel ammā ziyāde olduğdan sonra bu cānibden ziyāde olacağı zāhirdir Ravza-i Muṭahharanî vasaṭında vāqı‘ olmuşdur. Kıble tahvîl olduğdan sonra Rasûl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz on günden ziyāde bu ‘amûda müteveccih olarak namāz kıldılar. Şoñra Muşallā-yı Şerîflerine teḳaddüm buyurdılar Ḥazret-i Şiddîk-i Ekber ü Fārûk u Zübeyr ü ‘Āmir bin ‘Abdullāh raḏıyallāhu ‘anhum ḥazretları ekserî bu ‘amûda müteveccih olup namaz kılarlar idi. Ve muḥacirîn-i kirām ḥazretları ekserî bu ‘amûd ‘inde cem‘ olduklarından meclis-i muḥacirîn deyü tesmiye olundu. Ṭaberānî ḥazretleri ‘Ā’işe raḏıyallāhu ‘anhā ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiz buyurdu ki *benim mescidimde bir ‘amûd önünde bir buḳ‘a vardır ki ḥalk anî fezā’ilin bilseler ḳur‘a ile namāz kılarlar idi.* Aşḫāb-ı kirām evlādlarından bir cemā‘at ‘Ā’işe raḏıyallāhu ‘anhā ḥazretlerinden mezbûr buḳ‘a ḳanḳı buḳ‘adır deyü istifsār eylediler. Bir mübhem cevāb virdiğinden fehm idemeyüp bu ḥāl üzre ḥuzûr-ı Ḥazret-i ‘Ā’işeden ṭaşra çıkdılar lâkin ‘Abdullāh bin Zübeyr raḏıyallāhu ‘anh ḥazretleri te’ḥîr idüp çıkmadı mezbûruñ te’ḥîrinden elbetde buḳ‘a-i mezbûrı fehm itmek içün te’ḥîr eyledi dirler idi. İbnü’z-Zübeyr ḥazretlerinin [32^b] ḥurûcuna muntaẓır oldılar. Bir sā‘atden sonra İbnü’z-Zübeyr ḥazretleri ḥurûc idüp mezbûr üstüvāneye ḳarşu namāz kıldı. Anlara ma‘lûm oldu ki Ḥazret-i ‘Ā’işenin zıkr eylediği üstüvāne budur. İsmā‘îl bin ‘Abdullāh ḥazretleri pederinden nakl idüp buyurur ki bu üstüvāneye müteveccih olup namāz kılmak müsteḥabdır ve müstecābü’d-de‘avāt olan mekānlardandır. Ḥazret-i ‘Ā’işe raḏıyallāhu ‘anhā buyurur ki Mescid-i Şerîf ‘amûdlarından bir ‘amûd vardır ki anı ben bilürüm eğer nās ol ‘amûdı bilüp ḳarşusunda namāz kılmamanın şevābın ve fezā’il-i keşîresin benim gibi bilmiş olsalar idi ıztırāb idüp sehmān ile namāz kılarlar idi. Murād bu üstüvāne-i sa‘ādetdir binā’en ‘aleyh Üstüvāne-i ‘Ā’işe deyü tesmiye olundu. Zeyd bin Eslem ḥazretleri ḥaber virdi ki mezbûr üstüvānenin yanında Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiziñ cebhe-i enverlerinin āşarın müşāhede eyledim sonra anın yanında Ebā Bekr raḏıyallāhu ‘anh ḥazretlerinin cebhe-i sa‘ādetlerinin āşarını müşāhede eyledim. Şoñra anın yanında ‘Ömer bin el-Ḥattāb raḏıyallāhu ‘anh ḥazretlerinin cebhe-i kerāmetlerinin

āşārın müşāhede eyledim. Ve bu ‘amūd ‘indinde du‘ā müstecābdır buyurdi. Bu lafz ile rivāyet iden İbnü’n-Neccādır. Ve bu rivāyet üzerine İbn Zebbāle ḥazretleri ziyāde idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz şalāt-ı farzı on gün miqdārı mezbūr üstüvāneye müteveccih olup kıldıktan soñra Muşallā-yı Şerīfine teḳaddüm buyurup mezbūr üstüvāneyi zahr-ı sa‘ādetlerine aḥz iderler idi. Ve Şāhib-i Tārīḫ ḥazretleri buyurur ki bu kelāmı ḡayrılarñ kelāmında görmedim zāhir olan İbn Zebbāleniñ murādı Server-i ‘Ālem efendimiz mezbūr üstüvāneye zahr-ı sa‘ādetlerin virüp istinād buyururlar idi dimektir. Değildir ki namāzda zahr-ı sa‘ādetlerini üstüvāneye virirler idi. Ne‘am cülüs vaḳtinde ittikā buyururlar idi. Muḳaddem Zeyd bin Eslem ḥazretleri buyurdi ki Risālet-Penāh efendimiziñ cebhe-i sa‘ādetleriniñ āşārını ‘indinde müşāhede eyledim deyü müşārün-ileyh ḥazretleri bu Üstüvāne-i Muḥallaḳa ile [33^a] vaşf buyurdi. Muḳaddem İbn Zebbāle ḥazretleri Ebā Hüreyre raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ ḳavlınden aḥz eylediği Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Sa‘ādetlerinde bu üstüvānede Şām cihetine müteveccih olup namāz kıldılar. Böyle ta‘rīf buyurdi ki mevzi‘-i Üstüvāne-i Muḥallaḳayı arḳa taraflarına alup soñra Şām cihetine māşī olup Bāb-ı ‘Oşmāna meḥāzī olduḳda mezbūr bāba el-yevm Bāb-ı Cibrīl dirler. Mezbūr bāb saḡ omuzuñ ber-ā-berine geldikde şaḥn-ı Mescid-i Şerīfde ol mevzi‘ Şāhib-i Risālet efendimiziñ muşallāsıdır buyurdi. Şāhib-i Tārīḫ ḥazretleri buyurur ki bu üstüvāne şaff-ı üstüvānede muşallī şerīfde vāḳıf olan imāmıñ arḳasında ḳıbleden üçünci ve mescid raḥbesinden üçünci muḳaddem vaşf olunduğı gibi. Ammā bu ta‘rīf Mescid-i Şerīfiñ ilerüsünde iki revāḳ ziyāde olmazdan aḳdem şimdi ziyāde olan taraḑdan beşinci demek olur intehā.

Naẓm

Me’seri vü istinādı hem muşallā-yı hümām
Müstecābü’ d-da‘vedir nezdinde eyle ihtimām

Cümle aşḫāb-ı muḥācir bezm-gāhıdır bu kim
Ma‘den-i şıḑḑ-i risālet cāy-gāhı şubh [u] şām

Bilseler faẓlın cihān bu cāy-i firdevs-i nişān
Ḳur‘a ile yüz sürerlerdi aña bir bir tamām

Remz-ile ‘Ā’iše-i Şiddīka fazlın söyledi
Yarı aşhāb-ı kirām budur işâretten merām

Naqd-i ‘ömrün boş yere şarf itme ‘Aşkî Ravzada
Hûşe-i çîn-i merām ol bu mekâna it devām

Üçüncü ‘amūd-ı mübârek Üstüvâne-i Tevbedir. Ebî Lübâbe bin ‘Abdü’l-Münzir Üstüvânesi demekle ma‘rûfdur. ‘Amr bin Evsîniñ birâderidir nuḳabâlardan biridir. Ve ismi Rifâ‘ adır ba‘zıları ğayrıdır didiler. Bu sâriyeye nefsinı bağladığı için Üstüvâne-i Ebû Lübâbe deyü tesmiye olundu. Ğazve-i Benî Ğarîza bahşinde tafşîli mürûr eyledi. Akşehrî ḥâzretleri buyurur ki ehl-i siyer ü ehl-i tefsîr Ebî Lübâbeniñ günâhında ihtilâf eylediler. Ba‘zıları didiler ki Ğazve-i Tebükde Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden teḥallûf buyurdığıdır. Ve İbn Hişâm İbn İshâka tâbi‘ olup buyurdu ki sebebi Benî Ğarîza kıssası ve anlarla meşveretidir. [33^b] Benî Ğarîza Muḥammediñ ḥükmüne nâzil olalım mı deyü şorduklarında ne‘am deyüp yediyle gerdânına işâret eyledi. Ya‘nî Rasûl-i Ekrem ḥâzretleriniñ ḥükmüne nâzil olursanız sizi katl ider dımeḳdir. Ve bir rivâyetde Ebû Lübâbe Benî Ğarîza tarafına vardıkda ricâl ü nisvân ü şıbyân feryâd ü figân iderek andan istimdâd taleb idüp mezbûra daḡi rikḳat-i ḳalb ḥâşıl olup ḡîn-i meşveretde işâret eylemişdir. Ebû Lübâbe ḥâzretleri buyurur ki va’llâhi ḳademim yerinden ḡareket itmeden ma‘lûmum oldu ki Allâh ve Rasûlallâha ḡiyânet eyledim. Ve Yahyâ ḥâzretleri muḳaddem rivâyetde buyurdu ki Ebû Lübâbe Benî Ğarîzadan ḡuzûr-ı Rasûl-i Ekrem efendimize varmayup ḡoḡrı Mescid-i Şerîfe gelüp Üstüvâne-i Tevbe mevzi‘inde olan cez‘e nefsinı bağlayup tâ Mevlâ-yı Mütē‘âl ḥâzretleri tevbesi ḡaḳḳında *yâ eyyühe’llezîne âmenû lâ teḡñnullâha ve’r-rasûle ve teḡñnû emânâtikûm ve entûm ta‘lemûn*. Âyet-i kerîmesi nâzil olup Server-i Enâm efendimiz teşrîf idüp yed-i sa‘âdetleriyle ıtlâḳ buyurdu. Ve bir rivâyetde kendini mezbûr sâriyeye muḡkem bend idüp ḳasem eyledi. Tâ ḡaḳḳında tevbesi maḳbûl olana ḳadar ve yâḡud efendimiz bi’z-zât kendileri fekk idene ḳadar merbûḡ ḳala soñra Ḥâzret-i Fâḡimatü’z-Zehrâ radıyallâhu ‘anhâ kemâl-i şefḳat-i merḡametinden teşrîf idüp Ebû Lübâbeyi bendinden ḡalâş itmek murâd eyledikde râzî olmayup bu ḡaber Server-i Enâm efendimize resîde olduḡda *inne mâ Fâḡimatü beza‘tün minnî* buyurdu. Ve İbnü’n-Neccâr ḡâzretleri İbrâḡim bin Ca‘fer ḡâzretlerinden naḳl ider

buyurur ki Şümāme bin Üşāletü'l-Hanīfī ḥāzretleri kendi nefisini bend eyledi ki sārīye Ebū Lūbābe ḥāzretlerinin sārīyesidir. Ya' nī ikisi daḥi bu sārīyeye nefislerin bend eylemişler. Üşāle kendi nefisini bend itmeyüp belki aşḥāb-ı kirām getirüp bend idüp sonra Efendimiz āzād buyurduḡda İslāmıla müşerref olmuşdur kışşası meşhūrdur. Ve İbn Zebbāle ḥāzretleri 'Ömer bin 'Abdullāh bin el-Muhācīr ḥāzretlerinden ve bu daḥi Muḥammed bin Ka'b ḥāzretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ekşer-i şalāt-ı nevāfili Üştüvāne-i Tevbeniñ verāsında edā buyurur idi. Faḡaḡ 'Ömer bin 'Abdullāh ḥāzretlerinden mervīdir ki ekşer-i nāfile [34^a] şalātı Rasūl-i Ekrem efendimiz Üştüvāne-i Tevbeye müteveccih olup kılarlar idi. Ve şabāḥ namāzını cemā' atle edā buyurduḡdan sonra bu üstüvāneye teşrīf buyurup müsteniden cālīs olurdu. Hemān zu' afā vü mesākīn ü fuḡarā vü erbāb-ı ḡacāt ü mü'ellifetü'l-ḡulūb ve Mescid-i Şerīfde yatanlar ḡalḡa ḡalḡa pīrāmen Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimizi iḡḡa idüp cālīs olurlar idi. Anlar ile mükāleme buyurup ve ol gice nāzil olmuş āyet-i kerīme var ise anlara i' lām buyurup ḡadīs-i şerīfler ile behre-yāb idüp izḡār-ı beşāšet ü bezl-i iltifāt buyururlar idi tā ḡulū' -i şemse ḡadar ba' d-ı ḡulū' i's-şems ehl-i şevket ü ḡinā vü şaḡīb-i 'izz ü şeref olan zevātlar ḡelüp ḡuzūr-ı Server-i ' Ālemde cālīs olacaḡ meclis bulmayup ḡarafeyn-i nefislerine nev' an mā ḡaḡarahu ḡuḡūr ile *va'sbir nefseke me'allezīne rabbehüm bi'l-ḡadāti ve'l-'aşıyyi yürīdūne vechehū* ilā müntehiye'l-āyeteyn nāzil olduḡda anlar didiler ki yā Rasūlallāh bunları bezm-i enveriñizden ḡard ü ib' ād ile bizler cenābıñız ile hem-celīs ü iḡvānıñ olup aşlā müfāraḡat eylemeziz didiler. Mevlā-yı Müte'āl ḡāzretleri *ve lā taḡrudi'llezīne yed'ūne rabbehüm bi'l-ḡadāti ve'l-'aşıyyi yürīdūne vechehū* ilā müntehiye'l-āyeteyn inzāl buyurdu. Ve daḥi İbn Zebbāle ḡāzretleri bu üstüvāneniñ ta'rīfde beynehā ve beyne'l-ḡabri üstüvāneti buyurdu. Ve Seyyid Semḡudī ḡāzretlerinin īrād buyurduḡı aḡvāl-i keşīreniñ eşaḡḡı budur ki İbn 'Ömer raḡıyallāhu 'anhumā ḡāzretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Sa'ādetlerinde i'tikāf murād eyledikde Üştüvāne-i Tevbeniñ verāsına ferş ve yāḡud bir serīr vaḡ' iderler idi. Ba' zı rivāyetde ḡuddāmına vaḡ' iderler idi aña istinād buyurup ḡibleye müteveccih cālīs olurlar idi intehā. Üştüvāne-i Tevbe Minber-i Şerīf cānibinden dördünci ve ḡabr-i Şerīf cānibinden ikinci ve ḡible cānibinden üçünci ve Maḡām-ı Şerīf cānibinden bizim

zamānımızda beşinci üstüvānedir. Mezbūr üstüvāne Hāzret-i ‘Ā’işe raḍıyallāhu ‘anhā üstüvānesiyle Üstüvāne-i Serīr meyānındadır ve İbn Zebbāle ḥāzretleri buyurur ki bu üstüvāne ile Qabr-i Şerīfīn meyānı yigirmi [34^b] zirā‘dır intehā. ‘Aşķī mücrim pür-günāh dır ki Ebū Lübābe ḥāzretleriniñ tevbesi dergāh-ı icābet-gāh Mevlāya muķārīn olup tevbesi min ṭarafillāh nāzil olup ve andan mā-‘adā hezār-ı pür-günāh bu ‘atebe-i ‘aliyyede ‘afv [ü]‘ ināyete mazḥar olmuşlardır. Recā olunur ki faķīri daķi ‘afv ile mu‘āmele buyurup evsāl-ı günāhımı āb-ı raḥmetiyle pāk itmek şānındandır. Nazm

Yumazsa āb-ı luṭfuñ ehl-i cürmüñ cürmüni yā Rabb

Yā bu bī-ḥadd [ü] bī-pāyān olan deryāyı neylersin

‘Ale’l-ḥuşuş müddet-i medīde rūy-i siyāhım ravza-i bāğ-ı cinānda mālīde olmak ile ağarmaz mı günāhım ḥadden efzūn olmakla ‘afv [ü] ināyete māni‘ mi Nazm.

Şu deñlü çok-durur yā Rābb günāhım

Yazarsam nice yüz biñ saṭra şıgmaz

Eğer deryā-yı bī-pāyān olursa

Bihār-ı raḥmetiñden kaṭre olmaz

Fehvāsı raḥmetiñden kaṭ‘-ı ümīd iden kāfirdir. Beyt

Günāh-kārım deyü miskīn ümmīdiñ kesme Mevlādan

Muḥammed Muşṭafā gibi şefā‘at-kānımız vardır.

El-emnü min ‘azābillāhi ve’l-ye’sü min raḥmetillāhi kilā humā küfrun. Nazm

Günāh-kārız nice miḥnetle pür-gamm

Beni burdan ayırma hele bir dem

Günāh-kārız bize yok zerre dermān

Meğer sen idesin ‘afvıñla iḥsān

Günāh-kārım eyā Ğaffār [u] Settār

Günāh-kārım günāh-kārım günāh-kār

Ḥabibiñdir gehi püşt [ü] penāhım

Şıgındım ben de bildim çok günāhım

Hezār-ı mücrimān [u] ‘āşiyān sāye-i şefī‘ rūz-ı cezāda hūşe-çīn-i merām olup
maẓhar-ı şefā‘ at olurlar. Enbiyā vü evliyā ‘ābid ü zāhid ‘āşī vü fāsīk cümle
mevcūdāt sāye-i ‘ināyet vāyeleriniñ muhtācıdır. ‘İffet-i merhūm ne güzel
buyurmuşdur. Maḥzā faḳīriñ zebānından silk-i nazma keşīde olmuşdur. Nazm

Bā‘ iş-i icād-ı ‘ālemsin cihān sāyeñdedir
Cümle mevcūdāt-ı peydā vü nihān sāyeñdedir

Sāye-i ḳaddīñ yere düşmez ser-ā-pā nūrsın
Yā Rasūlallāh zemīn [ü] āsumān sāyeñdedir

Mihr ü meh sīmīn rikābīñdır şeb-i mi‘ rācda
Dehri tābān itdiği bunca zamān sāyeñdedir

Pīşvāsın cümleye elde livā’u’l-ḥamd ile
Reh-nümāsın cennete peygamberān sāyeñdedir.

[35^a] Rūz-ı maḥşerde cenābıñdan şefā‘ at-ḥāh olan
Yalınız ‘iffet mi cümle ‘āşiyān sāyeñdedir.

‘Aşḳī-i dil-rīş ḡarīḳ-i baḥr-ı ‘işyān her ne ḳadar zümre-i şu‘ arādan ta‘dād olunmaz
ise de ḡalebe-i şevḳle ḡüyā olmuşdur ve billāhi’t-tevfīḳ. Nazm

Ben faḳīri mihmān sāyeñdedir.
Yüzi ḳara her zamān sāyeñdedir

Ac [u] muhtāc gelmişim şehriñde ben
Tā olunca el-emān sāyeñdedir

Bī-edeb şubḥ [u] mesā a‘ tābīña
Yüz sürer āh [u] fiḡān sāyeñdedir

Yā Rasūlallāh beni sen ḡayra muhtāc eyleme
Ben mucāvır-i bī-kesim ḡoş yemān sāyeñdedir

Mürğ-ı bî-per gibi efgendedir cûduñdadır

‘Aşķī ‘ācizdir hemān sāyeñdedir

Hemān Mevlā-yı Mütē‘āl ḥāzretleri iki cihānda sāyesinden dūr eylemeye āmīn
Dördüncü ‘amūd Üstüvāne-i Serīrdir. Rivāyet olunur ki Server-i Enbiyā ‘aleyhi
efḍalu’ş-şalāt ve ezke’t-tehāyā efendimiz ḥāzretleriniñ ḥurmā cerīdinden bir serīri
olup gāh tevbe ‘amūdı ḳurbunda vaż‘ olunur idi. Ve gāh Üstüvāne-i Serīr ile
ḳanādīl meyānında vaż‘ olunur idi. Hīn-i i‘tikāflarında üzerinde istirahat
buyururlar idi. Şāhib-i Tārīḫ ḥāzretleri buyurur ki bu ‘amūd ḥālā ḳubbe-i sa‘ādetiñ
şübbākına mülāşıḳdır. Āl-i Zübeyr mekān-ı serīr-i sa‘ādete ziyāde aḳreb
olduḳlarından Ebū Vehra es-Sa‘dī ḥāzretleri serīr-i sa‘ādeti medḥ zımnında anları
daḫi medḥ eylemişdir.

Ve ize ḡadā ālü’z-Zübeyri ḡade’n-nedā

Ve ize’n-tedā fe-ileyhim mā yüntedā

Fe-ize hum rāḥū fe-innehum hum

Ehlü’s-serīri ve ehlü şadri’l-mescidī

Beşinci ‘amūd-ı sa‘ādet Üstüvāne-i Muḥarrasdır. Ve Üstüvāne-i ‘Alī bin Ebī Ṭālib
raḍıyallāhu ‘anh deyü tesmiye olunur. Yahyā rivāyetinde Mūsā bin Seleme
ḥāzretleri buyurur ki Ca‘fer bin ‘Abdullāh bin el-Ḥüseyn raḍıyallāhu ‘anhum
ḥāzretlerinden ‘Alī bin Ebī Ṭālib raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretleriniñ üstüvānesinden
şordum buyurdı ki Üstüvāne-i Muḥarrasdır. İmām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretleri
ol maḥalde namāz ḳılup Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi
ḥirāset buyururlar idi. Cihet-i şimālinde Üstüvāne-i Tevbe verāsında Server-i
‘Ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḥāzret-i ‘Ā’işe raḍıyallāhu ‘anhā
ḥānesinde olduḳı [35^b] vāḳtlerde Ravza-i Muṭahharaya şalāt içün teşrīf buyurduḳda
sa‘ādetle ḥurūc buyurduḳları ḥavḥanıñ muḳābilindedir. Şāhib-i Tārīḫ ḥāzretleri
buyurur ki bizim zamānımızda ümerā-yı Medīne-i Münevvere bu ‘amūdı
zahrlarına alup namāz ḳırlar idi. Bu sebebdan Aḳşehrī ḥāzretleri buyurur ki
Üstüvāne-i Muşallī Ḥāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh üstüvānesidir ehl-i Medīne
‘indinde meşḥūr olan ümerā-yı Medīneniñ namāz-gāhlarıdır. **Altıncı** ‘amūd-ı
sa‘ādet Üstüvāne-i Vüfūd. Bu üstüvāne Muḥarras Üstüvānesiniñ verāsında şimāl
cihetinde Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz vüfūd-ı ‘Arab

vürûdunda bu ‘amûd ‘indinde cûlûs buyurup anlar ile mûlâkât ü mûkâleme buyururlar idi. Mezbûr ‘amûd iki revâk ziyâde olmazdan aḳdem Mescid-i Şerîfîñ şahnını velâ ider idi. Bu üştüvâne ile Ḳabr-i Şerîf murabba‘ası meyânında bir üştüvâne vardır ki şübbâk-ı şerîfe mûlâşıḳdır. Bu ‘amûda Meclis-i Ḳılâde daḫi dirler. Kibâr-ı aşḫab-ı kirâm ü efâzil-i enâm zî’l-‘izzü’l-iḥtirâm ḥâzerâtı bu ‘amûd ‘indinde cûlûs buyururlar idi. Şahib-i Târîḫ ḥâzetleri buyurur ki Aḳşehrî ḥâzetleriniñ ḥattıyla olan kitâbdan naḳl eyledim buyurur ki vûfûd-ı ‘Arab vürûdunda Server-i Enâm ‘aleyhi’ş-şalâtu ve’s-selâm efendimiz câlis olduḡı ‘amûd Makâm-ı Cibrîlde olan ‘amûddan ta‘dâd olunsa üçüncü ‘amûddur intehâ bu muḳaddem rivâyete muṭâbıḳdır zîrâ Ḳabr-i Şerîf murabba‘ası ta‘rîf olan üştüvâne Maḳâm-ı Cibrîldeki üştüvânedir bi-‘aynihi vallâhu a‘lem. **Yedinci ‘amûd-ı sa‘âdet** Murabba‘a-i Ḳabr-i Şerîf Üştüvânesidir. Ve Maḳâm-ı Cibrîl demekle ma‘rûfdur. Bu ‘amûd Hücre-i Şerîf ḥâ’izinde şafḥa-i ġarbiyye münḥarifinde şimâl cânibinde mezbûr ‘amûd ile ‘Amûd-ı Vûfûd meyânında bir ‘amûd vardır ki şübbâka mûlâşıḳdır. Bu ‘amûd Fâtımatü’z-Zehrâ raḳıyallâhu ‘anhâ ḥâzetleriniñ Ḥâne-i Sa‘âdetleriniñ bâbınıñ maḥallidir Ḳabr-i Şerîf murabba‘asından Server-i Enâm efendimiz mezbûr mekâna teşrîf idüp ḳapuyı yed-i sa‘âdetleri ile teşebbûs buyurup *es-selâmu ‘aleykum ehle’l-beyti inne mâ yürîdullâhu li-yezḥebe ‘ankümü’r-ricse ehli’l-beyti ve yûṭahhiraküm tethîran* buyurur idi. [36^a] Hâlâ Hücre-i Şerîf üzerinde dâr-ı medâr olan şübbâk bu iki ‘amûda vûşûlden mâni‘ olduğundan ḥalk teberrûkden maḥrûm ḳalmışlardır. Rivâyetde vârid olan Ebü’l-Ḥamrâ raḳıyallâhu ‘anh ḥâzetleri buyururlar. Ḳırḳ şabâḫ Server-i ‘Âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi müşâhede eyledim ‘Alî vü Fâtımâ vü Ḥasan ü Ḥüseyn raḳıyallâhu ‘anhum ecma‘în ḥâzerâtılarınñ bâb-ı sa‘âdetlerine teşrîf idüp yed-i sa‘âdetleriyle ḳapuya yanaşup *es-selâmu ‘aleykum ehle’l-beyti inne mâ yürîdullâhu li-yezḥebe ‘ankümü’r-ricse ehli’l-beyti ve yûṭahhiraküm tethîran* buyururdu. Ve rivâyet-i âḫerde buyurdu ki yedi mâh Medîne-i Münnevverede sâkin oldum baña bir gün gibi geldi. Ve Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz be-her gün bâb-ı ‘Alî raḳıyallâhu ‘anh ḥâzetlerine teşrîf buyurup üç def‘a eş-şalâtu’ş-şalât buyurduḳdan soñra *inne mâ yürîdullâhu li-yezḥebe ‘ankümü’r-ricse ehli’l-beyti ve yûṭahhiraküm tethîran* buyururdu. Nâs bu üştüvânei ziyâretten maḥrûm oldılar. Zîrâ şübbâk dâr-ı medâr Hücre-i Sa‘âdeti ihâta idüp ve ebvâb-ı hücre meftûḫ

olmadığından ziyārete mānī‘ olmuşdur. Ve feżā’il-i Ehl-i Beyt hāme-i zebān ile vaşfa gelmez. Anları Mevlā-yı Müte‘āl hazretleri vaşf buyurmuşdur. Böyle iken nevreşi Maḥbūb-ı Ḥudāya ne cefā eylediler. Bu baḥş īrāda gelmez bu du‘ādan mā‘adā. Nazm

Muḥibb-i āl olan rūḥ-ı şehīdān ile ḥaşr olsun
Teşāḥub eyleyen varsun yezīdān ile ḥaşr olsun

İlāhī rūz-ı maḥşerde ṭaraf-gīrān-ı güm-rāhān
Muzāḥraf lāşe-i mekrūh-ı Mervān ile ḥaşr olsun

Döktüler ḥūn-ı Āl-i Aḥmedi ḥāk-i siyeh rūya
Münāfıklar gibi Nemrūd-ı Hāmān ile ḥaşr olsun

Kıyup Şāh-ı Ḥüseyni uydı şeyṭāna Şimr-i bed-ḥū
O da rūz-ı cezāda ceş-i şeyṭān ile ḥaşr olsun

Sekizinci ‘amūd-ı sa‘ādet Üstüvāne-i Teheccüd. Yaḥyā hazretlerinin isnādıyla ‘İsā bin ‘Abdullāh hazretleri pederinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz her gice bir ḥaşır çıkarup ferş ider idi. Halk ḥuzūr-ı enverden perākende olup gitdikden sonra Mürtezā hazretlerinin Ḥāne-i Sa‘ādetlerinin verāsında teheccüd namāzın edā ider idi. Aşḥābdan bir zāt müşāhede idüp ber-ā-ber kıldı. Bir aḥer kimse daḥi müşāhede idüp ol daḥi ber-ā-ber kıldı. Bu ḥāl üzre yek-ā-yek [36^b] nās cem‘ olup keşret buldı. Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiz nāsın keşretine muṭṭalī‘ olup būriyānīn ‘adem [ü] iḥrācına fermān buyurdu. Ve zāt-ı sa‘ādet-i āyātleri daḥi Ḥāne-i Nübüvvetlerine dāḥil olup şabāḥ namāzın cemā‘atle edā buyurduktan sonra aşḥāb-ı kirāmdan ba‘zıları buyurdılar ki yā Rasūlallāh Cenāb-ı Risālet-me’ābınız gice namāz kılariken bizler cenābınıza iḳtidā idüp ber-ā-ber kılardık. Bu gice ḥāzır olmadınız. Rasūl-i Ekrem efendimiz buyurdu ki *ḥavf eyledim devām eylesem şāyed şalāt-ı leyl sizlere farz olup edāsında ‘āciz olup ‘āşī olursuz binā’ en ‘aleyh terk eyledim* deyü buyurdu. Ve ‘İsā bin ‘Abdullāh hazretleri buyurur ki ol mevzi‘ Risālet-Penāh efendimiziñ Ḥāne-i Sa‘ādetlerinin ṭarīḳinde mevcūd olan üstüvānedir mimmā yelī ez-zevrā buyurdu. Şāḥib-i Tārīḡ buyurur ki bu lafz ba‘zıları taşḥīf idüp mimmā yelī ed-

devrahu buyurdılar. Akşehrî hazretlerinin kendi hattıyla olan kitâbından nakl eyledim mimma yelî ed-devrahu buyurmuş ammâ zâhir olan zâ ile mimma yelî ez-zûr ya' nî mevzi' u'l-mezûru demek olur. Ya' nî ziyâretçilerin mevzi' idir. Ve daği 'Ömer bin ' Abdü'l-' Azîz hazretlerinin binâsı Hûcre-i Sa' âdetiñ hâlfindedir karîben bahşi gelür vallâhu a' lem. Ve ' İsâ hazretleri buyurur ki Sa' d bin ' Abdullâh bin Fazîl hazretleri buyurdu ki mevzi' -i mezbûrda namâz kılariken Muhammed bin Hanefiyye hazretleri beni görüp buyurdu ki seni gördüm bu üstüvâneye mülâzemet idersin bunun hakkında saña bir eşer vâsıl oldu mı didim lâ deyüp sonra buyurdılar ki mülâzemet eyle bu mekân gice vaqti Server-i Enâm efendimiziñ muşallâsıdır. Şahib-i Târîh buyurur ki hudûd-ı Mescid-i Nebevîde mürûr eyledi ki mevzi' -i mezkûr hâric mescidde tucâh-ı Bâb-ı Cibrîldedir. Lâkin bu zamânda olan mekâna tahvîlden aqdem bu müverrihîn hazeratlarının gelecek kelâmlarına muvâfıktır ki bu üstüvâneniñ mevzi' i beyânında îrâd iderler. Ma' rûf olan Rasûl-i Ekrem şallallâhu ' aleyhi ve sellem efendimiziñ hâl-i kıyâm-ı sa' âdetleri ramazânîñ gayrında Hâne-i Sa' âdetlerinde idi. Bu mevzi' andan değildir. Şahîh-i Buḥârîde Zeyd bin Şâbit hazretleri buyurur ki Server-i ' Âlem şallallâhu [37^a] ' aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Şerîfde haşırdan bir hücre ittiḥâz idüp ramazânda gice namâz kılar idi. Nâs daği ber-â-ber kılarlar idi. Muḳaddem ḥadîş gibi Müslim daği bu lafızla ḥadîş îrâd eyledi ve Ebû ' Avâne Zeyd bin Şâbit hazretlerinden *itteḥaze ḥücreten min ḥaşîri fi'l-mescidi fî ramazâni* lafzıyla rivâyet eyledi. Haşırdan olan hücreden murâd Allâhu a' lem ramazânda i' tikâf buyurdukları haşırdan kubbedir. Zîrâ Ṭaberânî Kebîrinde Ebî Leylâ hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki *raeytü Rasûlallâhi şall[allâhu] ' aleyhi ve selleme i' tefeke fî kubbetin min ḥuşin* ve rivâyet-i âḥerde *fî kubbetin min ḥuşin bâbehâ min ḥaşîrin ve'n-nâsu fi'l-mescidi*. Ve bir rivâyetde *fî kubbetin ' alâ bâbihâ ḥaşîrin* vârid oldu. Ve İbn ' Ömer hazretleri buyurur ki benâ en-nebiyyü şallallâhu ' aleyhi ve selleme beyten min sea' fin fi'l-mescidi fî âhiri şehri ramazâni yüşallî fîhi. Ve Maṭrî hazretleri bu mevzi' iñ beyânında buyurur ki Fâtımatü'z-Zehrâ hazretlerinin Hâne-i Sa' âdetlerinin hâlfinde bu mevzi' de vâkıf olan Bâb-ı ' Osmân ki şimdi Bâb-ı Cibrîl demekle ma' rûfdur yesârına gelür. Ve eṭrâfı yemînen ve yesâren dırabzun ile lâşıktır ki ḥâlâ şübbâk dirler. Hûcre-i Sa' âdeti ve Hâne-i Fâtımayı dâr-ı medâr ihâta eylemiştir. Mermer ' amûd üzerine taḥrîr olmuştur ki hâzâ müteheccidü'n-nebiyyi şallallâhu

‘aleyhi ve sellem. Ve Şahib-i Tarih buyurur ki bizim vaqtimizde ol ‘imâretde mihrâb-ı mezbûr tecdîd olup mihrâb-ı evvel üzerine mermer ziyâde olup üzerini böyle taḥrîr eylemişler. Burûzu’l-emri bi-tecdîdi i‘mâreti’l-ḥücreti’ş-şerîfeti mine’s-sultânî’l-Eşref Kayıtbay e‘azzellâhu enzârahu. Ve enne zâlike ‘alâ yedi’l-ḥavâce’l-cenâbi’ş-şemsi ibne’z-zemeni. Ve târîḥi’l-‘imâret a‘lâ-yı mihrâbda mermer üzerinde muḥarrerdir. Şoñra bu kitâbı te’lîfden şoñra ḥarîḳ zuhûr idüp bu ḥatları izâle eyledi. Ba‘dehu re’y eylediler ki meḥâzî olan ḳubbeniñ ‘amûdların binâ ideler. Ya‘nî Ḥâne-i Fâtımatü’z-Zehrâ etrâfında olan de‘â’imleri değıldir Ḥücre-i Şerîfiñ de‘â’im ü ‘uḳûdları ola bel Ḥücre-i Şerîfiñ ḥalfinde olanı mezbûr üstüvânei tebdîl idüp bir mihrâb ittiḥâz eylediler. ‘Aşḳî faḳîr-i dil-rîş dir ki mezbûr de‘â’im ü ‘amûd u üstüvâne ta‘rîf eyledikleri Mihrâb-ı Teheccüd Ḥâzret-i Fâtımatü’z-Zehrâ ḥâzretleriniñ Ḥâne-i Sa‘âdetinde [37^b] olan merḳadınıñ ḥalfinde ḳadem-i şerîfleri tarafında şandûḳaya mülâşıḳ bir ḳâmeden ziyâde murabba‘ şeklinde ve bâlâsı ‘amûd-vârî ve ḥalfinde bir âdem namâz ḳılacak miḳdârı ḥufre vü mihrâb olup vâḳıf olan kimseniñ yesârında Bâb-ı Cenâiz ber-â-berine olup ve şübbâḳ derûnunda olmağla herkese ziyâret münkün olmayup ve mihrâbıñ üzerinde pûşide olup vaḳt-i ta‘mîr-i ḳanâdîl bâb-ı Ḥücre-i Şerîf feth olunup ziyâret ḳaşd iden vaḳt-i yesîrde belki ziyâret ü teberrûk olunabilür. Ve illâ ğayr vaḳt mümkün olmaz meğer pâre ḳuvvetiyle veyâ câḥ ḳuvvetiyle olur. Ammâ mezbûr Üstüvâne-i Teheccüd ḥizâsında ḥâric şübbâḳda ağavât dikkesiniñ ḳarşusunda bir mihrâb-ı sağır vardır aña dağı Mihrâb-ı Teheccüd dirler. Ve mihrâb-ı mezbûruñ sağ ve şol tarafında mermer üzerine birer şatır yazı vardır ki bunlardır. Āmiru’l-‘imâreti ḥazîhi’l-müteheccidü’ş-şerîfi ‘abdü’l-faḳîri’l-mu‘arrifi bi’t-taḳşîri mevlânâ es-sultânü’l-melikü’l-Eşrefü Ebu’n-Naşri Kayıtbay naşarahullâhu. Târîḥu seneti şemânin ve şemânine ve şemâni mi’etin. Ve mihrâbıñ bâlâsında mermer üzerine altun ile ḥatṭ-ı celî budur *bismillâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm* ve şallallâhu ‘alâ seyyidînâ Muḥammedin ve âlihî ve şaḥbiḥi ve sellem. Ḳâlellâhu te‘âlâ *ve mine’l-leyli fe-tehecced bi-hî nâfileten leke ‘asâ en yeb‘aseke rabbüke maḳâmen Maḥmûden* yazılmışdır. Ve bunuñ bâlâsında bir levḥ-i ta‘lîḳ olunmuşdur altun ile ḥüsn-i ḥat ḥaşbünellâhi ve ni‘me’l-vekîli yazılıdır ki bunu Sultân Maḥmûd Ḥân ‘aleyhi’r-raḥmetü ve’r-rıdvân ḥâzretleri kendi yediyle taḥrîr eylemişdir. Bizim vaqtimizde gelen züvvâr bu mekânda Mihrâb-ı Teheccüd diyerek ziyâret idüp teberrûk ḳaşd

iderler. Ammā ehl-i tārīḥ ḥāzerātlarının zıkr eyledikleri uḥrā üstüvāne muḳaddem zıkr olan merḳad-ı Fāṭımayā mülāşık üstüvānedir min ḥayşü'l-faẓīleti bu ḳadar zıkr eylediler. Lākin cemī' -i Mescid-i Şerīfde mevcūd olan sivārı ve üstüvānelerde şeref ü faẓl vardır intehā. Ve Buḥārīde Enes raḏıyallāhu 'anh ḥāzetleri buyurdı ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ kibār-ı aşḫābına irişdim aḥşām vaḳtinde mescidde olan 'amūdların 'indinde mübāderet ü sür'at idüp namāz ḳıllarlar idi ve İbnü'n-Neccār ḥāzetleri buyurur ki bu taḳdirce Mescid-i Şerīfde mevcūd olan 'amūdların [38^a] 'indinde namāz ḳılmaḳ müsteḥabdır. Zīrā Mescid-i Şerīfde bir mekān yoḳdur ki aşḫāb-ı kirām ḥāzerātları namāz ḳılmamış ola bu sebebden lāyık olan her bir 'amūd 'indinde namāz ḳılup du'ā itmek evlādır vallāhu a'lem. Aşḫāb-ı kirām efendilerimiz eşer-i Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ittibā' ile şeref-i dareyn ile be-kām olup her birerleri aḥter-i burc-i nübüvvet olup sirāc-i minhāc-i ṭarīḳ-i ümem oldılar raḏıyallāhu 'anhum.

Nāzm

Zümre-i aşḫāb-ı Rasūl-i Enām

Oldılar ol Ḥüsrev-i dīne ḡulām

Mazḥar olup luṭfuna iḥsānına

Tābi' olup emrine fermānına

Devlet-i dāreyn ile şād oldılar

Vāşıl-ı maḳşūd-ı murād oldılar

Her biri bir māh-ı sipihr-i himem

Her biri bir neyyir-i burc-i kerem

Her biri bir gevher-i kām-ı vücūd

Her biri pākīze dürr-i baḥr-ı cūd

Ol Şeh-i Kevneyne idüp intisāb

Oldılar ol devlet-ile kām-yāb

Ola selām ol Şehiñ aşhābına

Āline evlādına ensābına

el-Faşlū's-Şāminü. Sekizinci faşıl şuffanıñ ve ehl-i şuffanıñ ve anlarıñ Mescid-i Şerīfe aqnā-i ta'likiniñ beyānındadır. 'İyāz ḥāzretleri buyurur ki şuffa şād-ı mühmeleniñ zamm ve fā'i müşeddide ile Mescid-i Nebevîyyeniñ mu'aḥḥarında mesākīnler me'vāsıdır eşher-i aqvāde ehl-i şuffa anlara nisbet olunur intehā. Ve Ḥāfız ez-Zehebī ḥāzretleri buyurur ki kıble taḥvīl olmazdan aqdem mesākīnler simāt-ı Mescid-i Şerīfde olurlar idi ammā kıble taḥvīl olduğdan soñra kıbleniñ ḥā'it-i evlāsı ehl-i şuffanıñ mekāmı oldu intehā. Ve Ḥāfız ibn Ḥacer ḥāzretleri buyurur ki mekân-ı ehl-i şuffa mescidiñ mu'aḥḥarında sāye-dār bir mekân idi. Mekân olmayan ve ğurebā ve ehli olmayan ol maḥalde sākin olup gāḥ ziyāde ve gāḥ noḡşān olurlar idi. Ziyāde vü noḡşāna bādī ba'zıları tezvīc ve ba'zıları vefāt ve ba'zıları rāhī olmağla olur idi. Ve Ebū Nu' aym ḥāzretleri Ḥilyede esmāların ta'dād idüp yüzden ziyāde beyān buyurmuşdur be-tekrār Ebū Nu' aym ḥāzretleri Ḥilyede buyurmuşdur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Şerīfde zu'afā-i müslimīn için bir maḥall binā buyurdılar intehā. Ve daḥi [38^b] İmām Mecdī ḥāzretleri Dārekuṭnīden naklen buyurur ki şuffadan murād mescidin mu'aḥḥarında bir sāyelikdir intehā. Ve İbn Cübeyr ḥāzretleri Rıḥlesinde Ḳubā zıkrinde buyurur ki ḳaryeniñ āḥirinde bir depe olup 'Arafāt demekle ma'rūfdur anda zann olunur ğār-vārī bir gölgelik olup 'Ammār ü Selmān ḥāzerātları ve anlarıñ ehl-i şuffa demekle ma'rūf olan aşhābları dāḥil olurlar idi bunlar budur vallāhu a'lem hāzā ba'idü'l-aqvāl. İbn Sa'd ḥāzretleriniñ rivāyetiyle 'Abdullāh bin Ḳuseyṭ ḥāzretleri buyurur ki ehl-i şuffa fuḳarā kimseler olup menāzil ü meskenleri olmadığından Mescid-i Şerīfde yatarlar idi. Mescid-i Şerīfden ğayrı mekānları yok idi intehā. Ve Beyḥāqī rivāyetinde 'Osmān bin el-Yemān ḥāzretleri buyurur ki muḥācirīn-i kirām ḥāzerātları pey-der-pey Medīne-i Münevvereye teşrīf iderek keşret bulup zād ü meskenleri olmadığından Server-i Enām efendimiz anları Mescid-i Şerīfe inzāl buyurup aşhāb-ı şuffa deyü tesmiye buyurup ekşer-i evḳātda anlar ile mecālise buyurup anlara dir idi ki *eğer sizleriñ 'indellāh ne ğüne menziliñiz olduğu ma'lūmuñuz olaydı bundan ziyāde faḳīr olmasın taleb iderdiñiz* deyü buyurdu intehā. Ve Şāḥiḥ-i Buḡārīde 'Abdu'r-Raḥmān bin Ebī Bekr raḍıyallāhu 'anhumā ḥāzretleri buyurur ki aşhāb-ı şuffa fuḳarādan zevāt-ı kirāmlar

idi. Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz aşhâb-ı kirâm hazeratlarına hitâb idüp buyurur idi ki *bir kimseniñ iki kimseye kifâyet ider ta‘âmı olursa üç kimseye kifâyet ider üçüncü ehl-i şuffadan olsun. Eğer üç kimseye kifâyet idecek ta‘âmı olursa dörde dañi kifâyet ider ve dörde kifâyet iden beşe kifâyet ider* ma‘nâ-yı hadîş budur murâd-ı ‘aliyye-i Nebevîyye ehl-i şuffadan bir kimse sizler ile ta‘âm itsün eğer ta‘âmınız iki kimselik ise üçe dañi kifâyet ider. Kifâyet itmez deyü mülâhaza itmeyiñ dimektir. Ve Ebâ Hüreyre radıyallâhu ‘anh hazretleri buyurur ki ben yetmiş kadar ehl-i şuffa müşâhede eyledim biriniñ üzerinde ridâ yok idi. Namâz eşnâsında dest-i sa‘âdetleriyle toplayup ruku‘ vü sücûd [39^a] iderler idi ki keşf-i ‘avret olmasun deyü. Ve Ebâ Hüreyre radıyallâhu ‘anh hazretleri buyurur ki va’llahü’llezî lâ ilâhe illâ hû ba‘zî def‘a keşret-i cû‘dan batnımı zemîne koyup tururdum ve ba‘zî kerre ahcâr bend iderdim bir gün ziyâde cû‘-i müştedd olup aşhâb-ı kirâmıñ reh-güzârında câlis oldum gördüm ki Ebâ Bekr eş-Şiddîk hazretleri teşrîf buyurdu aña Kur‘ân-ı Kerîmden bir âyet su‘âl eyledim murâdım bu idi ki gel ber-â-ber gidelim ta‘âm idelim diye. İltifât buyurmayup mürûr eyledi. Şoñra Ebu‘l-Çâsım şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretleri teşrîf buyurdu beni gördükde gel gibi gülüp tebessüm buyurdu ve benim keyfiyyet-i cû‘um ma‘lûm-ı nübüvvetleri olup yâ Ebâ Hüreyre buyurdu. Ben dañi lebbeyk yâ Rasûlallâh didim *gel* buyurdu. Server-i Enâm efendimize tâbi‘ olup ber-â-ber gitdim Hâne-i Sa‘âdetlerine varup istizân buyurup dâhil olduğda baña dañi *gel* deyü emr eyledi. Ben dañi dâhil oldum Hâne-i Nübüvvetde bir kadehde bir miqdâr süd bulduk Rasûl-i Ekrem efendimiz ehl-i hânesine şordı ki *bu süd nereden geldi* buyurdılar. Falân yahûd fülâna Cenâb-ı Risâlet-me‘âbıñıza hediye irsâl eyledi buyurduğda baña iltifât buyurup yâ Ebâ Hüreyre buyurdu lebbeyk yâ Rasûlallâh didim. Buyurdılar ki *git ehl-i şuffayı baña da‘vet eyle gelsünler* buyurdu. Zîrâ ehl-i şuffa ehl-i İslâmıñ mihmânları olup ne ehilleri ve ne mâlları vardır ve ne bir ehadîñ hânesine giderler. Eğer şadağa zühûr itse anlara irsâl buyururdu. Ve eğer hediye zühûr itse anları gelen hediyeye şerîk ider idi. Ben hâtırımda didim ki bu kadar leben nedir ki ehl-i şuffayı da‘vet ider baña ihsân eylese nûş idüp vücûduma bir miqdâr kuvvet gelse olmaz mı dir idim. Çâre ne emr-i şerîflerine imtişâl idüp ehl-i şuffayı da‘vet eyledim geldi ve herkes mekânına oturduğdan şoñra Server-i Enâm ‘aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm efendimiz buyurdu ki *yâ Ebâ Her* lebbeyk yâ Rasûlallâh didim buyurdu ki *şol kadehde olan*

südi bunlara birer birer i'ṭā eyle nūṣ itsünler semi' nā ve aṭa' nā deyüp ḳadeḫi aḫz idüp birine virdim tā doyunca ḳadar nūṣ eyledi. Andan aḫz idüp başḳasına virdim ol daḫi ṣeb' gelene ḳadar nūṣ eyledi. [39^b] Bu minvāl üzre cemi' -i ehl-i ṣuffā nūṣ idüp Server-i ' Ālem efendimize geldim ve ḳadeḫi dest-i sa' ādetlerine i'ṭā eyledim. Elimden aḫz idüp baña naẓar buyurup tebessüm eyleyüp buyurdılar ki *yā Ebā Her lebbeyk yā Rasūlallāh* didim. Buyurdi ki *senden ve benden mā-'adā nūṣ itmedik bir eḫad ḳalmadı*. Belā yā Rasūlallāh şadaḳte didim buyurdi ki *otur nūṣ eyle* oturdum nūṣ eyledim *nūṣ eyle* buyurdi def' a-i şāniye nūṣ eyledim tekrār *nūṣ eyle* buyurdi nūṣ eyledim her bir nūṣ itdikle *nūṣ eyle* deyü emr iderdi gine *nūṣ eyle* buyurduḳda lā ve'lleẓī be' āseke bi'l-ḫaḳḳı mā ecidü le-hū mesleken didim *getür* buyurdılar ḳadeḫi yed-i sa' ādetlerine virdim Mevlā-yı Müte' āl ḫazretlerine ḫamdü şenādan şoñra besmele deyüp ḳadeḫde olan faẓlayı kendileri nūṣ buyurdi Ebā Hüreyre ḫazretlerine bunuñ gibi bir def' a daḫi vāḳı' olmuṣ buyururlar ki bir def' a üç gün oldu cevḫime ṭa' ām dāḫil olmadı. Şuffaya gelmek murād eyledim. Eşnā-yı rāḫda kemāl-i cū' umdan üftāde-i ḫāk oldum küdegān benim bu ḫālimi gördüḳde Ebā Hüreyre mecnūn olmuṣ deyü ḫande iderler idi. Ne ḫāl ise üftāde vü ḫizān şuffaya vāşıl oldum gördüm ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ dest-i sa' ādetlerinde bir ḳaş' a şerīd ehl-i şuffanıñ ḫuẓūrına teşrīf buyurup anları da' vet eyledi. Anlar daḫi cem' olup tenāvül buyurdılar. Ben daḫi gāḫ-be-gāḫ gerdānımı uzadırdım ki efendimiz beni görüp da' vet eylesün deyü. Ḥāşılı ehl-i şuffa mezbūr şerīdi tamāmen tenāvül buyurup ḳalkdılar. Faḳaṭ ḳaş' anıñ eṭrāfında bir miḳdār bulaşık ḳalmıṣ idi Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiz ḳaş' anıñ eṭrāfında olanı eşābi' -i şerīfleriyle cem' idüp bir loḳma miḳdārı ḫāşıl oldu. Buyurdi ki *kül bi'smillāhi ya' nī bi'smillāh deyüp ekl eyle* ben daḫi aḫz idüp ol ḳadar ekl eyledim ki baña ṣeb' -i tām ḫāşıl oldu. Yine Ebā Hüreyre raḫıyallāhu 'anh ḫazretleri buyurur ki ben ehl-i şuffadan idim aḫşām olduḳda Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḫuẓūrumuza teşrīf buyurup birimizi bir ādeme yāḫud ikimizi bir ādeme virüp şuffada on veyā ziyāde veyā noḳşān ḳalurdi. Server-i ' Ālem [40^a] şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ṭa' āmın getürüp anlarla ber-ā-ber ṭa' ām eyledikten şoñra *Mescid-i Şerīfde yatın* deyü emr ider idi. Ve İbn Şeybe ḫazretleri Ṭalḫa el-Başrī ḫazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Medīne-i Münevvereye teşrīf iden zevātlarıñ aşḫābları var ise

anlarıñ yanında müsâfir olurlar idi. Aşhâbı olmayan şuffaya gelür idi. Ben dañi şuffaya nâzil olanıñ biri idim Server-i Enâm ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz be-her gün ehl-i şuffaya iki müd ħurmā ihsân idüp anlara taqsīm olur idi. Bir gün ‘âdet üzre ħurmā taqsīmi vaqtinde ehl-i şuffadan biri yā Rasūlallāh ħurmā batunımızı iħrāk eyledi deyü nidā eyledikde Server-i Enâm ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiziñ sem‘-i sa‘âdetlerine resīde olduċda der-ħāl minber-i ‘arş-ı berīne şu‘ūd buyurup Ĥudā-yı Bī-çün ĥazretlerine ĥamd ü şenādan soñra zāt-ı şa‘âdet-i āyātlarınıñ ve ĥavminiñ başına gelen meşakķatleri ve çekdikleri ezā vü cefāyı beyān ve on gün miķdārı Ĥāne-i Nübüvvetlerinde tütün tütmediğini ifāde idüp ve ĥarındaşımız enşār ĥazerātlarınıñ ecell ü a‘lā ta‘āmları ĥurmādır binā’en ‘aleyh bulunan dañi ĥurmādır sizlere irsāl ideriz. Eġer ĥubz u laħm olsa sizlere i‘tā iderdik lākin recā olunur ki siz ve yāħud sizlerden biriñiz bir zamāna irişür ki astār-ı Ka‘be gibi elbise-i fāĥireler giyüp maṭlūbuñuz üzre ta‘āmlar tenāvül idüp faħr-i mübāhāt üzre eġniyādan olursuz. Ve İbnü’n-Neccār ĥazretleri buyurur ki ehli’s-siyer rivāyet iderler ki Muħammed bin Mesleme ĥazretleri Risālet-Penāh efendimiziñ nezd-i sa‘âdetlerinde Mescid-i Şerīfde vāfir miħmān cem‘ olmuş gördükde buyurdu ki yā Rasūlallāh bu miħmānları ĥane-i enşāra tefrīķ ü taqsīm buyursañız ve her bir bostāndan bir ‘ıķd-i raṭb i‘tā eyleseler gelen müsāfirler içün Mescid-i Şerīfe vaz‘ olunsa olmaz mı. Server-i Enâm ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām *ne‘am olur* buyurdu. Vaķt-i raṭb gelüp ĥurmā kaṭ‘ olunduċda Muħammed bin Mesleme raḍıyallāhu ‘anh ĥazretleri bir ĥüşe raṭb kaṭ‘ idüp Mescid-i Şerīfe getürüp iki ‘amūd meyānına ta‘līķ buyurdu. Nās bunu müşāhede eyledikde her birerleri getürdiler. Server-i ‘Ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bu raṭblarıñ [40^b] üzerine Mu‘āz bin Cebel raḍıyallāhu ‘anh ĥazretlerin nāzır naşb eylediler. Ve iki ‘amūd meyānına resen bend idüp gelen ĥurmāları ta‘līķ buyurur idi. Eṭrāfdan vürüd iden miħmānlar ‘aşā ile ḍarb idüp zemīne endāḥte olanlar ile şeb‘ ĥāşıl olana ĥadar tenāvül iderler idi. Anlar gidüp sâ’ir gelenler bu minvāl üzre ekl iderler idi. Ta‘līķu’l-kıñvi didikleri budur. Ve Şaĥib-i Tārīĥ ĥazretleri ta‘līķu’l-kıñvi fi’l-mescidi beyne’s-sāreteyni buyurduğundan murād budur. Ve Yahyā ĥazretleri Hārūn bin Mūsā ĥazretleri ve vāfir ehl-i Medīne rivāyet idüp buyururlar ki vaķt-i sa‘âdet-i Rasūl-i Ekrem efendimizde bir sene nāsıñ eşmārına ‘āhāt ü mesā’ib işābet idüp Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz mīve vü bostān şāhiplerine

buyururdu ki her birerleriñiz naḥleñizden birer ḥūşe mesākīn için irsāl eyleseñiz ne vardır buyurduḡda anlar daḡi irsāl idüp Mu‘āz bin Cebel ḥāzretleri iki ‘amūd meyānına resen keşīde idüp gelen ḥurmāları āvīze-vārī ta‘līḡ buyurur idi. Mevlā-yı Mūte‘āl ḥāzretleri eṣmārlarından mezbūr ‘āhāt [ü] belāyı ref‘ eyledi. ‘Ādet olup be-her sene irsāl ider oldılar ḥattā e’imme vaktine ḡadar ile’l-yevm cārīdır buyurdu intehā. Server-i Enām efendimizden ṣoñra sinīn-i vefīre bu minvāl üzre cārī olup Ḥarem-i Sa‘ādetde olan mesākīn ü fuḡarā ve ḡāricinden vürūd iden müsāfirīn bu ḥurmālar ile ta‘ayyūṣ iderler idi. Müddet-i medīde bu minvāl üzre mürūr idüp ṣoñra zamān-ı mūte‘aḡḡirinde emīr-i Medīne olan bostānlardan bu ḥurmāları aḡz idüp bir miḡdārın bey‘ idüp andan ḡāşıl olan aḡceden ṣāḡīr kırbalar ve başmaḡlar iştirā idüp fuḡarā-yı zā’irīn ‘avdetlerinde birer kıriba ve birer başmaḡ ve kifāyetleri miḡdārı ḡurmā virüp yolcu iderler idi. ‘Aṣḡī dir ki bizim vaktimizde bu daḡi ref‘ olmuṣdur.

el-Faṣlū’t-Tāsi‘u. Toḡuzuncı faṣıl Ḥücre-i Mu‘aṡṡara-i Ḥāzret-i Peyḡamberīniñ beyānındadır. Muḡaddem zikri mürūr eyledi ki Rasūl-i Ekrem ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Şerīfi binā buyururken ezvāc-ı tāhirātın ‘Ā’işe vü Sevede raḡıyallāhu ‘anhumā ḡāzerātı için iki ḡāne binā buyurmuṣlar idi. Mescid-i Şerīfiñ bināsı gibi [41^a] kerpiḡ ve ḡurmā cerīdinden idi. İbnü’n-Neccār ḡāzretleri buyurur ki ‘Ā’işe raḡıyallāhu ‘anhā ḡāzretleriniñ Ḥāne-i Sa‘ādetleriniñ ḡapusu ‘ar‘ar veyā sāc ḡāşebinden bir miṣrā‘ üzerinde idi. Vaktā ki Server-i Enām efendimiz toḡuz ‘aded ezvāc-ı tāhirāt cem‘ olduḡda anlar için toḡuz ḡāne binā buyurdılar. Zīrā ezvāc toḡuz ‘adede resīde olmuṣ idi. Bu toḡuz ḡücre ‘Ā’işe ḡāzretleriniñ ḡānesi meyānıyla bāb-ı Rasūl-i Ekremi velā iden bāb beyninde idi intehā. Ve Şāḡīb-i Tārīḡ buyurur ki İbnü’n-Neccārīñ bāb-ı Nebevīyye velā iden bābdan murādı Bāb-ı Raḡmetdir. Ḥāzret-i ‘Ā’işe ḡānesiyle Bāb-ı Raḡmet meyānında olur. Ve İbnü’l-Cevzī ḡāzretleri buyurur ki Ḥārīşe bin en-Nu‘mān raḡıyallāhu ‘anh ḡāzretleriniñ Ḥarem-i Şerīf civārında ḡālī mekānı olup her ne vakt Rasūl-i Ekrem efendimiz te’ehhül buyursa bir ḡücre miḡdārı maḡall ol mekāndan aḡz buyurup ḡücre binā buyurur idi. Bu minvāl üzre mecmū‘ ḡāne-i ezvāc-ı tāhirāt ol mekānda oldu. Ve bir rivāyetde ḡāne-i ezvāc-ı tāhirāt kıble vü Şām ü ṣarḡ cihetlerinde olup aṣlā ḡarḡ cānibinde ḡücre yok idi. Ḥucurāt-ı mūnevvere ḡurmā aḡacından olup bābları bir ḡanād idi. Rivāyet-i āḡerde ḡucurātıñ ba‘zısı kerpiḡ ve

ba' zısı cerīd ile olup üzeri balçık ile şıvanmış idi ve İmām Süheylī ḥazretleri buyurur ki Ḥasan Baṣrī raḥmetullāhi 'aleyh ḥazretleri buyurdu ki ḳable'l-bulūḡ ḥucurāt-ı ezvāc-ı tāhirāta dāḥil olurdum elimi ref' ider idim saḳf-ı sa'ādeti irişir idi intehā. Ve İmām Mālik raḍıyallāhu 'anh ḥazretleri şikadan rivāyet idüp buyurur ki Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiz irtihāl-i dār-ı beḳā buyurduḡdan soñra nās teberrüken ḥucurāta dāḥil olup namāz ḳıllarlar idi. Ḥuşuşā cum'a günlerinde Mescid-i Şerīf cemā'ati idāre idemediḡinden ḥücelere dāḥil olup namāz ḳıllarlar idi. Mezbūr ḥüceler Mescid-i Şerīfden deḡil idi. Ammā ḳapuları Mescid-i Şerīfe fetḥ olur idi. Ve Ḥazret-i Şafıyye raḍıyallāhu 'anhā ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve ālihī ve saḥbiḥī ve sellem efendimiz māh-ı ramaḡānıñ [41^b] 'aşerā vü āḡirinde mu'tekif olduḡı vaḳt zāt-ı sa'ādet-i nübüvvetlerin ziyārete gelürdüm ba' zı mükālemeden soñra ḳalḳar idim Server-i 'Ālem efendimiz benim ile ber-ā-ber ḳalḳup mescid ḳapusına ḳadar teşrīf buyurur idi. Ḥazret-i Şafıyyeniñ ḡānesi ol vaḳt Dār-ı Üsāme bin Zeyd ḥazretlerinde idi. Bu rivāyete göre iḳtizā ider ki Mescid-i Şerīfde olan ḥücelerde Ḥazret-i Şafıyye raḍıyallāhu 'anhā ḥazretleriniñ meskeni yok idi demek olur. Ve 'Abdullāh bin Zeyd ḥazretleri rivāyetinde buyurur ki ezvāc-ı tāhirātdan Ümmü Seleme raḍıyallāhu 'anhā ḥazretleriniñ Ḥāne-i Sa'ādetlerin gördüm kerpiçden binā olmuş oḡlunuñ oḡluna şordum ki ne vaḳt binā olunmuş buyurdılar ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Dümetü'l-Cendel Ġazāsında iken Ümmü Seleme raḍıyallāhu 'anhā ḥazretleri kerpiç ile binā eylemiş. Ve Rasūl-i Ekrem efendimiz teşrīflerinde kerpiçe naḡar idüp Ümmü Seleme ḥazretleriniñ ḡuzūruna teşrīf idüp *bu binā ne binādır* buyurdu. Ümmü Seleme ḥazretleri nāsıñ ebşārını men' içün bu miḡdār binā eyledim buyurdu Server-i 'Ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *yā Ümmü Seleme müslümānıñ mālınıñ ziyāde şerlisi bināya şarf olunandır*. Ve Vāḡidī ḥazretleri buyurur ki bu ḡadīs-i şerīfi Mu'āz bin Muḡammed el-Enşārī ḥazretlerine ḡaber virdim buyurdılar ki 'Aḡā' el-Ḥorāsānī ḥazretlerinden bir meclisde işitdim buyurur ki 'Umrān bin Enes ḥazretleri buyurdu ki mezbūr ḡāne ḡabr-i mu'aḡḡara ile Minber-i Münevvere meyānındadır. Ezvāc-ı tāhirātıñ ḡāneleriniñ cümlesine irişdim mecmū'ı cerīd ü bāblarınıñ perdeleri siyāh mü ḡışeden deyü ta'rīf iderken bir bükā vü giryān eyledi ki aṡlā ol ḳadar bükā eylediḡin müşāhede eylemedim. 'Aḡā' ḥazretleri buyurur ki Sa'īd bin Müseyyeb

h azretlerinden istim   eyledim buyurdu ki vall hi benim  indimde ziy de e abb olan bu b ny tları h l   zre terk id p h ricden gelen z 'ir n va t-i sa   detde olan bin ları m   hede id p Sult n 'l-Kevneyn P d-  h-ı Enbiy  v  M rsel n   H b b-i Rabbi'l-    m n  allall hu te   l   aleyhi ve    bi i ecma  n efendimiz h l-i h y tında [42^a] ne mi    r bin  ile iktif  buyurup h t m-ı d ny -y  f niye meyl   ra bet itmey p d r-ı be  ya m teveccih olup  l y  -i d ny dan z hd   ta v  buyurmu dur bu zam nımızda v zer  v  v kel  v   mer  v  e niy    iretten i  r   id p tek   r   tef   re d   p birbirlerine nisbet civ r-ı Ris let-Pen h efendimizde bal -ter ka r-ı m  eyyedler bin  id p    r-ı h di -i nebev den mer mlarına g re te v l t isti hr c id p selef-i   li  ini n ne  yih lerinden a m  -ı   ayn itl f-ı m l id p ins niyyet t rafına meyl   ra bet itmey p   mr-i   az zlerin n -ber-c   arf iderler. H  ce H f z rah metull hi   aleyh h azretleri D v nında⁶⁹ na   hat buyurmu dur Beyt.

Y r-ı merd n-ı H d  b   ki der ke ti-i N  

Hest h k  ki be- b  ne-h red t f n-r 

Her ki     bge -i   ir mu ti h k-yest

G  ce h cet ki ber-efl k  ud-i eyv n-r 

Bi-rev ez h  ne-i gerd n be-der u n n ma lab

K n siyeh-k  e der-  ir bi-k  ed mihm n-r 

Ve da i Sa  id bin M  eyyeb h azretleri bu g ne kel mları s yley p bir derece giry n   efg n eyledi ki anı g ren a   b da i giry n olup hatt  li ye-i sa      terini n  zerinden e k-i d de rev n oldu. Ve  Umr n bin Eb  Enes ra iyall hu  anh h azretleri buyurur ki  eh-s v r-ı Enbiy  efendimizi n d rt h cresi kerpi    h cer ile ma l t olup ve be  h cresi fa at kerpi  ile olup b b-ı sa      terini n perdesi t li    z r  ve  ar  bir z r  d r un ur y  e i mef t  ha h z 'ine ar  z t-ı sa      terine  ar  olmu  iken bu kadar bin  ile iktif  buyurmu dur. Burada v fir ba   vardır mur d iden a l-ı T r  e r c  eyles n vall hu a lem.

el-Fa l 'l-    r. Onunc  fa ıl H zet-i F t m t 'z-Zehr  ra iyall hu  anh  h azretlerini  H  ne-i Sa      terini n bey nındadır.   mer bin   l  bin   mer bin

⁶⁹ H  ce H f z   r  i'nin Div n'ının  erhi S d -i Bosnev  tarafından yazılmı tır. İbrahim Kaya da bu  erh  zerine    ciltlik bir  alı ma hazırlamı tır. Geni  bilgi i in bk. İbrahim Kaya, * erh-i D v n-ı H f z c. I-II-III*, ( stanbul: T rkiye Yazma Eserler Kurumu Ba kanlı ı Yay. 2020).

‘Alī bin el-Hüseyn ḥazretleri buyurur ki Fāṭıma ḥazretlerinin Ḥāne-i Sa‘ādetleri Rasūl-i Ekrem ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ reh-güzārında olup ‘Ā’iše-i Şiddīka raḍıyallāhu ‘anhā ḥānesi tarafına bir penceresi olup Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz Ḥāne-i Sa‘ādetlerinden ḥurūc iderken [42^b] mezbūr pencereden Ḥazret-i Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhāya nazar idüp anda vākıf olup ba‘zı tekellüm buyurup ḥāl ḥatırın istifsār buyurur idi. Bir gice Ḥazret-i Fāṭıma ile Ḥazret-i ‘Ā’iše raḍıyallāhu ‘anhumā meyānlarında nev‘e-mā bürüdet ḥāşıl olup meyānlarında güft [ü] gū vākıf oldu. Ḥazret-i Fāṭıma Server-i Kā’ināt efendimizden recā vü iltimās idüp ol tārāfda olan pencere sedd olundu. Mezbūr pencere Server-i ‘Ālem efendimiziñ ṭahāret ḥāneleriniñ yolunda idi. Ḥazret-i Yahyā bu ḥadīşin ‘aḳabinde Ḥazret-i ‘Ā’işeniñ ḥadīşin irād idüp buyurur ki Ḥazret-i ‘Ā’iše bir gün Server-i Enām efendimizden şordı ki yā Rasūlallāh cenāb-ı sa‘ādetiñiz ḳadem-ḥāneye teşrīf idersiz lākin ḥelāda sizden ḥurūc iden şeyden bir şey müşāhede itmedim Rasūlü’s-Şeḳaleyn ‘aleyhi şalātu rabbi’l-‘ālemīn efendimiz sa‘ādetle buyurdu ki *enbiyānıñ kenefe ilḳā eylediklerin zemīn yudup bir şey görünmez*. Ma‘lūm oldu ki ḥadīşde zıkr olunan lafz-ı maḥrecden murād kenīf imiş reh-güzārı değıl imiş bu taḳdirce zıkr olunan maḥrec Ḥazret-i ‘Ā’işeniñ ḥücreciniñ ḥalfinde Ḥazret-i Fāṭımanıñ ḥānesiyle Ḥazret-i ‘Ā’işeniñ ḥānesinin meyānındadır. Ḥulāşa-i kelām Ḥazret-i Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā ḥazretleriniñ Ḥāne-i Sa‘ādetleriniñ beyānı. Ḳabr-i Şerīfīñ murabba‘asıyla Üşüvāne-i Teheccüd meyānında ḥücre-i mezbūreniñ mevzi‘inde bundan mā‘adā rivāyetler vākıf olmuş ise de istib‘ād olundu. Ḥālā muḥterem olan mevzi‘ Ḥazret-i Fāṭımanıñ Ḳabr-i Şerīfidir dirler iḥtilāfa mübeyyendir yakında zıkr olunur. Ve ḳubbe-i şerīfeniñ esāsı ḥafr olurken mevzi‘-i mezbūrede bir laḥd zāhir olup nāzırü’l-‘imāre olan zāt ol mekāna bir üşüvāne binā eylemiş ḥālā ma‘rūfdur dirler vallāhu a‘lem. Ve İmām Maṭrī ḥazretleri buyurur ki ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz ḥazretleri Ḥazret-i Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā ḥazretleriniñ Ḥücre-i Sa‘ādetlerinden bir miḳdār Ḳabr-i Şerīf nāḥıyesin binā eylediğı ḥā’iz içine idḥāl idüp bāḳı ḳalan cihet-i şimālinde ḥāricde ḳaldı. Ve İmām Ṭaberī ḥazretleri rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem ṣallallāhu ‘aleyhi ve ālihī ve şaḥbihī ecma‘īn efendimiz [43^a] her ne vāḳt bir seferden teşrīf buyursalar ibtidā Mescid-i Şerīfe dāḥil olup iki rek‘at namāz ḳılıp soñra Ḥazret-i Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā ḥazretleriniñ Ḥāne-i Sa‘ādetlerine teşrīf buyururlar idi.

Ve Müslim bin Sâlim bin Müslim bin Ebî Meryem hâzretleri buyurur ki Hâzret-i ‘Alî kerremallâhu vecheh ve rağıyallâhu ‘anh hâzretleri Hâzret-i Fâtıma rağıyallâhu ‘anhâ hâzretlerinin zifâfı muvâcehe üstüvânesiniñ hâlfinde olan üstüvânede vâkı‘ oldı. Ve hânesi mekân-ı kabirde vâkı‘ olan Üstüvâne-i Murabba‘adır. Süleymân ü Müslim hâzerâtları buyururlar ki mezbûr üstüvâneye karşı teberrüken namâz kılmaklığa sa‘y eyle zîrâ ol mekân Fâtımatü’z-Zehrâ hâzretlerinin kapısı ve Mürtezâ hâzretleri bu kapudan huzûr-ı Fâtımaya dâhil olurdu Hasan bin Zeyd hâzretlerini ol mekânda namâz kılarken müşâhede eyledim. Ve muğaddem zıkr olundu ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz be-her gün Mürtezâ hâzretlerinin kapısına teşrîf buyurur idi bu bâbdır. Ve bir rivâyetde be-her şalât-ı şubh ve bir rivâyetde bâb-ı Hasan ü Hüseyin ü ‘Alî vü Fâtıma rağıyallâhu ‘anhum hâzerâtlarına teşrîf idüp bâbı tutup *es-selâmü ‘aleykum ehle’l-beyti* buyururdu. Üstüvâne-i Teheccüd Hâzret-i Fâtımanıñ hânesiniñ hâlfinde deyü zıkr olundu. Ve Yahyâ hâzretleri Muhammed bin Kays hâzretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Server-i Enâm ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm efendimiziñ ‘âdet-i seniyyeleri bir seferden teşrîflerinde ibtidâ Hâzret-i Fâtımatü’z-Zehrâ rağıyallâhu ‘anhâ hâzretlerinin Hâne-i Sa‘âdetlerine teşrîf idüp vâfir istirahat buyurduktan soñra ezvâc-ı tâhirât hânelerine teşrîf buyurur idi. Bir def’a Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mürtezâ hâzretleriyle sefere ‘âzim olup Hâzret-i Fâtıma rağıyallâhu ‘anhâ hâzretlerinin yed-i sa‘âdetlerine iki gümüş bilezik ve bir kılâde ve güş-ı sa‘âdetlerine iki mengüş ve bâb-ı hânelerine bir püşide i‘mâl idüp Server-i Enâm efendimiziñ ve Mürtezâ hâzretlerinin kudümlarına ferhan muntazır idi Rasûl-i Ekrem efendimiz sa‘âdetle seferden teşrîf buyurup ‘âdet-i kerîmesi üzre [43^b] Hâzret-i Fâtımanıñ Hâne-i Sa‘âdetlerine dâhil olup aşhâb-ı kirâm hâzerâtları kapuda tevaşşuf buyurdılar. Efendimiz bu def’a ol kadar mekş ü karar buyurdılar ki aşhâb-ı kirâm tevaşşufların veyâ ‘avdetlerin bilmeyüp Efendimiz hurûc ider mi itmez mi deyü teşvişe düşdiler. Müddet-i medîdeden soñra sa‘âdetle derûn-ı hâneden teşrîf buyurup didâr-ı envâr-ı Ahmediyyelerinde âşâr-ı ğazab müşâhede olunurdu. Toğrı minber-i ‘arş-ı berînleri üzre câlis olup Hâzret-i Fâtıma rağıyallâhu ‘anhâ hâzretleri kemâl-i fetânet ü zekâvetinden Şeh-süvâr-ı Enbiyâ efendimiz hâzretlerinin ğazabın fehmi idüp der-hâl iki sivârı ve iki mengüşü ve kılâdeyi ve sütreyi ihrâc idüp huzûr-ı Risâlet-Penâh efendimize irsâl buyurup

mürsile didi ki Efendimiziñ huzûrına varup selāmımı teblîğ eyle ve söyle ki bu eşyaları fî sebîlillâh taşadduk buyursun mürsil daği eşyalar ile varup taqdim idüp selāmı teblîğ ve kelāmı ifāde buyurdukdā Efendimiz *ḳad fe‘alte* deyü üç def‘a tekrār buyurdı. Şoñra hutbede buyurdılar ki *leyseti‘d-dünyā min Muḫammedin ve lā min āli Muḫammedin ve lev kāneti‘d-dünyā ta‘dilü ‘indellāhi mine‘l-hayri cünāhu be-‘uvzatin mā saḳā kāfiren minhā şerbete mā‘in*. Şoñra Minber-i Sa‘adetlerinden nāzil olup huzûr-ı Fāṭımaya mesrûran teşrîf buyurdılar ve daği Ca‘fer bin Muḫammed pederinden rivāyet idüp buyurur ki Rûm tarafından bir miḳdār guzāt-i müslimîn huzûr-ı Ḥazret-i Risālet-Penāh efendimize teşrîf eylediler. Server-i Enām efendimiz Ḥāne-i Sa‘adet-i Zehrā raḳıyallāhu ‘anhāya teşrîf buyurup nazar buyurdı ki ḳapuda bir sûtire ta‘lîḳ olunmuşdur. Server-i ‘Ālem efendimiz buyurdı ki *yā Fāṭıma Mevlā-yı Mûte‘āl ḥāzretleri seni yevm-i maḫşerde setr itse mesrûr olur mısın* ne‘am yā Rasûlallāh buyurdı. Efendimiz *bu sûtreyi baña vir* deyü buyurdı der-hāl yed-i sa‘adetlerine teslîm idüp Efendimiz mescide gelüp mezbûr vürûd iden guzāt-i müslimîn ḥazerātlarına sûtreyi şaḳḳ idüp taḳsîm buyurdılar. Ḥazret-i ‘Alî kerremallāhu vecheh buyurur ki bir gün Rasûl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bizim ziyāretimize teşrîf buyurup ol gice bizde beytütet buyurdılar. Ḥasan ü Ḥüseyin raḳıyallāhu ‘anhā ḥazretleri [44^a] ḥāb-ı nāzda iken Ḥazret-i Ḥasan bîdār olup şu taleb eyledi. Rasûl-i Ekrem efendimiz ḳalkup ḳırbadan ḳadeḫe şu koyup getürürken Ḥazret-i Ḥüseyin bîdār olup şu taleb eyledi Efendimiz Ḥüseyine virmeyüp Ḥasana virdi. Ḥazret-i Fāṭıma buyurdılar ki yā Rasûlallāh Ḥasana ziyāde muḫabbetiñiz vardır ki Ḥüseyine virmeyüp Ḥasana virdiñiz. Server-i Enām efendimiz buyurdı ki *ibtidā şu taleb iden Ḥasan idi. Anıñ-çün ibtidā Ḥasana virdim* buyurdı. Şoñra buyurdı ki *yā Fāṭıma ben ve sen ve Ḥasan ve Ḥüseyin ve ‘Alî yevm-i ḳıyāmetde bir mekānda oluruz*. Bu iki nevres-i ḳurre-i ‘ayn-ı Rasûli gör ki ne cefālar çekdiler. Huşuşā Ḥüseyin Şāh-ı Kerbelānın ḳışsa-i pür-guşşası ḫatırına geldikde Nazm

Eşkim ne dem ki zaḫm-ı dilimden nişān olur

Hûn-ı Ḥüseyindir ki gözümden revān olur

Fehvāsı dünyā bağ-ı İrem olsa ālām [u] ekdārdan āzāde olmaḳ muḫāldir. Beyt

Ben ol mükedderim ki deḡil ḫande eylemek

Meyl-i tebessüm itse dehānım fiḡān olur

Ben bir kitāb-ı derd [ü] belā 'inim [?] ez kazā
Bir ḥarfīni iſitse 'adū ſādımān olur

Ben ol mübārızim ki anup Kerbelā günin
Her mū tenimde ğayza-i sinān olur

Ben tutmasam göñülde eğer dūd-ı āhımı
Şu āsumānıñ üstüne bir āsumān olur

Ol nev-civān için çekilen tır-i āhıma
Tā ḥaſr ḳaddi pīr-i sipihriñ kemān olur

Dünyā deĝil o miḥneti yād itmek ādeme
Bādī-i terk-i salṭanat-ı cāvidān olur

Ol murād ile ma' iyyet ider sırr men eḥabb
Dünyāda kim ki müntesib-i ḥāndān olur

Yazsam eğer o ğonce-i dil-ḥūna bir varak
Her ḥarfī bir ḥadīḳa ḳadr-i dāsītān olur

Meddāḥ-ı ḥāndān-ı nübüvvet olanlarıñ
En 'ācizi benim gibi mu' ciz-i beyān olur

Āl-i Muḥammed ' Arabī na' tıdır sözüm
Giryem māye-i süḥana tercümān olur

Sulṭān-ı Kerbelā ſeh-i ehl-i semā Hüseyin
Kim meſhedi melāz ki ḳadd-i siyyān olur

Cibrīldir muḥarrik-i mehd-i sa' ādeti
Lālāyı gör ki lāhūtiyān olur

Hürşid vech eylese bir zerre âşikâr
Revnağ-firûz pertev-i mihr-i cihân olur

Yâd itsem ebruvânını ol nev-hilâlimiñ
Her harf-i râsı hañcer-i cân-ı cihân olur

Ol iki dîde kim harem-i âl-i Aḥmede
[44^b] Cennet ḥadîķasında gezen ehvân olur

Ol ğamze kim ‘adūya nigāh itse hıṣm-ile
Şemşîr-i zülfikâr-ı ‘Alîden nişân olur

Yazsam o ḥâl-i vechi o ḥaṭṭ-ı mu‘anberi
Ḳur’ân-ı ‘aşķa sûre-i Necm ü Duḥân olur

Beynî-i devleti o hümâ-yı sa‘âdetiñ
Minķâr-ı murğ-ı cennete ḥırz-ı emân olur

Dürc-i dürr-i kerâmet idi ḥoķķa-i femi
Ehl-i siyer bu sözde cevâhir-feşân olur

Sünbül şemîm-i zülfünü gül bû-yı ḥalkını
Neşr eyledikçe toḗlasalar gül-sitân olur

Āġuşte-i ḥûn-ı ġadr olan ķadd-ı nâzenîn
Bir sîm-i naḥl-i nâz idi ammâ revân olur

Bu ḥüsn bu bahâ ile o şâha ķaşd iden
Yâ Rabb ne seng-i dil ne ķatı bî-emân olur

Hañcer-keş oldu pûse-gehi Faḥr-i ‘Āleme
Kâfirden olsa dîne bu rûtbe ziyân olur

Biñ kerre günde olsa o kâfir dirilmeden
Şanma ziyân Âl-i Rasûle damân olur

Muhtâc-ı şebnem eylediler gonce-i femen
Güş itse gül açılmadan evvel hazân olur

Devletli başı varmış o maḥzûm-ı a‘zamîñ
Kim rāh-ı Hakkā tā bi-ḳiyāmet divān olur

Rüsvây ider Yehûd u Nasārāya ḥaşmını
Seyr eyleriz o kâfiri birr-i zamân olur

Yok görmeyim o günde de ol kanlı zâlimi
Şabırım yanar belki ḳiyāmetde kan olur

Dünyā-yı dūd-ı āh-ile göstermedi bize
‘Uḳbāda kâfirîñ işi gerçi duman olur

İzhār-ı la‘net itmede biz ehl-i bâṭınız
Zāhirde gerçi añā ‘adāvet nihān olur

Bir ḥîzdir ki itdiği eṭvār-ı fîtnē-ḥîz
Mevzi‘-i bahş fāḥişe-gān-ı zenān olur

Vaḳtā ki Âl-i Beyte gelince ihānete
Ol ḳahbe şanki ‘āleme bir ḳahramān olur

İblīs Âdeme bu cenāb-ı Muḥammede
Kibr eyledikde ḳanḳısı bilmem yaman olur

La‘net Yezîde kendine a‘vān ü āline
La‘n eyleyen dinürse de dūzaḥ mekân olur

Neylersin ey kalem dehen ālā-yı hicv olup
‘Arz [u] niyāza belki o aḳd-i lisān olur

Yā Rabb penāhım Āl ü ‘Abā kıl önünde kim
Zerrīn-i cāme anda keşān-ber-keşān olur

Göster o nūr-ı dīde-i zehrāyı çeşmime
Yā Rabb o şeb ki ḥalk gözünden nihān olur

Yā Rabb be-cāh-ı şāh-ı serīr-i Necef ‘Alī
Ol gün ki aña bende nice ḥüsrevān olur

‘İzzet ḳuluñ görüncə unutturma anlara
‘Āşīlere o gün ki kerem rāyegān olur

‘Aşḳī faḳīrī Āl [ü] ‘Abāya mülḥaḳ it
[45^a] Zīrā kitāb Vefāyı vīḳāye tercemān olur

Ve daḥi Ḥāzret-i ‘Alī raḳıyallāhu ‘anh buyurur ki bir gün Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve ālihī ve şaḥbihī ve sellem efendimiz ḥānemize teşrīf buyurup ḥuzūr-ı sa‘ādetlerine ta‘ām getürdük ve Ümmü Eymen raḳıyallāhu ‘anhā ḥāzretleri bir miḳdār süd ve ḥurmā hediye olarak irsāl buyurmuşlar idi. Şofraya vaz‘ idüp Rasūl-i Ekrem efendimiz ve bizler cem‘ olup Efendimizle ber-ā-ber ta‘ām eyledik bā‘de’l-ekl Server-i Enām efendimiz ābdest alup mübārek vech ü re’s-i sa‘ādetlerin ve liḥye-i sa‘ādetlerin yed-i sa‘ādetleriyle mesh buyurduḳdan sonra ḳibleye müteveccih olup vāfir du‘ā idüp sonra secdeye varup üç def‘a bükā-yı şedīd ile bükā eylediler. Ḥāzret-i Fāṭıma raḳıyallāhu ‘anhā buyurur ki sebeb-i bükāyı su’ālden teḥāşī eyledim. Şoñra Ḥabīb-i Ḥudā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥāzretleri maḥzūn Ḥüseyn raḳıyallāhu ‘anh ḥāzretlerinin ḥalfine varup cālis oldu. Efendimizden bu ḥālī gördükde ben de giryān ü efgān iderken Rasūlü’ş-Şeḳaleyn efendimiz benim bükāmı görüp *anam ve babam saña fedā olsun ey kızım niçün bükā idersin* buyurduḳda didim ki ey peder-i ‘ālīḳadrim bu güne ḥālī ben sizde aşlā müşāhede itmedim bu ḳadar bükāñıza ḥikmet nedir ki benim daḥi bükām Cenāb-ı

Risālet-me'ābıñızıñ bükāsına bādīdir buyurdılar ki *ey kızım bugün bir derece mesrūr oldum ki bunuñ gibi aşlā mesrūr oldıgım yok idi. Şoñra habībim Cibrīl 'aleyhi's-selām teşrīf idüp Hasan ü Hüseyin hażerātlarınıñ şehādetlerin haber virdikde gāyet maḥzūn ve ziyāde kederimden Mevlā-yı Müte'āl hażretlerine siziñ için du'ā eyledim* ey birāder diñle ki Pād-şāh-ı Kāb-ı Kavseyn ol nevresteler için dīde-i ḥaḳḳ-ı bīnālarından eşk-i sirişkin revān idüp ne derece mükedder olmuştur. Muḥibb-i Āl [ü] 'Abā olan ehl-i īmān bu muşībete bükā itmeyen göz kör olsun. Zīrā bu bābda giryān olmak sūnnetdir. Naẓm

İki gül-i gülīn-i bāğ-ı sa'īd

Biri Hasan biri Hüseyin şehīd

Birine ḥayyāt ḳazā bī-dürr-i tek

Kesmiş idi cāme-i sebzīn renk

Ṭūṭī-i firdevs idi ol ḥayr-ı nās

[45^b] Olsa n'ola giydüğü sebzīn libās

Sebz ḳabā ḡonce-i cennet Hasan

Serv-i çemen-zār şehādet-i Hasan

Birisiniñ māder-i çarḥ-ı kühen

Biçmiş anıñ cismine gül pīrahen

Ma'rekede cevşeni pür-ḥūn idi

Giydüğü güller gibi gül-gūn idi

Sürḥ ḳabā pādişāh-ı Kerbelā

Ya'nī Hüseyin bin 'Aliyyü'l-Mürtezā

Ve İbnü'n-Neccār hażretleri buyurur ki el-yevm Fāṭıma raḳıyallāhu 'anhā hażretleriniñ ḥānesiniñ ḥavlinde bir maḳşūre vardır. Ve anda bir miḥrāb vardır ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ Hüc-re-i Sa'ādetleriniñ ḥalfinde vāḳı' olmuştur intehā. Ve Şāḥib-i Tārīḥ hażretleri buyurur ki el-yevm

mezbûr makşûre hücre-i ‘Â’işe rađıyallāhu ‘anhā ḥazretleriniñ derûn-ı dā’iresinde kalmışdır. Ve zıkr olunan mihrâb Ḥazret-i ‘Â’işeniñ hücresiniñ ħalfinde Zevrâ cihetindedir. Ve ikisiniñ meyânında bir mevzi‘ vardır ki nâs ol mevzi‘e ihtirâm idüp ayakların başmazlar ve dirler ki bu mevzi‘ kabır-i Ḥazret-i Fâtıma rađıyallāhu ‘anhâdır. Ve Ḥazret-i ‘Alî rađıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ iki ḥānesi var idi. Biri Mescid-i Şerîfe dâhil oldu biri Baķı‘ dedir. Vallāhu a‘lem.

el-Faşlü’l-Ḥādiye ‘Aşera. On birinci faşıl Mescid-i Şerîfe küşāde olan ebvāblarıñ sedd olmaķlıķına fermān olunup ve anlarıñ derûnunda müsteşnā olanı beyān ider. Buḥārî ve Müslim rivāyetlerinde Rasûl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *seddū el-ebvābe illā bābe Ebî Bekrin* ya‘nî *Mescid-i Şerîfe küşāde olan kapuları sedd idiñ illā Ebî Bekr rađıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ kapısı meftūḥ kalsun.* Ve İbn ‘Abbās rađıyallāhu ‘anhumā ḥazretleri buyurur ki bu kışşā Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiziñ maraḫ-ı mevtime idi. Bu ħuşuşda vārid olan eḥādîş-i Nebevîyyeden biri Buḥārîde Ebū Sa‘îd el-Ḥudrî rađıyallāhu ‘anh ḥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem efendimiz ħuṭbede nâsa ħiṭāb idüp buyurdu ki *Mevlā-yı Mûte‘āl ḥazretleri bir bendesini dünyā ile ‘ind-i ma‘neviyyesinde olan ni‘met meyânında muḥayyer kıldı. Muḥayyer olan bende ‘ind-i ma‘neviyyesinde olan ni‘meti ihtiyār eyledi.* Ḥazret-i Ebā Bekr rađıyallāhu ‘anh [46^a] ḥazretleri bunu istimā‘ eyledikde bükā eyledi. Bizler ta‘accüb eyledik şoñra ma‘lûmumuz oldu ki muḥayyer olan Habîb-i Ḥudā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz imiş. Ḥazret-i Şiddîķ cümlemizden a‘lem olduğından vehle-i ūlāda fehmi idüp bükā eyledi. Bu ħuṭbede iken Server-i ‘Ālem efendimiz buyurdu ki *inne emenne’n-nāsi ‘aleyye fî suḥbetihi ve mâlihi Ebu Bekrin ve lev küntü mütteḥizen ḥalîlen ġayra rabbî le’tteḥaztü Ebā Bekrin ḥalîlen ve lakin uḥuvvetü’l-İslāmi ve meveddetühu lā yebķayenne fî’l-mescidi bābün illā sūdde illā bābü Ebî Bekrin.* Ma‘nā-yı ḥadîş-i şerîf *ḥalk içinde üzerime minneti olan şohbetde ve mâlda Ebu Bekrdir eğer ben Ḥaķķ Te‘ālādan ġayrı dost ittiḥāz itmîş olsam Ebū Bekri dost ittiḥāz iderdim lâkin uḥuvvet-i İslām ve meveddet-i İslām meyânımızda cārîdir. Mescid-i Şerîfde bir bāb kalmasun cümlesi sedd olsun illā Ebā Bekriñ kapısı sedd olmayup ḥālî üzre küşāde kalsun.* Ḥazret-i Şiddîķ rađıyallāhu ‘anh ḥazretleri yār-ı ġār-ı Rasûl-i Ekrem olduğı ve ne derece meyānlarında ittiḥād ü meveddet olduğı bu ḥadîşden ve ġayrılardan ma‘lûmdur. Ve Qur‘ân-ı Kerîmde *şāniye’sneyni iz humā*

fi'l-gāri hakkında nāzil olmuşdur. Ve hadīṣ-i āḥerde Efendimiz buyurdu ki *yā Ebā Bekrīn mā zannūke bi'sneynillāhi ṣāliṣi himā* vārid olmuşdur. Bināen 'aleyh Ḥasan Kāşifī ḥazretleri bu muşāḥabeti imā idüp na' tında buyurur ki. Naẓm

Ān maḥreme rāz-i esmānī

Ān maḥreme Ka'be-i ma'ānī

Ān hem-dem-i ḥāş ṣānī işneyn

Ān Ḥāce-i çār sü-yı kevneyn

Der mesnedi ḥükm emīn-i a' del

Der āḥir-i 'ahd-i imām-ı evvel

Ān Şiddīk-i ṭarīk-ı istiḳāmet

Sālār-i me'āric-i kerāmet

Şāḥib-i ḳadem maḳām-ı tecrīd

Ser-i defter-i ehl-i cümle-i tevḥīd

Rivāyet olunur ki ḥuṭbede ḥāzır olanlardan ba'zıları buyurdılar ki cümle ḳapular sedd olunup dost ittiḥāz buyurduğu Ebā Bekrīn ḳapusu küşāde olarak bāḳī ḳaldı bu kelām Server-i Enām efendimiziñ sem' -i sa'ādetlerine resīde olduḳda buyurdılar ki Ebū Bekrīn ḳapusından nūr gelür sā'irleriñ ḳapusından zūlmet gelür intehā. Naẓm

[46^b] Cenāb-ı Muştafāya cān fedā Şiddīk-i Ekberdir

Anıñ-çün mü'minīne muḳtedā Şiddīk-i Ekberdir

Anıñ esrārına vāḳıf meḡer ki Faḥr-i 'Ālemdir

Ġarīḳ-i baḥr-ı nūr-ı kibriyā Şiddīk-i Ekberdir

O zātīñ ḳalb-i pāki pūte-i nār-ı muḥabbetdir

Nuḥās-i sālīkāna kīmiyā Şiddīk-i Ekberdir

Anıñ vaşf-ı şerîfî naşş-ı Kur'ân ile şābitdir
Nedīm-i hāşş maḡbūl-i Ḥudā Şiddīḡ-i Ekberdir

Muḡibb-i āl-i aşḡābım kelām-ı ġayrı ġūş itmem
İmām-ı ehl-i sūnnet 'ıffetā Şiddīḡ-i Ekberdir

Odur pīr-i 'azīzi Ḥāceġān-ı Naḡşibend anıñ
Viren ezḡār ile ḡalbe şafā Şiddīḡ-i Ekberdir

Dil-i tārik-i sālīk iḡtibās-ı nūr ider andan
Muḡabbetle viren şadra şifā Şiddīḡ-i Ekberdir

Rivāyet olunur ki Server-i Enām efendimiz ebvābları sedd ile fermān buyurduġda
Ḥāzret-i 'Ömer raḡıyallāhu 'anh ḡazretleri yā Rasūlallāh baña ruḡşat-ı 'ināyet ile
bir şaġīr pencere küşāde idüp Cenāb-ı Risālet-me'ābıñız namāza teşrīf buyurduġda
müşāhede ideyim deyü iltimās buyurduġda Server-i 'Ālem efendimiz *lā*
buyurmasıyla ruḡşat iḡsān eylemedi. Nazm

Ḥāzret-i Şiddīḡ şadāḡat-i serīr
Ya'nī Ebū Bekr-i münevver zāmīr

Şem'-i firūzān şebistān-ı şıdḡ
Bedreḡa-i bādiye pūyān-ı şıdḡ

Mihr-i celī pertev-i burc-ı vefā
Gevher-i gencīne-i şıdḡ-ı şafā

Baḡr-ı 'aḡā' ḡulzüm-i luḡf ü kerem
Kān-ı seḡā ma'den-i cūd u ni'am

Mihr-i cihān-tāb şabāḡ-ı sa'id
Māh-ı şeb ārā-yı sipihr-i ümīd

‘ Ārif-i rūşen dil ü ferhunde zāt
Fāzıl-ı dānā-yı huceste şafāt

Seyyid-i Kevneyne olup yār-ı gār
Kulluğın itdi o şāhın ihtiyār

Ḥaṭṭābī ve İbn Battāl ḥaẓerātları ve ğayrıları buyururlar ki sedd-i ebvābdan kināye budur ki Ebā Bekr ḥaẓretlerinin ḥilāfetine işāret vardır. Cenāb-ı Risālet-Penāh efendimiz irtihāl-i dār-ı beḳā buyurduktan sonra ibtidā Ebā Bekr ḥalīfe olup sā’irlerin ibtidā ḥalīfe olmadan men’ vardır vallāhu a’lem. Rasūl-i Ekrem efendimiz *seddū el-ḥavḥate illā ḥavḥate Ebā Bekrin* buyurduğu Ebā Bekr ḥaẓretlerinin Mescid-i Şerīf kurbunda bir ḥānesi olup murād ol ḥāneniñ ḥavḥasıdır. Ve Şāhib-i Tārīḥ ḥaẓretleri buyurur ki bizim vaḳtimizde dārü’l-ḳazā olan ḥānesiniñ ḳapusıdır. ‘Aşḳī dir ki Şāhib-i Tārīḥ [47^a] buyurduğu dārü’l-ḳazā maḥalline bizim vaḳtimizde Sulṭān Maḥmūd Ḥān ‘aleyhi’r-raḥmetü ve’r-rıdvān ḥaẓretleri ra’ nā bir medrese binā eylemiştir. Bāb-ı Selāmda Maḥmūdiyye dimekle mā’ rūfdur Ḥarem-i Şerīf tarafına olan ḥalvetleriñ altında Ḥarem-i Şerīfe küşāde olur bir bāb vardır. Bālā-yı bābda hāzā ḥavḥatü Ebā Bekrin eş-Şiddīḳa deyü taḥrīr olunmuşdur. Lākin ‘ayn-i ḥānesi değıldir belki cihetidir. Zīrā Mescid-i Şerīf ziyāde olunduḳda aşıl ḥāneniñ mekānı mescide dāḥil oldı taşīli gelür in-şāa ’llāhu teālā. Ve Ḥaẓret-i Ebā Bekr raḳıyallāhu ‘anh ḥaẓretlerinin ‘avālī-i Medīnede Sünḥ nām maḥalde bir ḥānesi daḥi olup ve bir ḥānesi daḥi Zuḳāk-ı Baḳī’ de ‘Oşmān bin ‘Affān raḳıyallāhu ‘anh ḥaẓretlerinin ḥāne-i şuğrāsı muḳabilindedir. ‘Aşḳī dir ki Zuḳāk-ı Baḳī’ de olan ḥānesine ḥālā Zāviye-i Semmān dimekle ma’ rūf bir tekyedir ḳarīben taşīli gelür. Rivāyet-i āḥerde naḳl olundu ki Ebā Bekr raḳıyallāhu ‘anh ḥaẓretlerinin ḥānesi Minber-i Şerīfe ḳarīb idi. Vaḳtā ki Mescid-i Şerīf ziyāde olduḳda ğarb tarafından ḥavḥa-i Ebā Bekr naḳl olunup ḥāne-i ḳadīmiñ toğrısına vaż’ olundu. Rivāyet-i āḥerde Ebā Bekr eş-Şiddīḳ ḥaẓretlerinin ḥānesi dārü’l-ḳazāda idi. Yānī Bāb-ı Selām ile Bāb-ı Raḥmet meyānında Eşrefiyye Medresesi binā olduḳda nāzirü’l-‘imāre olan zāt ol cānibden üç ḳapu iḥdās idüp Mescid-i Şerīfe dāḥil olan kimseniñ yesārında üçüncü ḳapu Ebā Bekr eş-Şiddīḳ ḥaẓretlerinin ḳapusıdır. Ve Ḥāfiz ibn Ḥacer raḥmetullāhi ‘aleyh ḥaẓretleri buyurur ki seddü’l-ḥavḥatü ḥadīs-i şerīfiniñ zāhirine münāfī Sa’d bin Vaḳḳāş raḳıyallāhu ‘anh ḥaẓretlerinin ḥadīsıdır. Zīrā

buyurmuşdur ki Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiz Mescid-i Şerife olan kapuların seddine fermân buyurdukdâ Mürtezâ raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ kapısı istiṣnâ buyurdılar dimiş. İmām Aḥmed ü Nesā’î vü Hâkim ḥazretlari bu ḥadîşin senedine taḳviyet virmişler. Ve Ṭaberânî Evsaṭında bu ḥadîşin ricâli şikâtdandır dimiş. Ve rivâyet olunur ki aşḥâb-ı kirâmdan ba’zıları yâ Rasûlallâh ebvâbımızı sedd ile fermân buyurduk didiler Rasûl-i Ekrem efendimiz buyurdi ki *ben sedd eylemedim ancaḳ Mevlâ-yı Mûte‘âl ḥazretleri sedd eylemişdir*. Ve Zeyd bin Erḳam [47^b] raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleri buyurdi ki aşḥâb-ı kirâmdan birkaç kimseniñ kapuları Mescid-i Şerif içine küşâde idi. Rasûl-i Ekrem efendimiz ebvâbları sedd ile emr idüp Ḥazret-i ‘Alî raḍıyallāhu ‘anhın bâbını müsteṣnâ eyledikde sā’irlerine güç gelüp Efendimizden su’âl eylediler. Efendimiz buyurdi ki *vallâhi bir bâb sedd eylemedim ve bir bâb feth eylemedim faḳaṭ me’mûr olduğım ḥasebiyle emri yerine getürdüm* ve İmām Aḥmed ü Nesā’î vü Hâkim ḥazretlari bu ḥadîş taḥrîc idüp ricâli şikâtdandır deyü taḳviyet virmişler ammâ Ebâ Bekr ḥazretleriniñ ḥavḥa ḥadîsi bundan aḳvâ vü tercîḥ olunur. Ḥazret-i Ebâ Bekr raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ fezâ’ilinde nihâyet yokdur. Bir zât-ı kerîmü’s-simât ki Ḥabîb-i Ḥudânın yâr-ı ğarı olup ve Şiddîḳ ile be-nâmlanup ve mâ mülkini fî sebilillâh ve fî ḥubb-i Rasûlallâh îşâr idüp ‘abâ pûş olup ve Mevlâ-yı Mûte‘âl ḥazretleri ben Ebâ Bekrden râzîyım Ebâ Bekr daḥi benden râzî mı deyü ḥaḳḳında ḥiṭâb-ı Rabbânî şâdır ola. Efḍal-i ḥalîfe olduğına bu bâbda şekk olmaz erbâb-ı ğarażın kelâmlarına nazâr olunmaz. Na’t-ı Ğâlibde ḳuddise sirruh berây-ı Ebâ Bekr eş-Şiddîḳ raḍıyallāhu ‘anhın ḥaḳḳında buyurmuşdur nefa’ nellâhi bi esrârihim.

Şıdḳla mâ-şadaḳ-ı şubḥ-ı şafâdır Şiddîḳ

Sîne-i şâfla şadrü’l-ḥulefâdır Şiddîḳ

Şâni işneyn-i Muḥammed didi Ḥallâḳ-ı ‘azîm

İz hümâ ḳavlini seyr it ne hümâdır Şiddîḳ

Baḳdı tecrîdine sükkân-ı semâ giydi ḥaşır

Ol ḳadar müntesib-i Âl-i Âbâdır Şiddîḳ

Bir velîdir ki *velâ tahzen* ana oldu hitâb
Nass-ı Kur'ân-ile maqbûl-i Hudâdır Şiddîk

Zevk-i 'irfânı ile kıldı Rasûli taşdîk
Şüphesiz maṭla' -ı envâr-ı vefâdır Şiddîk

Yevm-i Bedr aldı 'arîş üzre Cenâb-ı Ahmed
Reşk-i şems ü kamer ü arş u semâdır Şiddîk

İsm-i bâṭından alup feyz-ı zuhûrı imdâd
Samtla mürşid-i erbâb-ı Hudâdır Şiddîk

Sözi hem-seng-i güher olduğına şâhiddir
Şadef-i leblerin âheste-küşâdır Şiddîk

Ehl-i redd ile olan harbî delîl-i vâzıḥ
Hubb-ı Hakk hil' ât-i hâşşına sezâdır Şiddîk

Akrâzullâhda ser-mâyesin itdi îşâr
Şûret-i münteḥab-ı fakr u fenâdır Şiddîk

Mâ-'arefnâke baḳ el-'aczü 'ani'l-idrâke
Bir niyâm içre meḡer tîğ-i dü-tâdır Şiddîk

[48^a] İtmeden mu'cize bürhân-ı taleb kıldı kabûl
Öyle bir müsta'id-i terk-i sivâdır Şiddîk

Pîşvâ bilmeyen ol zâtı Müselmân olmaz
Lafz-ı tevḥîde meḡer şûret-i lâdır Şiddîk

Çâr-yâr ile olur Beyt-i Hudâ çâr-erkân
'Umredir anda 'Ömer 'ayn-ı şafâdır Şiddîk

Lafz-ı mü'minde odur mâ-şadaķ pîş-i zuhūr
Şeyh ma' nāsına en aķdem edādır Şiddîķ

Cedd-i a' lāsıdır ol Һazret-i Mevlānānın
Mażhar u mużhir-i esrār-ı şafādır Şiddîķ

Andan al himmet-i seyr-i melekūtī Ğālib
Sırr-ı mi' rāc-ı Rasūl-i dü-serādır Şiddîķ

‘Aşķî her gün yüz sürüp i' nāyene it 'arz-ı hāl
Luţf ider ihsān ider kân-ı şehādır Şiddîķ

Ve İbn 'Ömer rađıyallāhu 'anhumā Һazretleri buyurur ki nāsın Һayırlısı Rasūl-i Ekrem efendimizdir soñra Ebū Bekr rađıyallāhu 'anh Һazretleridir. Soñra 'Ömer rađıyallāhu 'anh Һazretleridir ve müşārün-ileyh Һazretleri buyurur ki 'Alī bin Ebī Tālib rađıyallāhu 'anh Һazretlerine üç Һaşlet ihsān olmuşdur. Eđer biri bende olsa 'indimde kıızıl develerden Һayırlıdır. Birisi budur ki Server-i 'Ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz aña kerīme-i muhteremelerin virüp evlād zuhūra gelüp sülāle-i tāhire-i Muħammediyye ilā yevmi'l-kıyāme bāķīdir. İkinci Mescid-i Şerīfden sedd-i ebvāb ile emr olunup anın bāb-ı sa'adetleri hālī üzre küşāde kaldığıdır. Üçüncü feth-i Һayberde şancāğ-ı sa'adet i' tā olundığıdır. Na' t

Pîşvāyı evliyā serdār-ı serverdir 'Alī
Reh-nümā-yı aşfiyā-yı rāh-ı rehberdir 'Alī

Āsumān ķadr-i felek hūrşīd-i enverdir 'Alī
Şīr-i Yezdān-ı Һüdā rūḥ-ı muşavverdir 'Alī

Maţla' -ı şubḥ-ı şafā mehtāb-ı maḥşerdir 'Alī
Menba' -ı cūd [u] şehā sāķī-i kevşerdir 'Alī

Ve mezbūr ḥadīşī İmām Aḥmed ü Nesā'ī ḥazretātları isnād-ı ḥasen ile rivāyet eylemişlerdir bu iki eḥādīşleriñ meyanların cem' ü tevfiķinde Bezzāz Һazretlerinden mervīdir ki Һazret-i 'Alī rađıyallāhu 'anhuñ ķapusını istiḡnā iden ḥadīş şābit olunsa Ebū Sa'īd el-Ḥudrī rađıyallāhu 'anh Һazretleriniñ ḥadīşī ile

kābildir. Zīrā Tirmizī ḥāzretleri andan rivāyet idüp buyurur ki Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz buyurdı ki *cināyet-i Mescid-i Şerīf ya‘nī Mescid-i Şerīfden mūrūr eylemek bir eḥade mübāḥ değildir benden [48^b] ve ‘Alīden mā-‘adā* . Zīrā Ḥāzret-i ‘Alīniñ bir āḥer bābı olmadığından böyle buyurdılar ammā sā’ir aşḥāb-ı kirām ḥāzerātlarının āḥer ḳapuları olduğundan sedd ile emr olundu Ḥāzret-i Şiddīḳ raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretlerinin başka ḳapusu var iken istiṣnā olduğu ḥilāfete işāretidir. Ve marāz-ı mevtinde vuḳū’-ı ḳarīne vāzıḥdır. Ammā Ḥāzret-i Mürtezāniñ ḳapusınıñ istiṣnā olduğu sedd-i tevehhümüni def’ için olmuştur. Yāḥud ibtidā me’mūr oldılar Mescid-i Şerīf cānibinde olan ḳapuları sedd için illā Ḥāzret-i ‘Alī ḳapusu soñra istiṣnāla herkes ḥānesinden Mescid-i Şerīf cānibine birer ḳapu küşāde idüp sāniyen me’mūr oldılar küşāde olan ebvāblar sedd olup illā Ebā Bekriñ ḳapusu ibḳā oluna deyü vallāhu a’lem. Ve Ḥāfız bin Ḥacer raḥmetullāhi ‘aleyh ḥāzretleri buyurur ki bu vāzıḥdır ve bunu bu vecih te’yīd ider. Ḥāzret-i Ḥamza raḍıyallāhu ‘anh bir gün ḥānesinden sür’atle ḥurūc idüp Ḥāzret-i Risālet-Penāḥ efendimize dāmen-i der-meyān iderek ve bir miḳḍarı yere sürünerek ve feryād [ü] giryān iderek gelüp yā Rasūlallāh ‘ammıñı terk idüp ‘ammı-zādeñi ibkā eylediñ didi. Server-i Enām efendimiz *ben kimseyi iḥrāc ü ibkā eylemedim belki Mevlā-yı Mūte‘āl ḥāzretleri eyledi deyü buyurdı* bu kışşa şariḥdir. Ḥāzret-i Mürtezā ḳaızıyesiniñ teḳaddümüne zīrā Ḥāzret-i Ḥamza raḍıyallāhu ‘anh evvel senede şehādetle müşerref olmuştur. Ve Ḥāzret-i Ebū Bekr raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretlerinin ḳaızıyesi marāz-ı mevtinde idi. Bezzāz ḥāzretleri isnād ile Ḥāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh buyurdı ki Rasūl-i Ekrem efendimiz elimden tutup baña buyurdılar ki *Ḥāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām Mevlā-yı Mūte‘āl ḥāzretlerinden recā eyledi ki mescid-i sa‘ādetleri birāderi Hārūn ‘aleyhi’s-selām ile teḥḥīr ola ve ben daḥi Rabbimden su‘āl idüp ṭaleb eyledim ki benim mescidim daḥi seniñle ve zürriyyetiñle teḥḥīr ola* buyurup Ebā Bekr raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretlerine ḥaber irsāl eyledi ki *mescid ṭarafına olan bābı sedd eyle* deyü. Ebā Bekr *innā lillāhi ve innā ileyhi rāci‘ūn* deyüp soñra sem‘an ve ṭā‘aten deyüp ḳapusını sedd eyledi. Ḥāzret-i ‘Ömer ve Ḥāzret-i ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhuma ḥāzerātlarına ḥaber irsāl buyurup anlar daḥi bābların sedd eyledikten soñra Rasūl-i Ekrem [49^a] ve Nebiyy-i Muḥterem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki *ben deḡilim siziñ ebvābıñızı sedd idüp ‘Alīniñ bābın fetḥ iden lākin Mevlā-yı Mūte‘āl ḥāzretleri*

‘*Alīnīn bābın feth idüp siziñ ebvābıñızı sedd eyledi.* Ve Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki bu ḥadīşde Ḥazret-i Ḥamza bedeline Ḥazret-i ‘Abbās zıkr olundu. Gelecek ḥadīşe göre bunda naẓar vardır zīrā bunun te’ḥīri iktizā ider idi. Ḥazret-i ‘Abbās Medīne-i Münevvereye sāl-i fetihde teşrīf eyledi. Ve İbn Zebbāle vü Yahyā ḥazerātları aşḥāb-ı kirāmīn birinden rivāyet idüp buyurdılar ki bir gün nās Mescid-i Şerīfe cālīs iken taraf-ı Rasūl-i Ekrem efendimizden münādī gelüp nidā eyledi ki *eyyühā’n-nāsü seddū ebvābeküm ya’nī ey nās* Ḥarem-i Şerīf tarafına olan kapularıñızı sedd idiñ nās biraz şabr idüp bir eḥad kalkmadı. İkinci def’a münādī gelüp *eyyühā’n-nāsü seddū ebvābeküm* deyü nidā eyledi gine bir eḥad kalkmadı. Ve dirler idi ki ‘acabā bundan murād-ı ‘aliyyesi nedir üçüncü def’a *eyyühā’n-nāsü seddū ebvābeküm* kable en yenzile’l-‘azābe bu nidāyı nās istimā’ itdikleri sâ’at ‘aceleten sedd-i ebvāba mübāderet eylediler. Ve Ḥamza ibn ‘Abdū’l-Muṭṭalib raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleri kisāsını sürüyerek gelüp herkesiñ mescide kapısı vardır. Ebā Bekr u ‘Ömer u ‘Osmān bunlarıñ daḥi kapuları vardır dir iken Ḥazret-i Mürtezā teşrīf idüp Şāhib-i Risālet efendimiziñ re’s-i sa’adetleri tarafına vākıf olup herkese seddū ebvābeküm emri olup Server-i Enām efendimiz ḥazretleri ‘Alī ḥazretlerine buyurdılar ki *sen ne vākıf olursun ḥāneñe gīt* deyüp añā feth-i bāb ile emr buyurmadı. Herkes bizim ebvābımızı sedd ile emr idüp Mürtezānıñ bābını terk eyledi. Hāl bu ki Mürtezā bizden şaḡīrdır ve ba’zıları ‘ammı-zādesi olmaḳla anı terk eyledi didiler. Ve ba’zıları Ḥazret-i Ḥamza ‘Alīden aḳreb ve rızā’an birāderidir ve ‘ammısıdır didiler. Ve ba’zıları kerīme-i muḥteremeleri ḥātırı için terk eyledi didiler. Bu kelāmlar sem’-i sa’adete üç günden sonra resīde olup Mescid-i Şerīfde mecma’-ı aşḥāba teşrīf idüp ḡazabından vech-i enverleri lāle renk olmuş idi. Zīrā ḡazab vaktinde gül ruḡsārları verd-i aḥmere [49^b] dönerdi. *Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretlerine ḥamd ü şenādan sonra size ma‘lūm olsun ki Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāma vahy idüp bir tāhir mescid ittiḥāz eyle emr idüp bir eḥad sākin olmayup faḳaṭ Mūsā ve birāderi Hārūn ‘aleyhime’s-selām ve Hārūn evlādları Şibr ü Şübeyr sākin olalar. Ve baña daḥi vahy buyurdu ki bir tāhir mescid ittiḥāz idem bir eḥad sākin olmayup faḳaṭ ben ve ‘Alī ve ‘Alīnīn evlādları Ḥasan ve Ḥüseyn sākin olalım* deyü. Ve Medīne-i Münevvereye geldim ve mescid ittiḥāz eyledim ve mescidden taḥavvül murād eylemedim tā ki emr olundum murād Mescid-i Ḳubādır. Ve ben bir şey bilmem

ancak Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretlerinin bildirdiğini bilürüm. Ve bir şey işlemem illā
 emr olundığım nesneyi işlerim nākamīn üzerine Mescid-i Kubādan süvār oldum
 gelürken enşār baña istiḳbāl ü mülākī olup yā Rasūlallāh bizim menzilimize nāzil
 ol deyü da‘vet eylediler idi. Ve ben dir idim ki ḥallū en-nāḳate fe-innehā
 me‘mūratūn tā ki me‘mūr olduğu mekāna nāḳa cālīs oldu. Vallāhi ebvābları ben sedd
 itmedim ve ben fetḥ itmedim ve ‘Alī ḥazretlerin sākin itdirmedim ancak Mevlā-yı
 Müte‘āl ḥazretleri iskān itdirdi deyü buyurdu. Ve İmām Aḥmed isnād-ı ḥasen ile
 Sa‘d bin Mālik ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem ṣallallāhu
 ‘alehi ‘alehi ve sellem efendimiz mescide küşāde olan ebvābların sedd ile emr
 idüp Ḥazret-i Mürtezānıñ kapusını terk eyledi. Ebū Ya‘lā vü el-Bezzāz ü Ṭaberānī
 Evsaṭında ziyāde idüp buyurdılar ki yā Rasūlallāh bizim ebvābımızı cemī‘an sedd
 idüp bāb-ı ‘Alīyi terk eylediñ Server-i Enām efendimiz buyurdu ki *ben ebvābıñızı
 sedd itmedim lākin Ḥūdā-yı Lemyezel ḥazretleri sedd eyledi.* Ve Yaḥyā
 ḥazretlerinin isnād ile vārid olan lafzın ma‘nāsı budur ki Şeh-süvār-ı Enbiyā
 efendimiz ebvābların seddiyle fermān idüp cümlesi sedd oldu. İllā Mürtezā
 ḥazretlerinin kapısı sedd olmadı. Ḥazret-i ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleri yā
 Rasūlallāh bizim ebvāblarımızı sedd eylediñ ‘Alīnıñ bābını terk eylediñ didikde
 Rasūl-i Ekrem efendimiz *ben kapuları ne sedd itdim ve ne fetḥ* buyurdu. Ve Cābir
 bin Semure raḍıyallāhu ‘anh ḥazretlerinden mervīdir ki Rasūl-i Ekrem ṣallallāhu
 [50^a] ‘alehi ve sellem efendimiz *seddū ebvābe’l-mescidi illā bābe ‘Alī* deyü
 fermān buyurduḳda aşḥābdan biri yā Rasūlallāh girüp çıkacak miḳdārı benim
 kapum küşāde olsun didikde Server-i Enām efendimiz buyurdu ki *ben böyle
 me‘mūr deḡilim.* Tekrār ol kimse şadrum şıgacak miḳdārı açık ḳalsun didi.
 Efendimiz *ben böyle me‘mūr deḡilim* buyurdu. Ol kimse gidüp bir āḫiri gelüp yā
 Rasūlallāh başım şıgacak miḳdārı benim kapuda açık ḳalsun didi. Efendimiz *ben
 böyle me‘mūr deḡilim* buyurdu maḥzūn [u] mükedder bükā iderek revān oldu. Gine
 Efendimiz *ben böyle me‘mūr deḡilim* buyurdu. Şoñra *seddū el-ebvābe illā bābe*
 ‘Alī deyü emr buyurdu. Ve Ṭaberānī Ḥazret-i Cābirden muḥtaşaran bir rivāyet irād
 eylemiş lākin ricāinde Nāşih bin ‘Abdullāh olmaḡla metrūk ammā lafz-ı Ṭaberānī
 ḥazretlerinin ma‘nāsı budur ki Rasūl-i Ekrem ṣallallāhu ‘alehi ve sellem
 efendimiz cemī‘ ebvābın seddiyle emr buyurdu Mürtezā ḥazretlerinin bābından
 gayrı Ḥazret-i ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleri yā Rasūlallāh yalnız benim

duhûlüm ve hürûcum miqdârı menfez küşâde kalsun didikde Server-i Enâm efendimiz buyurdu ki *ben böyle me'mûr olmadım cemî' ebvâb sedd olsun illâ bâb-ı 'Alî. Şâyed gayrıları cenb olarak Mescid-i Şerîfden mürûr iderler* deyü buyurdu. Ve Şâhib-i Târîh hazretleri buyurur ki bu şiddet-i men' in iktizâsı havhaların ya' nî pencerelerin ve pencereden aşğar olan deliklerin seddi lâzım gelür. İbtidâ-yı emrde sedd-i ebvâb ile emr olundığına nazaran ammâ soñradan pencere ittiḥazına izn şudûr itmiş ihtimâl ola. Ve bundan soñra Ebâ Bekr hazretlerinin kışşası vuḳû' buldı. Ve Tabakât-ı İbn Sa' dda aḥberenâ Muḥammed bin 'Ömer kâle ḥaddeşenî 'Abdu'r-Raḥmân bin el-Vâkıfî an Şâlih bin Ḥassân 'an Ebî el-Bedâh İbn 'Âşım bin 'Adî hazretleri buyurur ki 'Abbâs bin 'Abdü'l-Muṭṭalib raḍıyallâhu 'anh hazretleri yâ Rasûlallâh neden îcâb eyledi bâ' zı kimseniñ mescide bâbını küşâde buyurduñ ve ba' zıların sedd eylediñ didi. Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve âlihî ve şaḥbiḥî ve sellem efendimiz *yâ 'Abbâs ben kendi emrim ile feth idüp kendi emrimle sedd itmedim* buyurdu vallâhu a' lem.

el-Faşlü's-Sâniye 'Aşera. On ikinci faşıl [50^b] 'Ömer bin el-Ḥaṭṭâb raḍıyallâhu 'anh hazretlerinin Mescid-i Şerîfe bir miqdâr ziyâde eylediği beyânındadır. Buḥârî ve Ebû Dâvud rivâyetiyle İbn 'Ömer raḍıyallâhu 'anhumâ hazretleri buyurdu ki Ebâ Bekr eş-Şiddîk raḍıyallâhu 'anh hazretleri Mescid-i Şerîfe bir şey ziyâde itmedi. Ancak Hazret-i 'Ömer ziyâde eyledi. Karîben Ebû Dâvud rivâyetinde gelür ki ḥilâfet-i Ebâ Bekrde mescidiñ 'amûdları köhne olmağla ḥurmâ ağacından tecdîd eylemişdir didiği ziyâde itmedi rivâyetine münâfî değildir. Ve ehl-i siyer buyururlar ki Ebâ Bekr raḍıyallâhu 'anh hazretleri Mescid-i Şerîfe bir şey ziyâde itmediler zîrâ fetihle meşgûl idi. Vaḳtâ ki Hazret-i 'Ömer raḍıyallâhu 'anh ḥalîfe olduğda buyurdılar ki Mescid-i Şerîfî ziyâde itmek murâd iderim eğer Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimizden *yenbegî en yûzâde fî'l-mescidi* kavlı-i şerîfin zât-ı Aḳdeslerinden istimâ' itmeseydim bir şeyi ziyâde itmezdim buyurdu. Ve Târîh-i Yâfa'îde meşṭûrdur ki Hazret-i 'Ömer raḍıyallâhu 'anh hazretlerinin bu ziyâdesi sene on yedi târîḥinde vâḳı' oldu. Ve gayrıları zıkr eylediler ki Mescidi'l-Ḥarâm daḥi bu senede ziyâde oldu. Ve İbn Zebbâle hazretleri Enes raḍıyallâhu 'anh hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurduḳdan soñra Ebû Bekr hazretleri ḥalîfe olup mescide ta'arruḳ eylemedi. Hazret-i 'Ömer ḥalîfe

oldukda ‘amüdları kerpiçden binā idüp ağaçları ihrāc idüp kıble tarafına yaturdı. Ve Hāzret-i ‘Ömeriñ cidārınıñ haddi kıbleden kıble ‘amüdlarınıñ evveline kadar ve bir rivāyetde İbn ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh ‘anhumā ḥāzretleri buyurur ki Hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretleriniñ vaḳtinde nās keşret üzre mescide cem‘ olduklarında bir kimse gelüp yā Emīra’l-Mü’miñ Mescid-i Şerīfi bir miḳdār vüs‘atlendirseñiz olmaz mı didi Hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh eğer ben Server-i Enām efendimizden işitmesem ziyādeye cesāret itmezdim. Zīrā Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdı ki *ben murād iderdim mescidimiziñ kıble tarafından ziyāde itmeğe lākin ziyāde idemedik*. Hāzret-i ‘Ömer kıble tarafından taḳdīm idüp Hāzret-i ‘Ömeriñ cidārınıñ mevzi‘i maḳşūre ‘idānlarınıñ mevzi‘idir. [51^a] Ve İbn ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anhumā ḥāzretleri buyurur ki Hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh zamānında Mescid-i Şerīfiñ tūli ya‘nī kıble cānibinden Şām cānibine varınca yüz kırk zīrā‘ ve ‘arzi yüz yigirmi zīrā‘ idi. Hūlāsa-i merām mağrib cānibinden iki ‘amūd miḳdārı ziyāde olmuş ola. Bu ziyāde ile yüz yigirmi zīrā‘ olmuş olur. Ve mağrib cānibinde ziyādeniñ intehāsı yedinci ‘amūda ḳadardır. Ve cānib-i meşriḳdan hucurāt-ı ezvāc-ı tāhirāt ibḳāsı için ziyāde eylemedi. Ve kıble cānibinden ‘amüdların haddine kadar on zīrā‘ miḳdārı ziyāde oldu. Ve otuz zīrā‘ daḳi Şām cānibinden ziyāde olmuşdur vallāhu a‘lem. Ve daḳi rivāyet olunur ki saḳf-ı sa‘ādetiñ irtifā‘ı on bir zīrā‘ idi. Ve Mescid-i Şerīfiñ esāsı ādem boyı miḳdārı aḥcārla binā olunmuşdur. Ve altı ‘aded ḳapısı olup ikisi ḳıbleniñ saḡ cānibinden ya‘nī Bābü’s-Selām ve Bābü’r-Raḥmedir. Ve ikisi ḳıbleniñ yeşārında ya‘nī Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiziñ dāḫil oldukları bāb ile Bāb-ı Nisādır. Ve iki ḳapu Şām cānibinde idi vallāhu a‘lem Hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretleri buyurdılar ki eğer Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden Mescid-i Şerīfi ziyāde itmesin deyü istimā‘ itmeseydim ziyāde itmezdim. Ve zāt-ı Aḳdes-i Peyḡamberiden istimā‘ eyledim ki buyurdılar *eğer bu mescidim Şan‘āya kadar ziyāde olsa cemī‘an mescidim olur*. Ve bir gün Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve ālihī ve saḡbiḥī ve sellem efendimiz muşallāda temennā ṭariḳıyla buyurdı ki *bu mescidi ziyāde eyleseñ* deyü dest-i sa‘ādet-i peyvesteleriyle kıble cānibine işāret buyurdı. Ve Emīrū’l-Mü’miñ Hāzret-i ‘Ömer daḳi kıble cānibinden ziyāde eyledi. Ve İbn Sa‘d ü Yaḥyā ḥāzerātı rivāyet iderler ki müslümānlarıñ keşret bulub Mescid-i Şerīf idāre itmeyecek şūrete

geldikde ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleri ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh ḥazretlerine buyurdi ki Mescid-i Şerīf cemā‘ati idāre idemez oldu. Ve ben mescidiñ etrafında olan ḥāneleri iştirā eyledim seniñ ḥāneñden ve ḥucurāt-ı ezvāc-ı tāhirātından mā‘adā kalmadı. Ümmühātü’l-mü‘minīn ḥücrelerine cesāret idemem ammā sen ḥāneni baña [51^b] ferḥat eyle her ne miqdārı bahā ile olur ise olsun beytü’l-māldan edā ideyim ve yāḥud seniñ ḥāneñ miqdārı Medīneniñ her ne tarafından taleb iderseñ saña bir ḥane binā ideyim. Yāḥud li-vechillāh taşadduḡ eyle Mescid-i Şerīfe ilḥāḡ ideyim buyurduḡda Ḥazreti ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh buyurdi ki bu üç şartıñ birini ḡabūl itmey zīrā Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz bu menzili baña iḥsān buyurup benimle ber-ā-ber binā eylemişdir beyne-humālarında vāfir nizā‘dan soñra Übeyy bin Ka‘b raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ ḥuzūrına mürāfe‘aya gitdiler. Übeyy bin Ka‘b ḥazretleri ikisiniñ kelāmının istimā‘dan soñra buyurdi ki Server-i Enbiyā ‘aleyhi efḡalu’s-şalāt ve ezke’t-teḥāyā efendimizden istimā‘ itdim buyurdi ki *Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri Dāvud ‘aleyhi’s-selām ḥazretlerine vahy idüp buyurdi ki benim için bir ḥāne binā eyle anda ‘ibādım beni zıkr ideler. Beytü’l-Maḡdisi ta‘yīn buyurup hey‘et-i terbi‘ üzre ḡaṭṭ-ı keşide olup murabba‘añ bir zāviyesi Benī İsrāilden bir zātıñ ḥānesi olup Davūd ‘aleyhi’s-selām ḥazretleri mezbūr ḥāneniñ bahāsından ez‘āf-ı muḡā‘af ziyāde bahā virüp ḥāneyi şāḡibinden taleb eyledi. Ḥāne şāḡibi rāzī olmadı Davūd ‘aleyhi’s-selām ḥazretleriniñ ḡatırına ḡuṭūr eyledi ki her ne vecihle olur ise andan ḥāneyi aḡz idüp mescide ilḥāḡ iderim fi’l-ḡāl Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri vahy idüp yā Dāvud ben ‘Azīmü’s-Şān saña benimçün bir ḥāne binā eyle didim ise sen murād idersin ki ḥānei şāḡibinden maḡşūben aḡz idüp mescide idḡāl idesin ḡaşb benim şānū’l-vehiyyetime şāyeste midir saña bunun ‘uḡūbeti sen bu ḥānei binā eyleme deyü vahy olunduḡda Dāvud ‘aleyhi’s-selām yā Rabb oḡlum binā eylesün deyü du‘ā vü niyāz idüp Ḥudā-yı Bī-ḡün ḥazretleri du‘āsın ḡabūl buyurup Süleymān ‘aleyhi’s-selām ḥazretleri itmām-ı binā buyurdılar. Übeyy bin Ka‘b raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleri bu kışşai taḡrīr eyledikten soñra ḥāneyi Ḥazret-i ‘Abbāsa ḡükm idüp ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleri buyurdılar ki ben daḡı ḡānemi müslümānlara taşadduḡ eyledim yā ‘Ömer seniñ ḡuşūmetiñ için deḡil belki Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri için yeḡbelullāhu minhü ve raḡıya’llahu ‘anhü [52^a] ve an külli’s-şāḡābeti ecma‘īn. Soñra mezbūr ḥāneniñ mīzābı için beyne-*

humâlarında cidâl vâkı‘ oldu. Kışsa budur ki Hâzret-i ‘Abbâs radıyallâhu ‘anh hazretlerini hânesini nâvdânı Mescid-i Şerîfîñ üzerine ve yâhud kapusınıñ üzerine idi Hâzret-i ‘Ömer radıyallâhu ‘anh mîzâbı maḥallinden ḳal‘ eyledikde ‘Abbâs radıyallâhu ‘anh hazretleri buyurdi ki vallâhi bu mîzâbı bu mekāna Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz kendi yed-i sa‘âdetleriyle vaż‘ eyledi. Hâzret-i ‘Ömer radıyallâhu ‘anh buyurdi ki vallâhi yâ ‘Abbâs sen benim ketfime iki ayaklarıñ vaż‘ idüp bu mîzâbı mekānına muḥkem vaż‘ eyle deyü temennâ vü recâ eyledi. Ve İbn ‘Ömer radıyallâhu ‘anhumâ hazretleri rivâyet idüp buyurdi ki hâne-i mezbûruñ mekānı Mervân hânesiniñ yelîsinde olan Üştüvâne-i Murabba‘ ile Bâb-ı Selâm arasında menzil-i Mervân yerinde ḥâlâ Bâbü’s-Selâm ṭahâret-hânesidir mezbûr üştüvâne Minber-i Şerîfden beşinci üştüvânedir ḥariḳ-i şânîde mezbûr üştüvâneniñ terbi‘i ma‘dûm oldu. Ve daḥi rivâyet olunur ki ‘Abbâs bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib radıyallâhu ‘anh hazretleri Mescid-i Şerîfîñ ittişâlinde olan hânesini binâ iderken bu beyti inşâd ider idi Beyt.

Beneytühâ bi’l-lebeni ve’l-ḥicâreh

Ve’l-ḥayşâtü fevḳuhâ maṭâreh

Yâ Rabbenâ bârik li-ehli’d-dâreh

Server-i Enâm efendimiz muḳâbilinde buyurdi.

Allâhümme bârik fî ḥâzihi’d-dâri

‘Abbâs radıyallâhu ‘anh hazretleri bâb-ı mescide mülâşıḳ bir mîzâb vaż‘ eyledi. Mezbûr mîzâbdan bârân mürûr-ı ‘ubûr idenlerin üzerlerine aḳar idi. Hâzret-i ‘Ömer radıyallâhu ‘anh mezbûr mîzâbı maḥallinden ref‘ eyledikde ‘Abbâs hazretleri buyurdi ki vallâhi bu mîzâbı Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz omuzum üzerine vâḳıf olup kendi yed-i sa‘âdetleriyle bu mekāna vaż‘ buyurdılar didikde Hâzret-i ‘Ömer buyurdi ki lâ cerame vallâhi yâ ‘Abbâsü sen daḥi benim üzerime başup mîzâbı maḥalline vaż‘ eyle. Hâzret-i ‘Abbâs Hâzret-i ‘Ömeriñ omuzına başup mîzâbı maḥalline vaż‘ eyledi radıyallâhu ‘anhumâ. Diñle Hâzret-i ‘Ömeriñ kemâl-i ittibâ‘ vü mürüvvetlerin Efendimizden şoñra ‘alem-i ‘adâleti ol şahrâ-yı dünyâya deḡişmiştir. Nazm

Gör ol şâhen-şeh-i ‘âlî güher

Bâr-geh-i arâ-yı ‘adâlet-i ‘Ömer

[52^b] Bedreka-i menzil rüşd-i seddād
H̱āce-i ser-ķāfile-i ‘adl ü dād

H̱ākim-i seccāde-i şer‘-i mübīn
Şafha-i tırāzende-i aḥkām-ı dīn

H̱ādim-i dergāh-ı H̱abīb-i H̱udā
Maḥrem-i bezm-i ḥarem-i Muştafa

Güher-i genc-i hüner ü ma‘rifet
Lü’lü-yi şeh-süvār yemm-i ma‘delet

‘Adl-ile ‘irfān-ile meşhūr idi
Gün gibi ser-tāb ḳadem nūr idi

Maḥrem idüp bezmine anı Rasūl
H̱idmetini cān-ile ḳıldı ḳabūl

Ammā Ḥarem-i Şerīfde Büṭeyḥā ittiḥāzı ya‘nī Mescid-i Şerīfde ḳumluḳ ittiḥāzı Sālim bin ‘Abdullāh İbn ‘Ömer raḳıyallāhu ‘anhum ḥāzretleri sened-i şaḥīḥ ile rivāyet idüp buyurur ki Ḥāzret-i ‘Ömer raḳıyallāhu ‘anh ḥāzretleri Mescid-i Şerīfīn bir nāḥıyesinde raḥbe binā idüp aña Büṭeyḥā dirlər idi. Ḳum döşeyüp her kim muşāḥabet ve yāḥud inşād-ı şı‘r murād idüp āvāzını yüce idüp müteselli olmaḳ dilerse bu raḥbede eylesün Mescid-i Şerīfde eylesün deyü buyurdı. Ol vaḳt ḳumluḳ ve Mescid-i Şerīf dār-ı medār cidār ile muḥīṭ olmadığından mezbūr ḳumluḳ ḥāric mescidden ta‘dād olurdu vallāhu a‘lem. Muḳaddem Ḥāzret-i ‘Abbās ve Ḥāzret-i ‘Ömer raḳıyallāhu ‘anhumā ḥuşuş-ı ḥāne içün Übeyy bin Ka‘b ḥāzretleriniñ ḥuzūrına mürāfe‘aya varup ve Übeyy İbn Ka‘b ḥāzretleri ḥadīş-i Dāvud ‘aleyhi’s-selāmı ĩrād eylemiş idi. Bir başḳası Übā ḥāzretlerinden mezbūr ḥadīşi bu gūne rivāyet eyledi ki *Mevlā-yı Mūteāl ḥāzretleri Ḥāzret-i Davūd ‘aleyhi’s-selāma bir mescid bināsı içün mekān-ı mescidi ta‘yīn buyurup emr itmış idi. Mezbūr mekān Benī İsrāilden bir ḡulāmıñ olup Davūd ‘aleyhi’s-selām mezbūr ḡulāma gelüp baña Mevlā-yı Mūteāl ḥāzretleri emr eyledi bu seniñ ḥāneñ*

mekânını mescid binâ ideceğim buyurdukdâ mezbûr gulâm Mevlâ-yı Lemyezel *hâzretleri saña emr itdi mi benim rızâ mı tahşîl itmeden yedimden aḥz idüp binâ* *idesin didikde Davûd ‘aleyhi’s-selâm bi-ğayr-ı rızâ emr olunmadım buyurdi. Haḥḥ* *Sübḥānehü ve Te‘alâ hâzretleri Davûd ‘aleyhi’s-selâma vahy idüp ḥazâin arzısınıñ* *yediñi musahḥar eyledim şāḥib-i ḥāneniñ rızāsını tahşîl eyle deyüp Davûd* *‘aleyhi’s-selâm şāḥib-i ḥāneye gelüp [53^a] seniñ rızânı tahşîl ile me ‘mûr oldum* *saña bir ḳanṭār altun virem ḥāneñi vir buyurdi şāḥib-i ḥāne rāzî olmadı. Üç ḳanṭār* *olsun buyurdi şāḥib-i ḥāne yâ Dāvud rızāmı tahşîl eyle bu miḳdār ile rāzî deḡilim* *didi. Ḥāşılı ziyāde iderek toḳuz ḳanṭār altuna rāzî olup ḥāneyi Davûd ‘aleyhi’s-* *selâma virdi buyurdi. Hâzret-i ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh bahâ taleb eylemem* *cemā‘at-i müslimîne taşadduḳ eyledim buyurdukdâ Hâzret-i ‘Ömer ḳabûl buyurup* *mescide idḡāl eyledi. Şāḥib-i Tārīḡ hâzretleri buyurur ki bundan fehmi olunan* *Davûd ‘aleyhi’s-selâm hâzretleri Beytül-Maḳdisi binâ eylemiş ve ibtidâ binâ iden* *evvel olmaḳ lâzım gelür ve rivāyet-i evvelde iḳtizâ iden Süleymân ‘aleyhi’s-selâm* *hâzretleri binâ eyledi. Ve Ṭaberānî hâzretleriniñ rivāyeti Rāfi‘ bin ‘Umeyr* *hâzretlerinden merfû‘an ḡadîş rivāyet idüp buyurdi ki Mevlâ-yı Mûte‘âl hâzretleri* *Davûd ‘aleyhi’s-selâma benimçün rûy-i zemînde bir ḡāne binâ eyle deyü* *buyurdukdâ Davûd ‘aleyhi’s-selâm mescidi binâ idüp sūrı tamām olduḡda iki* *şülüṣî yıḡıldı. Mevlâ-yı Mûte‘âl hâzretlerine şikāyet eyledi. Ḥudâ-yı Lemyezel* *hâzretleri vahy idüp benimçün ḡāne bināsına şalāḡıyyetiñ yokdur buyurdukdâ* *oḡlunuñ yedinde binâ olunmasını niyâz eyledikde ḳabûl buyurup Süleymân* *‘aleyhi’s-selâm binâ buyurdılar. Ve Şāḡihaynda Ebî Zer raḍıyallāhu ‘anh hâzretleri* *buyurdi ki Rasûl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve ālihî ve şāḡbihî ve sellem* *efendimizden istifsār eyledim ki rûy-i zemîne vaḡ‘ olan evvel mescid ḳanḳısıdır* *deyü sa‘âdetle buyurdılar ki Mescidi’l-Ḥarām soñra ḳanḳısıdır deyü şordum* *buyurdi ki Mescidü’l-Aḳşādır. İki mescidiñ beyni ne ḳadardır deyü şordum kırḳ* *senedir buyurdi vechi işkāli İbnü’l-Cevzî hâzretleri zıkr eyledi ki İbrāḡim* *‘aleyhi’s-selâm Ka‘be-i Şerîfi binâ buyurdılar Süleymân ‘aleyhi’s-selâm ile* *meyānı biñ senedir. Ve İbn Ḥibbân hâzretleri zāḡir ḡadîş-i mezḳûre zāḡib olup* *buyurdi ki Davûd ‘aleyhi’s-selâm ve İbrāḡim ‘aleyhime’s-selâm ḡazerâtlarınıñ* *meyānları biñ senedir deyü zu‘m eyledenleriñ ḳavilleri merdûddur. Eḡer öyle olsa* *beynleri kırḳ sene bu ise muḡâldir ittifaḳ üzre tûl zamân mürür itmişdir. [53^b] Ve*

Mūsā ve İbrāhīm ‘aleyhime’s-selām beynlerinde bundan māl-‘adā naşş-ı Qur’ānla Dāvudun katl-i Cālūt kıssası Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāmdan vāfir sonra idi. İbnü’l-Cevzī hāzretleri cevāb virüp buyurur ki Şaḥīḥayn ḥadīşinde olan işāret evvel binā ve vāz-ı esās-ı mescid-i evvel İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām vāz ve binā buyurmadılar ya’nī Ka’beyi binā iden İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām değil. Ve evvel Beytül-Maḥdisi binā iden Süleymān ‘aleyhi’s-selām değildir rivāyetde vāqı’ oldu ki evvel Ka’beyi binā iden Ādem ‘aleyhi’s-selām sonra evlād-ı Ādem ‘aleyhi’s-selām rüy-i zemīnde münteşir olup ihtimāldir ki evlād-ı Ādem’in biri kırk sene sonra Beytül-Maḥdisi binā itmiş ola sonra naşş-ı Qur’ānla ṣābitdir ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām Ka’beyi binā eyledi. İbn Hişām hāzretleri Kitābü’t-Ticānda Ādem ‘aleyhi’s-selām Ka’beyi binā buyurduktan sonra Cibril-i Emīn emr idüp Beytül-Maḥdisi gidüp binā idüp icrā-yı nūsk buyurdu. İhtimāldir ki Ka’beden kırk sene sonra gine Ādem ‘aleyhi’s-selām bināsı ola. Ve bāzılar cevāb virdiler ki Dāvud ve Süleymān ‘aleyhime’s-selām hāzerātlarının Mescid-i Akşāda tecdīd itmeleri oldu. Esāsından binā itmediler esāsından binā iden Ya’kūb bin İshāk ‘aleyhime’s-selām hāzretleridir. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām Ka’beyi binā eyledikten kırk sene sonra bu cevāba şekl vāqı’ olur. Zīrā muḥaddem kıssada iştirā-yı zemīn zikr oldu. Bu şürette iştirāya ḥācet-i mess itmez. Cevāb ne’ am Ḥaṭṭābī hāzretleri buyurur ki ihtimāldir Davūd ve Süleymān ‘aleyhime’s-selām hāzerātlarından akdem Mescid-i Akşā vāz olunup sonra bunlar ziyāde için iştirā itmiş olalar. Hākim hāzretlerinin rivāyeti bunu te’yīd ider. Müstedrekde ḥadīş-i Ebī Yaḥyā eḍ-Ḍarīr Zeyd bin el-Ḥasan el-Baṣrī ḥaddeşenā ‘Abdu’r-Raḥmān bin Zeyd bin Eslem pederinden ve ceddinden ve ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb hāzretlerinden ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh hāzretleri ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh hāzretlerine buyurdu ki ben istimā’ eyledim Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *mescidi ziyāde ile nūsk-ḥāneñ mescide ḳarībdir yā ‘Abbās baña vir mescide idḥāl ideyim* Hāzret-i ‘Abbās rāzī olmadı. Buyurdu ki benimle seniñ beyniñe bir ḳādī lāzımdır mūrāfe’ olalım buyurduḳda [54^a] kimi ṭaleb idersiñ didikde Ḥuzeyfe bin el-Yemān hāzretlerine rāzī olup Ḥuzeyfe raḍıyallāhu ‘anh hāzretlerinin ḥuzūrına teṣrīf eylediler ve kıssayı ifāde eylediler. Ḥuzeyfe hāzretleri buyurdu ki benim ‘indimde bu kıssaya dā’ir ḥadīş-i şerīf vardır buyurdılar ki ḥadīşden ḥaber vir. Ḥuzeyfe hāzretleri buyurdu ki *Dāvud ‘aleyhi’s-selām hāzretleri Beytül-Maḥdisi ziyāde itmek murād eyledikde*

mescide arīb bir yetimiñ hānesi olup andan aleb eyledi ol daı virmedi. Dāvud ‘aleyhi’s-selām murād eyledi ki andan az ide Mevlā-yı Mūte‘āl azretleri vay idüp buyurdu ki benimün olan hāneyi ulūmden tenzīh iderim emri udūr bulduda Dāvud ‘aleyhi’s-selām terk eyledi. ‘Abbās ‘Ömer azretlerine buyurdu ki daı bir diyecek var mıdır ol vat lā buyurdu. azret-i ‘Ömer mescide dāıl olup gördi ki azret-i ‘Abbāsıñ hānesiniñ mīzābı Mescid-i erīfin üzerindedir mīzābı al‘ eyledi. azret-i ‘Abbās buyurdu ki yā ‘Ömer azret-i Muammedi a peygamber ba‘  iden Mevlā-yı Mūteāl azretlerine asem iderim ki Rasūl-i Ekrem allallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yed-i sa‘ ādetleriyle bu mīzābı bu mekāna va‘z‘ eyledi. Sen irāc eylediñ didikde azret-i ‘Ömer raıyallāhu ‘anh buyurdu ki yā ‘Abbās iki ayaklarıñ benim gerdānıma va‘z‘ idüp bu mīzābı mekānına va‘z‘ eyle ‘Abbās azretleri ‘Ömer azretleriniñ ketfine baup mīzābı mekānına va‘z‘ eyledi. oñra azret-i ‘Abbās raıyallāhu ‘anh yā ‘Ömer hāneyi sañā virdim mescide idāl eyle buyurdu oñra mescide idāl buyurup azret-i ‘Abbāsa kendi hānesinden evsa‘ zirvāde [?] bir hāne virdi. Bu adıde ıkr olan Dāvud ‘aleyhi’s-selām ziyāde murād eyledikde deyü vārid oldu. Aıl esās anıñ olmadığı ma‘lūm oldu vallāhu a‘lem. Bundan mā-‘adā biraz baleri īrād olunmudur sāmi‘ īne ve nāzırīne fā‘ide mūfīd olmayacaı mūstebān olmakla terk olunup bu adar ile iktifā olundu. Tafīlin murād iden aıl-ı Tārīe rücū‘ eylesün. Hāzā mā lekīnā min ziyādeti ‘Umera raıyallāhu ‘anhu ve ‘an sā‘iri’-aābeti ecma‘ īn.

el-Falū’-ālīe ‘Aera. On üçüncü faıl Būteyhā beyānındadır. azret-i ‘Ömer raıyallāhu ‘anh nāıye-i Mescid-i erīfde binā idüp [54^b] Mescid-i erīfde inād-ı ı‘r ü ref‘-i avtı men‘ idüp mezbūr Būteyhāda oturup mūāleme ve inād-ı ı‘r iderler idi. Muaddem ıkr oldu ki Sālīm bin ‘Abdullāh bin ‘Ömer raıyallāhu ‘anhum azretleri sened-i aī ile azret-i ‘Ömerden rivāyet idüp buyurdu ki azret-i ‘Ömer raıyallāhu ‘anhdan rivāyet idüp buyurdu ki azret-i ‘Ömer cānib-i mescidden bir mekān ittiāz idüp binā eyledi aña Būteyhā dirler idi. Binā eyledikten oñra azret-i ‘Ömer raıyallāhu ‘anh buyurdu ki her kim tekellūm ider ise yāud ref‘-i avt iderse ve yāud inād-ı ı‘r murād iderse bu rabeye ya‘nī bu umlua ısun buyurdu. Rivāyet olunur ki azret-i ‘Ömer raıyallāhu ‘anh ziyāde eyledikten oñra bu rabeye daı ya‘nī Būteyhā mescide dāıl oldu. ‘Aım bin ‘Ömer bin atāde azretleri buyurur ki bir gün azret-i ‘Ömer tüccārlardan bira

kimse görüp Mescid-i Şerîfe oturmuşlar ticâret ü kelâm-ı dünyâ ile meşğûl olurlar. Hâzret-i ‘Ömer anlarıñ bu hâllerini müşâhede idüp buyurdı ki bu mescid ancak zikrullâh için binâ olundu eğer sizler bey‘-i şirâ vü dünyâ kelâmı iderseniz Bakî‘ tarafına gidiñ deyü anları nehy eyledi ve Süleymân bin Dâvud şeyhından ve şeyhi İbrâhîm bin Sa‘d hâzretlerinden ve bu dañi pederinden ve pederi ceddinden rivâyet idüp buyurur ki bir gün ‘Ömer bin el-Hatṭâb raḍıyallâhu ‘anh bir kimseniñ Mescid-i Şerîfde şadâsın istimâ‘ idüp ol kimseye didi ki seniñ ma‘lûmuñ değıl midir ve sen nirdensin deyü aniñ ref‘-i şavtın kerîh görüp men‘ şüretinde tekdîr eyledi. Ve ‘Abdu’r-Raḥmân bin Hâṭıb raḍıyallâhu ‘anh hâzretleri buyurur ki bir gün Hâzret-i ‘Osmân ile Hâzret-i Ṭalḥa raḍıyallâhu ‘anhumâ meyânında Mescid-i Şerîfde münâza‘a vâkı‘ olup Hâzret-i ‘Ömer haber-dâr olduğda gelüp Hâzret-i ‘Osmânı gitmiş bulup Hâzret-i Ṭalḥa ṭurur idi. Ebâ Ṭalḥaya buyurdı ki siz Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ mescid-i enverlerinde değıl misiz ki bu kadar hücr ü lâıyık olmayan kelâmlar idersiz didikde Hâzret-i Ṭalḥa Hâzret-i ‘Ömeriñ dizine kapanup vallâhi ben mazlûmum ve hem baña şetm eyledi benim şun‘um yokdur didikce Hâzret-i ‘Ömer siz mescid-i Server-i Enbiyâda değıl misiz ki bu kadar hücr ü mālâyılık kelâmları idersiz. Sen benimle münâcî değıl misin deyü tevbîḥ [55^a] şüretinde şiddet gösterdikde Ebâ Ṭalḥa. Allâh Allâh yâ Emîra’l-Mü‘minîn fe-vallâhi mazlûmum ve meştûmum dir idi. Ümmü Seleme raḍıyallâhu ‘anhâ hâzretleri Hücra-i Sa‘âdetlerinden nidâ idüp yâ ‘Ömer vallâhi taḥkîḳ Ebâ Ṭalḥa mazlûm u meştûmdur deyü şehâdet ibrâz eyledikde Hâzret-i ‘Ömer vâz geçdi. Sâ‘ib bin Yezîd hâzretleri buyurur ki Mescid-i Şerîfde bir tarafım üzre muṣṭacı‘ idim bir kimse baña bir ufağ hacir remy eyledi. Başım ref‘ idüp nâzar eyledim ki Hâzret-i ‘Ömerdir. Baña emr eyledi ki git şol iki kimseyi baña getür ben dañi gidüp getürdüm buyurdı ki eğer ğarîb olmayup ehl-i beldeden olmuş olsaydıñız sizleri celde ile ḍarb iderdim. Zîrâ sizler Mescid-i Rasûl-i Ekremde terfî‘-i eşvât idersiz buyurdı. Ṭarîḳ bin Şihâb hâzretlerinden mervîdir ki Hâzret-i ‘Ömer raḍıyallâhu ‘anh hâzretlerine Mescid-i Şerîfde bir kabâḥatli âdem getürmüşler idi emr buyurdı ki bu âdemi Mescid-i Şerîfden iḥrâc idüp ḍarb idiñ Emîrü’l-Mü‘minîn ehl-i kabâḥati Mescid-i Şerîfde terbiye buyurmayup taşrada terbiye iderler idi. Huşûşâ anlarıñ terbiyeleri mûcib-i şer‘ üzredir ammâ bizim vaktimizde delîl efendiler huṭâm-ı dünyâ için bir kabâḥat işler olsa şeyhleri

muvâcehe tarafında dârb ider. Ve ağavâtlar birbirlerin terbiye murâd ider olsalar Mescid-i Şerîfde dârb iderler. Şeyhü'l-Harâm olan zevâtlar bunı görüp ve bilüp kânûn olmuş deyü men' itmeyüp niçe bî-edib-âne hareket iderler. Hâzret-i 'Ömer bir vaqt-i 'ışâda Mescid-i Şerîfde iken bir hânde vü dîhık şadâsı sem'-i sa' âdetlerine resîde oldu. Ol gülen kimseyi huzûrına celb idüp sen kimsin deyü su'âl buyurdu Kabîle-i Şakîfden bir kimseyim didi. Eğer garîb olmayup ehl-i beldeden olsa idiñ seni incidir idim deyü buyurdu. Zîrâ bizim mescidimizde ref'-i şavt olmaz didi şimdi bizim vaqtimizde Mescid-i Şerîfde bu kadarca şeyler mübah kabîlindendir Allâhu 'Aẓîmü's-Şân hüsni edeb ihsân eyleye. Ve dañı İbn Zebbâle vü Yahyâ hâzerâtı Sa'îd bin Müseyyeb raḍıyallâhu 'anh hâzretlerinden rivâyet idüp buyurur ki bir gün Hassân bin Şâbit raḍıyallâhu 'anh hâzretleri Mescid-i Şerîfde inşâd-ı [55b] şî'r iderken 'Ömer bin el-Hattâb hâzretleri mürûr idüp Hassâna bir nazâr eyledi Hâzret-i Hassân buyurdu ki senden hayırlı olan zevâtıñ huzûrunda inşâd-ı şî'r iderdim deyüp Ebâ Hüreyre hâzretlerine iltifât idüp enşedeke billâhi yâ Ebâ Hüreyre seniñ mesmû' uñ olmadı mı Server-i Enâm 'aleyhi's-şalavâtu ve's-selâm efendimiziñ baña *ecib 'annî* buyurduğunu. *Allâhümme eyyidhü bi-rûhî'l-kudûsi* deyü baña du'â buyurduğunu didikde Ebâ Hüreyre ne'am işitdim buyurdu. Hâzret-i 'Ömer raḍıyallâhu 'anh bu hâdişi gûş itdikde hâlî üzre biraḡup mürûr eyledi. Fehm itdi ki Server-i Enâm efendimiziñ huzûrunda ve Mescid-i Şerîfde inşâd-ı şî'r buyurmuşlar. Hâzret-i 'Â'îşe-i Şiddîka raḍıyallâhu 'anhâ buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Hâzret-i Hassân için Mescid-i Şerîfde minber naşb idüp Hassân hâzretleri minber-i mezbûre su'ûd idüp eş'âr ile küffâr-ı müşrikîni hicv iderdi. Rivâyet-i âherde sened-i za'îf ile vârid oldu ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz mesâcidlerde inşâd-ı şî'ri nehy buyurdılar. Ve İbn Hacer hâzretleri buyurur ki bu hâdişiñ senedinde maḡâl vardır maḡâl olmadığı şürette tevfiḡ bu güne olur ki Server-i Enbiyâ 'aleyhi efdâlu's-şalât ve ezke't-tehâyâ efendimiziñ nehy buyurdukları eş'âr-ı câhiliyyet ve eş'âr-ı bâḡılalardır binâ'en 'aleyh Hâzret-i Ömer raḍıyallâhu 'anh inşâd-ı şî'r murâd iderseñiz Büteyḡâya ḡurûc idiñ deyü emr eyledi. Zîrâ Ka'b bin Züheyr raḍıyallâhu 'anh hâzretleri Mescid-i Şerîfde Rasûlü's-Seḡaleyn 'aleyhi şalâtu rabbi'l-'âlemin efendimiziñ huzûr-ı Nebevîyyelerinde Bânet Su'âd kaşîdesin inşâd buyurdu. Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz istimâc buyurup mesrûr olup men'

buyurmadı vallāhu a‘lem. Bizim va‘timizde zuhūr bulan menhiyyāt nazar olunsa Hāzret-i ‘Ömeriñ nehy buyurduğu şimdi ‘aynı ‘ibādet gibidir.

el-Faşlū’r-Rābi’a ‘Aşera. On dördüncü faşıl Hāzret-i ‘Osmān bin ‘Affān raḍiyallāhu ‘anh hāzretleriniñ ziyādesi beyānındadır. Rivāyet olunur ki sene yigirmi dört tārīhinde ‘Osmān bin ‘Affān raḍiyallāhu ‘anh hāzretleri ḥil‘at-i ḥilāfetle şeref-yāb olup ḥalk ḥuzūr-ı sa‘ādetlerine cem‘ olup buyurdılar ki cum‘a günlerinde cemā‘at [56^a] keşire olup gāyet müzāyaka sebebiyle ekşer-i nās ḥāric Mescid-i Şerīfde namāz edā iderler deyü izhār-ı şikāyet itmelerine binā’en Hāzret-i ‘Osmān raḍiyallāhu ‘anh hāzretleri erbāb-ı re’y olan aşḥāb-ı kirām ḥāzerātlarıyla bu ḥuşuşda istişāre idüp cümlesi ittifāk eylediler ki Mescid-i Şerīfiñ cidārın hedm idüp bir miqdār ziyāde ideler. Hāzret-i ‘Osmān raḍiyallāhu ‘anh hāzretleri ba‘d-ı şalātü’z-zuhr nāsa müteveccih olup yā eyyühe’n-nās ben murād eyledim ki Mescid-i Şerīfi hedm idüp bir miqdār ziyāde idem. Zīrā Rasūl-i Ekrem şalla’llahu ‘aleyhi efendimiz buyurdu ki *her kim Allāh için bir mescid binā eylese Mevlā-yı Mute‘āl hāzretleri ol kimseye cennet-i a‘lāda bir ḥāne binā ider* buyurdu. Bu bābda muḥtedām İmām ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anh hāzretleridir. Ve bu ḥuşuşda ecille-i aşḥāb-ı kirām ile istişāre eyledim şavāb görüp istihsān eylediler bu ma‘nāda icmā‘ ittifāk gösterüp ḥāzır olanlar taḥsīn idüp ḥayır du‘ā eylediler. Şabāḥ olduğda bennāları cem‘ idüp bi’z-zāt kendileri mübāşeret ve ‘ādet-i kerīmeleri şā’imü’d-dehr ve kā’imü’l-leyl idi. Ve Mescid-i Şerīfden taşra çıkmayup itmām-ı binā olduğda kireç ile şıvamaḥ ile emr eyledi. İbtidā-yı ‘amel sene yigirmi toḫuz rebī‘u’l-evveliñ ğurresinde olup intehāsı sene otuz muḥarremiñ ğurresinde vākı‘ oldu. Ve daḥi Sünen-i Ebī Dāvudda İbn ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anhumā hāzretlerinden mervīdir ki Hāzret-i ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anh binālarından soñra Hāzret-i ‘Osmān raḍiyallāhu ‘anh hāzretleri Hāzret-i ‘Ömeriñ bināsını taḡyīr idüp çok nesne ziyāde idüp Mescid-i Şerīfiñ cidārınıñ aḥcārı pür münakkaş ve kirec ile şıvāyup ve direklerin pür naḫş idüp saḫf-ı sa‘ādeti sac ağacından eylemişdir. Ve Şaḥīḥ-i Müslimde Hāzret-i ‘Osmān raḍiyallāhu ‘anh hāzretleri Mescid-i Şerīfi tecdīd eylemek murād eyledikde ḥalk kerāhetden add idüp rāzī olmadılar. Ḥalkıñ murādları bu idi ki hey‘et-i aḫlī üze ibkā oluna. Hāzret-i ‘Osmān raḍiyallāhu ‘anh hāzretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden istimā‘ im oldu. Sa‘ādetle buyurdu ki *her kim [56^b] Allāh için mescid binā ide Ḥaḫḫ*

Te‘ālā cennet-i a‘lāda anîñ-çün mescid gibi hâne binā ider ve Şāhib-i Tārîḫ buyurur ki rivāyet olundı ki ḥalkıñ mekrūh gördükleri münakkaş aḥcār ile binā olunmasıdır. Merzîleri bu idi ki kerpiç ve ḥurmā ağacıyla binā oluna. Ḥazret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh ḥazretlerinin bināsı gibi ola zīrā aşıl ziyāde vü tevessü‘ mekrūh değildir ve mekrūh görmediler vallāhu a‘lem. Ḥazret-i ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anh ḥazretlerinin ziyādeleriniñ ḥaḳḳında rivāyāt-ı keşīre-i muḥtelifeden müstefād olan budur ki kıble cānibinden ḥālā mevcūd olan cidār ki Ḥazret-i ‘Osmāna mensūb olan mihrāb-ı mezbūr cidārdadır. Ve maḡrib cānibinden bir direk miḳdārı ziyāde olundı. Minber-i Şerīfden sekizinci direkdir. Bāb-ı Selāmdan Mescid-i Şerīfe dāḫil olan kimse müvācehesine gelen direkdir ki esfeli murabba‘ dır. Ḥazret-i ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anh ḥazretlerinin ziyādesiniñ intehāsıdır. Ammā Şām cānibinden bir rivāyetde altı zīrā‘ ve bir rivāyetde on zīrā‘ olmak lâzım gelür. Zīrā mervīdir ki mescidiñ tūlini yüz altmış zīrā‘ eyledi. Ve ma‘lūmdur ki Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiziñ zamān-ı sa‘ādetlerinde rivāyet-i şāḫiḥa ile yüz zīrā‘ dır. Ḥazret-i ‘Ömer kırk zīrā‘ ziyāde eyledi. Bu taḳdīrce mecmū‘ tūli on zīrā‘ ziyāde olur. Şāhib-i Tārîḫ ḥazretleri buyurur ki iki rivāyet meyānını tevfiḳ Ḥazret-i ‘Ömer ile Ḥazret-i ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anhumā ḥazerātlarının mecmū‘ ziyādeleri ile ber-ā-ber yüz altmış zīrā‘ dır. Faḳīr dirim ki bu kelām işkâlden ḥālī değildir. Zīrā tevfiḳ-ı beyne’r-rivāyeteyn muḳtezāsı budur ki ikisi elli zīrā‘ ola ve yāḥud ikisi on zīrā‘ ola. Şāhib-i Tārîḫiñ tevfiḳı bu şüretde ne gūne olur. Ammā beyānında demek cā’izdir ki evvel rivāyetde elli zīrā‘ dinilmiş. Murād Şām cānibinde olan ziyādeyi beyān ola ya‘nī Ḥazret-i ‘Osmān Şām cānibinden on zīrā‘ ziyāde eylemiş. Ve Ḥazret-i ‘Ömer ziyādesi kırk zīrā‘ dır ikisi elli zīrā‘ olur. İkinci rivāyet altmış zīrā‘ dinilmişdir Ḥazret-i ‘Osmāniñ tūlde vāḳı‘ olan ziyādesi yigirmi zīrā‘ ve Ḥazret-i ‘Ömeriñ ziyādesi kırk zīrā‘ ikisi altmış [57a] zīrā‘ olur tevfiḳı budur vallāhu a‘lem. Aşlā cānib-i şarkdan ziyāde eylemedi. Ve ḥücre-i tāhirātdan Mescid-i Şerīfe bir nesne idḥāl eylemedi lākin faḳaṭ bir rivāyetden ma‘lūm olur ki Ḥazret-i Ḥafsa raḍıyallāhu ‘anhā ḥazretlerinin Ḥücre-i Sa‘ādetleri mescide dāḫil olmuşdur vallāhu a‘lem. Ammā maḳşūreniñ ta‘rifi ḳāmūsda el-maḳşūretü ed-dārü’l-vāsi‘atü’l-muḥaşşanetü ev hiye eşḡaru mine’d-dāri lā yedḥulūhā illā şāhibūhā. Ya‘nī maḳşūre bir dāra dirler ki vāsi‘ ve maḥfūz ola yāḥud dārdan aşḡar ola şāhibinden ḡayrı kimse girmez ola. Ma‘lūm olsun ki ibtidā kerpiç ile maḳşūrei binā iden Ḥazret-i ‘Osmān

raḍıyallāhu ‘anhıdır. Ve maḳşūreniñ dīvārlarında pençere küşāde itmiş idi ki andan imāma nazar idüp ḥāline muṭṭali‘ olurdı. Ve ‘Ömer bin ‘Abdü’l-Azīz raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretleri Velīd cānibinden Mescid-i Şerīfi binā eyledikde maḳşūrei sac ağacından i‘māl eyledi. İmām Mālik raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretlerinden mervīdir ki Ḥāzret-i ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretleri ḥalīfe olduğda nefsi içün bir maḳşūre binā itdirdi Ḥāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretlerine vāḳı‘ olan ḳāziyye ḥavfinden nāşī. Ve derūn-ı maḳşūrede nāsa imāmet ider idi. Ve bir rivāyetde İmām Mālik ḥāzretlerinden mervīdir ki ibtidā maḳşūreyi binā iden Mervān bin el-Ḥakem idi. Yemānīden zaḥm-nāk olup geldikde binā eylemişdir. Ve İmām Nevevī ḥāzretlerinden mervīdir ki ibtidā maḳşūreyi binā iden Ḥāzret-i Mu‘āviye raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretleridir Ḥāricīden zaḥm-ḥürde olduğda gelüp binā eylemişdir. Faḳīr dirim ki rivāyat-ı maḳşūre tefsīrinde şāhib-i ḳāmūsūñ ikinci tefsīri tercīḥ olunur vallāhu a‘lem. Ḥāzret-i ‘Osmān Mescid-i Şerīfi binā buyurduğda Ḥāzret-i ‘Ömeriñ vaḳtinde olan gibi altı bāb üzre binā eyledi zıkrı mürūr eylemişdir. Rivāyet olunur ki Ca‘fer bin Ebī Ṭālib raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretleri Diyār-ı Ḥabeşede iken Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz anıñ-çün bir dār iştirā buyurmuş idi. Ḥāzret-i ‘Osmān mezbūr dārıñ nişfını yüz bin dīnāra iştirā idüp Mescid-i Şerīfe idḥāl eyledi bundan aḳdem nişfını daḥi Ḥāzret-i ‘Ömer iştirā idüp mescide idḥāl eyledi deyü [57^b] rivāyet vāḳı‘ olmuş. Buña nazar olunur ise Dār-ı Ca‘fer mecmū‘ı mescide dāḥil olmuşdur. Ḥāzret-i Yaḥyā Eflaḥ bin Ḥamīdden ve ol daḥi pederinden rivāyet idüp buyurdı ki Ḥāzret-i ‘Osmān murād eyledi ki minber şu‘ūd idüp nāsa ifāde ve istişāre ide Mervān bin el-Ḥakem didi ki pederim māderim saña fedā olsun bu mescidi ziyāde eylemeñiz bir emr-i ḥayrdır istişāreye ḥācet yokdur didikde Ḥāzret-i ‘Osmān veyḥak yā Mervān ben nās ile meşveretsiz ve anlarıñ re‘y olmaḳsız bir şey işlemem didi. Mervān didi ki Ḥāzret-i ‘Ömeri görmediñ mi ziyāde eyledi ve binā eyledi aşlā nās ile meşveret itmedi. Ḥāzret-i ‘Osmān buyurdı ki üsküt yā Mervān Ḥāzret-i ‘Ömer nāsa şiddet gösterüp şol derece ḳorḳutdı ki eğer ḳabb deliğine gir dise girerler idi. Ve ben ol ḳadar mülāyemet gösterdim ki şabāḥa ḳadar anlardan ḥavf iderim buyurdı. Mervān didi ki pederim ve māderim saña fedā olsun böyle söyleme senden istimā‘ idüp saña cesāret iderler deyü fitne ilḳāsına sa‘y ider idi. Ve Ḥāfız bin Ḥacer ḥāzretleri İbn Şeybe ḥāzretlerinden naḳl idüp buyurur ki Ebā Bekr eş-

Şiddik raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ Ḥāne-i Sa‘ ādetleri ki ḥavḥası ibkā olunmakla emr olan ḥāne Mescid-i Şerīfe müşerref idi. Ümmü’l-Mü’minin Ḥazret-i Ḥafsa raḍıyallāhu ‘anhā ḥazretleri iştirā idüp Mescid-i Şerīf tevsī‘ murād olana kadar yedinde idi. Soñra Ḥazret-i ‘Osmān ḥilāfetinde tevsī‘ murād eyledikde Ḥazret-i Ḥafşadan mescide idḥāl içün taleb eyledi. Rāzī olmayup buyurdi ki idḥāl eylesem Mescid-i Şerīfe tarīk nerden baña didikde saña ḥāneñden evsa‘ ḥāne virüp ve Mescid-i Şerīfe tarīk küşāde iderim dimekle rāzīyye olup teslim eyledi. Ve İbn Şeybe ḥazretleriniñ devr-i ezvāc-ı Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemde zıkr eyledi ki Mescid-i Şerīfin ḥavālisinde budur ki Ḥazret-i Ḥafsa raḍıyallāhu ‘anhā ḥazretleri mescidin kiblesine bir ḥāne ittiḥāz idüp mescide penceresi var idi. Soñra tarīk-i irş ile ‘Abdullāh bin ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anhā ḥazretlerine geçdi. Bu dāriñ aşlı mirbed oldığı tafşīli qarīben gelür vallāhu a‘lem. Ḥazret-i [58*] ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ ḥilm ü ḥayāsı ve seḥāsı ve ilm ü zühd ü taḳvāsı vaşşāfin vaşfindan ‘ārīdir. Bir zāt ki melā’ike-i ‘izām andan ḥayā ider idi ve Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ iki duḡter-i pākizelerin tezvīc buyurdi ve mübeşşirun bi’l-cennedir raḍıyallāhu ‘anh ve ‘an sā’iri’s-şahābeti ecma‘in. Nazm

Bir daḡi cāmi‘-i vaḡy-i ‘alīm
Ḥazret-i ‘Osmān şehīd ü ḥalīm

Fāzıl-ı deryā dil-i ‘ālī-güher
Ḥüsrev-i şāḡib naẓar u nām-ver

Gevher-i gonce-i ḥilm ü ḥayā
Dürr-i girān-māye-i baḡr [u] şafā

‘Ārif-i yektā-yı kerāmet mesīr
Ḥüsrev-i dānā-yı velāyet serīr

Server-i evreng-i tırāz-ı kerem
Eşref-i ādem melekiyyü’s-şiyem

Luṭf-ile olduḡda tekellüm-niṣār
İns ü mülk olur idi şerr [ü] mesārr

Olsa n'ola ol şeh-i 'ālī makām
Hizmet-i Peygamber ile şād-kām

el-Faşlū'l-Hāmisü 'Aşera. On beşinci faşıl Hāzret-i 'Oşmān raḡıyallāhu 'anh hāzretleriniñ Mescid-i Şerīfde maḡşüre ittiḡāz buyurması ve andan soñra maḡşüreniñ mücidi 'Oşmān raḡıyallāhu 'anh hāzretleridir. Rivāyet-i şānīde ibtidā mücidi Mervān bin el-Hakem menḡuş aḡcārla binā idüp bir pencere vaż' eyledi. İbn Rāşid hāzretleri şerḡinde zıkr ider ki bu maḡşüre muḡdeşdir. Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ vaḡt-i sa'ādetlerinde ve ḡulefā-yı 'izām vaḡtlerinde yok idi. Ancaḡ bunu ümerālār ḡavflerinden nāşī 'icād eylediler Mescid-i Sa'ādetde bir mekrūḡ 'icād itmiş oldılar intehā. Ve bir rivāyetde daḡı Mu'āviye raḡıyallāhu 'anh hāzretleriniñ 'icādıdır didiler. İbn Zebbāle hāzretleriniñ kelāmından münfehim olan 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azīz hāzretleriniñ zamānında maḡşüre zemīnden mürtefi' idi emr idüp hedm olunup zemīn-i mescid ile ber-ā-ber eyledi. Muḡaddem ki vech-i mescid-i enverden iki zirā' miḡdārı mürtefi' idi ber-ā-ber itdiler. Şāḡib-i Tārīḡ Seyyid Semḡūdī 'aleyhi raḡmetü'l-hādī hāzretleri buyurur ki maḡşüre-i mezbūre ḡarīḡ-i evvelde iḡrāḡ olup ma'dūm oldu. Vallāhu a'lem.

el-Faşlū's-Sādisü 'Aşera. On altıncı faşıl 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azīz hāzretleriniñ [58b] yediyle Velīd bin 'Abdü'l-Melik Mescid-i Şerīfī ziyāde eylediḡiniñ beyānıdır. İmām Rezīn hāzretleri rivāyetinde buyurur ki 'Oşmān bin 'Affān raḡıyallāhu 'anh hāzretlerinden soñra Hāzret-i 'Alī ve Mu'āviye raḡıyallāhu 'anhumā ḡazerātı ve Yezīd ü Mervān la'netullāḡ 'aleyhimā ve oḡlu 'Abdü'l-Melik bunlar Mescid-i Şerīfde aşlā bir nesne ziyāde itmediler. Velīd bin 'Abdü'l-Melik ḡalīfe olduḡda 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azīz hāzretleri Velīdiñ birāder-zādesi olmaḡla Medīnede ve Mekke de nāibī olup müşārün 'ileyh hāzretleri māl irsāl idüp her kim ḡānesin ferḡat ider ise bahāsın virüp iştirā eyle ferḡat itmeyen olursa hedm ile bahāsını ḡabūl itmez ise fuḡarāya taşadduḡ eyle deyü emr eyledi intehā. Ve bir rivāyetde ezvāc-ı tāhirāt ḡānelerin daḡı Mescid-i Şerīfe idḡāl idesin deyü emr eyledi Vāḡidī hāzretleri 'Aḡā-yı ḡorāsānīden rivāyet idüp buyurur ki Ümmehāt-i

Mü‘minîn raḍıyallāhu ‘anhunne ḥaẓerātlarının hücürātların gördüm. Ve Velīd bin ‘Abdü’l-Melik emri kıra‘at olunurken ḥāzır idim emr eylemiştir ki ezvāc-ı t̤ahirātın ḥucurāt-ı şerīfeleri Mescid-i Şerīfe idḥāl oluna emrini ehl-i Medīne istimā‘ eyledikde ol gün ehl-i Medīneye kıyāmetden bir nişān olup ekdār [u] alām-ı ḥüzünlerinden dīdelerinden bārān-ı belā gibi eşk cereyān ü giryān ve āh [u] efḡān gūyiyā her birerlerinin ḥānelerinde bir mātem-i ‘uẓemā vaqı‘ olmuştur ve müslümānların ḥānelerin aḥz bābında kerhen ve cebren olduğu şüretde ba‘zı aḥbār vārid olmuştur ki Velīd bin ‘Abdü’l-Melik emire sū-i ẓann itmeğe bā‘iş olur. Ammā ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz ḥaẓretlerinin mübāşeretiyile olduğundan ümīddir ki Mevlā-yı Mütē‘āl ḥaẓretleri ‘afv itmiş ola. İḥtişār-ı iḥtiyār aḥbār-ı aşār müşārün-ileyh tercümelerinden şarf-ı ḥāme ve ol aḥbār-ı şaḥn-nāme şāfī oldu tafsīlin murād iden aşla rücū‘ eylesün ez cümle sū-i ẓanna bādī olan ef‘ālinden biri budur ki İbn Zebbāle ḥaẓretleri ‘Abdü’l-‘Azīz bin Muḥammed ḥaẓretleri ve bu daḥi ba‘zı ehl-i ‘ilmden rivāyet idüp buyurur ki Velīd bin ‘Abdü’l-Melik ḥacca geldikde Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Minber-i Sa‘ādetlerine şu‘ūd idüp nāsa ḥuṭbe iderken ḥucurāt tarafına naẓar-endāz [59^a] olup gördi ki Ḥasan bin Ḥasan bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib raḍıyallāhu ‘anhum ḥaẓretleri Fāṭimatü’z-Zehrā raḍıyallāhu ‘anhā ḥaẓretlerinin Ḥāne-i Sa‘ādetlerinde dest-i sa‘ādetlerinde āyīne vech-i enverlerine naẓar iderdi. Mezbūr ḥuṭbeden fāriḡ olduğdan soñra ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz ḥaẓretlerine emr eyledi ki bu Ḥücre-i Fāṭimā bu maḥalde ḳalmasun iştirā idüp Mescid-i Şerīfe idḥāl idüp sedd eyle. Ve rivāyet-i āḥerde bu gūne ziyāde oldu ki Velīd bin ‘Abdü’l-Melik Ḥasan bin Ḥasan ve Fāṭıma binti Ḥüseyn raḍıyallāhu ‘anhum ḥaẓerātların iḥrāca emr eyledi ol zevāt-ı kirām ḥurūca rāzī olmayup be-tekrār ḥaber irsāl idüp çıkmazlar ise ser-i sa‘ādetlerinin üzerine hedm idirim demiş ise de gine rāzī olmayup anlar derūn-ı ḥānede iken hedme başladılar. Tā kim esās-ı ḥāne hedme ḳarīb olduğda çıkıñ ve illā şimdi başıñıza çöker deyüp çār nā-çār ol zevāt Ḥāne-i Sa‘ādetlerinden vasaṭ-ı nehārda iḥrāc idüp Ḥaẓret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh ḥānesine teşrīf itdiler. İbn Zebbāle ḥaẓretleri Manşūr ḥaẓretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Velīd bin ‘Abdü’l-Melik be-her sene Medīne-i Münevvereye bir cāsūs irsāl idüp nāsıñ aḥbār [u] etvār-ı ḥavādişinden gelüp ḥaber virir idi bir sene biri gelüp aḥbār-ı Medīneden şorduḳda didi ki vallāhi bir şey’e muṭṭali‘ oldum madama bu Medīnede bāḳīdir seniñ salṭanat-ı ḥukūmetiñ

cārī olmaz mı didikde nedir didi Mescid-i Medīnede cālīs idim ol maḥalde bir mekân olup pūşīde ile mestūr vaḳt-i şalāt olup iḳāmet olunduḳda pūşīdeyi ref idüp olduḳı maḥalde imāma iḳtidā idüp şoñra pūşīdeyi indirüp be-her vaḳt böyle ider ol cā-yı irem-āsāya naẓar eyledim bir ḡilmān-ı şūret ü melek sīret zāt-ı ‘ālī-simāt oturup yedine āyīne ve sürme-dān almış. Şordum kimdir deyü Ḥasan bin Ḥasan didiler. Kendiniñ ve vālidesiniñ ḡānesidir deyü ḡaber virdiler. Velīd bin ‘Abdū’l-Melik buña ḡīle nedir deyü şorduḳda ḡīle Mescid-i Şerīfī ziyāde idüp ol mekānı mescide idḡāl idersin. ‘Ömer bin ‘Abdū’l-‘Azīz ḡazretlerine emr-nāme yazup maḡall-i mezbūrı iştirā idüp Mescid-i Şerīfe idḡāl idesin deyü bu emr-nāmesi ‘Abdū’l-‘Azīze resīde [59^b] olduḳda Ḥazret-i Ḥasandan ḡāneyi bahāsıyla ṭaleb eyledikde rāzī olmayup vallāhi lā ne’külü lehū şemenen ebeden buyurdu. Yedi biñ ve yāḡud sekiz biñ dīnār virdi aşlā ḡabūl buyurmadıḳda ‘Ömer bin ‘Abdū’l-‘Azīz Velīd bin ‘Abdū’l-Melike ‘adem-i rızāsını taḡrīr eyledi. Cevāb zuḡūr eyledikde hedm idüp mescide idḡāl idüp bahāsını beytū’l-māl ḡazīnesine vaẓ idesin deyü ṭbḡ-ı emri üzre icrā idüp Fāṭıma binti Ḥüseyin bin ‘Alī raḡıyallāhu ‘anhumā ḡazretleri Ḥarrede olan dārınıñ mevzī’in binā idüp anda sākin oldu. Bu ḡaberiñ baḡıyye-i zıḡrı Fāṭıma binti Ḥüseyin ḡazretleriniñ bi’ri baḡşinde gelür in-şāa’llāhu te‘ālā. İbn Zebbāle ḡazretleri buyurur ki vāfir ehl-i ‘ilm baña ḡaber virdiler ez-cümle ḡaber virenlerden İbrāḡīm bin Muḡammed ez-Züḡrī ‘an ebīhi ‘an ‘Abdu’r-Raḡmān bin Ḥamīd ve Muḡammed bin İsmā‘īl ‘an Muḡammed bin ‘Ammār ‘an ceddihī ve Muḡammed bin ‘Abdullāḡ ‘an ‘Ubeydullāḡ bin ‘Ömer ve ‘Abdullāḡ bin ‘Ömer bin Ḥafş ve ‘Abdū’l-‘Azīz bin Muḡammed ‘an ‘Ubeydullāḡ bin ‘Ömer bin Ḥafş ve Süleymān bin Muḡammed bin Ebī Sübra ve Muḡammed bin Ṭalḡa ‘an ‘Oşmān bin ‘Abdu’r-Raḡmān İbn ‘Oşmān ve ba’zıları ba’zılarından ziyāde rivāyet iderek buyurdılar. Vaḳtā ki Velīdiñ meḡtūbı ‘Ömer bin ‘Abdū’l-‘Azīze resīde olup Mescid-i Şerīfī hedm idüp ziyādesiyle emr itmiş. ‘Ömer bin ‘Abdū’l-‘Azīz evlād-ı ‘Ömerden birine ḡaber irsāl idüp ḡuzūrına celb idüp buyurdu ki Emīrū’l-Mü’mīnīn baña taḡrīr idüp emr eyledi Ḥafşa ḡazretleriniñ ḡānesini senden iştirā idüp mescide idḡāl idem. Āl-i ‘Ömeriñ ḡavḡasınıñ şaḡında idi. Anıñ meyānıyla Ḥazret-i ‘Ā’işe menziliniñ meyānı ya’nī ḡabr-i enver-i Peyḡamberī meyānında ṭarīḡ var idi. Mezbūr bahā ile bey’ itmey deyü cevāb virüp hedm olunduḳda mescide ṭarīḡ ḡalmaz didi. Ḥāşıl-ı kelām hedm idüp Mescid-i Şerīfe idḡāl idüp ve

Mescid-i Şerīfe bir vāsi‘ ʿarīk virüp mezbūr ʿarīkden üstüvāneye gelür idi. Muḳaddem olan ʿarīk bir ādem mürür idecek miḳdārı dīḳ idi. Bu def‘ a vāsi‘ oldı. Ve bu ḥāneniñ ḥaḳḳında bundan mā-‘ adā nice rivāyetler vāḳı‘ olmuşdur cümleden biri Yahyā ḥazretleri bu ḥāneniñ kışşasını Mālik bin Enes ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Ḥaccāc ‘ Abdullāh bin ‘ Abdullāh [60^a] ‘ Ömer ḥazretlerine Ḥazret-i Ḥafşanıñ ḥānesini ʿaleb eyledikde lā vallāhi mā küntü li-āḥuze beyte rasūlillāhi şallallāhu ‘ aleyhi ve sellem şemenen ebeden buyurduḳda Ḥaccāc didi vallāhi hedm iderim. Ḥazret-i ‘ Abdullāh buyurdı vallāhi hedm itmezsin illā benim zahrıma hedm idersin deyüp ḥāne-i mezbūre dāḫil oldı. Ḥaccāc bennālara emr idüp ʿazma ve kürek ‘ atele ḥazır idüp bālā-yı bāme hedm içün şu‘ ūd idüp ‘ Ubeydullāh ḥazretleri derün-ı ḥānede iken Benū ‘ Adıyy bu ḥālī görüp derün-ı ḥāneye dāḫil olup ‘ Ubeydullāh ḥazretlerine didiler ki nedir sende olan re‘y-i za‘īf bu zālīm pederiñe merḥamet itmedi şimdi saña mı merḥamet ider deyüp ḥāneden çıkardılar. Ḥaccāc hedm idüp Velīde ‘ Abdullāh ḥazretleriniñ ‘ adem-i rızāsını ve şemen-i ḥāneyi ‘ adem-i ḳabūlini taḥrīr eyledikde Velīdiñ ma‘ lūmı olup Velīd ‘ Ömer bin ‘ Abdü’l-‘ Azīze emr eyledi ki ‘ Ubeydullāha ḥāneniñ bahāsını ‘ arz eyle eğer ḳabūl itmez ise aña ikrāmen mescide bir ḥavḥa fetḥ idiñ mescidiñ ḳıblesinde olan ḥavḥayı fetḥ eyledi. Mezbūr ḥavḥa el-yevm Dār-ı Ḥafşaya küşāde olunur. Bu rivāyetden iḳtiżā ider ki Dār-ı Ḥafşayı hedm iden Ḥaccāc imiş. Ca‘fer bin Verdān ḥazretleri pederinden rivāyet idüp buyurur ki Velīd ‘ Ömer bin ‘ Abdü’l-‘ Azīzī tarafından Medīne-i Münevvereye emīr naşb eyledikde Mescid-i Şerīfiñ ziyādesi içün emr idüp mescidiñ etḫāfında olan ḥāneleri şarḳ ve ğurūbı Şām cihetinde iştirā idüp mescide idḫālden soñra ḳıble tarafına geldikde ‘ Ubeydullāh bin ‘ Abdullāh ‘ Ömer ḥazretleri ‘ Abdü’l-‘ Azīze buyurdı ki ben bu ḥāneyi bey‘ itmem zīrā bu ḥānede Ḥazret-i Ḥafşanıñ ḥānesi olup Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz bu ḥānede sākin olur idi. ‘ Ömer bin ‘ Abdü’l-‘ Azīz elbetde bu ḥānei mescide idḫāl iderim deyü meyānlarında kelām ziyāde olup āḫir kār ‘ Ömer bin ‘ Abdü’l-‘ Azīz buyurdı ki yā ‘ Ubeydullāh saña dār-ı raḳīḳi vireyim ve Mescid-i Şerīfe bir bāb küşāde ideyim andan gelüp gidesin buyurduḳda rāzī olup mescidden Dār-ı Ḥafşaya çıkan ḳapuları sedd ü iḫrāc idüp ve cidārı ilerü çeküp bugün olan mevzi‘ de meşriḳ tarafından Üstüvāne-i Murabba‘ a ile ḥālā mevcūd olan cidārıñ meyānını ziyāde eyledi. [60^b] Ve on ‘aded ‘amūd ḳabr-i enver-i murabba‘ asından Şām tarafına

ziyāde eyledi. Ve mağrib tarafından iki ‘amūd ziyāde idüp hucurāt-ı evzāc-ı tahirāt ve ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Afv hazretlerinin üç ḥānesi ki mezbūr ḥānelere qarā’ın tesmiye iderler idi. Hattā bu ḥānelerin na‘ tında Ebū Ḳaṭīfe bin el-Velīd bin ‘Atibe bin Ebī Mu‘īd buyurmuşdur.

Elā leyte şî‘ ri hel teftüru ba‘ denā

Baḳī‘u’l-muşallā ev ke‘ahdī el-ḳarā’ine

Mezbūr ḥānelerin cümlesi Mescid-i Şerīfe dāḥil oldu. Şāḥib-i Tārīḥ hazretleri buyurur ki müverriḥīniñ aḥbārı muṭābık geldi ki hucurāt-ı evzāc-ı tahirāt emr-i Velīd ile mescide dāḥil oldu buyurdılar. Velīd bin ‘Abdü’l-Melik tecdīd ve ziyādesi bahşinde rivāyāt-ı kesīre-i muḥtelifeden münfehim olan bir vech-i iḥtişār u icmāl budur ki cānib-i mağribde iki ‘amūd ve cānib-i meşriḳda dört ‘amūd ziyāde idüp hucurāt-ı münīfeniñ idḥālī bu cānibden olmuşdur. Ve Şām cānibinden on dört ‘amūd ziyāde idüp dört ‘amūd müsakḳaf tahtında ki Ḳabr-i Şerīf murabba‘asına muttaşıldır. Ve on ‘amūd miḳdārı şāḥn-ı Mescid-i Şerīfde ziyāde olundu. İşbu rivāyet zirā‘ i‘tibārıyla terciḥ olundu. Ve İbn Zebbāle hazretleri rivāyetinde buyurur ki Velīd Rūm pād-şāhına bu minvāl üzre nāme tahrīr eyledi ki mescid-i Ḥazret-i Nebevīyeyi ‘imāret eylemek murād eyledim sizlerden recā vü niyāz olunur ki bu ḥuşuş-ı ḥayrātba baña mu‘āvenet ü muṣāheret ü imdād idüp üstād ü ḥāzık bennālar ve füseyfisā irsāl buyurasız. Füseyfisā rengīn pür-elvān çiniye dirler Rūm cānibinden gelür cidāre ve cidārda olan ṭākalara vaż‘ olunur. Rūm pād-şāhı on nefer-i bī-naṣīr üstād bennālar irsāl idüp birkaç büyük çini ve seksan biñ dīnār ve vāfir ḳanādīl ve selāsīl irsāl eyledi. Ve İbn Zebbāle hazretleri buyurdu ki Velīd bin ‘Abdü’l-Melik zamānında mevzi‘-i cenāizde iki ḥurmā ağacı olup cenāzeler geldikde mezbūr ağaçların altında namāz kılarlar idi. Ve ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz hazretleri mescidiñ i‘mārına sene seksan sekiz tārīḥinde me’mūr olup enşārdan Benū en-Neccār mezbūr iki ḥurmā ağacınıñ yanında muḳātele eylediler. ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz anlardan [61^a] mezbūr ağaçları iştirā idüp ḳaṭ‘ eyledi. Ve Şāḥib-i Tārīḥ hazretleri buyurur ki mā teḳaddüm zikr olunan münāfī deḡildir ki ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz Mescid-i Şerīfī sene ṭoḳsan birde hedm itmiş ola cā’izdir ki sene seksan sekizde me’mūr olup levāzımātıñ tedārikinde emkinelerin iştirāsında taḥmīr-i nevrede sene ṭoḳsan bire ḳadar müheyyā olup andan soñra hedme ibtidā itmiş ola. İmām Yaḥyā hazretleri Ḥafş bin Mervāndan ve pederinden rivāyet idüp

buyurur ki ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz hazretleri binâ-yı Mescid-i Şerîfde üç sene mekş buyurdılar andan şoñra hedme şürü‘ buyurdı Seyyid Semhüdî hazretleri buyurur ki bu taqđırce sene toğsan üçde bel âhırinde binâdan fâriğ olup ve bu sene ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz Medîne-i Münevvereden ‘azl olmuş ola bu qavl ibtidâ-yı hedm toğsan üçde diyeniñ qavlini redd ider. İbn Zebbâleniñ bir rivâyetiniñ müktezâsı Mescid-i Şerîfiñ hedminiñ ve i‘mâretiniñ ibtidâsı sene seksan sekizde ve toğsan birde tamâm ve bu sene Velîd hacca geldi. Ve Yahyâ Ca‘fer bin Verdân hazretlerinden ve pederinden rivâyet idüp buyurur ki Velîd hacca geldikde Mescid-i Şerîfi gezüp nazâr idüp ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîzi ve Ebân bin ‘Osmân hazretlerinin huzûrına celb idüp Velîd Ebân hazretlerine didi ki bizim binâmız nerde siziñ binâñız nerde beynehumâda tefâvüt-i keşîre vardır. Ebân hazretleri cevâb virüp buyurdı ki vâkı‘â meyânlarında tefâvüt çokdur zîrâ bizim binâmız mescid binâsıdır siziñ binâñız kenîse binâsıdır. Murâd ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz binâ-i Mescid-i Şerîfe ziyâde diğkat ve şarf-ı himmet ve bezl-i gayret ve taşşîn ve pür nakş oldığından kinâye buyurmuşdur vallâhu a‘lem. Rivâyet olunur ki ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz hazretleri buyurdılar ki Velîd Medîneye geldikde Mescid-i Şerîfiñ binâsını teferrüc idüp gezerken Server-i Enâm ‘aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm efendimiziñ Hâne-i Nübüvvetlerine gelüp benim yedime ittikâ idüp vâkıf oldu. Şoñra baña teveccüh idüp didi ki Ebâ Bekr ve ‘Ömer Server-i ‘Âlem hazretleriyle ber-â-ber midir ne‘am didim. Emîrû’l-Mü’mînîn ‘Osmân bin ‘Affân kandaır didi Allâhu a‘lem didim. Şoñra didi ki vallâhi bu mekândan hareket itmem tâ ki bunuñ ikisin [61^b] qabirlerinden iğrâc itmeyince didikde didim ki yâ Emîrâ’l-Mü’mînîn Hazret-i ‘Osmân radıyallâhu ‘anh hazretleri qatl olunduğda nâs fitne ile meşğûl olmak hasebiyle bu mekâna defn itmeğe vâkt bulmadılar ve illâ âsûde-i hâl olsa idi elbetde bu mekâna defn iderler idi didim sükût olup aşlâ cevâb virmeyüp gitdi buyurdı intehâ.

el-Faşlü’s-Sâbi‘u ‘Aşera. On yedinci faşıl ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz hazretleri Mescid-i Münevvereniñ ziyâde olunmasına Velîd tarafından me’mûr olduğda mihrâb u şürefât u menâir u hâris ittiğâz eylediği ve Mescid-i Şerîfde cenâze namâzı kılinmasun deyü men‘ buyurduğunuñ beyânındadır. Yahyâ hazretleriniñ sened ile ‘Abdü’l-Müheymin bin ‘Abbâs hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki ‘Osmân bin ‘Affân radıyallâhu ‘anh hazretleri irtihâl-i dâr-ı beğâ buyurduğda

Mescid-i Şerîfde şürefât ve mihrâb yok idi ibtidâ şürefât ve mihrâb ihdâş iden ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz hazretleridir. Kâsım ve Sâlim hazeratları Mescid-i Şerîfîn şerefelerine nazâr idüp tahkîkan bu şerefeler Mescid-i Sa‘ âdete zînet olmuş buyurdılar. Ve İbn Zebbâle hazretlerinin târîkıyla rivâyet olunur ki Mescid-i Şerîfîn mîzâbların kurşun ile i‘mâl idüp vaz‘ iden ibtidâ ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz hazretleridir. Mezbûr mîzâblardan faķať⁷⁰ iki mîzâb kalmışdır. Biri mevzi‘-i cenâizde biri ehl-i sũkuñ dâhil olduğı bâb üzerindeki aña Bâb-ı ‘Âtike dirler hâlâ Bâb-ı Raĥmet demekle ma‘ rũfdur. Ol vaķt Mescid-i Şerîfde şürefâtlar yok idi belki şerefeleri icâd iden ‘Abdü’l-Vâĥid bin ‘Abdullâh en-Naşrî Medîne-i Mũnevvereye sene yüz dördte vâlî olduķda şerefeleri ihdâş eyledi dimişler vallâhu a‘ lem intehâ. Bu rivâyete nazâr iķtîzâ ider ki ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz hazretleri şerefeleri icâd itmemiş ne kendi ĥilâfetinde ve ne Velîdiñ ziyâdesine zîrâ ‘Abdü’l-‘Azîziñ vefâtı yüz biriñ recebinde vuķũ‘ buldı intehâ. Ve Sünen-i Beyhaķide Enes rağıyallâhu ‘anh hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Rasũl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurur ki mesâcidleri binâ idüp şerefeler ittiĥâz idiñ. Zeyne’l-Merâĥi hazretleri buyurur ki ĥariķden soñra Mescid-i Şerîfde şerefeler [62^a] ma‘ dũm olmuş idi. Sene yedi yüz altmış yedi senesinde vâlî-i Mışır Eřref řa‘bân bin Ĥuseyin bin Muĥammed hazretleri şürefâtı tecdîd eyledi intehâ. Ve řâĥib-i Târîĥ hazretleri buyurur ki řaĥn-ı mescidiñ cevânib-i erba‘asında olan şerefelere vaķt-i iřrâķda güneş ĥulũ‘ eyledikde irtifâ‘-ı řems bir rũmĥ miķdârı oldu deyũ herkes namâza řürũ‘ iderler hâl bu ki şerefeleriñ başlarına güneş gelmekle irtifâ‘-ı řems bir rũmĥ miķdârı olmaz vallâhu a‘ lem. Ve İbn Zebbâle ve Yaĥyâ hazeratları Muĥammed bin ‘Ammârdan ve ceddinden rivâyet idüp buyururlar ki ‘Amr bin ‘Abdü’l-‘Azîz hazretleri Mescid-i Şerîfîn dörd köşesinde dörd minâre binâ eyledi. Keřir bin Ca‘fer hazretleri buyurur ki dördinci minâre Ĥâne-i Mervâna ĥavâle idi Süleymân bin ‘Abdü’l-Melik ĥacca geldikde bu minâreyi Mescid-i Şerîfîn üzerine yıķdırdı. Bundan soñra Mescid-i Şerîf üç minâre ile kaldı. Ve İbn Zebbâle hazretlerinin Mescid-i Nebevũyyeniñ üç minâresi vardır didiği bu cihettendir. Her bir minâreniñ ĥuli altmış zîrâ‘dır. Ve mevzi‘-i âĥirde buyurdı ki řarķi ve Yemânî minâreniñ ĥuli elli beř zîrâ‘dır řarķi vũ řâmî minâreniñ ĥuli elli beř zîrâ‘dır. Ėarbi

⁷⁰ Faķať kelimesi metinde iki defa yazılmıştır, ikincisinin üzeri müstensih tarafından kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

vü Şāmī olan mināreniñ tūli elli üç zirā' dır ve mināreleriñ ' arzı şemāniyehu fī şemāniyetin zirā' dır intehā. Ve İbn Cübeyr ḥazretleri Rıḥlede buyurdu ki bu şüretde Şām cihetinde olan iki mināre şarḳ tarafında olan mināreden aşḡardır. Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki Şām tarafında olan mināreler İbn Cübeyrden soñra tebdīl ü taḡyīr oldı. Anlar bu zamānda hey'et-i şarḳıyye Yemāniyye üzredir el-yevm Re'īsiyye dimekle ma'rūfdur. Ya'nī rū'esā-yı müezziniñ olan zevāta maḡşuşdur. Ve bizim zamānımızda Re'īsiyye mināresiniñ tūli hilālinden tā esfeline kadar ḥāric-i mescidden yetmiş yedi zirā' dır. Mescidiñ ḥarīḳ-i şāniyesinde mezbūr mināreye şā'ikā nüzūl idüp hedm olup be-tekrār binā olunduḡda tūli yüz zirā' dan ziyāde olup cemī' minārelerden eṭval oldı. Soñra Sultān Eşref Kayıtbayın zamānında mezbūr mināreye ḥalel tārī olup Şücā' Şahin Cemāl ḥazretlerin me'mūr [62^b] idüp mināreyi hedm idüp esāsında ḥalel buldılar. Tā şuya kadar ḥafr idüp ziyāde diḡḡat iderek mevzi'-i cenāizden şarḳī tarafı ' arzından ve tūlinden ziyāde eyledi. Tūli yüz yigirmi zirā' a bālīḡ oldı. Şarḳī ve Şāmī olan mināreniñ tūli yetmiş zirā' dır. Ol mināreye Sincābiyye dirler. Ve Şāmī ve ḡarbī olan mināreniñ tūli yetmiş iki zirā' dır bu mināre Ḥaṣebiyye dimekle ma'rūfdur. Cümlesi tā hilālın başından mescidiñ ḥāric-i esfelinden zirā' olmaḡ üzre ve İbn Zebbāle ḥazretleriniñ zamānında bu mināre ma'dūm idi intehā. Muḡammed bin Ḳalāvūn zamānında sene yedi yüz altı tārīḥinde Bāb-ı Selāmda Mervān ḡānesine ḡavāle olan mināre hedm olmuş idi müceddiden bināsına emr eyledi. Binā olduḡda sā'ir minārelerden aṭvel oldı soñra Re'īsiyye binā olduḡda cümleden aṭvel Re'īsiyye oldı. Mezbūr Bāb-ı Selāmda olan mināre vasaṭ-ı Medīnede vāḳı' olmuşdur. Ḥattā ol-vaḳtiñ re'is-i müezzini olan Muḡammed bin İbrāhim ḥazretleri dir idi ki eḡer bu mināreyi yalıñız baña terk eyseler cemī' Medīneye ezānı kifāyet ider idi. Zīrā Medīneniñ ḡarb tarafında ma'mūriyyet sā'ir tarafından ziyādedir. Ve İbn İşḡāḳ ve Ebū Dāvud el-Beyḡāḳī ḡazerātları buyururlar ki Benī en-Neccārdan bir ḡātūn dir idi ki benim ḡānem mescidiñ eṭrāfında olan ḡānelerden aṭvel idi. Bilāl Ḥabeşī raḡıyallāhu ' anḡ ḥazretleri benim ḡānemiñ bālāsına şu'ūd idüp ezān okur idi. Ezān vaḳti geldikde ḡable'l-ezān Allāḡümme innī Aḡmedūke ve'ste'īnūke ' alā ḡureysin en yūḡīmū dīneke deyüp soñra ezān okurdu. Ve Ḥalid ibn ' Ömer ḥazretleri Ebī Berze el-Eslemī ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki ezān minārede ve iḡāmet mescidde sūnnetdir. Ve İbn Zebbāle ḥazretleri Muḡammed bin İsmā'īl ḥazretlerinden taḡdīs

idüp buyurur ki ‘ Abdullāh bin ‘ Ömer ḥāzretleriniñ dārında mescidiñ kıblesinde bir üstüvāne olup Bilāl Ḥabeşī ḥāzretleri mezbūr üstüvāneniñ üzerine şu‘ūd idüp ezān okur idi. Ve İbn Zebbāle ḥāzretleri Mūsā bin ‘ Ubeyde ḥāzretlerinden rivāyet idüp buyurur ki ‘ Ömer bin ‘ Abdü’l-‘ Azīz ḥāzretleri ücret ile Mescid-i Şerīfe [63^a] bir ḥāris ittiḥāz idüp ḥirāset ider idi. Keşir bin Zeyd ḥāzretleri buyurur ki ‘ Ömer ibn ‘ Abdü’l-‘ Azīziñ ḥārisine nazar eyledim nāsı Mescid-i Şerīfden ṭard u ib‘ād ider idi ki mescidde cenāze namāzı kılsunlar deyü ‘ Osmān bin Ebī el-Velīd ‘ Urve bin ez-Zübeyr ḥāzretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Mescid-i Şerīfde cenāze namāzı kılanları ḍarb u ṭard iderler idi. Ben didim ki ammā ‘ acāyibdir Ebā Bekr eş-Şiddīk radiyallāhu ‘ anh ḥāzretleri Mescid-i Şerīfde cenāze namāzın kıldılar. Ve İbnü’n-Neccār ḥāzretleri daḥi bu kışşayı zıkr idüp buyurur ki bu sünnet zamānımızda cārīdir ya‘ nī ‘ ulvīleriñ cenāzeleri ḥāric mescidde kılınup derūn-ı mescide duḥūlden men‘ iderler. Ammā ümerā vü a‘yāndan kimseleriñ cenāzeleri mescid derūnunda ve Ravzada kılınur. Ve sā‘ir ‘ avāmıñ cenāzeleri Mescid-i Şerīfiñ şarkī cidārı ḥalfinde kılınup Mescid-i Şerīfe girmez Şāḥib-i Tārīḥ ḥāzretleri buyurur ki bizim zamānımızda cenāze namāzı Mescid-i Şerīfde ve Ravza-i Münīfde kılınur. Ancak Nuḥūlī [?] ya‘ nī Revāfız ṭā‘ifeleriniñ cenāzeleri Mescid-i Şerīfe idḥāl olmaz. ‘ Aşķī dir ki bizim zamānımızda cenāzeleri mescide getürüp Miḥrāb-ı Osmānīde namāzın kılup derūn-ı Ravzadan mürür idüp Baķī‘a getürürler. Faķaṭ fuķarā ve ğurebā ve mesākin cenāzeleri şarşurada ğusl olup ḥāric mescidde Bāb-ı Cibrīl cihetinde namāzın kılup Baķī‘a getürürler. Ammā Revāfızlarıñ cenāzeleri mescid ve muşallāya gelmeyüp Medīne ḥāricinde kılup kendi cemā‘atleriyle ehl-i sünnetten bir eḥad olmayup ve keyfiyyet-i şalāt ve defn-i cenāzelerine kendülerden ğayrı muṭṭalī‘ olmaz intehā. ‘ Ulemā-yı Ḥanefiyye ‘ indinde meşhūr olan mesācidlerde cenāze namāzı iki vecih üzre mekrūhdur. Biri mesācidler şalavāt-ı ḥams içün binā kılındı dirler cenāze namāzı şalāt-ı ḥamseden olmadığından ḥāric mesācidlerde kılınsun dirler. İkinci vecih mesācidler mülevveş olmaķ ihtimālī vardır dirler. İmām Şāfi‘ī ḥāzretleri dir ki mesācidlerde kılmaķ evlādır ve bi’l-cümle ihtilāf evleviyyettedir. Ammā İmām Ebū Yūsuf ḥāzretlerinden mervīdir ki ahālī-i Ḥaremeyne iktidāen mescidde kılmaķ evlādır. Zıkr olunan iki delīl [63^b] kemāl-i za‘f üzre olduğından ba‘zı meşāyiḥ-ı kirām İmām Ebū Yūsuf ḥāzretleriniñ ḳavli üzre fetvā virmişlerdir. Ḥaremeyn-i Muḥteremeynde cenāze namāzın kılmaķ evlā

oldığına ıstibāh yokdur ve şerefi ziyādedir biri budur ki cenāzeye şeref hāşıl olur. Ve keşret-i cemā' ate bā' iş olur. Ve Medīne-i Münevverede cennete dāhil olmuş olur cennete dāhil olan bir daği çıkmayup ümıddir ki rüy-i düzağı görmeye. Anda namāzı kılınan zāt ni' am-ı behişt ile mütena' im olur. Ve aşhāb-ı kirāmdan Hāzret-i Şıddık u Fārūk rađıyallāhu ' anhumā hāzerātları namāzların Ravza-i Şerīfde kılındığıdır ve nice bunun gibi vücūh-ı hasene bulmak mümkün olur. Ve Rasūl-i Ekrem şallallāhu ' aleyhi ve sellem efendimiz cenāze namāzın mescidde kıldığı rivāyet olunmuşdur vallāhu a' lem.

el-Faşlı's-Şāminü ' Aşera. On sekizinci faşıl Mehdīniñ ziyādesi beyānındadır. İbn Zebbāle ve Yahyā hāzerātlarından menkūldir ki Mescid-i Şerīf Velīd ' imāretinden soñra ol ' imāret üzre qaldı. Tā hulefā-yı ' Abbāsiyyeniñ ikinci hālīfesi Ebū Ca' fer Manşūr dimekle meşhūr zāt murād eyledi ki Mescid-i Şerīfe bir miqdār zamm u ziyāde ide muvaffak olmayup dār-ı fenādan dār-ı bekāya rıhlet eyledi. Soñra sene yüz altmış tārīhinde Mehdī nām oğlu hālīfe olup haccdan ' avdetlerinde Medīne-i Münevvereye gelüp Ca' fer bin Süleymān nām kimseyi Medīneye vālī naşb idüp Mescid-i Şerīf ziyāde olsun deyü emr eyledi. Ve ' Abdullāh bin ' Aşım bin ' Ömer bin ' Abdü'l- ' Azīzi ve ' Abdü'l-Melik bin Şebīb el-Ġassānī ' imāret üzre ma' ā- mütevellī naşb idüp ' Abdullāh ibn ' Aşım vefāt idüp ' Abdullāh bin Mūsā el Hımsī nām kimseyi bedeline naşb idüp cānib-i Şāmdan on ' amūd miqdārı ziyāde idüp nevāhı şelāşeden aslā ziyāde eylemediler. Ve Şāhib-i Tārīh hāzretleri buyurur ki bu rivāyetden ma' lūm olan Mehdīniñ ' imāreti cümleden ziyāde envā' -ı çinīler ile müzeyyen idi. Hattā bizler bakıyyesin gördük ammā harīk-i āherde ağır oldu. Mezbūr Mehdīniñ ziyādesi haddinde buyurur ki müsakķaf şarkīde bir ' amūd esfeli bir ādem cālis olacak miqdārı murabba' vākı' olmuşdur. Qabr-i Şerīf murabba' asından on tokuzuncu ' amūddur [64^a] ' amūd-ı mezbūr Mehdīniñ ziyādesiniñ haddine ' alāmetdir. Andan nihāyeti mescide varınca Mehdī bināsıdır. Andan soñra ' ale's-şahīh Mescid-i Şerīfe kimse ziyāde eylemedi. Bu zıkr olunan Mehdī bināsı yüz altmış beş tārīhinde tamām oldu. Ve Yahyā hāzretleri zıkr ider ki Mescid-i Şerīfiñ kıble cidārında Mehdī yazısınıñ yanında bu yazı yazılmış idi ki budur. Emera ' Abdullāhi emīrū'l-mü ' minīne bi-zīneti hāza'l-mescidi ve tezyīnihi ve tevsī' ihī mescide Rasūlillāhi şallallāhu ' aleyhi ve sellem senete işneyni ve şelāşine ve mi'etin ibtigā'e rıdvānellāhi ve şevābellāhi ve innellāhe ' indehu

sevābü'd-dünyā ve'l-āhīrati ve kânellāhu semī'an başīran intehā. Bundan iktizā ider ki Ebā el-Abbās es-Sefāh Benī El-Abbāsın hulefāsının evveli olup ibtidā-yı hılāfetinde sene yüz otuz iki vefātı yüz altı Mescid-i Şerīfī ziyāde itmiş ola lākin bu tahīrāt ziyāde itmeğe delālet itmez ihtimāldir ki vaktinde termīm ü ta'mīr min ğayr ziyāde vākı' ola vallāhu a'lem.

el-Faşlü't-Tāsi'a 'Aşera. On tokuzuncı faşıl Kıbr-i Şerīf hāvī olan Hücra-i Münīfeye müte'allık olan aḥbār beyānındadır. Muḳaddem zıkr olundu ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Şerīfī binā buyurduḳda Hāzret-i 'Ā'īşe vü Sevde raḳıyallāhu 'anhumā ḥāzerātları içün iki ḥāne binā buyurmuş idi. Mescid bināsı gibi kerpiçden ve ḥurmā cerīdinden idi İbnü'n-Neccār ḥāzretleri buyurur ki Hāzret-i 'Ā'īşe raḳıyallāhu 'anhā ḥāzretlerinin ḥānesi bir muşarra' 'ar'ar veyā sac ağacından idi. 'Abdullāh bin Hūzelī ḥāzretleri buyurur ki 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azīz hedm iderken ezvāc-ı tāhirāt hücrelerin gördüm kerpiç ile binā olunmuş etrāf-ı hücre cerīdden illā Hücra-i Ümmü Seleme cerīd değildir. Ve Ḥasan Başrī ḥāzretlerinin ḳavli daḫi ben mūrāhık ğulām idim ḥucurāt-ı ezvāc-ı tāhirāta dāḫil olurdum yedim saḳfına irişir idi. Hücraelerde kıldan ekyise ile perde keşide ve 'ar'ar ağacıyla merbūṭ idi. Cevheretü's-Şemīne fi'l Mehāsini'l-Medīne nām kitābda zıkr ider ki hücre-i ezvāc-ı tāhirāt tokuz ḥāne idi. Ve siyāh kıldan işlenmiş ḳapuların üzerinde sütreleri olup her bir sūtre ya'nī [64^b] perdenin tūli üç zirā' ve 'ar'zı bir zirā' idi. Velīd bin 'Abdü'l-Melik zamānında mescide idḫāl olundu intehā. Ve İbn 'Asākir Tuḥfesinde Dāvud bin Ḳaysdan rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimizin medfeni olan ḥāne 'Ā'īşenin 'ar'zı altı zirā' miḳdārı ve irtifā'ı sekiz ile tokuz zirā' meyānında ve iki ḳapusu olup ve iki ḳapusu olduğına delīlimiz rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz irtihāl-i dār-ı beḳā buyurduḳda aşḫāb-ı kirām ne vecihle namāzın edā idelim didiklerinde ba'zıları buyurdılar ki bu ḳapudan fevc fevc girüp namāzın edādan soñra bāb-ı şāniden ḥurūc idiñ bu şuretd e bāb iki olduğına şüphe yokdur. Ve Ṭabaḳāt-ı İbn Sa'dda daḫi taşriḥ ider ki Hücra-i Şerīfenin iki ḳapusu vardır deyü Hāzret-i Ḥafsa binti 'Ömer raḳıyallāhu 'anhumā ḥāzretlerinin ḥānesi Hāzret-i 'Ā'īşe raḳıyallāhu 'anhā ḥāzretlerinin ḥānesine ḳible cihetinden mülāşık idi. Vallāhu a'lem.

el-Faşlü'l-İşrûn. Yigirminci faşıl Hücre-i Sa'âdetiñ hâvâlisine ihdâs olan 'imâret beyânındadır. İbn Zebbâle hâzretleri 'Â'îşe rağıyallâhu 'anhâ hâzretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Hâzret-i 'Â'îşe rağıyallâhu 'anhâ buyurur ki başımdan hımârımı ya'nî perdemi izâle itmezdim tâ 'Ömer defn olana kadar kendimi ve sıyâbımı hıfz iderdim şoñra kûbûr ile benim meyânıma bir cidâr binâ eyledim baña sûtire oldu. Rivâyet olunur ki nâs kûbûr-ı pür nûr-ı şerîfeniñ hâk-i pâk-i 'anberinden berây-ı teberrük aḥz iderler idi. Âişe rağıyallâhu 'anhâ hâzretleri cidârı binâ buyurduḡda mezbûr dîvârdan bir delik ḡomuş idi mezbûr delikten türâb-ı şerîf aḥz iderler idi. Mezbûr deliḡi daḡı Hâzret-i 'Â'îşeniñ emriyle sedd eylediler. Ve 'Amr bin Dînâr ve 'Abdullâh bin Ebî Yezîd hâzerâtları buyururlar ki vaḡt-i sa'âdet-i Peyḡamberîde Hâne-i Sa'âdet-i Nebevîyyede hâ'it yok idi. İbtidâ cidâr binâ iden 'Ömer bin el-Haṡṡâb rağıyallâhu 'anh hâzretleridir. Ve 'Abdullâh bin Ebî Yezîd hâzretleri buyurur ki 'Ömer bin el-Haṡṡâb hâzretleriniñ binâ buyurduḡı cidâr ḡâyet ḡaşıir idi. [65^a] Şoñra 'Abdullâh bin ez-Zübeyr rağıyallâhu 'anh hâzretleri binâ buyurdu. Ve Akşehrî ve Ebû Zeyd bin Şeybe hâzerâtları buyurdılar ki Ebû Ğassân bin Yahyâ bin 'Alî bin 'Abdu'l-Hamîd hâzerâtları Aḡbâr-ı Medîne de ziyâde 'âlim bir zât-ı 'âlî-simât idi. Buyurur ki merḡad-ı enver-i Peyḡamberî ve Ebâ Bekr ve 'Ömer hâzerâtları merḡadleri zâhirde görünür idi. 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azîz hâzretleri Velîd hilâfetinde Mescid-i Şerîfi binâ iderken etrâf-ı kûbûr-ı pür-enveri müdevver cidâr binâ eyledi. Murabba' binâ itmediḡı Ḳa'be-i Şerîfe teşbîh olmasun içün ba'zılar üç cidâr üzre binâ olmuş buyurmuşlar ise de Şâhib-i Târîḡ hâzretleri buyurur ki bizim vaḡtimizde 'imâret eşnâsında kûbûr-ı pür enver keşf oldu. Hücre-i Şerîfe haṡṡâr-ı derûnunda bir cidârdan mâ-'adâ görmedik intehâ. Ve Mâlik bin Enes rağıyallâhu 'anh hâzretleri buyurur ki 'Â'îşe rağıyallâhu 'anhâ hâzretleriniñ Hâne-i Sa'âdetleri iki kısım idi. Bir kısmında ḡabr-i enver-i Peyḡamberî ve bir kısmında kendüler sâkin olurlar idi. Bir cidâr var idi her ne vaḡt ḡuzûr-ı ḡabr-i Akḡese duḡûl murâd eylese bilâ-perde ve lâ-ḡicâb dâḡil olur idi. Vaḡtâ ki 'Ömer bin el-Haṡṡâb rağıyallâhu 'anh hâzretleri defn oldu andan şoñra perde ve ḡicâbsız ḡabr-i envere dâḡil olmaz oldu intehâ. Rivâyet olunur ki cidâr sâḡıṡ olduḡı vaḡt Velîd devletinde binâya şürû' olup esâs ḡafr iderken mevzi'-i esâsda bir ḡadem zâhir olup nâsa ḡayret gelüp ceza' vü feza' ü feryâd u fiḡân idüp ḡadem-i Faḡr-i Risâlet olmaḡ ihtimâlineñ nâşî ḡaylice ḡavfa düḡâr olup bir kimseniñ ma'lûmı olmayup

zâhir olan kâdem kimiñdir deyü mütehayyir iken ‘Urve raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleri teşrîf idüp vallāhi Rasûl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ kâdem-i sa‘âdetleri değıldir belki Ḥazret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ kâdem-i sa‘âdetleridir buyurdı. Ve rivāyet-i āherde ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz ḥazretlerine İbn Verdān nām bennā didi ki derûn-ı hücreye bañā imdād içün bir âdem isterim ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz dâmen-i der-meyân idüp mu‘âvenet içün derûn-ı hücreye dâhil ola. Kâsım bin Muḥammed ve Sâlim bin ‘Abdullāh ḥazretleri duḡûl-i hücre içün ḥâzır olurken ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz [65^b] anları görüp muradıñız nedir didi. Anlar didiler ki seniñle ber-â-ber dâhil olmağ isteriz ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz buyurdı ki keşretle ḥuzûra varmağdan ḥavf iderim şâyed anlara zahmet ü izdiḥām u ezâ vü cefāya dâ’ir bir şey’ zuḥûr ider deyüp duḡûli terk idüp Müzāḥım nām bir şâlih ve müttākî bir zât var idi aña emr idüp bināya mu‘âvenet içün dâhil ola deyü. Rivāyet-i āherde ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz İbn Verdāna emr buyurdı ki Hücre-i Şerîfiñ esāsına nazar ide mezbûr varup nazar iderken nāğāḥ-ı muḡtarib olup dehşetle elin ref’ idüp bir cānibde mekş ü qarār eyledi. ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz gāyet ḥavfa düçār olduğda ‘Abdullāh bin ‘Ubeydullāh ḥazretleri buyurdı ki ḥavf itme bu iki kâdem ceddiñ ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ kâdem-i sa‘âdetleridir ki Hücre-i Şerîf dîğ olduğından kâdemleri cidār altında vākı‘ olmuş idi. Şoñra Hücre-i Şerîfiñ esāsında Ḥazret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleriniñ kâdemleri içün bir maḥall binā idüp ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz Verdāna buyurdı ki müşāhede eylediğñ nesneyi setr itmek gerekdir mezbûr daḡi emre itā’at eyledi. Ve Akşehrî ḥazretleri Reşîd Ebî el-Muzaffer el-Kāzerunî ḥazretleriniñ Şerḥ-i Meşābihinden naql idüp buyurur ki vāfir ‘ulemādan istifāde eyledim ki bu ḡubûr-ı enverleri a‘yûn-i nâsdan setr olunup bilā-bāb ittiḡāz olmasına sebep nedir ba‘zıları bu gûne cevāb virdi ki Ḥasan bin ‘Alî raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleri vaşıyyet eyledi ki ba‘de’l-vefāt cenāzesini ḡuzûr-ı kabr-i Ḥazret-i Peyğamberiyye getürüp ‘arz idüp andan şoñra Baḡî‘a defn ideler kemā hüve’l-‘ādāt el’ân Ḥazret-i İmām Hüseyin raḍıyallāhu ‘anhıñ vaşıyyetinin icrā itmek murād eyledikde ba‘zı kimseler ḡann eylediler ki Rasûl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ cenb-i sa‘âdetinde defn idecek kıyās idüp men‘ idüp meyānlarında vāfir muḡātele vākı‘ olup ‘Abdü’l-Melik vaḡtinde a‘yûn-i nâsdan setr olunup sedd olundu. Ve daḡi rivāyet olunur ki sene beş yüz yetmiş târiḡinde

ehl-i Medīne derūn-ı hücrede tahmīnen cidār hedm olundı āvāzın istimā‘ eylediler. Hālīfe-i vakt olan Müstaẓī Biemrillāh nām zāta ‘arz u i‘lām idüp kıyāsen hedm-i cidār şadāsı gūşumuza resīde oldı [66^a] deyü mezbūr hālīfe ‘ulemā vü şulehā vü a‘yān-ı belde ile meşveret idüp ve müftīlerden fetvā aḥz idüp bir mūcib-i fetvā-yı şerīf hademe-i Harem-i Sa‘ādetden bir fāzıl u zāhid ü müttakī vü mütedeyyin bir kimse derūn-ı hücreye dāḥil olup bu maşlahatı keşf eylesün deyü emr zuhūr eyledikde Benū el-‘Abbāsdan Bedr nām bir zāt-ı ‘ālī şıfāt şıyām-ı nehār u kıyām-ı leyl ile meşgūl ve aḥlāk-ı ḥamīde ile mevşūf Harem-i Şerīf ḥizmetinde muḥīm idi. Bu ḥizmet-i celīleyi aña ‘arz eylediler ihtiyār idüp cidārdan nāzil olup Hücree-i Şerīfīn ḥā’it-i ġarbīsın hedm olmuş müşāhede idüp andan taşra gelüp ifāde eyledikde der-ḥāl Mescid-i Şerīfīn ḥāk-i pākinden kerpiç i‘māl olunup cidār-ı mezbūrı kemā-kān i‘āde eylediler. Ve ol mevzi‘-i şerīfde ağaçdan bir iki zarf bulunup cidār düşdükdə mezbūr zarfların kenārlarından bir miqdār şikest olmuş idi. Zarfları bir miqdār ḥāk-i ‘anber-i şemīm ile Bağdāda irsāl eylediler. Dāḥil oldığı gün cemī‘ ahālī-i Bağdād kār-i kesblerin terk idüp ‘azīm-i saltanat ile istiḳbāl idüp ḥuzūr-ı ḥalīfeye taḥdīm eylediler intehā. Ve İbn Neccār ḥazretleri buyurur ki sene beş yüz kırk sekiz tārīḥinde cidār düşmek şadāsı istimā‘ olunduḡda Emīr-i Medīne-i Münevvere Qāsım bin Mühennā el-Hüseynī ḥazretlerine ḥaber virdikde buyurdı ki bir şālīḥ kimse nāzil olup naẓar eylesün şeyḥ-i şüyūḥ-ı şūfiyye ‘Ömer nām zāt-ı ‘ālī-simāt ki Medīne-i Münevvere mücāvirlerinden olup zühd ü şalāḥ-ı takvā ile ma‘rūf ve dīn-i diyānet ile mevşūf olup nüzūle anı ihtiyār eylediler. Mezbūr fıtık ‘illetine mübtelā olduğundan bir kaç gün mühlet taleb idüp riyāzet ile mü‘ālece idüp nüzūle kabiliyyet taḥşīl idüp meyānına resen bend idüp delikden derūna nüzūl idüp ‘Ömer bin ‘Abdū’l-‘Azīzīn binā eylediği ḥaṭīraya ḥavḥa-i mezbūreden nāzil olup andan Hücree-i Şerīfe dāḥil olup yedinde olan su‘le-i şem‘a ile müşāhede eyledi ki saḫf-ı şerīfīn balçığından ḫubūr-ı şerīf üzerine bir miqdār düşmüş. Anı ref idüp şakālī ile ḫubūr-ı şerīfī kens ü tanzīf eyleyüp çıkıdı. Ve daḥi sene beş yüz elli dört tārīḥinde rebī‘u’l-āḥirde mezbūr Qāsım devletinde hücree-i [66^b] şerīfe cānibinden rāyīḥa-i kerīhe istiḫmām olup Emīr Qāsım emr eyledi. Hadededen bir şālīḥ kimse nāzil olup bu rāyīḥadan ḥaber virsün Harem-i Şerīf ḥademelerinden ya‘nī tevāşīlerinden Beyān nām siyāḥ ve mütevellī ‘imāret ile ve Hārūn Şāzelī nām şūfī ile inüp Ḥazret-i ‘Ömer raḡıyallāhu ‘anh ḥazretleriniḡ ḫabr-

i sa‘ âdetiyle Hücra-i Şerîfe meyânında bir kedi lâşesi koğmuş ihrâc eylediler. Ve İbn Neccâr hazretleri buyurur ki târîh-i mezbûrdan bu ana gelene kadar bir ehad içerü girmiş değildir ve Şâhib-i Târîh hazretleri buyurur ki zâhir olan sebkat iden kazıyye ile İbn Neccârîñ eylediği rivâyet bir ola. Rivâyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ naql-i Hâne-i Sa‘ âdetleriniñ meyânıyla el-yevm havâlisinde zâhir olan binânıñ meyânı şark tarafından iki zirâ‘ ve mağrib tarafından bir zirâ‘ ve kıble cânibinden bir şibr ve Şâm tarafından mecmû‘ fezâdır. Ve ol fezâ olan maħalde bir haşebeden meksûr keyle ve bir haşebeden meksûr mirken vardır intehâ. Ve İbn Zebbâle hazretleri Muhammed bin Hilâl ve gayrılarından rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ kabir-i sa‘ âdetleri olan Hâne-i Nübüvvetlerine Hazret-i ‘Â’işeniñ hânesi anda sâkin olur idi. Murabba‘ ve aħcâr-ı siyâh ile mebnî idi. Kıble tarafı bir miqdâr atvel şark u ğarb tarafları müstevî ve Şâm tarafı bir miqdâr nokşân ve bâb-ı hâne Şâm tarafında hâlâ siyâh hâcerler ile mesdüddur. Şoñra ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azîz el-yevm mevcûd olan binâyı bu hey’et üzre binâ idüp murabba‘ lıktan ihrâc idüp nâs kıble ittiḥâz idüp aña müteveccih olup namâz kılmasunlar deyü zirâ Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *kâtelellâhu el-yehûde itteḥazû kubûre enbiyâ’ihim mesâcid* ve daḡi buyurmuşdur ki *Allâhümme lâ tec‘âl kabri’ vesenen*. Ve daḡi Yahyâ hazretleri Ebî Ğassân Muhammed bin Yahyâ hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ kabir-i enveriyle dîvâr meyânında haşebeden bir mirken ve ḥadîd gördüm Muhammed bin Yahyâ ve ‘Abdu’r-Raḥmân bin Ebî ez-Zenâd hażerâtları buyurdılar ki mezbûr mirkeni bennâlar bırakmışlardır. Ammâ Ebî Ğassân hazretleri buyurdu ki cidârıñ [67^a] deliğinden nazar eyledim bir şey’ gördüm ba‘zıları zann eylemişdir ki ben ol maħalde mezbûr mirkeni gördüm ve ber-â-ber bir şey’-i âḡer daḡi vardır deyü ḡâl bu ki görmedim ve maḡdem var ise daḡi kim aḡz eylemiş ma‘lûmum değildir. Ve bâb ve bâbıñ âşârını daḡi görmedim. Lâkin İbn Ebî Fûdeyk hazretleri baña ḡaber virdi ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ hânesiniñ kapusını Şâm tarafında gördüm deyü intehâ. Ve Akşehri hazretleri Ebî Ğassândan bu minvâl üzre ḡikâye buyurdu. Ve Seyyid Semḡudî ‘aleyhi raḡmetü’l-ḡadî hazretleri buyurur ki ‘imâret vaḡtinde Hâne-i Nübüvvet keşf olduḡda bizim vaḡtimizde ne bâb ve ne mevzi’ gördük ve fezâ-yı mezbûrda

mirken ve ğayrı şey’ daħi görmedik. Ammā yigirmi üçünci faşılđa İbn ‘Ās ħāzretleri zıkr ider ki ‘imāret vāktinde cidār kırbunda bir kıaş’a olup cidār hedm olurken űikest olup pārelerin Baġdāda getürdiler. Eġer űaħiħ ise belki murād odur. Muķaddem zıkr olundı ki mevzi‘ kıubūr-ı űerif saķf-ı Mescid-i űerifin taħtında bir āħer saķf ile müsaķķafdır. Binā’en ‘aleyh Mescid-i űerifin saķfı keűf olduķda cidār-ı zāhir ile Hücre-i űerifin meyānı müűāhede olunup derün-ı hücre müűāhede olunmaz idi. Bu daħi delālet ider ki kıariben İbn Cevzādan naķl olunaraķ gelür ki ehl-i Medīne bir sene kıaħt-ı ġalāya mübtelā olup ‘Ā’iűe raķıyallāhu ‘anhā ħāzretlerine gelüp ħāllerinden űikāyet eylediler buyurdı ki Server-i Enām ‘aleyhi’ű-űalātu ve’s-selām ħāzretlerinin kıabr-i pür enverlerine nāzar idin ve saķfından bir pencere küűāde idin semā ile merķad-ı enver meyānında bir ħā’il olmasun buyurdıġı gibi eylediler bi-iznillāhi te‘ālā bārān gelüp herkes kıaħt-ı ġalādan necāt buldı. Lākin yigirmi dördünci faşılđa İbn Rüşd ħāzretleri buyurur ki űikātdan bir kimse ħaber virdi ki kendi zamānında Mescid-i űerifin saķfının taħtında bir āħer saķf yokdur. Bu rivāyet zann iderim ki Mescid-i űerifin ihrāķından űoħra ola zīrā müverriħinin gelecek kelāmına muķābıķdır ki buyurdılar. Ba‘de’l-ħariķ bālā-yı Hücre-i Münifde Mescid-i űerifin saķfından mā-‘adā saķf yokdur bundan [67^b] tebeyyün eyledi ki zamān-ı İbn Rüşd ħariķden müddet-i medīde muķaddem imiű zīrā vefātı beű yüz yigirmi de vāķı‘ oldı. űoħra bizim vāķtimizde olan ‘imāretde muķtali‘ olduķ ħariķden űoħra saķf-ı maķdem olan saķfin āűārının üzerine binā olunmuűdur tafűili gelür in-űāa’llāhu teālā.

el-Faűlū’l-Ĥādī ve’l-İűrūne. Yigirmi birinci faşıl Hücre-i űerifede olan kıubūr-ı enverlerin űıfatları ve ħaķķlarında vārid olan iħtilāfāt ve ol maħalde bir kıabr miķdārı maħall boş olup aħna medfen ‘İsā bin Meryem ‘aleyhi’s-selām buyurduķları ve melā’ike-i ‘izām nüzül idüp Kıabr-i űerif etrafında ta‘zimen vāķıf olduķları beyānındadır. Ma‘lüm olsun ki İbn ‘Asākir ħāzretleri Tuħfesinde kıubūr-ı űerifin űıfatının iħtilāfını yedi rivāyāt üzre zıkr eyledi. Ve İbn Neccār ħāzretleri faķať altı rivāyāt üzre zıkr eyledi. **El-evvel** İbn Ebū Nu‘aym ħāzretleri Nāfi‘ ħāzretlerinden rivāyet idüp buyurdı ki Server-i ‘Ālem űallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizin kıabr-i enveri kıble tarafından ilerüde vāķı‘ olup űoħra Ebā Bekr ħāzretlerinin kıabri Efendimizin ketf-i sa‘ādetlerinin ħizāsında ve Ĥāzret-i ‘Ömerin

ķabri Ebā Bekr ķazretleriniķ ķalfinde ketf-i sa‘ādetleri ķizāsında şıfatı ķubūr-ı selāşe budur.⁷¹

En-nebiyyū şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

Ebū Bekr rađıyallāhu ‘anh

‘Ömer rađıyallāhu ‘anh

Ve Şāķib-i Tārīķ ķazretleri buyurur ki ekşer-i ‘ulemānıń ittifāķları bu rivāyet üzredir. Ve Merāķī ķazretleri Rezīn ve Yahyā ķazerātlarından naķl idüp buyurdı ki bu şıfat üzre ekşer-i ‘ulemā cezm eylediler. Ve ‘Abdullāh bin Muķammed bin ‘Aķıl ķazretleri buyurdı ki Hücree-i Sa‘ādetiń cidarı sūkūtunda gördüm Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziń ķabr-i enverleri Ebā Bekr rađıyallāhu ‘anh ķazretleriniķ Kābr-i Şerīfiniń imāmında Ebā Bekriń ķabri ķalfinde ve ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh ķazretleriniķ ķabri Ebā Bekr ķazretleriniķ ķabrinin ķalfinde idi. Ve Ebā Bekriń re’s-i sa‘ādetleri Server-i Enām efendimiziń ketf-i ‘ālilerine gelmiş idi. Ve ‘Ömer ķazretleriniķ ser-i sa‘ādetleri [68^a] Ebā Bekr ķazretleriniķ ketfine gelmiş idi buyurdı. Ve ‘Urve ve Kāsım bin Muķammed ķazerātları buyurur ki Ebā Bekr rađıyallāhu ‘anh ķazretleri kerīme-i muķteremeleri ‘Ā’işe rađıyallāhu ‘anhā ķazretlerine vaşıyyet buyurdı ki beni Server-i Enām efendimiziń cenb-i sa‘ādetlerine defn eyle deyü vaķtā ki vefāt idüp cenb-i sa‘ādetde bir ķabr ķafr olunup Ebā Bekr ķazretleriniķ ser-i sa‘ādetleri Server-i Enām efendimiziń ketf-i ‘ālilerine ber-ā-ber gelüp ve laķdi daķı Efendimiziń ķabr-i pür enverlerine mülāşık geldi. Vallāhu a‘lem. **İkinci rivāyāt.** Ebū Dāvud ve Hāķim ķazerātları Kāsım bin Muķammed bin Ebā Bekr eş-Şiddīķ rađıyallāhu ‘anh ķazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Kāsım ķazretleri bir gün ķuzūr-ı ‘Ā’işe rađıyallāhu ‘anhā ķazretlerine varup yā Ümmü’l-Mü’mińin bańa Efendimiziń ķabriyle şāķabīniń ķabirlerin göster didim. Perdeyi keşf idüp üç ķabr gördüm ğāyet mürtefi‘ deĝil ve ğāyet zemīne mülāşık deĝil ve üzerinde ‘Arşa nām meķānıń sūrķ ve iri ķumı ile ferş olunmuş. Efendimiziń ķabr-i enveri muķaddem ve Hāķret-i Şiddīķiń mübārek ser-i sa‘ādetleri Efendimiziń ketf-i sa‘ādetlerine muķāzī ve Fārūķ ķazretleriniķ mübārek ser-i sa‘ādetleri Efendimiziń ķadem-i sa‘ādetleri taķtına gelmişdir. İbn ‘Asāķir ķazretleri buyurur ki işte şıfatı budur.⁷²

⁷¹ Kābr-i Şerīflerin asıl tasviri için bk. Ek 1

⁷² Kābr-i Şerīflerin asıl tasviri için bk. Ek 2

‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh

En-nebiyyü şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

Ebū Bekr raḍıyallāhu ‘anh

Üçüncü rivāyāt Zübeyr bin Bekkār ḥazretleri İbn Zebbāle ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki İshāk bin ‘İsā bin ‘Osmān bin Nistāt taḥdīs idüp buyurur ki ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz hēdminde Server-i Enām efendimiziñ ḡabr-i enverlerin gördüm ḡāneden dört eşābi‘ miḡdārı mūrtefi‘ ve üzerinde kırmızı ufaḡ aḡcār var idi. Ve Ebā Bekriñ ḡabri Efendimiziñ ḡabr-i enverleriniñ ḡalfinde ve ‘Ömer ḥazretleriniñ ḡabri Ebā Bekr ḥazretleriniñ ḡabrinin esfelinde baña taşvīr eyledi. Nitekim ‘Osmān ḥazretleri kendüye taşvīr eylediḡi gibi. Ve Şāḡib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki İbn Zebbāle ḥazretleriniñ nüshasında taşvīr vāḡı‘ olmadı. Lākin İbn ‘Asākir ḥazretleri bu şūreti taşvīr eyledi.⁷³ [68^b]

En-nebiyyü şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

Ebū Bekr raḍıyallāhu ‘anh

‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh

Dördüncü rivāyāt İbn Zebbāle ḥazretleri Mūnkedir bin Muḡammed ḥazretlerinden ve pederinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḡabr-i Şerīfi böyledir. Ve Ebā Bekr ḥazretleriniñ ḡabri ḡalfinde ve ḡabr-i ‘Ömer Efendimiziñ ḡadem-i şerīfleriniñ taḡtındadır. İbn ‘Asākir ḥazretleri raḡmetullāhi ‘aleyh böyle taşvīr buyurdılar. Şıfatı budur.⁷⁴

‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh

En-nebiyyü şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

Ebū Bekr raḍıyallāhu ‘anh

Ve Şāḡib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki bu rivāyeti za‘ findan nāşī ikinci rivāyetedir mūmkündür. Zīrā Ebā Bekr ḥazretleri Rasūl-i Ekrem efendimiziñ ḡalfinde buyurdiḡı şādıḡdır. Lākin ḡalfinde olup re’s-i sa‘ādetleri Server-i Enām efendimiziñ ketf-i ‘ālīlerine muḡāzī olarak ḡalfindedir. **Beşinci rivāyāt** Yaḡyā

⁷³ Kabr-i Şerīflerin asıl tasviri için bk. Ek 3

⁷⁴ Kabr-i Şerīflerin asıl tasviri için bk. Ek 4

En-nebiyyü şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

‘Ömer rađıyallāhu ‘anh

Ebū Bekr rađıyallāhu ‘anh

Ve Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki bu rivāyet za‘ fıyla ber-ā-ber mā-teḳaddüm rivāyete mu‘ārızdır ki ḳarīben Ḥücre-i Şerīfīn şıfatı baḥşinde gelür. Ve Yahyā ḥazretleriniñ kitābında gördüm oğlu pederinden rivāyet idüp bu şüreti beyān buyurmuşdur. Ve buyurur ki bu rivāyeti Ḳāsım bin Muḥammed ḥazretleri ‘Ā’işe rađıyallāhu ‘anhā ḥazretlerinden soñra İbn Firās ḥazretleri ki nüsha-i mezkūreniñ rāvīleriniñ biridir. Buyurdı ki Ṭāhir bin Yahyā ḥazretlerinden iltimās eyledim Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ve şāhabeyn ḥazerātlarınıñ ḳubūr-ı enverleriniñ şüretini kendi ḥatṭıñla baña taşvīr eyle didim bu şüreti taşvīr buyurdılar. **Yedinci rivāyāt** ‘Abdullāh bin Muḥammed bin ‘Aḳıl ḥazretleri buyurur ki ziyāde bārān olup Ḥücre-i Sa‘ādetiñ cidārı mezbūr bārāndan hedm olup ol gice ḥücreye dāḥil olup Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ müvācehe-i sa‘ādetlerine varup selām virüp bir miḳdār meḳş ü ḳarār idüp Ḥücre-i Sa‘ādetde olan ḳubūrları gördüm. Server-i Enām efendimiziñ ḳabr-i enverleri muḳaddem vāḳı‘ olup Ebā Bekr ḥazretleriniñ ḳabri Efendimiziñ ḳademleri ‘indinde ve Ḥazret-i ‘Ömeriñ ḳabri Ebā Bekr ḥazretleriniñ ḳabriniñ ayaḳları ‘indinde ve üzerlerinde ‘Arşa nām maḥalliñ ḥuşālarından ḥuşā ferş olunmuşdur. Ve İbn ‘Asākir ḥazretleri buyurur ki işte şıfatı mekābir budur.⁷⁷ [69^b]

En-nebiyyü şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

Ebū Bekr rađıyallāhu ‘anh

‘Ömer rađıyallāhu ‘anh

Ḳubūr-ı şerīflerin keyfiyyeti bir rivāyetde müsennemdir ya‘ nī zemīne müsāvī deḡil ve bir rivāyetde müsennem deḡil tevfiḳ beyne’r-rivāyeteyn budur ki ibtidā müsennem deḡil idi. Ḥücre-i şerīfīn cidārı düşmekde müsennem oldu. Bu ḥaḳīr ṭarīḳ-i āḥer ile tevfiḳ iderim. Ya‘ nī müsennemdir dīn-i zātlarıñ murādı zemīne ber-āber deḡil dimekdir. Müsennem deḡil dīn-i zātıñ murādı zemīnden mürtefi‘ olup üstür senemi gibi deḡil dimektir. Belki terbi‘ hey’eti üzredir. Ḥālā ekşer-i ḳubūr bu

⁷⁷ Kabr-i Şerīflerin asıl tasviri için bk. Ek 7

vecih üzre važ olunur. Bu tevfiķ evlādır zīrā bu taķdīrce tağyīre ihtiyāc mess itmez. Ammā tevfiķ-ı evvel tağyīre muhtācdır vallāhu a'lem. Ve Şāhīh-i Buḡārīde Hişām bin 'Urve ḡazretlerinden rivāyet olunup buyurur ki 'Ā'īşe raḡıyallāhu 'anhā ḡazretleri 'Abdullāh bin ez-Zübeyr raḡıyallāhu 'anh ḡazretlerine vaşıyyet idüp buyurdı ki beni Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve şāḡabeyn raḡıyallāhu 'anhumā ḡazetātlarınıñ yanlarına defn eyleme beni kendi şāḡabelerimiñ ya'nı evzāc-ı tāḡirātıñ yanına Baķī'-i Ġarķada defn eyle deyü buyurdı. Ḳubūr-ı şerīfeleriñ yanında bir ḡabr mevzī'i daḡı vardır intehā şāḡīḡ olan 'Ömer bin el-Ḥattāb raḡıyallāhu 'anh ḡazretleri 'Ā'īşeye mürsel irsāl idüp Server-i Enām efendimiziñ nezd-i sa'ādetlerinde defn olunmasını iltimās buyurmuş idi. 'Ā'īşe raḡıyallāhu 'anhā ḡazretleri buyurdı ki ol mekānı kendi nefsim içün ihtiyār itmiş idim lākin bu gün Ḥazret-i 'Ömeri kendi nefsim üzre taķdīm ü terciḡ eyledim ol mekāna defn olsun deyü ruḡşat virdi. Ve Sa'īd bin Müseyyeb raḡıyallāhu 'anh ve ḡayrılardan mervīdir ki 'Īsā 'aleyhi's-selām Ḥücre-i Şerīfede defn olacaķdır deyü ve rivāyet olunur ki Ḥazret-i Ḥasan raḡıyallāhu 'anh ḡazretleri Ḥücre-i Şerīfede defn olmaķ içün Ḥazret-i 'Ā'īşe ruḡşat virmiş idi. Lākin Benī Ümeyye mānī' oldılar. Bu rivāyetler delālet ider ki Ḥücre-i Sa'ādetde bir defn olacaķ maḡall bāķī'dir. Rivāyetde vārid olan 'Īsā bin Meryem 'aleyhime's-selām Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimizle ber-ā-ber defn olunup şāḡabeyn ḡazetātlarıyla dördünci ḡabr 'Īsā 'aleyhi's-selāmiñ ḡabridir buyurdılar. Ve rivāyet-i āḡerde vārid oldu ki Tevrātda [70^a] Server-i Enbiyā ve Ḥazret-i 'Īsā 'aleyhime's-salātu ve's-selām efendilerimiziñ şıfāt-ı seniyyeleri mektūbdur. Ve ikisi ber-ā-ber defn olunur deyü mezkūrdur. Ve Zeyne'l-Merāḡī ḡazretleri 'Abdullāh bin 'Ömer raḡıyallāhu 'anhumā ḡazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Server-i Enbiyā efendimiz buyurdı ki *'Īsā bin Meryem zemīne nüzül buyurup ve tezvić idüp evlādları olup kırķ beş sene zemīne meķş ü ḡarār idüp şoñra vefāt idüp benim ḡabrimde defn olunur. Ve 'Īsā bin Meryem ikimiz bir ḡabirden Ebā Bekr ile 'Ömer meyānından ḡalḡarız* buyurdı. Ve Ka'b el-Aḡbār raḡıyallāhu 'anh ḡazretleri buyurur ki gice yetmiş bin melā'ike ve gündüz yetmiş bin melā'ike Pād-şāḡ-ı Kevneyn efendimiziñ ḡabr-i sa'ādetleriniñ etrāfına nüzül idüp şalāt u selām ile meşḡul olurlar. Be-her gice ve be-her gün tā ḡıyāmete deḡin bu minvāl üzre ta'zīm ü tekrīm iderler. Ve daḡı Ebā Bekr eş-Şiddīķ raḡıyallāhu 'anh ḡazretleri buyurdı ki

lāyık değildir ki huzūr-ı Hāzret-i Şeh-süvār-ı Enbiyāda hayyen ve meyten ref'-i şavt oluna Hāzret-i 'Ā'îşe radıyallāhu 'anhā hāzretleri Mescid-i Sa'ādetde veted veyā mismār daqq olunurken şadāsın istimā' buyurduḡda Efendimize ezā vü cefā itmeyiñ deyü nehy ider idi. Ne'üzü billāhi min şürüri enfüsinā ve sū'i ādābinā bizim vaḡtimizde Mescid-i Nebevī esvāḡdan fark olunmayup belki esvāḡlarda olmayan menhiyyāt Mescid-i Şerīfde zuhūr ider oldu. Nes'elullāhu ḡusne'l-edebi fī civāri seyyidi'l-'Acemi ve'l-'Arabi. Ve daḡi Zeyne'l-Merāḡī hāzretleri buyurur ki şedāid vaḡtinde pencere fetḡ eylemek ehl-i Medīneniñ sünnet-i seniyyeleridir ḡattā Hücra-i Sa'ādetiñ ḡubbesiniñ esfelinde ve ḡible cihetinde ḡubbe-i zerḡā' muḡaddesde her ne ḡadar ḡubbe-i sa'ādetle semā meyānında saḡf ḡā'il ise daḡi ḡālā bir pencere küşāde olunmuşdur. Cevheretü's-Semīneden menḡüldür ki ḡubbetü'z-zerḡā' ḡariḡ Sultānū'l-Enbiyā' ve Tercümānū'l Aşfiyā' aleyhi efḡalu's-şalāt ve ezke't-tehāyā üzerini müştēmil semāya ser keşide maḡbüb-i dil-ārā gibi bir ḡubbe-i pür enverdir. Nazm

Fe-yā ḡüsnehā ve'l-leylü murḡin sūdüleḡ
Ve ḡad eşreḡat bi'n-nūri ḡubbetühe'z-zerḡā'

Ve ḡālu yerikḡu'l'îşu fi-hā 'ale'l-fetā
Fe-ḡultü ve mā aḡlāhu 'îşen ve ezreḡā

İntehā. [70^b] 'Aşḡī dir ki bizim vaḡtimizde ḡubbe-i zerḡāyı Sultān Maḡmūd ḡān 'aleyhi'r-raḡmetü ve'r-rıdvān hāzretleri ḡaḡrāya tebdīl idüp Tāvus-ı Cinān gibi nazār-endāz olanlar kesb-i surūr [u] ḡubūr iderler razzeḡanellāhu müşāhedetehā ilā yevmi'l-ḡıyāmi. Nazm

Nişīmen-gāḡ-ı Sultān-ı Nübüvvet ḡubbe-i ḡaḡrā
Sezā eflāke itse nāz ḡat ḡat ḡubbe-i ḡaḡrā

Nazar-gāḡ-ı İlāḡī meḡbıḡ-ı vaḡy ü sürüş-āndır
Sezā 'arş olsa efser pür sa'ādet ḡubbe-i ḡaḡrā

Meḡāf-ı ḡadd-i siyyān ḡible-i 'uşşāḡdır şekksiz
Nazar itmek saña 'ayn-ı 'ibādet ḡubbe-i ḡaḡrā

Ƙanad açmış  turur   v s u cennet-ve  ne ra  n dır
Mu abbetden id p  addin iki  at  ubbe-i  adr 

Civ r-ı a desinde   A  i-i bi  arenin y  Rabb

G z nden olmasun d r bir s  at  ubbe-i  adr 

Ve    ib-i T r    azretlerinin zam n-ı sa  adetlerinde ve bizim zam nımızda   l  ehl-i Med ne-i M nevverenin s nnet-i seniyyeleri  ed id   me  'ib [ ] mi net va tlerinde  abra  ar rları  almayup ve Ras l-i Ekrem  allall hu   aleyhi ve sellem efendimizden m -  ad  merci  me 'v ları omad ğından   cre-i  er feyi mu  t olan   bb k-ı m v cehe  arafında olan B b-ı Tevbeyi ve y  ud Ravza-i M nevvere  arafında olan B b-ı V f d  feth id p  uz r-ı  azret-i  ef  r z-ı cez da  uz  v   u     ile c r n  tazarr  [u] niy z iderler. Mevl -yı M te  l  azretleri  ab bi   rmetine c r n na   rmet id p ibtil  oldukları beliyyeyi def  ider. Ehl-i Med ne her ne va t bir   cetleri olsa  uz ra varup   r z iderler Efendimiz c r n n  me y s id p b b-ı c d u kereminden redd    ard-ı ib  d eylemez. Ah l -i Med nenin bu  u   da feza 'iline nih yet olmaz. All h mme ec aln  min c rih   min.  bn C bir el-End l s   azretleri ah l -i Med neyi na tında ir d id p buyurur.

Hen ukum y  ehle  ayyibetin  ad      

Febi'l- urbi min  ayri'l-ver    zt m es-seb  

Fel  yete arrek  s kin n mink m il 

Siv h  ve in c re'z-zam n  ve in  ek 

Fe-kem melikin r me'l-vu  le li-mi li m 

Ve alt m fe-lem y  dir velev melike'l-     

Fe-b  r k m nilt m   in yete Rabbik m

Fe-h  ent m f  ba ri ni  metih   ar  

Teravne Ras lell hi f  k lli se atin

Ve men yerah  fe-h ve's-sa  id  bih       

Metā ci 'tüm lā yağlıķu'l-bābe dūneküm
Ve bābü zevi'l-ihsāni lā yaķbelü'l-ġaleķā

[71^a] Fe-yesme' u űekvāküm ve yekűifü zurraküm
Ve lā yemne' u'l-ihsāne ĥurrān ve lā rikķā

Bi-tībete meűvāküm ve ekremü mürselin
Yülā ĥıżukum fe'd-dehru yecrī leküm vefķā

Ve kem ni' metin lillāhi fīhā ' aleyküm
Fe-űükṛān ve fażlillāhi bi'ű-űükri setebķā

Emintüm mine'd-deccālī fīhā fe-ĥavleküm
Melā 'iketün yaĥmüne min dūnihe't-turķā

Kezāke mine't-tā' uni entüm bi-me'menin
Fe-vechü'l-leyālī lā yezālū leküm telķā

Felā tenzurū illā li-vechi Ĥabībiküm
Ve in cā'eti'd-dünyā ve merret fe-lā ferķā

Ĥayāten ve mevten taĥte ruĥmāhü entüm
Ve ĥaşran fesitru'l-cāhi fevķaküm mülķā

Fe-yā rāĥilen ' anhā li-dünyā yüridühā
Eteṭlübu mā yefnā ve tetrükü mā yebķā

Etaĥrucü min ĥavzi'n-nebiyyi ve ĥırzihī
İlā ġayrihī tesfīhü miűlike ķad ĥaķķā

Le-in sirte tebġī min kerimin i'āneten
Fe-ekremu min ĥayri'l-beriyyeti mā telķā

Hüve'r-rizķu maķsūmun ve leyse zā'idün
Ve-lev sirtü ĥattā kitte en taķruķa'l-ufķā

Fe-kem ķā'idin ķad vesse'allāhu rızķahū hü
Ve mürteĥilün ķad zāķa beyne'l-verā rızķā

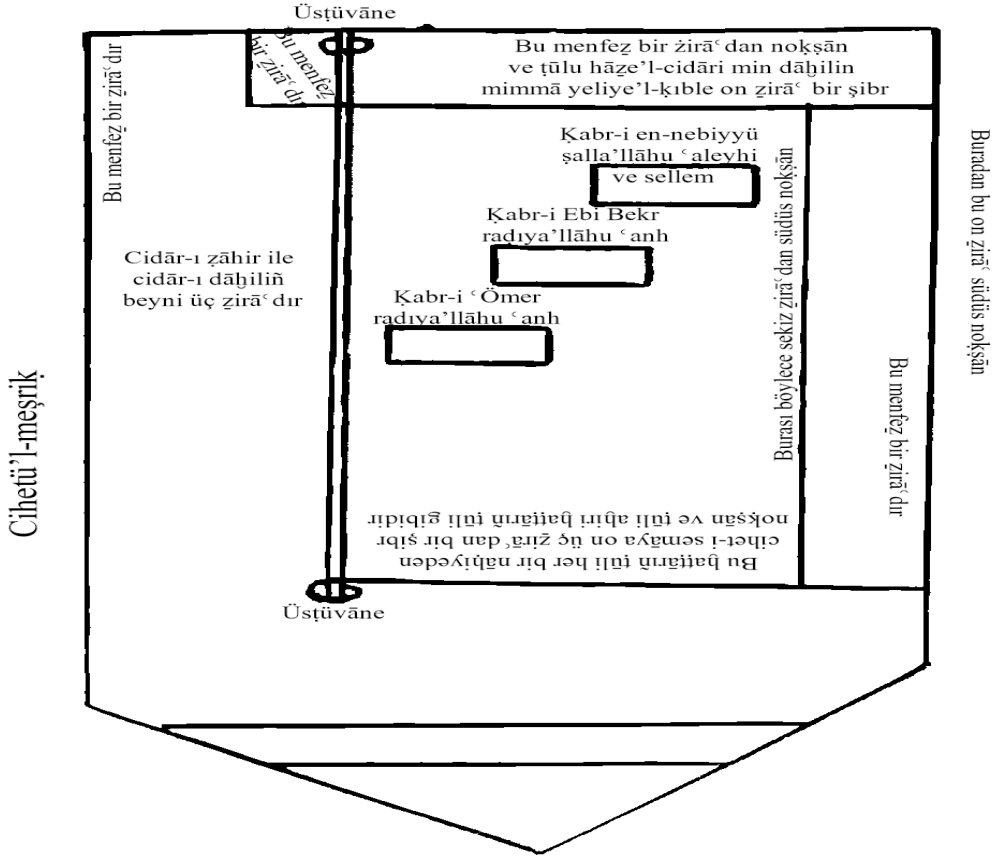
Fe-'ıř fī-ĥimā ĥayri'l-enāmi ve müt biĥī
İzā kunte fī'd-dāreyni teĥlūbu en terķā

Le-ķad es'ade'r-raĥmānū cāre Muĥammedin
Ve men cāre fī tirĥāliĥi fe-huve'l-eřķā

İntehā na'tü İbni Cābir el-Endülüī tegammedenellāhu iyyāhu fī raĥmetihi'l-
ĥafıyyi.

el-Fařlü's-Şāniye ve'l-'İřrūne. Yigirmi ikinci fařıl Hūcre-i Şerīfeniñ řıfat ve tařviri
ve ĥā'iz olan dā'ireleriniñ beyānındadır. Aķşehrī ĥazretleri İbn Şeybe ĥazretleriniñ
tarīķinden buyurur ki İbn Ğassān ya'nī Muĥammed bin Yaĥyā ĥazretleri buyurur
ki Mescid-i Şerīfiñ saķfı meyānından muĥtali' olup 'ayānen müřāhede eyledim.
Ĥāne-i Sa'ādetiñ üzerinde olan ĥattār ve anda ne var ise ve řūreti ve ne var ise ve
ķaç arřūn ise bu ol vaķtde idi ki Mescid-i Şerīfiñ saķfınıñ aĥşābları şikest olduķda
ol nāĥiyeden ta'mir için keşf olunmuş idi. Ve Ebü'l-Baĥterī bin Vehb Rüşdeyn
ĥazretleri ol vaķtde Medīne-i Münevverede idi. Sene yüz toķsan üç cemāziye'l-
evveli tārīĥinde idi İbn Şeybe ĥazretleri buyurdı ki işte řūreti budur. Şoñra Aķşehrī
ĥazretleri Mensikü'l-Ķāřıdı'z-Zā'ir nām kitābında bu minvāl üzre taĥrir
buyurmuşdur. [71^b]

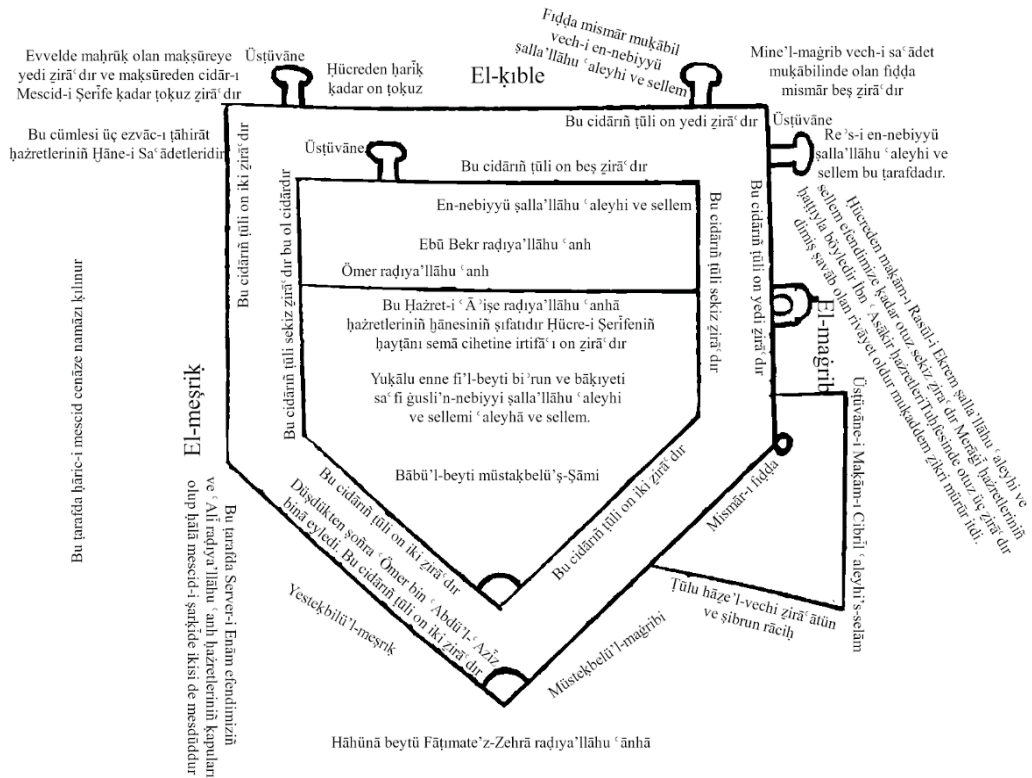
Cihetü'l kıble

Bu taşvîr⁷⁸ ve bu taşvîrde zıkr olan zirâ' İbn Zebbâle hâzretleriniñ naqline muhâlifdir. Şâhib-i Târîh hâzretleri buyurur ki Hücra-i Şerîfe keşf oldığı vâkı müşâhede eylediğim taşvîri saña beyân idem bu şürete akrebdir. Bizim müşâhede eylediğimiz vâkı dâhil-i binâ tağyîr olup şüret-i mezkûr üzre qalmamış idi. Ve İbn Zebbâle hâzretleri 'imâret-i Ebî el-Bahterîde ki Medîne vâlî idi. Ve Hârûn Emirü'l-Mü'minîn idi. Mescid-i Şerîfîn sakfı sene yüz tokşan üç târîhinde keşf idüp yetmiş 'aded şikest olmuş ahşâb bulup anları ihrâc idüp bedeline kavî ahşâb vaz' eylemişdir intehâ. Ve Ebû Gassânın müşâhede eylediği gibi müşâhede eylememişdir. Ve Yahyâ hâzretleri bu 'imâretiñ zıkrinde beyân buyurduğu 'ibâreniñ mefhûmı budur ki kabir-i sa'âdetiñ üzerinde Mescid-i Şerîfîn ahşâblarından bir haşeb var idi kabir- şerîfîn üzerine gelmiş ve şikest olmuş idi. Ebu el-Bahterî Medîne vâlîsi olduğu vâkı [72^a] sakfîn keşfiyle emr idüp tağyîr eyledi. Ve muqaddem İbn Zebbâle hâzretlerinden zıkr olan ve İbn Zebbâle ve Yahyâ hâzerâtları kitâblarında işâret eylediler ya' nî Hücra-i Şerîfeniñ ve eṭrâfını dâ'ir olan

⁷⁸ Hücra-i Şerîf'e ait bu çizimin aslı için bk. Ek 8

dâ'ireniñ şüretini lâkin nüshadan şüret sâķıt olmuş. Binā'en 'aleyh İbnü'n-Neccār ḥazretleri ķitābında taşvīr eylemiş ise de zann olunur ki sâķıt olan nüshadan aḥz itmiş ola. Ve İbn 'Asākir ḥazretleri Tuḥfesinde ve Merāģī ḥazretleri tārīḥinde İbn Neccār ḥazretlerine tābi' olmuşlar bu ġāyet ba'īd bir ma'nadır. Bizim bulduğımız Ḥücre-i Şerīfeniñ şüretine nazaran ba'īddir. Şimdi biz taşvīre ibtidā idelim şoñra bizim müşāhede eylediğimiz taşvīriñ şüretine şoñra Ḥücre-i Şerīfeniñ istikrār bulduğu şürete şürü' idelim İbnü'n-Neccār ḥazretleriniñ taşvīriniñ ḥikāyesine tābi' oldum. Zīrā Merāģī ḥazretleri anı bir şan'atla ḥoşca taşvīr eylemiş kendi ḥaṭṭıyla olan ķitābından bu mekāna naķl eyledim. 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azīz ḥazretleri Ḥücre-i Şerīfeniñ bināsını beş zevāyā üzre binā idüp namāz kılan kimse nefsi-i merķada müteveccih olmasun deyü zīrā Rasūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ķabr-i sa'ādetlerine müteveccih olup namāz kılmadan nehy buyurmuşdur. Ḥücre-i Şerīfeniñ şüreti ve eṭrāfında olan dâ'ireniñ şüreti budur. İbnü'n-Neccār ḥazretleriniñ zabṭ eylediği vecih üzre vallāhu a'lem.

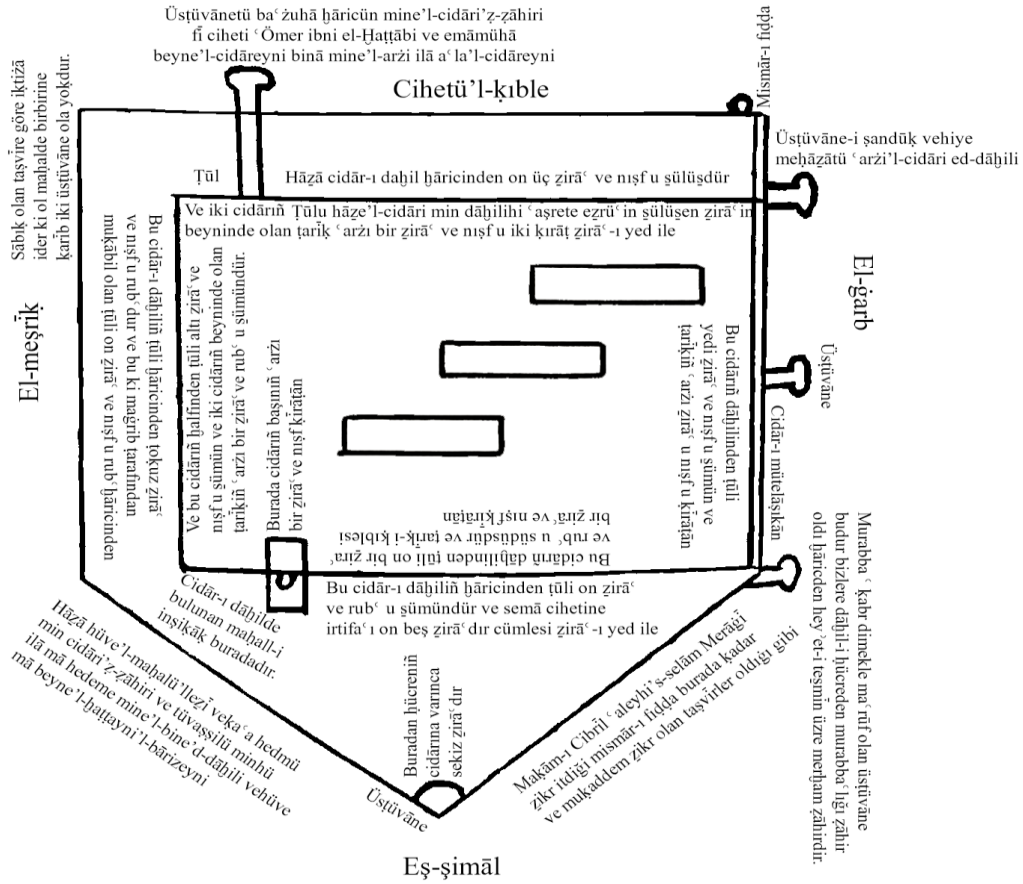

[72^b] Bu şüret⁷⁹ muķaddem İbn Zebbāle ḥazretleriniñ ve ġayrılarınıñ rivāyetine münāfīdir. Zīrā Ḥāne-i Nübüvvet murabba' siyāh aḥcārle mebnī iken şoñra 'Ömer

⁷⁹ Ḥücre-i Şerīfe ait bu çizimin aslı için bk. Ek 9

bin ‘ Abdü’l-‘ Aziz ḥazretleri bu binā-yı zāhiri muḥammes şeklinde binā idüp bu gördüğün şüret gibidir. Şoñra keşf olduğda bizim müşāhedemiz bunuñ ḥilāfıdır. Bizim müşāhedemiz menḥūt aḥcārla mebnī murabba‘ olarak aḥcārın levni Ka‘ be-i Şerīfın aḥcārının levnine beñzer. Ve cidār-ı ḥāric ü dāḥil meyānında ğarb cihetinde ašlā bir sūzen girecek mekān yokdur. Dāḥilde olan ḥānede ašlā bāb yokdur. Ve bābın mevzi‘ i daḥi yokdur. Ne cihet-i Şāmda ve ne ğayrı cihetde faķať Beyt-i Şerīfın ḥalfinde Şām cihetinde bir boş mekān bulduķ zāhirde olan binā ile anın meyānı müşelleş şeklinde mesāḥası muķaddem zıkr olan zırā‘ -ı yed ile sekiz zırā‘ dır. Beytiñ Şāmī cidārından aña muķābil olan zāviyeniñ binā-yı zāhirine ķadar bu zāviye-i şimāliyye andan bir miķdār münḥarif olup müşelleş şeklinde olmuş. Ve ol maḥalde bir ‘ amūd vardır beytiñ Şāmī cidārına mülāşıķdır ķabr-i enver Üstüvāne-i Murabba‘ anın şıfatda vaşf-ı Üstüvāne-i Vüfuddadır bu mezbūr ‘ amūduñ ba‘ zısı cidārda daḥildir. Ve bu ‘ amūduñ bālāsına āhenden tavķ yapılmış ve bir ḥurmā ağacı üzerine vaż‘ olunmuş zāhir olan bu ḥadīd-i tavķ ve ḥurmā ağacı ḥarīķden şoñra ‘ amūd şakķ u te’şīr-i nārdan nāşī ola muķaddem zıkr olunmuşdur. Ve İbn Sa‘ d ḥazretleri Mālik ibn Enes raḍıyallāhu ‘ anh ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurđ ki ‘ Ā ‘ işe raḍıyallāhu ‘ anḥā ḥazretleri kendi Ḥāne-i Sa‘ ādetini ikiye taķsīm idüp bir kısmında kendileri sākin olur idi. Ve bir kısmı Kābr-i Şerīf idi. Ve ikisiniñ meyānında bir cidār vardır. Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki bu benim ‘ indimde ercaḥdır vallāhu a‘ lem. Ḥāneniñ cidār-ı şarkīsıyle ve cidār-ı zāhiri meyānında ince zuķāķ gibi bir boşluķ vardır ibtidāsı cihet-i Şāmdan zırā‘ -ı yed ile bir zırā‘ miķdārı bir ādem yan yan mūrūr ider. Ve taraf-ı āḥeri üç zırā‘ miķdārı vūs‘ ati vardır. Bu rivāyet İbn Şeybe ḥazretleriniñ naķline [73^a] muvāfıķdır ki mezbūr daḥi üç zırā‘ deyü naķl eylemişdir. Ve Beyt-i Sa‘ ādetiñ kıble cidārının meyānı ile zāhirde olan cidārın kıblesiniñ meyānı ince zuķāķ gibi bir boşluķ vardır mezbūr ince zuķāķın ibtidası zırā‘ -ı yed ile bir zırā‘ dır. Vech-i enver-i Peyġambere geldikde ğāyet tarlaşup bir şibr miķdārı ķalır. Cihet-i maġribden iki cidār birbirine muķābil gelüp bir şibrden daḥi noķşān ķalır bu maḥalden mūrūr mümkün olmaz zırā binā-yı zāhirde olan üstüvāne Ḥazret-i ‘ Ömer raḍıyallāhu ‘ anh ḥazretlerini ziyāret iden kimseniñ müvācehesinde olan üstüvāneniñ ba‘ zısı boş maḥalde vāķı‘ olmuşdur. Ve anın müḥāzāsında anın ‘ arzı miķdārı bir binā vardır mezbūr boş mekānı sedd eylemişdir. Bu ‘ amūd ol mekāna idḥālden murād şakķ olur ḥavfinden ve yāḥud

men'-i mürür için ola. Mevlā-yı Müte'āl ḥazretleri fā'il-i ḥayr olan zevātlara rahmet eylesün işte bu şüredir ki Hücre-i Şerīfeniñ dāḥil ü ḥāric⁸⁰ cidārların zirā'ı bu maḥalde beyān ü taḥrīr ü taṣvīr olunmuşdur. Bu minvāl üzre bulduḡ Temme kelāmü Şāḥibi Tārīḫi rahmetullāhi 'aleyhi rahmeten vāsi' aten.

⁸¹[73^b] Ammā zāhirde ḥā'iz olan cidārların tülü her bir zāviyeden āḡere varınca ḥāricinden kıble cidārın tülü maḡrib tarafında kıble cihetini velā iden zāviyeden meşriḡ tarafını velā iden zāviyeye varınca on yedi zirā' dan cüz'ice noḡşāndır. Bu muḡaddem zıkr olunan İbn Neccār ḥazretlerinin taṣvīrine muvāfiḡdır. Ve cidār-ı ḡarbiniñ tülü kıbleden Maḡām-ı Cibrīl tarafına kadar on ṡokuz zirā' dır. Muḡaddem zıkr olunan taṣvīriñ İbn Neccara göre murādı budur. Lākin ba' zılar vehm eylediler ki Maḡām-ı Cibrīl bu on ṡokuz zirā' da dāḡil deḡildir ḡāl bu ki dāḡildir. Ve Maḡām-ı Cibrīle mün'atıf olan cidārın tülü şimālī olan zāviyeye varınca on iki zirā' u nişfdır ve şarkī cidārın tülü kıbleden cihet-i şimālīde olan münḡarif zāviyeye varınca on iki

⁸⁰ Dāḡil ü ḥāric ibaresi iki defa yazılmıştır.

⁸¹ Hücre-i Şerīf'e ait bu çizimin aslı için bk. Ek 10

zırā' u nışf ve bir mıkdār rāciħdir. Ve zāviye-i mezbūreniñ cidārına mün' atıf olan cidārıñ tūli zāviye-i řimāliyyeye varınca on dōrt zırā' mıkdārıdır. Lakin üç cidār aħırde zıkr eylediğimiz zira' muğaddem zıkr olunan İbn Neccārıñ ve aña tābi' olanlarıñ tařviriñe muħālifdir. Ammā hā'iz zāhiriñ semā cihetine tūli on üç ve şūlūs zırā' dır. Ve ba' zı cevānibinde bir mıkdār ziyādedir. Ve mūrūr idecek maħalliñ ' arzı bir zırā' u rub' u şümündür. Ve Akşehrī ĥazretleri naklinde buyurur ki İbn Şeybe ĥazretleri Ebī Ğassān ĥazretlerinden nakl ider ki Beyt-i Şerīfiñ etrāfında olan cidārlarıñ semā cihetine irtifā' ı on üç zırā' dan sūdüs zırā' nokşandır. Ve Şāhib-i Tārīħ ĥazretleri buyurur ki bālāsından nażar eyledim tūb ile mestūr nışf zırā' mıkdārı nokşandır müşāhede olunur ĥāl budur ki Mescid-i Şerīfiñ ĥarīķ-i evvelinde Hūcre-i Şerīfeniñ saķfı iħdāş olduķda ol daħi muħdeş olmuş ola. Bu şūretde bizim buldığımız ile Ebū Ğassān ĥazretleriniñ zıkr eylediği beyninde muħālefet yokdur ammā cidār-ı dāħiliñ semā cihetine irtifā' ı ĥāricinden cihet-i Şāmdan kıyās eyledim ke-enne on beş zırā' dır. Ve Hūcre-i Şerīfiñ Şāmī cihetiniñ zemīniñ irtifā' -ı arz-ı ĥücrede olan iki cidārıñ meyānı bir zırā' u rub' mıkdārı ziyāde mūrtefi' dir. Ĥāl bu ki hā'iz-i ĥāric dāħilden ercaħ ve yāħud müsāvidir. Bundan böyle icāb [74^a] eyledi dinūr ise zemīn-i ĥāriceniñ ' ulvī bu hā'izden zemīn-i dāħil üzre beyne'l-hā'izeyn bir zırā' u nışfdan ercaħdır ĥāl bu ki zemīni dāħil cihet-i Şāmdan beyne'l-hā'izeyn müşelleş hey'etindedir aħcār u kirec ile şöyle binā olunmuş buldum ki anda ĥafr-ı esās mümkün olmaz ve lillāhi'l-ħamdü ' alā zālīk. Ve ammā muğaddem ĥaťf-ı Merāğī ĥazretleriyle nakl eyledik ve ol daħi İbnü'n-Neccār ve İbn ' Asākır ĥazretleriniñ kelāmlarında mevcūddur ki hā'iz ĥāriceniñ cidārınıñ semā cihetine irtifā' ı yigirmi üç zırā' dır deyü bu bizim müşāhedemize ve Ebū Ğassāndan muğaddem zıkrimize muħālifdir Allāhu a' lem murādları budur ki zemīn-i ĥücreden saķf-ı mescide ķadar yigirmi üç zırā' dır. ' Ömer bin ' Abdü'l- ' Azīz bu ķadar binā eylemedi. Ne' am Mescid-i Şerīfi ittifāķan saķf eyledi belki Hūcre-i Şerīfiñ üzerini aħşābdan şübbāk i' māl idüp mezbūr şübbāk saķf-ı mescide muttaşıl idi. Nitekim kisve-i şerīf ref' olduķda zāhir olur İbnü'n-Neccār ĥazretleri tevehhüm idüp buyurdu ki hā'it-i mezbūr saķfa muttaşıldır bu kelāmı daħi ĥaml mümkün olur. İbn Neccārıñ murādı saķf-ı mescidden zemīne ķadar binā olunup üzerine şübbāk i' māl olunmuşdur. Ve zırā' ını daħi ĥaml mümkün olur zırā şübbāk-ı mezbūr ĥaķķında vāfir kelām olunmuşdur. Ķarīben zıkr olunur ki Cemāl el-İřfahānī ĥazretleri tā zir-

i hücrei mermer ile tecdîd idüp şandal ve âbnûs haşebinden şübbâk i' māl idüp saḳf-ı sa' âdeti velâ idüp cidârîñ başından dâr-ı medâr şebke oldu. Mezbûr şebke zirâ olunsa ol miḳdâra resîde olur. Şâhib-i Târîḫ ḥâzretleri buyurur ki bu şüretde ibtidâ şübbâkı ihdâş iden budur zirâ müteḳaddimîn müverriḫleriñ kelâmında aṣlâ şübbâk zikri yokdur vallâhu a'lem. Ve İbn Neccâr ḥâzretleri buyurur ki ey 'âşîḳ-ı Ḥabîbullâh sizlere ma'lûm olsun ki Server-i Enâm 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm efendimiziñ hücre-i behîşt-ârâlarıñın saḳf-ı sa' âdetiniñ üzerinde ḥayme-vârî muşamma' dan bir pûşîde olup anıñ bālâsında saḳf-ı Mescid-i Şerîf ve mezbûr muşamma' ın tahtında bir pençere ve pençereniñ üzerinde maḳfûl kilid ve mezbûr pençereniñ bālâsında saḫıñ saḳfında bir pençere [74^b] daḫi olup ol daḫi maḳfûl ve mescidiñ saḳfıyla saḫıñ saḳfınıñ beyni ya' nî mescidiñ saḫıñ saḳf-ı şânîsiniñ beyni iki arşun miḳdârı boşdur. Şâhib-i Târîḫ ḥâzretleri buyurur ki Mescid-i Şerîfiñ saḳfında Hücre-i Şerîfi velâ iden pençereye irişdim mevcûd ve üzerinde âhenden kilid olup bizim zamânımızda Mescid-i Şerîf ihrâḳında mütevellî-i 'imâret olan zât tecdîd idüp ḳubbe-i zerḳâ bedeline bir âḫer ḳubbe binâ eyledi. Ammâ muşamma' ın tahtında olan Hücre-i Şerîfiñ saḳfındaki pençereye irişmedik Allâhu a'lem bu ḫariḳ-i evvelden muḳaddem mevcûd imiş zirâ ihrâḳ-ı şânîde saḳf-ı sa' âdet keşf olduğda görünmedi. Faḳaṭ meḥâbis-i şemâniyeden estârı üzre bir sitâre var idi in-şâa'llâh ḳarîben bizim zamânımızda müceddiden binâ bahşinde vaşfin zıkr ideriz. Ve Maṭrî ḥâzretleriniñ kelâmınıñ iḳtizâsı saḳf-ı mescidde bir ṭâḳadan ḡayrı yokdur buyurdi. Ve 'alâ saḳfi'l-hücret-i beyne's-saḳfeyn ta' rîfi ya' nî mescidiñ saḳfları elvâḫ ile olup birbirine mismâr ile perkidüp pûşîde muşamma' ı üzerine mıḫlayup anda bir muḳaffel ṭabıḳ olup feth olundığı vaḳt andan Rasûl-i Ekrem efendimiziñ Ḥâne-i Sa' âdetiniñ cidârları meyânıyla 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azîziñ binâ eylediği cidârlar meyânına nâzil olunur. Ve Şâhib-i Târîḫ ḥâzretleri buyurur ki bu pençereniñ vaşfi zıkr itdiği gibi şaḫîḫ deḡildir. Zirâ andan nüzûl vasaṭ-ı Hücre-i Sa' âdete teşâdüf ider bizim müşâhede eylediğimiz budur ḫâl bu ki Maṭrî ve aña tâbi' olanlar ḳarîben gelen kelâma ittifâḳ eylediler ki ḫariḳden soñra saḳfu'l-hücre faḳaṭ saḳf-ı Mescid-i Şerîfdir bu ise bizim bulduğımıza muḫâlifdir vallâhu a'lem.

el-Faṣlû's-Şâliṣü ve'l-'İsrûne. Yigirmi üçüncü faṣıl Hücre-i Şerîfeniñ ba' zı evḳâtda 'imâretiniñ beyânındadır. Bundan aḳdem Hücre-i Sa' âdetde hedm sadâsı istimâ olunup ittifâḳ-ı 'ulemâ vü ümerâ ile Benî 'Abbâsiyyeden bir fâzıl kimse Hücre-i

Şerîfeye nâzil olup hedm olan maḥalli ta' mîr eylediği ve ikinci def'a Hücre-i münevvereğe bir hirre düşüp vefât idüp rāyiḥa-i kerîhesinden ma'lûm olduğda ḥuddām-ı sa'âdetden Beyân nâm siyâh kimse ve Mescid-i Şerîfiñ mütevellîsi ya'nî 'imâret [75^a] nâzırı Şafîyyü'l-Muvaşşalî nâm kimse bu iki zât Hücre-i Sa'âdete nâzil olup hirre lâşesini ihrâc eyledikleriniñ tafşîli mürûr eyledi. Ammâ mermer ile Hücre-i Mu'attara ferş olundığı kelâm İbn Zebbâle ḥazretleriniñ kitâbında zikri yokdur faḫaṭ Yahyâ ḥazretleri zikr eylediği Fâtîmatü'z-Zehrâ raḍıyallâhu 'anhâ ḥazretleriniñ Hâne-i Sa'âdetlerinden Fâtîma binti Hüseyin ve zevcesi Hasan bin Hasan ḥazretlerinin ihrâc idüp hâne-i mezbûr hedm olundığı vaḫtde Hasan bin Hasan ḥazretleri evlâd-ı kebîri olan Ca'fer ḥazretlerin irsâl idüp tenbîh buyurdu ki hedm olunurken ol maḥalde ṭur ve filân maḥalden bir ḥacer çıkar ise baña ḥaber vir ol ḥaceri binâya idḥâl iderler mi itmezler mi didi. Vâcibü'l-iṭâ'a emrine imtişâlen gelüp binâda vâkıf olup naẓâr ider idi. Vaḫtâ ki esâs ref' olduğda mezbûr ḥaceri ihrâc eylediler Ḥazret-i Ca'fer gelüp pederine ḥaber virdikde der-ḥâl pederi secdeye vardı ve soñra buyurdu ki ol ḥacer Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Fâtîmatü'z-Zehrâ ḥazretleriniñ Hâne-i Sa'âdetlerine teşrîf buyurdukda mezbûr ḥacer üzerine namâz kılar idi intehâ. Ve 'Alî bin Mûsâ er-Raẓî raḍıyallâhu 'anh ḥazretleri buyurur ki mezbûr ḥaceriñ üzerinde Ḥazret-i Fâtîma Hasan ile Hüseyin ḥazretlerinin toğurdu raḍıyallâhu 'anhum ecma'în. Ve Yahyâ ḥazretleri buyurur ki Hüseyin bin 'Abdullâh bin 'Abdullâh bin Hüseyin raḍıyallâhu 'anh ḥazretlerin gördüm vaḫtinde andan efḫal bir eḫad görmedim vücûd-ı sa'âdetlerinde bir elem ü vec' tārî olsa mezbûr ḥaceri vec' olan mevzi'e mesh buyurur idi biznillâh şifâ-yâb olur idi. Mezbûr ḥacer bâkî idi vaḫtâ ki Hücre-i Mu'attara ruḥâm ile ferş oldığı vaḫt zâyi' oldu. Mezbûr ḥacer Qabr-i Şerîfiñ cidârına mülâşık murabba' olan 'amûda qarîb idi intehâ. Ve Yahyâ ḥazretleri buyurur ki Qabr-i Şerîfi mermer ile binâ iden sâni' i İshâk bin Seleme nâm bir zât idi Mütevekkil ḫilâfetinde Mekke ve Medîne 'imâretiniñ nezâretini aña tevcîh eylediler. Ve Şâhib-i Târîḫ ḥazretleri buyurur ki Mütevekkiliñ zamân-ı ḫilâfeti sene iki yüz otuz iki târiḫinde sene iki yüz kırk [75^b] yedi târiḫiniñ mâḫ-ı şevvâlinde vefât eyledi. Müverriḫinden bir eḫad bundan tecdîd-i ruḥâm vâkı' oldu deyü zikr eylemediler. Ammâ bizim zamânımızda nâzır-ı 'imâret Cenâb eş-Şems el-Ḥasanî el-Ḥ'âceği İbn ez-Zemen nâm zât-ı şerîf Sultân Kayıtbay emriyle tecdîd eyledi 'azze naşrahu. Ammâ Miḫrâb-

1 ‘Osmāniyyeniñ mermer ile olması kadīmdir ya‘nī harīk-i evveldeñ soñra olmuşdur. Ve Sultān el-Melikü’z-Zāhir Çakmak devletinde sekiz yüz altmış tārīhiniñ evā’ilinde kıble cidārında tā Mihrāb-ı ‘Osmāniyyeye gelene kadar müzeyyen ve muraḥḥam eylemişdir. Ve mermer üzerinde altun ḥaṭṭ ile yazı yazılmışdır. Bunların cümlesi ikinci harīkde maḥv oldu. Bundan soñra gerek Mihrāb-ı ‘Osmāniyye ve gerek ḥavālisi tā mināre-i Re’īsiyyeye kadar ve Hücre-i Şerīfiñ eṭrāfı daḥi pür mermer ve Muşallā-yı Şerīfiñ mihrābı daḥi mermer ile binā olmuşdur. Ve vech-i şerīf tarafında olan ‘amūdlar mermer ile binā olunup ḳubbe-i sāniyeniñ iḥdāsı vaḳtinde dāḥil-i maḳşūrede ve ḥāric-i maḳşūrede olan ḳubbeler her ne kadar Mescid-i Şerīfde mermer var ise bizim zamānımızda Sultān Eşref Ḳayıtbay e‘azzellāhu naşrahu ve zā‘afe iḳtidārehu ḥazretleriniñ āsar-ı müstaḥseneleridir vallāhu a‘lem intehā kelām-ı Şāhibü’t-Tārīḥ. ‘Aşḳi-i dil-rīş dir ki muşallāda olan mermer ile binā olunmuş mihrābıñ üzerinde ḥüsn-i ḥaṭṭ ile yazılır müşāhede eyledim mezbūr yazılar mihrābıñ arḳasında yazılmış tārīḥ ‘ayniyle budur. *Bismillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm ve ṣallallāhu ‘alā seyyidinā Muḥammedin.* Emera bi’imāreti ḥāze’l mihrābi’ş-şerīfi en-nebevī el-‘abdi’l-faḳiri el-ma‘rūfi bi’t-taḳşiri Mevlānā es-Sultānū’l-Melikü’l-Eşrefü Ebu’n-Naşr Ḳayıtbay. Ḥalledellāhu mülkehu bi-tārīḥi şehri’l-haccati’l-ḥarāmi. Senetü şemānin ve şemānine ve şemāniyete mi’etin mine’l-hicreti en-Nebevīyyeti. Ve Mihrāb-ı Şerīfiñ vechinde dār-ı medār yazılmış budur. *Bismillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm kad nerā teḳallūbe vechike fi’s-semā’i fe-le-nüvelliyenneke ḳibleten terzāḥā fe-velli vechike şaṭra’l-Mescidi’l-Ḥarāmi ve ḥayşü mā küntüm fe-vellū vüçüheküm şaṭrahu innellāhe ve melā’iketehü yüşallūne ‘ale’n-nebiyyi yā eyyühe’llezīne āmenū ṣallū ‘aleyhi ve sellimū teslimen.* Allāhümme ṣalli ‘alā seyyidinā Muḥammed Ḥātemi’n-Nebiyyine ve İmāmi’l-Mürseline ve Rasūli [76^a] Rabbi’l-‘Ālemīn. *Et-tā’ibüne’l-‘abidüne’l-ḥāmidüne’s-sā’ihüne’r-rāki’ün[fe’s-sācidün]e’l-āmirüne bi’l-ma‘rūfi ve’n-nāḥüne ‘ani’l-münkeri ve’l-ḥāfiżüne li-ḥudūdillāhi ve beşşiri’l-mü’minine.* Şadaḳallāhü’l-‘āzīmü ve Rasūlühü’l-Kerīm. **el-Faşlü’r-Rābi’u ve’l-‘İşrüne.** Yigirmi dördüncü faşıl cihet-i re’s-i şerīfde olan şandūḳı ve tücāh-i vech-i şerīfde olan mismār fidḳayı ve Hücre-i Şerīfde olan Maḳām-ı Cibrili ve kisveleri ve taḥlīk-i ḥücreyi beyān ider. ‘Alāmet-i cihet-i re’s-i şerīf gümüş şafāyihle müşaffaḥ şandūḳdur. Ḳabr-i Şerīfiñ ḥā’izine mülāşık olan ‘amūd verāsında ve ḥā’iz-i mezbūruñ şafḥa-i ḡarbiyyesi

nihāyetinde ki kıble cihetine müntehī olur. Üstüvāne-i Tevbe ve Üstüvāne-i Serir şaffina meḥāzīdir ḡaflet olunmaya. Ve Mecdī Şirāzī ḥāzretleri buyurur ki bu şandūk ile kā'im Hücre-i Şerīfeniñ şafḥa-i ḡarbīsinde bir ābnūs şandūk vardır şandal ile müḥattem ve gümüş ile muşaffaḥ Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiziñ re's-i sa'ādetleri kıbālesinde ve anda bir 'amūd daḥi vardır şandūk fevkinde cedīd ḥaşebden bir kā'im vardır ve şandūkuñ tūli beş şibrdir ve 'arzı üç şibr ve şandūkuñ zemīnden semā cihetine irtifa'ı dört şibrdir intehā. Ve Şāhib-i Tārīḥ ḥāzretleri buyurur ki mezbūr şandūkuñ ibtidā mūcidi ma' lūmum deḡildir. Ve üzerinde olan maḥalli kā'im daḥi ma' lūmum deḡildir. Ancak bizim zamānımızda irişdiḡımız 'imāret baña zāhir oldı ki mezbūr şandūk ḥarīḳ-i evvelden muḳaddem mevcūd imiş. Zīrā mütevellī-i 'imāret olan zāt mezbūr şandūkı yerinden iḥrāc idüp ağaçdan olan kā'im üzerinde olan gümüşü iḥrāc idüp temiz silüp ve altun ile yaldızlayup ve şandūkuñ ḥilyesini daḥi iḣlāḥ idüp maḥalline vaż eyledi. Mezbūr şandūkı iḣlāḥa sebep aşıl üstüvāne olmuştur. Şandūk mezkūr maḥallinden iḥrāc olunduḡda kavā'im şandūk zāhir olup ve mezbūr kavā'ime āşār-ı ḥarīḳ mevcūd idi. Bundan fehmi olunur ki mezbūr kavā'im üzerine şandūk tecdīd olunup mezbūr maḥrūkları taḥtına vaż' olunup maḥalline i'āde olunmuştur. Ve Şāhib-i Tārīḥ ḥāzretleri buyurur ki mezbūr şandūk üzerinde sābıkā ağaçdan kā'im olup [76^b] zāhiri 'amūdı muḥīṭ idi. Hücre-i Şerīfeniñ mermerleri tecdīd olunduḡda ağaçdan kā'im bedeline mermer vaż' olunup eṭrāfına ḥüsn-i ḥaṭṭ ile besmele vü ḥamdele ve şalāt u selām ve aşḥāb-ı kirāma tarziye taḥrīr olunmuştur. Ve İmām Mecdī ḥāzretleri kitābında Ca'fer bin Muḥammed bin 'Alī bin el-Hüseyn raḡiyallāhu 'anh ḥāzretleri pederinden ve ceddinden rivāyet idüp buyurur ki peder-i büzürg-vārım ḥuzūr-ı Server-i Enbiyā efendimize varup şalāt u selām eyledikde ravza ṭarafında olan 'amūduñ yanında vāḳıf olup şalāt u selām idüp soñra buyurur idi ki Server-i Enbiyā 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiziñ ser-i sa'ādetleri bu maḥaldededir vallāhu a'lem. Mezbūr şandūkuñ irtifa'ı zīrā'-ı yed ile bir zīra' ve nişf u rub' idi. Ve üzerinde olan re's-i şerīfe meḥāzī olan mermer kā'imiñ tūli üç zīrā' ve üzerinde beş 'aded şafāḥāt birbirine mülāşık ve bunlar daḥi ḥarīḳ-i sānīde iḥrāk olmuştur. Ve ammā vech-i şerīfe 'alāmet olan gümüş mismār şafḥa-i ḡarbiyye ile mismārīñ meyānı beş zīrā' miḡdārıdır. Bu gün de mu'teber olan ḳavl budur lākin Şāhib-i Tārīḥ südüs zīrā' miḡdārı noḡşān i'tibār itmemiştir. İbtidā bu mismārīñ mūcidi

ma'lûmum değildir buyurdi faķaķ mütেকaddimîñ müverrihleriñ kelâmından müstefâd olan ser-i sa'âdete 'alâmet ķandîl ta'lik olunmuşdur. Maṭrî ḥazretleri buyurur ki şalât u selâm içün ḥuzûra teşrîf iden zevât iḥrâķ-i mescidden muķaddem tûcâh-ı Hücree-i Münevverede olan ķandîl tahtında vâķıf olup şalât u selâm iderler idi. Zîrâ ol vakte müvâcehe-i şerîfe 'alâmet faķaķ bir 'aded ķandîl var idi tecdîden soñra birķaķ ķandîl ta'lik olundu ammâ şimdi tûcâh-ı vech-i kerîmde vuķûfa 'alâmet aḥmer mermer üzerinde gümüş mismârdır intehâ. Ve Aķşehri ḥazretleri buyurur ki mismâr-ı mezbûr sene yedi yüz yigirmi târîḥinde düşüp maḥalline redd olmadı illâ sene yedi yüz yigirmi dörd târîḥinde mevzi' ine koydılar. Ve Şâḥib-i Târîḥ ḥazretleri buyurur ki bizim zamânımızda olan 'imâretde mismâr-ı mezbûrı mevzi' inden ķal' idüp Hücree-i Şerîfiñ cidarın mermer ile binâ idüp soñra aḥmer mermeri üzerinde mismâr ile bi-'aynihi maḥalline vaż' eylediler. [77^a] Soñrâ ḥarîķ-i şânide maḥallinden sâķıķ olup âḥir cedîd mismâr i' mâl olunup maḥalline vaż' olundu. Her kim bu mismâra müteveccih olsa vech-i envere müteveccih olmuş olur. Ammâ Maķâm-ı Cibrîl 'aleyhi's-selâm Kıbr-i Şerîfiñ murabba' ası ķurbundadır. Merâġî ḥazretleri zıkr ider ki mezbûr mekânda bir mismâr-ı fıḍḍa var idi. Hücree-i Şerîfeniñ ḥâ'iziniñ zâviye-i şimâlîsi cānibinde murabba' anıñ inḥirâf maḥallinde idi. Mezbûr maḥalden mismâr-ı fıḍḍa düşüp bir daḥi mekânına i'âde olunmadı intehâ. Ammâ Hücree-i Şerîfe mermer ile tâzîr olması Mütevekkil 'Alellâh ḥilâfeti zamânında sene yüz otuz iki târîḥinde Hücree-i Mu'atṭaranıñ eṭrâfını mermer ile ferş anıñ âşârıdır. Ve İbn Neccâr ḥazretleri buyurur ki Müstezâ Billâh ḥilâfetiniñ ibtidâsı beş yüz altmış altı ve vefâtı beş yüz yetmiş beş târîḥinde olup anıñ emriyle tecdîd olup ve Hücree-i Şerîfeniñ havâlîsin bir ķamet miķḍarı ziyâde eyledi. Zâhir olan bu tecdîd ḥarîķ-i evvelden soñra ola zîrâ Şâḥib-i Târîḥ ḥazretleri buyurur ki bizim zamânımızda Sultân Kıayıtbay saltanatında iki def'a tecdîd olup evvel tecdîdi sekiz yüz seksan bir târîḥinde ḥarîķden evvel ve ikinci def'a olan tecdîdi ḥarîķden soñra sekiz yüz seksan yedi târîḥinde bundan soñra her ne ķadar mermer ki Hücree-i Şerîfede ve Mescid-i Şerîfiñ her tarafında müşâhede olunan mermerler 'imâret-i şânide iḥdâş olmuşdur. İbtidâ ḥarîķden evvel Mescid-i Şerîfiñ kıble cidârında Ḥazret-i 'Osmân miḥrâbından mâ-'adâ bir yerde mermer yok idi. Ammâ Sultân Kıayıtbay ḥazretleriniñ 'imâret-i şâniyesindeki ḥâlâ Mescid-i Şerîfiñ binâsı anıñ üzerinedir minâre-i şarkî. Ve Bâb-ı Selâm ve Minber-i Şerîf ve mü'ezzinleriñ

mükebbériyye dikkesi ve ba‘zı ihdās olan ‘amūdlar Hücre-i Şerīf etrāfında üzerleri mermer ile yapılmış cümlesi Sultān Kayıtbay hazretlerinin eşeridir. ‘Aşķıdır ki belī bu ta‘rīf olunan ve mermerler Şāhib-i Tārīḡ hazretlerinin zamānında vuķū‘ bulandır andan sonra Devlet-i Āl-i ‘Osmānda Mescid-i Şerīfde nice mermerler ve binālar oldu ki mezbūruñ āsārı bir şey midir in-şāa’llāhu te‘ālā kitābın āhirinde zıkr olunur. Ammā Hücre-i Şerīfeniñ kisvesi. [77^b] İbn Neccār hazretleri Hücre-i Şerīfeniñ mermerin zıkr idüp İsfehāniye mensūb olan şandal ve ābnūsdan olan şübbākı beyān eyledikten sonra buyurur ki Hücre-i Sa‘ādet bu hāl üzre qalup Hüseyn bin Ebī el-Hicā ki Mısır sultānının veziri Şāliḡ nām kimseniñ dāmādı olup beyāz atlasdan perde ve gāyet müzeyyen aḡmer u aşfer ibrişim ile mülevven meşgūl ve ḡarīr-i aḡmerden bir kuşak ve üzerinde sūre-i Yāsın yazılmış bu üslūb üzre gāyet rengīn-i bī-naẓīr perdei getirüp murād eyledi ki bu perdei Hücre-i Şerīfiñ üzerine teberriken ta‘līķ ide. Emīr-i Medīne Kāsım bin Mühennā men‘ idüp buyurdu ki Müstezā Biemrillāḡ ḡalīfeden istīzān ideyim eğer ruḡşat virir ise ta‘līķ eyle deyüp müşārūn-ileyh ḡalīfeye taḡrīr olunup izin taleb eylediler. Müşārūn-ileyh hazretleri ruḡşat-ı erzānı kılup ta‘līķ olundu. Mezbūr perde iki sene miķdārı Hücre-i Sa‘ādetle müşerref olup sonra ḡalīfe tarafından bir ibrişim pūşīde gelüp üzeri tūruz u cāmāt-ı beyz-i merķūm ve etrāf pūşīde Ebū Bekr u ‘Ömer u ‘Osmān ü ‘Alī raḡıyallāhu ‘anhum ḡazerātlarının isimleri taḡrīr ve tīrāzīñ üzerinde el-İmāmü’l-Müstezā Biemri’llah taḡrīr olmuştur. Muḡaddem pūşīde iḡrāc olunup ḡalīfeniñ pūşidesin ta‘līķ eylediler. İḡrāc olan sitāreyi Kūfeye ḡazret-i ‘Alī raḡıyallāhu ‘anhiñ meşhed-i sa‘ādetlerine irsāl olunup anda şandūķa-i sa‘ādetlerine pūşīde eylediler. Ve Nāşıru’d-dīnullāḡ ḡalīfe olduķda siyāḡ ibrişimden üslūb-ı sābık üzre bir pūşīde irsāl idüp muḡaddem sitāreniñ üzerine ta‘līķ olundu. Şonra ḡalīfeniñ vālidesi ḡacc idüp ‘Irāķa ‘avdetlerinde şekl-i mezbūr üzre siyāḡ ibrişimden bir pūşīde irsāl idüp anı daḡı muḡaddem iki sitāreniñ üzerine ta‘līķ eylediler. Ve bizim zamānımızda Hücre-i Sa‘ādet üzerinde biri biri üzerine üç ‘aded pūşīde mevcūd idi intehā. Bu ‘ibāreden zāḡir olan ibtidā ḡücre-i sa‘ādete kisve ilbās iden İbn Ebī el-Hicā hazretleri olmak lāzım gelür va’llahu a‘lem ma‘lūm olsun ki sene yedi yüz altmış tārīḡlerinde Sultān Şāliḡ İsmā‘īl bin el-Melik [78^a] en-Nāşır Muḡammed bin Qalāvūn hazretleri ḡilāfetinde Mısırdā beytü’l-māl-i müsliminden bir ḡarye iştirā idüp be-her sene Hücre-i Şerīfiñ ve Ka‘be-i Münīfiñ ve minber-i laḡifiñ ve ebvāb-ı sa‘ādetlerin beş

senede bir kisvesi için vakf eyledi. Hālā müşāhede olunan oldur cedīdi gelüp ta‘līk olduğda kisve-i qadīmīni ‘ādetleri üzre hıdme-i Harem-i muhterem meyānlarında tevzī‘ u taq̄sīm olunur. Şāhib-i Tārīḥ hazretleri buyurur ki anlarıñ zıkr eylediği huşuş pūşīde kendi zamānlarında ma‘mūlun bih olduğına göredir ammā bizim zamānımızda on sene mūrūrunda bir def‘a gelür. Faqat Mışırda her kim vālī olur ise olduğu sene kemāl-i rağbet idüp kisve-i Hücre-i Şerīfī irsāl ider. Ammā Mekke-i Mükerreremeniñ kisvesi be-her sene gelür. Ammā kisve-i ‘atīk ḥalīfeniñ emrine müfevvezdir dilerse taq̄sīm ider dilerse āḥere şarf ider kütüb-i Hanefiyyede böyle mestürdür. Lākin ‘ādet olan şey’ tağyīr itmemesi evlādır vallāhu a‘lem intehā kelām-ı Şāhibü’t-Tārīḥ rahmetullāhi ‘aleyh. Ve daḥi Ḥāfız Şalāḥü’d-dīn Ḥalīl el-‘Alāī hazretleri buyurur ki kisve-i şerīfīñ taq̄sīmī cevāzında aṣlā tereddüd īcāb itmez zīrā istiqrār-ı ‘ādet olduğdan sonra vakf olmuş olur vallāhu a‘lem. Ammā Hücre-i Münife ve Mescid-i Şerīfe taḥlīkinde ḥalūk hoşca güzel koḡulu nesnelerden ‘ibāret tayyibe dirler. Za‘ferān ü misk ü şandal ü ‘ūd ve sā‘ir koḡulardan her ne olur ise mecmū‘undan mürekkeb olan hoş-būlara ḥalūk dirler. Ḥā-i mu‘cemeniñ fetḥiyle. Rivāyet olunur ki ḥalīfeniñ vālidesi Ḥayzerān nām ḥātūn Medīne-i Münevvereye gelüp sene yüz yetmiş tārīḥinde Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Mescid-i Şerīfini taḥlīk ile emr idüp Münise nām cāriyesin bu ḥizmet üzerine nāzır idüp bir gün İbrāhīm bin el-Faḡl bin ‘Ubeydullāh ibn Süleymān Mevlā Hişām bin İsmā‘īl hazretleri Münise cāriyeye buyurdı ki nedir senin bu ef‘ālīñ sizden sonra gelenlere ‘ādet idersin sizden aḡdem mūrūr iden zevātlar gibi itmezsiñ Münise cāriye nedir ki itmediḡim baña beyān eyle didikde buyurdı ki Hücre-i Şerīfī ‘umūmen taḥlīk itmeyüp belki iki şölüşünü ve yāḡud eḡallini taḥlīk [78^b] idersin sizden sonra gelenlere ‘ādet olur. Münise cāriye kelāmını ḥüsn-i qabūl ile işḡā idüp Qabr-i Şerīfī bi-temāmihi ve Üstüvāne-i Tevbeyi ve ‘alem-i Muşallā-yı Nebevī olan ‘amūdı esfelinden tā a‘lāsına qadar ḥalūk sürüp hoş-bū ile mu‘aṡṡar ider oldı vallāhu a‘lem. Ve Şāhib-i Tārīḥ hazretleri buyurur ki ḥalūk qazıyyesi zamānımızda metrūkdur.

el-Faşlū’l-Ḥāmisü ve’l-‘İşrūne. Yigirmi beşinci faşıl Hücre-i Şerīfīñ etrāfında altun ve gümüş qanādīlleriñ ta‘līki ve sā‘ir ma‘ālīkleriñ beyānındadır. Şāhib-i Tārīḥ hazretleri buyurur ki bu ta‘ālīkleriñ ibtidā mūcidi kimdir ma‘lūmum deḡildir. Ancak İbnü’n-Neccār hazretleri zıkr ider ki Mescid-i Şerīf saḡfında kıble cidarı ile

Hücre-i Şerîf meyânında züvvârların başları üzerinde kırkdan mütecâviz mu‘âllik kanādîl var idi. Kimi şağîr ve kimi kebîr pür naş ve kimi kandîl resminde sâde altun ve gümüşden ve billûrdan mezbûr kanādîller etrâf-ı eķālîm-i büldândan mülûk u selâtin ü a‘yân u aġniyâlar tuhfе vü nüzûr tarîķıyla teberrûken irsâl eylemişler idi. Ve Şâhib-i Târîh hazretleri buyurur ki bizim zamânımızda mülûk ü selâtin ve erbâb-ı haşmet olanların be-her sene Hücre-i Şerîfeye ‘alâ tarîķi’l-hedâyâ altun ve gümüş kanādîller irsâl iderler. Hattâ Şeyhune’l-‘allâme Nâşîru’d-dîn el-‘Osmânî hazretlerinin haţtıyla gördüm ki Medîne-i Münevvere kâdîsı ‘Abdu’r-Rahmân ibn Şâlih hazretlerinin haţtıyla görmüş buyurur ki bir senede on beş kandîl ve bir senede on ve bir senede dağı on ve bir senede on bir kandîl altun ve gümüş olarak geldi. Bu hâl üzre aşlâ münkaţı‘ olmayup gelûr idi şol dereceye resîde oldu ki ta‘lîke maħall kalmayup keşretinden biri gelse birin indirüp cedîd geleni birine ta‘lîk iderler idi. Ve kadîmleri şahn-ı Mescid-i Şerîfde olan kubbeye vaż iderler idi. Kûbbe-i mezbûrede bu mişillû zî-kıymet tuhfelerden vâfir cem‘ olmuş idi. Ve Hâfız bin Hacer rahmetullâhi ‘aleyh hazretleri zikr ider ki sene sekiz yüz on bir târîhinde eķālîm-i Hicâzın saltanatı Sultân Nâsır Ferec Hasan bin ‘Aclân hazretlerine tefvîz olduğda Şâbit bin [79^a] Nefîr hazretlerinin vefâtı vukû‘ bulup mekânına Hasan hazretleri birâderi ‘Aclân bin Nefîr el-Manşûrî hazretlerin naşb idüp bundan aķdem Emîr-i Medîne Cemâz bin Hibe bin Cemâz el-Cemâzî idi. Mezbûr ‘Aclân bin Nefîr el-Manşûrî imâretiyle Medîneye gelüp fermânı kırâ’at olduğdan sonra Cemâz bin Hibeyi ģalîfe ģuzûrına taleb itmiş idi. Ĥuzûr-ı ģalîfeye râhî olmadan imtinâ‘ idüp izhâr-ı ‘işyân idüp cebren ve ģahren Hücre-i Şerîfin altun ve gümüş kanādîllerinden aġz eyledi. Ve bu baġşın tafşîlin bu ģüne müşâhede eyledim muķaddem rivâyetden eblaġ u eşahĥdır. Mezbûr Cemâz bin Hibe Emîr-i Medîne olup Hasan bin ‘Aclân el-Ĥasanî hazretlerine cemî‘-i saltanat-ı Hicâz müfevvaż olup mezbûr Hasan hazretleri Şâbit bin Nefîr Manşûr nâm kimseyi Emîr-i Medîne naşb idüp andan muķaddem Cemâz bin Hibe Emîr-i Medîne olmaġla mezbûr Şâbitin imâreti fermânı vâşıl olmadan vefât idüp Cemâz dağı infi‘âlinden izhâr-ı ‘işyân idüp müfsidlerden vâfir kimse başına cem‘ idüp büyü-tı Medînenin yağmâ vü ģâretini mübâĥ idüp sonra ‘asker-i pelîd ile Mescid-i Şerîfe gelüp kuğât u meşâyiĥ u şeyĥü’l-ĥuddâma yediyle ve lisânıyla vâfir ihânet idüp haţta üzerlerine sell-i seyf eyledi. Şahn-ı Ĥaremde olan kûbbenin ģapusını şikest idüp her ne ģadar altun ve gümüş kanādîller

var ise ahz idüp bu kadar sin̄in cem‘ olmuş var kıyās eyle ne miqdārı olur. Ve anlardan mā-‘adā nice tuhf̄e vü eşyā-yı nefīse ve maṣāḥif-i şerīfeler ve meṣābīḥ içün ve terāvīḥ içün mumlar ve gayrı şeyler ahz idüp soñra Hücre-i Şerīfe kaşd idüp nerdübān getürüp nāzil olup kisve-i şerīfi ve mu‘āllik olan mu‘ālikleri daḥi ahz eylemek murād eyledi. Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri men‘ idüp ahza muḳtedir olmadı. Ebvāb-ı Hücre-i Şerīfiñ sitārelerin ḥuddām ḥızānesinden ahz idüp ol gün ve ol gice ve irtesi gün ve irtesi gice Mescid-i Şerīfede ezān u ikāmet ü cemā‘at olmadı. Ekārib ve kendi cemā‘atlerin ber-ā-ber olup nehb-i büyǖt iden firāren Medīne-i Münevvereden çıkup gitdi. Ba‘zılarıñ rivāyeti mezbūruñ ḳubbeden ahz eylediḡi gümüş ḳanādīllerden on yedi ḳanṭar ve iki ḥayşe [79^b] altun avadanlık ile mezbūr ḥayşeyi pūr idüp ahz eylemişdir. Ve Şāḥib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki Şeyḥune’l-‘allāme Nāşıru’d-dīn el-Merāḡī ḥaṭṭıyla gördüm ve ol daḥi Medīne-i Münevvere ḳāḏısı Zeyn ‘Abdu’r-Raḥmān bin Şālīḡ ḥazretleriniñ ḥaṭṭıyla naḳl eylemiş şūreti budur mezbūr ol vaḳt ḳubbeden ahz eylediḡi gümüş ḳandīlden yigirmi üç ḳanṭar bir şülüş ve īrāflarda ve şandūḡlarda olan altundan mā-‘adā idi. Soñra buyurdi ki on sekiz ḳanṭar altun ve ḥoş ḥāneler maḥtūm olup fetḥ olmadan mühüriyle ahz eylemiş. Zāhir olan īrāflarda ḳandīller dört ḳanṭardan şülüş noḳşān idi. Ve Şandūḡ-ı kebīrde toḡuz ‘aded altun ḳandīl olup şandūḡ-ı saḡīr maḳfūl idi küşāde olmadan ahz eylemiş intehā. Soñra mesmū‘umuz oldu ki ahz eylediḡi eşyānıñ ekşerin defn eylemiş soñra eḡazehullāhu eḡzen vebīlen ḳatl olunup ve kendiyile ber-ā-ber defn idenler daḥi ḳatl olunup defn eylediḡi mekān bir eḡadıñ ma‘lūmı olmayup zāyi‘ oldu. Ve Ḥāfız bin Ḥacer ḥazretleri ḳatlini zıkr idüp buyurur ki sene sekiz yüz on iki tārīḡinde a‘dāsıyla meyānlarında muḡārebe vāḳı‘ olup ol muḡārebede ḳatl olundu. Naẓm

Zulm iden elbet bulur bir gün belāsın bī-gümān

Mazlūmuñ ḥiç āḥ ḳalmaz yerde şabr it sen hemān

Ve Şāḥib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki bizim mesmū‘umuz mezbūr zālīm ḡāb-ı nāzında iken Muṭīr ḳabīlesinden bir ‘Arab gelüp ḳatl eylemişdir. Şāḥib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki bir ḳā’imede gördüm Hücre-i Şerīfde olan ḳanādīlleriñ vezni bu güne taḥrīr olmuş. Altun ḳandīl toḡuz ḳanṭar bundan mā-‘adā sultānıñ vālidesinden bir ḳandīl geldi biñ mişḳāl idi. Ve sultānıñ hemşīresinden bir ḳandīl biñ beş yüz mişḳāl idi. Ve birinden daḡı dört ‘aded altun ḳandīl geldi mecmū‘ dört

ķandīlīn vezni üç biñ yedi yüz yigirmi mişkāldır. Tavāşīleriñ yedinde bir şandal ķandīl olup şoñra hūcreye ta‘līķ olundu ķanādīl-i fıddā zıkr itmedi. Hāl bu ki mevcūd idi. Zann olunur ki mezbūr ķa‘imeden sāķıķ olmuş olduğından zıkr itmedi intehā. Bu vāķı‘adan şoñra yine eşyā-yı keşīre mezbūr ķubbeye cem‘ olup sene sekiz yüz [80^a] yigirmi dōrt tārīhinde Emīr ‘Azīz bin Hayāza‘ bin Hibeti’l-Cemāzī el-Hūseyñī mezbūr hāşıldan ‘alā sebīlī’l-ķarz diyerek aķz idüp bunuñ sebebine ba‘zı ķudātlara seyyi‘esi tōķunup şoñra ‘Azīz Mışır Ķāhireye habersiz kayd-bend idüp irsāl olundu. Mışırda habs-bend olup habsde vefāt eyledi. Andan şoñra yine etrāf-ı eknāfdan hedāyā ķanādīl ve sā‘ır tuķfe gelüp cem‘ olur idi. Sāl-be-sāl ziyāde olmaķda idi şoñra sene sekiz yüz altmış tārīhiniñ māh-ı zī‘l-hiccesiniñ yigirmi yedinci gicesi Bergūs bin Tīr bin Cüreys el-Hūseyñī nām harāmī Bāb-ı Raķmet tarafında olan dārū‘ş-şübbāk dimekle ma‘rūf olan hāneden gice vaķtı mezbūr hānede sākin olmadığından dāķil olup andan Mescid-i Şerīfīñ cidārından saķha çıkup Mescid-i Şerīfīñ saķfında olan şübbākdan gidüp Hūcre-i Şerīfīñ saķfına irişüp saķf-ı hūcrede mu‘allaķ olan altun ve gümüş ķanādīlden vāfir aķz idüp birkaç def‘a gidüp gelüp iķtidārı miķdārı yüklenüp götürmüş ehl-i mescid ve nāzır olanlardan bir eķad haber-dār olmamış faķaķ mezbūr hāneniñ cīrānlarından ba‘zıları hāne-i şübbāk bālāsında iki şaķış görüp şan‘atla tekellüm iderek arķalarında bir yük gidüp gelürler idi. Şabāķ olduķda görenler bevvāb-ı mescide haber virdiler ya‘nī mezbūr hāne-i şübbākda sākin yok iken bizler iki kimse müşāhede ideriz didiler. Mevlā-yı Mūte‘āl hāzretleri bir kimseyi keşf-i hāl itmek murād-ı ‘aliyyesi ta‘alluķ eylese esbābını daķi hāķ ider. Bu havādişi Emīr-i Medīneye haber virdiler teftīş ü tecessüs iderek hāķīmāne her ne hāl ise mezbūr harāmīyi bulup habs-bend idüp vāfir ezā vü cefā iderek habsde iken ahālī-i Medīne meyānında şüyū‘ buldı ki mezbūr altun ve gümüş sebūkler bey‘ itmiş ne hāl ise bir gice habsden firār idüp altun ve gümüş ķanādīlleri ber-ā-ber alup gitmiş sene sekiz yüz altmış bir tārīhinde māh-ı rebī‘u’l-evvelde haber geldi ki mezbūr harāmī Bergūs Baķr-ı Yenbū‘dadır ve altun ve gümüş ķanādīller ber-ā-berdir deyü lākin haber rütbe-i taķķīķa resīde olmadığından Sirāc en-Naķtī nām kimseniñ kerīmesine tōhmet itdiler ki Bergūs anlarıñ hānesine tereddüd ider idi. [80^b] Şāyed aķz eyledi ki eşyā andadır deyü miskīne pākīze kıızıñ pederiniñ hānesi mescide ķarīb idi binā‘en ‘aleyh tōhmet olundu. Erķamū‘r-Rāķimīn olan Mevlā-yı Mūte‘āl hāzretleri ol duķter-i pākīze bu gūne nā-ma‘ķul

şeyden haberi olmadığı berā'etini izhār eyledi. Ya'nî ol vakt Medīne-i Münevverede Zeynū'd-dīn hazretleri bulunup bir 'ālī dīvān idüp a'yān-ı belde-i tahireyi cem' idüp ba'de's-şūrā Emīr-i Yenbū' bahre-nāme tahrīr idüp Bergūs nām harāmī ol tarafda ise ahz u bend idüp tarafımıza irsāl idesin didiler. Emīr-i Yenbū' haber vüşlünde bilā-tevkif 'ale'l-gafle tutup huzûruna getirüp şordukda inkāra mecālî kalmayup ikrār eyledi. Ve didi ki bu fi' lde yalnız ben değilim benimle ber-ā-ber Deyves bin Sa'd el-Hüseynî ikimiz bu sirkatde şerīkiz didi Emīr-i Yenbū' Medīneye irsāl eylemeyüp tarafında habs idüp emr-i pād-sāha muntazır oldu. Ve Emīr-i Medīneye mezbûruñ ikrārın ve şerīkin haber virdikde Emīr-i Medīne Deyves nām kimseyi huzûruna getirüp şordukda inkār eyledi lākin kendi akırahā-yı ta'allükātları şehādet idüp ve ba'zı altun ve gümüş daği getürdiler Deyvesi habs eyledi. Ve refīki Bergūs Yenbū' habisten bir gice firār eyledi. Bir maħalde karar idemeyüp Medīneye geldi. Emīr-i Medīne geldiğin güş idüp tutup habs eyledi. Āhir-i kelām yedlerinde mevcûd olanı ahz idüp ikisin birden katl eylediler Nazm.

Ża' f-ı Bergūs kuvveti Deyvese yokdur i' tibār

Ḳahr-ı Mevlā bir nefeste eyler anı tārūmār

Ve daği rivāyet olunur ki Bergūsdan habiste iken şormuşlar firār itmiş iken kendi ihtiyārıñla Medīneye niçün geldiñ cevābında demiş ki habisten firār idüp her ne tarafa müteveccih oldum ise gūyā rāhıma sedd-i iskender çekilüp derūn-ı zulmetde kalup hayrān olup ne tarafa 'āzim olacağım bilmez idim her ne vakt Medīne tarafına müteveccih olsam derūnum münşerih olup gūyiyā biri arkamdan ve biri ilerümden beni cebren ve ḳahren keş-ā-keş Medīne-i Münevvereye getirürler. Eğer kendi ihtiyārım bende olaydı gelmez idim dir idi. Ve Şāhib-i Tārīḫ hazretleri buyurur ki bu vaḳ'adan şoñra gice ebvāblar bend olup bir eħadīñ duḫūli mümkün değildir. Meğer [81^a] devlet ü cāh şāhibi olanları ḥavflarından ve aḡniyāları aḳçelerine tam'an içeriye ḳorlar idi. Bu bid'at Barsbay devletinde ḥādīş olmuşdur. Şāhib-i Tārīḫ hazretleri buyurur ki bizim zamānımızda nāzırū'l-'imāre olan İbn Zemen hazretleri Sultān Ḳayıtbay hazretlerine erāye-i tarīḳ eyledi ki ḳubbede olan tuḥfe ve nüzūrları Mışıra celb idüp Mescid-i Şerīfi 'imāretine şarf olunsun deyü mezbûruñ kelāmına binā'en ḥarīḳden evvel bir miḳdārın ahz itmiş idi. Faḳīr daği ba'zı kütübde gördüm ki Şeyḫū'l-Haremden birisi Hūcre-i Sa'adetden ba'zı ḳanādīller ahz idüp vüḫh-ı hayra şarf eylemişdir vallāhu a'lem. Şāhib-i Tārīḫ hazretleriniñ

bir kelāmı daḡi budur ki buyurur bizim zamānımızda Hūcre-i Mūnevverede olan ḡanādīlleriñ ‘adedini zabṭ eyledim sekiz yüz seksan bir tāriḡinde Sultān el-Eşref emriyle Şeyḡū’l-Harem ve ḡādī-i Medīne ma‘ rifetiyle ta‘ dād olunan altun ḡandīl on sekiz ve dōrt mişenāt ve dōrt miḡrāf ve dōrt sivār bunlar cūmlesi yedi biñ altı yüz otuz beş dirhem geldi. Vech-i şerīf cihetinde Şehābe’d-dīn Aḡmed ḡazretleriniñ irsāl eylediḡi ḡandīl-i kebīr dōrt biñ altı yüz dirhemdir. Ve gümüş ḡandīliñ ‘adedi üç yüz kırk dōrt ḡandīl ve bir kebīr- i süreyyā kırk altı biñ dōrt yüz otuz beş dirhemdir. Ve bundan aḡdem Emīr Bürdü Beḡ yediyle zabṭ u taḡrīr olan sene sekiz yüz altmış iki tāriḡiñde biñ yüz elli beş dirhem altun ve gümüş on biñ yedi yüz seksan beş dirhem sene altmış üçden yetmiş ṭokuza ḡadar vārid olan budur. Ve bir billūr ḡandīl tābūtī gümüşden ve dōrt nūḡās ḡandīl ve bir fūlād ḡandīl altun ile müşebbek üzerinde enne en-Nāşır Muḡammed bin Ḳalāvūn ‘allaḡahu min yedihi ey ‘āmu ḡacchi yazılmıştır. Şoñra sene seksan tāriḡinde iki altun ḡandīl gelüp ikisi yüz yigirmi beş dirhem ve otuz iki gümüş ḡandīl biñ iki yüz yetmiş beş dirhem. Ve sene seksan birde bir altun ḡandīl geldi. Yüz kırk iki dirhem ve yigirmi dōrt gümüş ḡandīl geldi ṭokuz yüz elli dirhem. Sene seksan ikide otuz bir gümüş ḡandīl geldi biñ beş yüz elli dirhem bu sene altundan bir şey gelmedi. Sene seksan üçde bir altun ḡandīl geldi [81^b] yigirmi dirhem ve yigirmi beş gümüş ḡandīl geldi biñ yüz otuz beş dirhem. Sene seksan dōrtde on ṭokuz gümüş ḡandīl geldi yedi yüz kırk beş dirhem. Ve bu sene daḡi altundan bir şey gelmedi. Sekiz yüz seksan bir tāriḡinde Hūcre-i Şerīfe ‘imāretine ibtidā oldıḡı vaḡt zıkrı gelecekdir ki Hūcre-i Şerīfiñ eṭrāfında avīze ve ḡanādīl cūmlesi ref’ olup şaḡn-ı Mescid-i Şerīfde olan ḡubbeye vaż’ olundu. Ḥarīḡ-i şāniden şoñra ba‘ zısın Mescid-i Şerīfiñ saḡf-ı sa‘ ādetiniñ tezḡibine şarf olundu. Naḡl olunur ki mezbūr ḡubbede vāfir altun cem‘ naḡd olarak on üç biñ dirhem altun dirler. Emīr-i Medīne Ḥasan bin Zübeyr el-Manşūrī nām zāt-ı pelīd vālī-i Ḥicāza raḡmen ve ‘ ināden başına bir miḡdār müsta‘idd ü müsellaḡ-ı mübārız cem‘ idüp cūmlesi pūr silāḡ yedlerinde şemşīr-i ābdārları ḡılāfindan keşide olarak sene ṭokuz yüz bir tāriḡinde māḡ-ı rebī‘u’l-evveliñ altıncı ḡünü vaḡt-i zuhurda Mescid-i Şerīfe yürüyüş idüp Ḥarem-i Şerīf ḡazīne-dārından miftāḡını ṭaleb idüp virmedikde ḡarb-ı şedīd ile ḡarb idüp bir ḡazma getürüp bāb-ı ḡubbeyi pāreleyüp derūn-ı ḡubbede her ne ḡadar naḡd ü ḡanādīl ve sebūkeler var ise aḡz idüp iki feres ve bir ḡatır yükledüp ve ṭokuz ‘aded ḡuval ṭoldurup ḡammāl ile

kal‘ asına getirüp kıyumcılar celb idüp altun kanādīl sebūke şabb eylemiş vallāhu a‘lem. Ve emmā hākeme hāzihi’l-mu‘ālīka ve naḥvehā ammā bu ma‘ālīkleriñ cevāzı ve ‘adem-i cevāzınıñ hükmi Ka‘be-i Şerīfede olan ma‘ālīkleriñ hükmi gibidir. İmām Sebki ḥazretleri Ka‘beniñ kanādīl ve zīneti hükmünde ve Hücre-i Mu‘aṭṭaraniñ etrāfında olan kanādīl ve taḥliyeleriniñ hükmünde kitāb te‘līf idüp Tenzīlū’s-Sekīneti ‘ālā Kanādīli’l-Medīneti ismiyle tesmiye eylemiştir. Cümle ihtilāfātlar bu maḥalde irād olunsa taşdı‘-i sürre bādī olup taḫşīlin murād iden mezbūr kitāba nazar eylesün. Faḫaṭ bizler muta‘aşşib olanları redd ü iskāt içün deryādan ḫaṭre ve āf-tābdan zerre mişillü cevāzınıñ delīllerinden bir nebze irād idelim el-‘ārifü yekfi’l-işārehu mā şıdḫi. İbtidā kelām-ı İmām Sebki budur ki Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri *fī büyūtini ezīnellāhu en [82^a] türfe‘a* buyurdu. Burada olan türfe‘adan murād Nübüvvet-i Faḫr-i Risālet şallallāhu ‘aleyhi ve sellemdir. Mücāhid ḥazretleri buyurur ki türfe‘aniñ ma‘nāsı ta‘zīm ü şān vālālarını ref‘ ve tezeyyün ve zīnet ü altun kanādīl ta‘līk ve necāsetden teṭhīr ü taṭyīb eylemek murāddır buyurdu. **İkinci** rivāyet oldur ki Ḥazret-i ‘Osmān raḫıyallāhu ‘anh ḥazretleri Mescid-i Şerīfe altun kanādīl ta‘līk buyurdılar. **Üçüncü** Velīd Mescid-i Şerīfi bināsında altun yaldızlarla tezeyyün eyledi. ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz ḥazretleri inkār itmedi. **Dördüncü** Süleymān bin Dāvud ‘aleyhime’s-selām ḥazretleri Beytü’l-Maḫdis mescidini binā buyurduḫda zīnetinde ziyāde mübālaḡa idüp kanādīller ta‘līk eyledi. Muḫaddem mürür iden enbiyā-yı ‘izāmıñ şer‘i bizlere şer‘dir madam ki neshi zuḫūr itmedikçe bu ḫuşūşda nāsihiñ neshi vārid olmadı. **Beşinci** Şa‘lebi ḥazretleriniñ rivāyetinde vārid oldı ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki yevm-i kıyāmetde mescidi sürüp getirürler derūn-ı mescidde mu‘tekif olanlarıñ ve binā idenler ve zīnet idenler ve taḥliye idenler ber-ā-ber gelüp maḡhar-ı duḡūl-i cinān olurlar. **Altıncı** Sa‘īd bin Zebān rivāyeti Ebī Hinde müntehī olur buyurur ki Temīm ed-Dārī ḥazretleri Şāmdan Medīne-i Münevvereye kanādīl ü zeyt getirüp ber-ā-ber bir veyā iki ‘aded altun kanādīl getirüp Medīneye vüṣūli cum‘a gicesine teşādūf idüp kölesi Ebü’l-Berrāde emr eyledi. Kanādīlleri zeyt ü şu ve fitīl ile ta‘mīr idüp aḫşām olduḫda Mescid-i Şerīfe ta‘līk idüp ikād eyledi. Derūn-ı mescid kanādīliñ şerefinden pūr nūr olup Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Şerīfe teşrīf idüp envār-ı kanādīl ile mescidi nūnevver görüp şordı ki *kim bu kanādīli bu üslūb üzre*

ta'lik eyledi. Aşhâb-ı kirâm hazerâtları buyurdılar ki yâ Rasûlallâh Temîm ed-Dârî hazretleri ta'lik buyurdu Server-i Enâm efendimiz buyurdu ki *nevvertü el-İslâme ve tehalleytü mescidehu nevverellâhu 'aleyke fi'd-dünyâ ve'l-âhirati*. **Yedinci** Ebâ Bekr u 'Ömer raḍıyallâhu 'anhumâ hazerâtlarınıñ vaḳt-i sa' âdetlerinde altun ḳandîl mevcûd olup hattâ bir def'a Hâzret-i 'Ömer raḍıyallâhu 'anh menâfi'-i müslimîne infâḳ [82^b] murâd eyledi. Huzûrunda zıkr eylediler ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ta'arruz eylemedi kendileri daḡi daḡl-i ta'arruz itmeyüp imsâk eyledi. Ve İbn Battâl hazretleri buyurdu ki Hücre-i Şerîfe ve Ka'be-i Münife ta'lik olan altun ve gümüş vaḳf hükmündedir taḡyiri câ'iz deḡildir. Zîrâ ta'zîm li'l-İslâm ve terhib li'l-'adüvv için vaḳ olunmuşdur. Bu iki ecille-i aşhâb bizlere delîl olmaz mı. **Sekizinci** İbn Zübeyr raḍıyallâhu 'anh hazretleri sene altmış beş târiḡinde Ka'beyi binâ idüp binâsında ḳurşunı izâbe idüp ve ress ile ḳarışdurup binâ eyledi. Ve Kâ'bei ve 'amûdları altun yaldızlayup ve bâb-ı Ka'beniñ miftâhı altundan eylemişdir. Bu rivâyet bize hüccet olmaḡa ziyâde evlâdır. **Tokuzuncu** İmâm Sebki hazretleri Ka'be vü mesâcidleri altun ve gümüş ile taḡliye ve ta'lik ḳanâdilde iki vecih beyân eyledi. Birisi câ'izdir buyurdu ta'zîmen masâḡif-i şerîfeleri altun ile taḡliye ve estâr-ı Ka'be dîbâc ü ḡarîrden olmaḡ. Ve biri câ'iz deḡildir zîrâ ef'âl-i selefde naḡl olmamış buyurduḡı delîl merdûddur. Zîrâ ef'âl-i selefde muḳaddem zıkr oldı ki Hâzret-i 'Osmân ta'lik-i ḳanâdîl buyurdu. Ve 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azîz Velîd binâsında taḡliye buyurdu. Ve bunlardan mâ-'adâ vâfir aḡvâl selefde zuḡûr eylemişdir cevâzı terciḡ olunur vallâhu a'lem. **Onuncu** Ḳâḡî el-Hüseyn el-'Allâme hazretleri altun ve gümüş ḳanâdîl ile Mescid-i Şerîfi zînet itmek ḡelâldir deyü cezm idüp hükmî mübâḡ olan ḡallî hükmündedir buyurdu bu ercaḡdır ki taḡrîme delîl yoḡdur. Altunuñ ḡarâm olması ancaḡ zekûruñ isti'mâl ḡarâmdır ve anda ekl ü şûrb ḡarâmdır. Mescid-i Şerîfi altun ḳanâdîl ile zînetde bunlarıñ biri yoḡdur lâkin ḡadd-i ḡurbete varır diyemem Râfi'î hazretleriniñ ta'lîli 'acâyibdir. Altun evâniniñ ḡürmetine ḡıyâs idüp buña da ḡarâm dimesi altun evânî ḡarâmdır ḡürmeti nefis anı isti'mâle meyl itdiḡi içündür. Ammâ Mescid-i Şerîfe vaḡ' olan ḳanâdîl nefis anı isti'mâle ne vecihle râḡıb olur. Ve evânî cinsinden ma'dûd deḡildir ve evânî tesmiye olmaz intehâ. **On birinci** ba'zılarıñ 'indeinde sâ'ir mesâcidlerde daḡi câ'izdir buyurmuşlar. [83^a] Mesâcid-i şelâşede câ'iz olmaḡ evlâ bi't-ḡariḡdır. Huşûşâ Mescid-i Medînede civâr-ı Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve

sellem efendimize ta' zīm kaşd idüp ta' lîk eyleseler cā'izdir. 'Ale'l-ḥuşuş Hücre-i Şerîfede ta' lîk-i ḳanādîl zamân-ı kadîmede bir mu' tād olmuş nesnedir şekk yokdur ki gayrıdan evlâdır. Sâ'ir mesâcidler hakkında ḥilâf zıkr itmemişler ise de Mescid-i Nebevî bir eḥad ḥilâfını zıkr itmedi. Ne kadar 'âlim ü fâzıl ü şâlih u taḳvâ zevât-ı kirâmlar ziyârete gelüp ve müşâhede idüp bir eḥad inkâr eylemedi. Faḳaṭ cevâzına bu yalnız delîl olup men'ine aşlâ bir delîl bulmadılar. **On ikinci** Yahyâ bin Hüseyin ḥazretlerinin senediyle mu'an'an olarak icmâr-ı Mescid-i Şerîfde 'Abdullâh bin Muḥammed bin 'Ammâr ḥazretleri pederinden ve ceddinden rivâyet idüp buyurur ki 'Ömer bin el-Ḥattâb raḍıyallâhu 'anh ḥazretlerine bir gümüş mibḥare üzerinde şüret gelüp mü'ezzîninden Sa'd nâm zâta teslîm idüp emr eyledi ki cum'a gicelerinde ve ramazânda Mescid-i Şerîf bu mibḥare ile buḥûrla mezbûr Sa'd ḥazretleri mezbûr mibḥare ile ḥuzûr-ı aşḥâbda Mescid-i Şerîf tebhîr ider idi bir eḥad inkâr u men' itmediler. Mibḥare böyle olduḳda ta' lîk-i ḳanādîl evlâ bi't-tarîḳ cā'izdir. **On üçüncü** 'Ömer bin el-Ḥattâb raḍıyallâhu 'anh ḥazretleri Şâma dâḥil olduḳda Mu'âviye bin Süfyân ḥazretlerin gördi ki 'asâkir-i vâfire ve cünûd-ı keşîre ve ḥuyûl-i müsevveme vü esliḥaları altun ve gümüş ile maḥalî ḥarîr ve dîbâc-ı elbîseler giyüp ol derece zînet ü tefâḥûr ü tekâşüre müstaḡraḳ olmuş kâne pād-şâh-ı Fâris ü Rûm gibi Ḥazret-i 'Ömer bu salṭanatı gördükde yâ Mu'âviye bu zînet ve bu tefâḥûr nedir taḥḳîḳan sen müstaḡraḳ-ı faḥr-ı dünyâ olmuşsun buyurdu. Ḥazret-i Mu'âviye didi ki yâ Emîra'l-Mü'minîn bu küffârımıza ḡayẓ u a'dâmıza ḳahr içündür anlara izḥâr-ı zilletle ḡâlib olunmadı. Ancaḳ izḥâr-ı ni'met ve salṭanat u ḳuvvet ile. Ve mesâcidlerimize envâ' zînetle ḡâlib olunur. Zîrâ anlar bizim mesâcidlerimizi altun ve gümüş ile müzeyyen gördüklerinde ve üşribû fî ḳulûbihimü'r-ru'be binâ'en 'aleyh mesâcidlere altun ve gümüş ḳanādîl ta' lîk ve suḳûf-i mesâcid pür-zînet ve 'asâkir ü ḥuyûl-i keşîre vü elbîse-i ḥarîre meyl olundu deyü cevâb virdikde Ḥazret-i 'Ömer raḍıyallâhu 'anh sükût [83^b] buyurdılar. Muta'aşşıb olan zevât bed-nihādî iskât için bu kadar bî-suṭ-ı maḳâle bâdî oldu. 'Aşḳî dir ki bizim zamânımızda ba'zı câhil mürâî şüret-i şalâḥda ḥuzûr-ı vüzerâ vü 'ümerâya tereddüd idüp izḥâr-ı faẓl u kemâl idüp Hücre-i Sa'âdetde olan ta' lîk ve altun ve gümüş şem' adânlar ve ta' mîr için gümüş sitil ve sâ'ir zînet görüp ḥarâmdır izâlesi vâcibdir diyerek cā'izdir diyenleri tekfîr iderler. Ammâ kendüler Mescid-i Şerîfde naşş-ı şarîḥ ile olan ḥarâmı işleyüp men' şüretinde olursuñ 'âdet-i beldedir

deyü harāmı helāl ittiḥāz idüp kāfir olurlar. Lā ḥavle ve lā kuvvete illā billāhi'l-
‘aliyyi'l-‘azīm.

el-Faṣlū's-Sādisü ve'l-‘Iṣrüne. Yigirmi altıncı faşıl Mescid-i Şerîfde vâkı‘ olan
ḥariḳ-i şāniyeden soñra kıble tarafında olan saḳf tecdīd ü tevsī‘ olunup iki revāk
ziyāde oldığı beyānındadır. Müverriḥîn-i ‘izām ḥazerātı silḳ-i saṭr-ı şaḥîfeye
dürr-i nā-süfte-i mürvārīd neşirlerin bu güne dizdiler ki sene altı yüz elli dört
tārīḥinde māh-ı ramazānıñ ğurresinde cum‘a gicesi Mescid-i Nebevīde iḥrāk zuhūr
eyledi. Sebeb-i iḥrāk budur ki Ebū Bekrin Evḥad nām ferrāş-ı Harem-i Mescid-i
Şerîfiñ cihet-i şimālınıñ zāviye-i ğarbiyesinde olan ḥizāneye dāḥil olup mināreler
içün ḳanādīl iḥrāc itmek şadedinde olup yedinde olan çerāğı ḳafaşlardan bir ḳafaş
üzerine vaż idüp mezbūr ḳafaş āteş alup fi'l-hāl ḥazīnede mevcūd olan ḥaşır ve sâ'ir
eşyālara sirāyet idüp ‘uluvv-i saḳfı iḥāta idüp sür‘atle kıble cānibine müteveccih
oldı. Medīne-i Münevverede şaġır u kebīr cem‘ olup itfāsına sa‘y u ğayret itdiler
ise de fā‘ide-i müfīd olmayup cümle ‘āciz ḳalup Mescid-i Şerîf cemi‘an iḥrāk olup
derūnunda olan maşāḥif ü kütüb ve kisve-i Hücre-i Şerīfe ve sâ'ir esbāb-ı eşyādan
bir şey ḳalmayup ḥākister oldı. Ḳuṭb el-Ḳaştālānī ḥazretleri buyurur ki ol zamānda
Hücre-i Şerîf üzerine on bir ‘aded kisve cem‘ olmuş idi. Mescid-i Şerīfe ne ḳadar
şer‘-i şerīfe muġāyir zīb ü zīnet var ise nār-ı ğaḳab-ı İlāhī anları ref‘-i maḥv idüp
şifāt-ı ḳahr u ‘aḳamet e‘ālī vü esāfil üzerine [84^a] müstevlī olmuşdur. Bu ḥariḳ zikri
mürūr iden nār-ı Ḥicāzdan soñra vâkı‘ oldı. Bu ḥariḳden aḳdem Ka‘be-i
Mu‘azzama ve Ḳudūs-i Şerîfde ḥariḳ zuhūr idüp soñra Mescid-i Nebevīyyede
zuhūr eyledi. Ehl-i ḥaḳīḳat olan zevāt-ı kirām ḥazerātı buyururlar ki fi'l-haḳīḳa
bu nār-ı pür sūzuñ zuhūrına bādī Revāfızlar olup zīrā ḳāḍıları ḥuṭebāları ḥuzūr-ı
Ḥazret-i Risālet-Penāh efendimizde isā‘et-i edeb idüp envā‘ dürlü ef‘āl [u] aḳvāl
nā-meşrū‘a cesāret iderler idi. Ḥattā ḥariḳden soñra Mescid-i Şerîfiñ cidārında bu
iki beyti yazılmış buldılar. Vehiye hāzihi.

Lem yaḥterik Ḥaremü'n-Nebiyyi li-raybetin

Yuhşā ‘aleyhi ve mā bi-hī min ‘āri

Lākinnehu eydi'r-Revāfızı lāmesset

Tilke'r-rusūme fe-tuhhirat bi'n-nāri

Şahib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki İmām Mecdī ḥazretleri mezbūr iki beyti bu lafızla ĩrād idüp buyurmuşdur.

Lem yaḥterik Ḥaremü'n-Nebiyyi li-ḥādis
Yuhşā 'aleyhi velāde hāhü'l-'āri

Lākinne mā eydi'r-Revāfizi lāmesset
Zāke'l-cenābi fe-ṭahherathu en-nār

Bunlardan mā-'adā iki beyt-i ra' nā ĩrād idüp buyurdılar. Beyt

Ḳul li'r-Revāfizi bi'l-Medīneti mā biküm.
Li-ḳiyādiküm li'z-zemmi külle sefīhin

Mā eşbaḥa'l-Ḥaremü's-Şerīfū muḥraḳan
İllā li-sebbiküm eş-şahābete fīhi

Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki bu nār-ı Ḥazret-i Ḳahhār Mescid-i Şerīfi istilā itmesine bādī budur ki ol zamānda ḳādī ve ḥaṭībler Revāfızdan olup ḥattā Ehl-i Sünnet ve'l-Cemā'at olan zevāt-ı kirāmlar kütüb-i Ehl-i Sünneti āşikāre ḳırā'ate muḳtedir deḡil idiler. Müverriḥīn-i 'izām ḥazerātları buyurur ki bu ḥariḳde Nāşır Lidīnillāh ḥazretlerinin Ḥarem-i Şerīf levāzımāt u emānetlerin vaḡ itmek içün binā eylediḡi ḳubbeden mā-'adā bir maḥall-i sālim ḳalmadı. Ḳubbe-i mezbūrede Ḥazret-i 'Oşmān raḡiyallāhu raḡiyallāhu 'anh ḥazretlerinin muşḥaf-ı şerīfi ve ba'zı şanādīḳ-ı kibār var idi. Tā üç yüz tārīḥinden bu zamāna ḳadar cem' olan mezbūr ḳubbede bāḳī idi didiler. Ehl-i tārīḥiñ naḳline göre bu ḥariḳden soñra Mescid-i Şerīfiñ 'amüdları rüzgār esdikçe ḥurmā ağacı gibi [84^b] hareket ider idi. Bu 'acāyibdir zīrā 'amüdlar aḥşābdan deḡil iken rüzgārdan taḥrīk ide ba'zı 'amüdlariñ ḳurşunı eriyüp 'amüdları da düşdi. Ve Hücre-i Şerīf üzerinde olan saḳf düşüp ol sebebdan Hücre-i Muṭahhara ḳubūr-ı şerīfleriñ üzerine düşdi. Mescid-i Şerīf ḥariḳden soñra ḡāyet perişān namāz edā idecek mekān ḳalmayup bir gün cum'a şabāḥında mümkin miḳdārı namāz içün maḥall tenzīf ü teknīs idüp keyfiyyet-i ḥālī ḥalīfe-i vaḳt olan Musta'sım Billāh ḥazretlerine 'arz u i'lām eylediler. Mevsim-i ḥaccda ālāt-ı 'imāret ve ḥāzık bennālar ve üstādlar 'Irāk ḳāfilesi Bağdād nāḥiyelerinden vürüd iden ḥuccālar ile Medīneye vāşıl oldu. Sene altı yüz elli beş tārīḥiniñ ibtidāsında 'imārete şürü' olundu. Ve Maṭrī ḥazretleri buyurur ki vaḳtā ki

‘imārete şürü’ murād eylediler kubb-ı şerīfeler üzerine saķıfıdan vāķı’ olan hāk u aķşāb u aķcārlar her ne ki var ise izālesini ne keyfiyyetle olacağında hayretde ķalup cesāret idemediler. Ol vaķtde Emīr-i Medīne-i Mūnevvere Mūnīf bin Şeyha bin Hāşim bin Kāsım bin Muhennā el-Hūseyne hāzretleri olup aña bir ehl-i Medīne-i Mūnevvereyi ve hademe-i Harem-i Muştafiyyeyi hūzūrına celb idüp anlar ile istişāre idüp ittifaķları bu oldu ki Musta’ şım Billāh hālīfeye ‘arz ideler. Ve ‘arz idüp müşārün-ileyh hālīfe Tatar ile meyānlarında muhārebe olmaķ hasebiyle meşğul olup ol sene cevāb zuhūr itmeyüp Hūcre-i Şerīf hālī üzre ķaldı. Maṭrī ve aña tābī’ olan zevāt-ı kirāmīn kelāmılarından müstebān olan şübbāk-ı Hūcre-i Şerīfenīn ‘amūdlarının başına ķadar binā idüp saķf eylediler. Şöyle binā oldu ki Hūcre-i Şerīfe ile Mescid-i Şerīfīn saķfı bir oldu. Ve Şāhib-i Tārīķ hāzretleri buyurur ki Maṭrī hāzretlerinin bu kelāmından haṭā fehmi olunur. Zīrā harīķ-i şānīde Hūcre-i Şerīf bālāsında bir āher saķf müşāhede olundu. Mescid-i Şerīfīn saķfının tahtında gerek Hūcre-i Şerīf ve gerek mescid-i mūnīf ‘alā hıdde idi bu şüretde Maṭrī hāzretlerinin kelāmı merdūddur. Sene-i mezbūrda Hūcre-i Şerīfīn [85^a] nevāķisiyle ķible cidārına varınca ve mağrib cānibinden Minber-i Şerīfe varınca ve şarķ cānibinden Bāb-ı Cibrīl mūntehāsına varınca cemī’ an ma’ mūr oldu. Şoñra sene altı yüz elli altı tārīķinde māk-ı Muħarremde dāru’l-hilāfe olan Bağdād istilā-yı Tatar olduğından ālāt-ı ‘imāret vālī-i Mışır devletlū Mañşūr Şālīh hāzretlerinin tarafından vürūd idüp ve Yemen hākimi Şemse’ d-dīn Yūsuf hāzretleri ba’ zı ālāt u esbāb-ı ‘imāret irsāl idüp Bāb-ı Selāma ķadar Mescid-i Şerīf ta’ mīr oldu. Sene altı yüz elli yedi tārīķinin zī’l-ķa’ desinde vālī-i Mışır ‘azl olup yerine pederinin kōlesi Melik el-Muzaffer Seyfe’ d-dīn Kaṭr el-Mağribī hāzretleri cūlūs eyledi. Aşıl ismi Maħmūd bin Memdūd ve vālidesi H’ārzemşāh Sultān Celāle’ d-dīn hāzretlerinin hemşīresi olup Tatar vaķ’ asında esīr olup Şāma getürüp bey’ olunduķda Şāmdan Mışıra gelüp āķir-ķār bu rütbe-i vālāya nā’ il oldu. Sene altı yüz elli sekiz tārīķinde Mışıra sultān olup Bāb-ı Selāmdan Bāb-ı Raħmete ķadar ve Bāb-ı Cibrīlden Bāb-ı Nisāya ķadar ma’ mūr idüp sene tamām olmazdan aķdem ķatl olunup yerine Melikü’z-Zāhir Rūkne’ d-dīn Baybars eş-Şālīhī hāzretleri sultān olup ‘imāret-i Mescid-i Hāzret-i Nebevīyyeye bir derece sa’y u ihtimām gösterdi ki der-hāl elli üç ‘aded mi’ mār irsāl idüp pey-der-pey aķşāb u hadīd ü raşāş ve sā’ir esbāb-ı ālāt u levāzımāt-ı ‘imāret cemī’ sin kendi hāzinesinden emr idüp Harem-i Şerīfi iki saķf bir biri

üzerine binā idüp meğer Mescid-i Şerīfīn cānib-i şimālisi bir saḳf ile iktifā olunmuş idi Mescid-i Şerīf bu binā üzre vāfir zamān ḳaldı. Şoñra sene yedi yüz altı tārīhinde Sultān el-Melīk en-Nāşır Muḥammed bin Ḳalāvūn eş-Şāliḫī ḫazretleriniñ evā'il-i ḫilāfetinde Mescid-i Şerīfīn ġarbī vü şarkī saḳfların ya' nī şaḥn-ı mescidiñ şāġ vuşūlünde olan saḳfları yek-pāre bir saḳf-ı cedīd binā idüp tā şimālī olan saḳfla ber-ā-ber eyledi. Şoñrā sene yedi yüz yigirmi ṭokuz tārīhinde Muḥammed Ḳalāvūn ḫazretleri ḳible tarafında iki saḳf-ı revāk ziyāde eyledi. Muḳaddem beş revāk idi. [85^b] Bu ziyādeye sebep Mescid-i Şerīfīn saḳfı vāsi' olup ḫavāşş u ' avām müntefi' oldılar sene sekiz yüz otuz bir tārīhine ḳadar mezbūr ziyāde olan revāk metānet üzre ṭurup bu tārīhde mezbūr iki revākda ḫalel vāḳı' olup Melik el-Eşref Barsbay ḫazretleri Ḳıbrız [?] māl-i cevālīsinden tecdīd idüp saḳf-ı şimāliden bir miḳdār daḫi tecdīd buyurdılar. Sene sekiz yüz elli üç tārīhinde Zāhir Çakmak devletinde Mescid-i Şerīfīn Ravza-i Şerīfinde ve ġayrı maḫallerde ve saḳf-ı Mescid-i Şerīfde vāfir maḫall tecdīd ü ta'mīr olundu. Andan şoñra sene sekiz yüz yetmiş ṭokuz tārīhinde Sultān Ḳayıtbay edāmellāhu te'ālā te'yīdehu ve naşrahu ḫazretlerine Mescid-i Şerīfīn saḳfı 'imāret ihtiyācı mess eyledi deyü 'arz u i'lām itmeleriyle fermān buyurup saḳf-ı şarkiden bir miḳdārın hedm itdikden şoñra tā cānib-i şarkiniñ Şāmī mināresine varınca tecdīd olundu. Bu bināya İbn Ramaḳ ḫazretleri nāzır idi. Ve bundan mā-'adā başḳa 'imāretler vāḳı' olup Sincāriye mināresiniñ bābını ve ġayrıları ta'mīr gibi şoñra muḳteza-yı maşlaḫat bir umūr zuḫūr idüp 'imāreti sene seksana te'ḫīr eylediler. Zannıma göre zuḫūr iden maşlaḫat Ḥ'āce Şemsī İbn Zemen ḫazretlerin Mışıra celb olundu. Şoñrā Ḥ'āce Şemsī İbn Zemen ḫazretleri sene seksan birde Emīr-i Cidde ile ber-ā-ber Medīne-i Münevvereye teşrif idüp teşrifleri cemāziye'l-ülāda vāḳı' olup 'imārete bi-nefsihi şürū' eyledi ravza-i a'lānıñ saḳfını ve ḳubbe-i zerḳānıñ ḫavālīsine muttaşıl olan maḫalleri ref' idüp ve Minber-i Şerīfīn ġarbīsinden ekşerī aḫşābları kesr olmaġla ol maḫalli daḫi ref' idüp mütevellī-i 'imāretiñ re'yi böyle iḳtizā eyledi ki mezbūr aḫşābları hey'et-i ḳanṭara üzre 'uḳūda tebdīl-i aḫşābdan ibḳā ve emten ü aḫkem olur ber-minvāl-i meşrū' binā idüp ve aḫşābları ḳanṭaranıñ üzerine vaż' idüp binā'en 'aleyh ol mekān mürtefi' oldı. Ve iki saḳfıñ meyānı şol ḳadar mürtefi' oldı ki bir kimse müntaşıban ve yāḫud minḫatı ḳalīlen gider oldı. Muḳaddem beyne's-saḳfeyn gezmek mümkün olmaz idi. Mümkün olsa da ġāyet meşakḳat ile olur idi. Mevzū' [86^a] olan ḳanṭaralar ravzanıñ

kıblesinde ve muşallî-i şerîfîn ‘amûdlarınıñ şaffında ibtidâsı cihet-i meşrîkdan mağrib cihetinde Minber-i Şerîfî velâ iden üstüvâneye kadar şânî muhâzîsi ki Üstüvâne-i ‘Â’işe radıyallâhu ‘anhâ şaffındadır. Ammâ ‘Amûd-ı Vüfûd şaffının muvâzîsinde bir binâ var idi ki saḳf-ı esfel ile saḳf-ı a‘lâ beynine mâni‘ idi. Ve ol maḥalde bir bâb olup andan iki saḳfıñ meyânına dâḥil olunur idi ol mekânı daḥi hedm idüp müceddiden muḥkem binâ idüp aḥşâblarıñ başların üzerine vaz‘ eyledi. Bu üç revâkıñ saḳfı etrâfında olan revâqlardan mürtefi‘ oldı. Ve minberiñ ğarbî tarafı maḳdem mescid cümlesi ittiḳân üzre müceddiden binâ olundı ve eşnâ-yı binâda saḳf-ı a‘lâda kırkıdan mütecâviz şikest olmuş aḥşâblar zâhir olup saḳfı keşf itmeyerek saḳf-ı esfeli ḳal‘ idüp bedeline aḥşâb vaz‘ eylediler. Tafşîle ne ḥâcet bu kadar ‘imâretler ḥarîḳ-i şânide maḥv oldı. Mescid-i Şerîfîn i‘âde-i saḳfında cümlesin bir saḳf eylediler vallâhu a‘lem.

el-Faşlû’s-Sâbi‘u ve’l-‘İşrûne. Yigirmi yedinci faşıl saḳf-ı hücreyi muhâzî olan ḳubbe-i zerḳânîñ ittiḳâzı ve icâdı beyânındadır. Ma‘lûm olsun ki Mescid-i Şerîfîn ibtidâ ḥarîḳinden evvel ü soñra Hücre-i Şerîfe üzerinde ḳubbe yok idi. Belki saḥb-ı Mescid-i Şerîfde Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Hücre-i Mu‘aḥḥarasınıñ ḥavâlîsinde nişf ḳâme miḳdârı Hücre-i Şerîfi temyîz ü ‘alâmet içün. Kirecden ve kerpiçden binâ var idi. Mezbûr binâyı ırâḳdan müşâhede iden Hücre-i Sa‘âdet oldıḡın bilür idi. İbn Neccâr ḥazretleri ve ğayrıları böyle zıkr eylediler. Bu ḥâl üzre müstemir olup sene altı yüz yetmiş sekiz târiḥinde Melik el-Muzaḥffer el-Manşûr Ḳalāvûn eş-Şâliḥî ḥazretleriniñ eyyâm-ı meymenet-i irtisâmlarında bu ḳubbei binâ idüp esfeli murabba‘ ve a‘lâsı müşemmen şeklinde ḳurşun elvâḥlar ile üzeri ḳablanup bir tāḳa daḥi küşâde eylediler. Bir kimse mezbûr tāḳadan nâzır olsa Mescid-i Şerîfîn esfel saḳfında ne var ise müşâhede olunur idi. Ve mezbûr ḳubbe etrâfı Mescid-i Şerîf saḳfına kadar ḳurşun elvâḥ ile ferş olunup ve ḳubbeye [86^b] aḥşâbdan dırabzun ve anıñ taḥtında iki saḳf ve iki saḳf meyânında aḥşâbdan şübbâk ve üzerine muḳaddem zıkrı sebḳat ideñ muşamma‘ keşide olmuş idi. Müverriḥîn-i Medîne olan zevâtlarıñ kelâmında görmedim bu binâyı nâzır kim idi. Zıkr itmemişler lâkin ba‘zı kütüb-i mu‘teberelerde gördüm ol târiḥde ḳubbeniñ binâsınıñ ‘imâret nâzırı Aḥmed bin Burḥân ‘Abdü’l-Ḳavî er-Rab‘î ḥazretleridir. Bu zariḥ-i enver Ḥazret-i Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḳubbe ihdâşından ġaraẓı ḥayr-ı keşîr ü şevâb-ı cezîl murâd itmiş ba‘zı ‘ulemâ-i kirâm sū’i

edebdir belâ bilâ-mücib neccârların merkad-i sa'âdet bālâsına şu'ûd idüp iştiğâl ü dağk-ı haţab eylemeleri sebebine ol sene anın başına 'uķûbet gelüp ziyâde ekdâr [u] belâyâ dūçâr olduğından sū'î edebine binâen mucâzât oldu buyurdılar. Ve Ebû Dâvud hażretleri Süneninde Enes bin Mâlik rağıyallâhu 'anh hażretlerinden rivâyet idüp buyurur ki bir gün Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Hâne-i Nübüvvetlerinden ħurûc buyurup eţrâfa nazar buyururken bir ħāneniñ üzerinde bir ķubbe binā olunmuş gördükde bu nedir deyü su'âl buyurduķda aşķāb-ı kirām hażerâtları cevāb virüp filān enşārın ħānesidir buyurdılar. Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiz sükût buyurdılar vaķtā ki mezbûr ķubbeniñ şāķibi olan enşārī ħużûr-ı Hażret-i Risālet-Penāh efendimize teşrîf idüp eş-selāmü 'aleyküm didi. Rasûl-i Ekrem efendimiz andan vech-i enverlerin i' rāz buyurdı. Mezbûr enşārī birķaç def'a Şeh-süvâr-ı Enbiyā efendimizden bu güne mu'āmele müşāhede eyledikde ħużûr-ı aşķāba varup Efendimiziñ bu denlü mu'āmelelerinde istifsar eyledikde aşķāb-ı kirām hażerâtları buyurdılar ki bu denlü mu'āmeleye sebep seniñ ķubbe binā eylediğindir didiler. Hemān ol sâ'at varup mezbûr ķubbeyi ħānesinden zemîne ber-ā-ber hedm eyledi. Bir gün Rasûl-i Ekrem efendimiz ol tarafa nazar buyurup ķubbeyi müşāhede buyurmayup ķubbe noldı deyü su'âl buyurdı. Aşķāb-ı kirām buyurdılar ki Cenāb-ı Risālet-me'ābıñızın i' rāzından şikāyet eyledikde seniñ ķubbe binā eylediğın sebebiyledir deyü cevāb virdik derhāl varup [87^a] ķubbeyi hedm eyledi. Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiz buyurdı ki *emā inne külle binā 'i vebālün 'alā şāķibihi illā mā lā illā mā lā ey illā mā lā būdde minhü*. Bu ķubbe-i sa'âdet eyyām-ı Melik en-Nāşır Ḥasan bin Muḥammed bin Ḳalāvün zamānında keşret-i bārāndan elvāh-ı raşāşa ḥalel tārī olmağla tecdīd olundu. Şoñra Melik el-Eşref Şa' bān bin Ḥüseyin bin Muḥammed eyyāmında sene yedi yüz altmış beş tārīķinde müceddiden muḥkem olundu. Temme kelām-ı Zeyne'l-Merāģi rahmehullāhi te'ālā. Sene sekiz yüz seksan bir tārīķinde ba'zı aşķāblarında ḥalel zuḥûr itmesiyle 'imāret nāzırı eş-Şems bin Zemen hażretleri efsürde olan aşķābların eţrāfında olan raşāş elvāḥları ķal' idüp taḥtında olan aşķāblar tûl zamān mürûr ile keşret-i bārāndan efsürde olmuş anları termīm idüp ve ḥāşıl-ı Ḥaremden raşāş elvāḥ getirüp üzerine izāfe idüp ve eţrāfında olan dırabzunı tecdīd idüp saķf-ı sa'âdet Ḥücre-i Şerīfde pūşide olan sitārelere daģi bārānıñ te'şiri sebebiyle birbirin ekl eylemiş anı daģi ta'mir eylemiş ise de ḥarīķ-i şānide cümlesi iḥrāķ olup maḥv olmuş

ise de bu g ne re'y eylediler ki h l  mevc d olan beyaz k bbeyi bin  ideler. Bu  sl b  zre bin ya Ő r  eylediler. Zem n-i Mescid-i Ő rifde olan de' im ile t bdan olan  u  d  zerine ol de' aimler ki  ar ben z kri gel r. Mezb r de' aimler  zre ma   reni n d rabzununu n beyni ile     v ne muv z s na na b eylediler. Ve cihet-i Ő mdan ba'z  de' aim ziy de eylediler.   mer bin  Abd 'l- Az z h zretlerini n bin s nda H cre-i Ő rifeni n m selleŐi  indinde bir     v ne da i ziy de eylediler. Mezb r ziy de olan  am du n es s n  h fr eylerken Ő rk  m selleŐi n Ő f as   indinde bir  abr la di z hir oldu. Ve der nunda ba'z   iz m mevc d idi. Ba'z lar buyurd lar ki e er  avl-i Ő ah h olmak l z m gelse H zret-i F t mat 'z-Zehr  ra iyall hu  anh  h zretlerini n h nesi ve an n  abri ola vall hu a'lem. Mescid-i Ő rifi n Ő rk  cid r n n beyniyle ol de'  'imleri n beyni bir mikd r d   oldu. Amm  es t  n beyninde olan H cre-i Ő rifeni n [87^b]  zerinde d 'ir olan ma   reni n h creni n z hir cid r n n etr f nda H zret-i F t ma ra iyall hu  anh  h zretlerini n h nesini n etr f nda olan ma   releri Sult n Melik 'z-Z hir R kne'd-d n Baybars h zretleri ihd Ő eyledi. Sene alt  y z altm Ő t ri inde m Ő  r n-ileyh Baybars h zretleri ba'de ed 'ul-hacc Med ne-i M nevvereye teşrif id p mur d eyledi ki H cre-i Ő rifeye ve H cre-i Ő rife  zerine a Ő bdan d rabzun ihd Ő ide z kr olan ma   re demek H cre-i Ő rifi n etr f n  kendi yediyle ip get r p  iy s n  aldı. Ma alline vard kda sene alt  y z altm Ő sekiz t ri inde irs l eyledi. Ve    aded b b ihd Ő eylemiş  ıbl  v  Ő rk  v   arb  d r-  med r H cre-i Ő rifeyi vel  iden es t  nler beynine na b eylediler.  ll  cihet-i Ő m ol ma alden M teheccid-i Ras l-i Ekrem Ő allall hu  aleyhi ve sellem efendimize varınca ziy de oldu. Ő n r  bu ma   reye da i bir b b ziy de olunup d rt b b oldu. Ő n ra sene sekiz y z elli    t ri inde Z hir   kma  devletinde mezk r ma   reni n der n  elv n ru  amlar ile ferş olundu. Zeyne'l-Mer    h zretleri z kr ider ki Melik Melik 'z-Z hir R kne'd-d n Baybars h zretleri H cre-i Ő rifeni n etr f na iki   me mikd r  d rabzun bin  itmiş idi. Sene alt  y z tokşan d rt t ri inde Melik   dil Zeyn 'd-d n h zretleri H cre-i Ő rifi n etr f n  d r-  med r Ő bb k bin  id p t  Ő kfa v Ő l oldu inteh . Mu addem z kr olan n z r-   im ret bu ma   reni n ravza  araf n  tecdid itmiş ise de h ri -i Ő n de ihr k oldu. Bedeline cihet-i  ıbleye n   sdan Őebeke ve b l s na n   sdan Őebeke ve n   sdan Őer t  'm l olunup ve iki b b biri m selleŐi n Ő  ında ve biri Ő lunda. Ve bu Őebeke H cre-i Ő rif Őebekesini n vasa ında h cre-i Ő m ni n m Őebbiki beyninde

vākı' oldu bu maşşüre Hücre-i Şerîf demekle ma' rûf oldu. Ve kelâm-ı Bedr bin Ferhûn hâzretleri ğarb cihetine bu maşşüreye muttaşıl bir maşşüre daĥi var idi lâkin zâ' il oldu. Bizden aĥdem mürûr iden zevât-ı kirâmlar bunda tekâsül eylemişler ya' nî Hücre-i Şerîf üzerine bir kebîr [88^a] maşşüre şemsden viķāye içün binâ eylediler. Bu bir bid' at-ı dâlâle oldu ki şerri ' ammeye şâmil zîrâ Revâfîzlar anda cem' olup namâz kılup gūyâ kendilere maşşüş bir mekân olup ol mekâna giderken şufûfları kaţ' iderek giderler idi. Bu maşşüreyi vâzı' olan zât soñradan peşimân oldu ammâ ceh-fâ' ide hattâ ba' zı evķâtta Revâfîzlardan istimâ' iderdim a' lâ şüretle ezân okuyup hayy ' Alî hayri'l- ' amel dirler idi. Ve ol maĥall Revâfîzların mecma' u maĥall-i tedrisler ve ' ulemâlarının ĥalvet-gâhları olmuş idi. Vaktâ ki Mevlâ-yı Müte' âl hâzretleri anları vâdî-i ĥizlânda zelîl ü ĥaķîr idüp şavletleri nekbete tebdîl oldukda mezbûr eşmîn-gâh-ı Revâfîz olan mekânın bâbların iĥrâc ve aĥşâbların aĥz idüp ol mekânın ba' zısın Hücre-i Şerîf derûnuna idĥâl idüp Bâb-ı Şâmî iĥdâş olundu. Muķaddem iki revâķ ziyâde olmuş deyü zıkr olundu. Melik en-Nâşır hâzretlerinin ziyâdesidir intehâ. Ve meşâyih-i Medîne-i Münevvere zıkr iderler meşâyih-i müteķaddimine irişen zevâtlardan naķl iderler ki mezbûr maşşüre Üstüvâne-i Vüfudûn Şâmî cihetine Hücre-i Şerîfin Şâmî kapusuna ķadar ve Revâfîzlar ol maĥalde namâz kılarlar idi. Ve İbnü'n-Neccâr hâzretlerinden muķaddem zıkr eylediĥimiz Fâtımâ hâzretlerinin ĥânesi baĥşinde buyurdu ki Hâzret-i Fâtıma rağıyallâhu ' anĥâ hâzretlerinin Hâne-i Sa' âdetlerinin etrâfı maşşüredir. Ve anda bir miĥrâb vardır Rasûl-i Ekrem şalla' llâhu ' aleyhi ve sellem efendimiziñ Hücre-i Sa' âdetlerinin ĥalfindedir. Hârîķ-i mescidden aĥdem anda maşşüre olup mücidi Rükne'd-dîn hâzretleri imiş. Ve Maţrî hâzretleri buyurur ki Zâhir Rükne'd-dîn hâzretleri bu maşşüreyi icâdından murâdı Hücre-i Şerîfeye ta' zîm ve şemsden viķāye kıyâsıyla ve illâ Revâfızıñ mecma' ı olacağı ma' lûm olsa icâd eylemez idi. Ve Melik en-Nâşır hâzretleri sene yedi yüz otuz iki târîĥinde edâ-yı ĥacc idüp Medîne-i Münevvereyi ziyâretinde eyyâm-ı mevsim-i ĥaccda ebvâb-ı ĥücre ĥalk olunsun deyü emr eyledi. Muķaddem ebvâb-ı ĥücre meftûĥ olup herkes ziyâret itmek mümkün idi. Soñra giderek cemî' evķâtta maĥlûķ olup faķaţ ta' mir vaktlerinde aĥşâm u şâbâĥ küşâde olup ķanâdîl ta' mîrinden [88^b] soñra gerü kilidler ilâ yevminâ ĥazâ bu ' âdet müstemirredir binâ'en ' aleyh nâs Üstüvâne-i Serîri ziyâretten maĥrûm ķaldılar. Ve selef-i şâlihîniñ mevķif olan ziyâret-gâĥdan

dağı mahrûm olundu. Zîrâ selefleriñ mevķif cidârı merķad-i enverden dört zirâ miķdârıdır. Bu ise derûn-ı şübbâkda ķaldı. Ve murabba ķabr-i enver Makâm-ı Cibrîl ve Hâne-i Fâtımâ radıyallâhu ‘anhâ bunlardan dağı nâs mahrûm ķaldılar. Ve hücre-i mu‘aţţaraniñ ebvâblarınıñ ğalkına sebep Necm bin Hacı Kâdî-i Şâm hazretleri haccâc-ı Şâm ile ber-â-ber hacca teşrîf idüp Medîne-i Münevvereye gelüp nâsıñ Hücresi Sa‘âdetde olan izdihâmların müşâhede idüp ğalk-ı ebvâb-ı hücre ile fetvâ virdi. Veliyyü’l-‘Irâķî hazretleri buña muķâlefet eyledi. Hacc-ı Mısır ile gelüp ‘adem-i izdihâm görüp fetḥ-i ebvâb ile fetvâ virdi. Ba‘zı meşâyiḥ-i Harem baña haber virdi ki bu vaķ‘a-i fetvâ sene sekiz yüz yigirmi iki târiḥinde idi. Veliyyü’l-‘Irâķî hazretleriniñ fetḥ olunsun fetvâsıyla ‘âmil olundu. Vaķtâ ki en-Necm bin Hacı hazretleri divân-ı sulţâniyyeye vâlî olduķda ebvâb-ı hücreniñ ğalkıyla emr eyledi. Sene sekiz yüz yigirmi sekiz târiḥinde idi. Andan sonra bu hâl üze müstemir oldu. Şâhib-i Târiḥ hazretleri buyurur ki Hâfız Cemâle’d-dîn el-Hayyât el-Yemenî hazretleriniñ hattıyla kelâmü’l-Mecdî hâşiyesinde gördüm lafzı budur. Melik el-Eşref Barbays vâlî-i Mısır ve eş-Şâm hazretleriniñ devletinde sekiz yüz otuz tarihinden sonra havâlî-i hücrede olan dırabzunlarıñ ebvâbları ğalık u sedd olup nâs verâ-yı dırabzundan ziyâret idüp bir eḥad Hücresi Şerîfe dâḥil olmayup bundan murâdı ta‘zîm ü tahrîm ve nâsıñ keşret-i lemslerinden tenzîh-i meşhed-i şerîfdir. Zîrâ ekşer-i cühhâl ‘Arab ve ğayrıları cidâr-ı Kâbr-i Şerîfe arķaların vaż‘ idüp ğüyâ teberruk kaşd iderler hâl bu ki sū’i edebdir intehâ. Ve Şâhib-i Târiḥ hazretleri buyurur ki şavâb u vâcib olan ba‘zı ebvâb-ı hücre meftûḥ olmaķdır. Huşûşâ mevsim eyyâmlarınıñ ğayrında zirâ fesâd-ı izâle ğalk-ı ebvâb u ta‘ṭîl buķ‘a-i rahmet-i meâb ile olmaz belki Herem-i Şerîf hademeleri vâķıf olup âdâba lâyıķ olmayan fesâdı gördükde men‘ u izâle itmekdir. Zîrâ cühhâlîñ lemsi ve arķaların vaż‘ itmek hâlâ şübbâka dağı iderler. [89^a] Şekk yokdur muķaddem cidâra arķaların virmek ve lems eylemek cidâr-ı nefsi-ı ķabr deĝildir. Ve hücreniñ cidârı dağı deĝildir muķaddem zikr olundu. Belki hücreniñ cidârından başka cidârdır. Ve mezbûr maķşûre cidârı muḥîṭdir devâm üze taĝlîķ-i ebvâb maḥall-i şerîfiñ ta‘ṭîline bâdî ve maḥall-i mezbûruñ ta‘ṭîli Mescid-i Şerîfiñ ba‘zısının ta‘ṭîline bâdî olur. Ve Mescid-i Şerîfi ve yâḥud Mescid-i Şerîfden bir mekânı ta‘ṭîl ḥarâmdır ref‘ mekrûḥ mümkün iken ḥarâm irtikâb olunmaz. Hattâ Mevlânâ es-Sulţân el-Melik el-Eşref Kayıtbay e‘azzellâhu enşârahu hazretleri sekiz yüz seksan dört târiḥinde Medîne-i

Münevvere ziyâretine teşrîf itdikde Ravza-i Şerîfede müşârün-ileyh hazretiyle ictimâ müyesser olup murâd eyledim ki müvâsemiñ ğayrında Hücra-i Şerîfîñ ebvâblarınıñ ba‘ zısın feth ile emr eylesün gördüm ki kemâl-i ta‘ zîminden derûn-ı maşûreye dâhil olmağdan ictinâb idüp buyurur idi ki eğer bundan ziyâde eb‘ ad mekândan ziyâret mümkün olsa bu kadar dañi qarîb olmazdım fehm eyledim ki ben ebvâblardan birin feth eyle dimiş olsam fâ‘ide-i müfîd olmaz sükût eyledim buyurdu intehâ vallâhu a‘lem. ‘Aşkî-i dil-rîş buyurur ki Şâhib-i Târîh hazretleri bizim vaqtimizde mevcûd olsa ğalk-i ebvâb-ı hücre vâcibdir buyururdu şeb [ü] rûz ebvâb-ı hücre mesdûd iken ve Harem-i Muhteremiñ seksandan mütecâviz huddâmı var iken nef-i Mescid-i Şerîf fesâd [u] bid‘atden hâlî olmayup ve necâsetden tahtîr olmayup esvâk gibi envâ‘ hezâyân olup bir ehad men‘ine ikdâm itmezler. Eğer Hücra-i Şerîfîñ ebvâblarından biri meftûh olsa lâ-şekk Server-i Enâm efendimiziñ taşdî‘ ser-i nübüvvetleri olup ezâ vü cefâdan hâlî olmaz.

Nes’elullâhe husne’l edebi.

Fî civâri seyyidi’l-‘Acemi ve’l-‘Arabi.

Şallallâhu ‘aleyhi⁸² ve âlihî ve eşâbihî ecma‘în.

Civârı aqdesi Fahr-i Risâletde Hüdâvendâ

Baňa husn-i edeb ihsân kıl sen Hazret-i Mevlâ

el-Faşlû’s-Şâminü ve’l-‘İşrûne. Yigirmi sekizinci faşıl Şâhib-i Târîh hazretleriniñ zamânında Hücra-i Şerîfîñ ‘imâreti beyânındadır. Seyyid Semhûdî ‘aleyhi rahmetü’l-hādî hazretleri buyurur ki bizim zamânımızda Hücra-i Şerîfe bir gûne tecdîd oldu ki aşlâ [89^b] hâtırâ hutûr itmez idi. Bir hoş üslûb üzre zarîf-âne ve tarz-ı hakîm-âne şan‘atla binâ oldu ki vaşfindan hâne-i vaşşâf ‘âcizdir. Ma‘lûm olsun ki mukaddem tecdîd ne soñra Mescid-i Şerîfîñ ba‘ zı aḥşâbları şikest olup devlet-i el-Eşrefiyye e‘azzallâhu enşârehâ ve a‘lâ fî sülûki’l-‘adli menâruhâ zamânında olup Şahin Cemâl hazretleri bender-i Ciddeden Medîne-i Münevvereye teşrîf idüp Hücra-i Şerîfe hâ‘iz hamse senede vâkı‘ olan inşikâkı aña gösterdiler. Zîrâ bu inşikâk kadîm olup kisve-i şerîfi ref‘ olduğda zâhir olur idi ba‘ zı erbâb-ı hıbre cem‘ olup kisve-i şerîfi ref‘ idüp gördiler meyânlarında ihtilâf vâkı‘ olup ba‘ zısını mazarratı vardır ve ba‘ zısı yokdur didiler ba‘ zı erbâb-ı hıbreñiñ üstâd ü kâmilleri

⁸² Burada “‘aleyhi” kelimesinden sonra “ve ‘alâ vâlidihî” ibaresi yazılmış fakat müstensih tarafından silinmiştir.

eğer inşikâk cidârîñ ‘arzında olsa mazarratı vardır ammâ bunuñ tûlündedir ve cıış ile muhkemdir üzerinde şıklet virecek sakf yokdur. Bu inşikâktan havf olunmaz didiler kelâmlar baña gâyet güzel geldi. Şonra sene yetmiş târîhinde Sultân el-Eşref hazretlerine ‘arz u inhâ eylediler ki Mescid-i Şerîf ‘imârete muhtâc ve Mescid-i Kubânîñ minâresi düşdi deyü Şems bin ez-Zemen Hâcegî hazretleri ‘imâret huşuşunda harîş ve ziyâde kullanılmış pür fenn olup ve Medîne-i Münnevverede Medrese-i Zemîne ile ma‘rûf medreseyi kendi yediyle inşâ eylemiş bu fennde mahâreti zâhir ve hizmet-i sebkat eylediğinden sultân-ı müşârün-ileyh Mescid-i Nebvîyyeniñ ‘imâretiniñ nezâretini aña tefvîz ve ‘uhdesine ihâle eyledi. Qabûl idüp şedd-i riğâl idüp Mekkeye geldi. Mısırdan âlât-ı mühimmât u şanâyî‘ler Medîneye gelüp hâzır olana kadar Mekke mekş idüp mühimmât tamâm olduqda Medîneye teşrîf idüp kendüleri bi-nefsihi ‘imârete şürû‘ idüp sakf-ı a‘lânîñ ve sâ‘ir sukûflarîñ ve Hücre-i Şerîfe muhâzî olan kubbe-i zerķânîñ ahķâmı ve cihet-i re’s-i şerîfde olan üstüvâneniñ yanında olan şandûķuñ hilye ve işlahı ve bâlâ-yı şandûķda olan kavâ‘imleriñ iktizâsına göre ta‘mîr ü termîm ve sâ‘ir mahalleriñ icâbına göre ta‘mîrine cidd ü sa‘y ü ihtimâm-berle şürû‘ buyurdılar. Vaktâ ki kavâ‘im-i kadîmleri [90^a] ve şandûķuñ tahtında olanları nez‘ u ihrâc eyledikde mezkûr üstüvâneniñ ahcârları yarılmış ve sâ‘ir üstüvâneler ve derûn-ı üstüvânede olan raşâşlar ve derûn-ı üstüvânede olan hadîd ‘amûd ‘amûdlar ki etrâfı raşâş ile muhkem olmuş idi. Bu re’y ü ittifâk itdiler ki üstüvâne-i mezbûruñ başını sakf-ı mescidiñ haşebine ta‘lîķ ve etrâfını mancınıķ-vârî muhkem idüp şonra mezbûr üstüvâneniñ yarılmış hürzelerin kesr iderler idi. Ber-minvâl-i muharrer ‘amel idüp hürzelerin kesr ü nez‘ ine şürû‘ eylediler. Nez‘ i bir derece müte‘assir oldu ki şiddetle dıķķ u darbe muhtâc oldu. Şiddetle darb iderken Hücre-i Şerîfe cidârı üstüvânelere ittişâli sebebiyle hareket ider idi hürzeleri ber-minvâl-i meşakķat nez‘ eyledikten şonra üstüvâneleriñ derûnunda şabb olunmuş ķurşunlar daķı bir vâfir eyyâm meşakķat-i ‘uzmâ ile ihrâc olundu. Ve derûnunda olan ‘amûd-ı hadîdi ihrâc idüp altı ‘aded üstüvâneleriñ hürzeleri nokşân olup Mescid-i Kubânîñ hürzelerinden tamâm idüp kâ‘l-evvel üstüvânelerin derûnuna hadîd ‘amûdları ve etrâfına raşâş şabb olup ve hürzeler kemâ-kân ahsen-i vech üzre mekânına i‘âde olup muhkem eylediler. Ve Hücre-i Şerîfeniñ etrâfında ve cidârında ba‘zı muķtażî olan ‘imâretler var ise ta‘mîr idüp şandûķ-ı mezbûrı mekânına i‘âde eylediler. Faķat

Hücre-i Şerîfeniñ dâhil-i cidârında bir el girecek miqdârı yarılmış olup bunuñ emrinde ‘ulemâ vü ümerâ vü mefâtî vü kuḍât u a‘yân-ı belde ve Şeyhü’l-Ḥarem ve huddâm-ı Ḥarem-i Şerîf bir yere cem‘ olup şūrâ idüp ṭul-ṭırâz kelâmı mü’eddî oldu ise de mühendisleriñ re’yleri hedm şüretini qarâr virmiş olduğından mäh-ı şa‘bânıñ on dördüncü günü hedme şürü‘ eylediler. Zâhirde olan cidârıñ şafḥa-i şarkîsi cānibinden şimāl tarafında olan zāviye cihetinden bir miqdār hedm idüp hedm eşnāsında iḥrākdan yanmış ba‘zı aḥşāb bir zirā‘ miqdârı zuḥūr idüp şa‘bânıñ on beşinde tanzîfe şürü‘ eylediler. Nāzır-ı ‘imāret ḥazretleri ‘Ārif-i Billāh Seyyid Şihābu’d-dīn el-Ebişṭî ḳuddise sirruh ḥazretleriniñ ḥuzūrına varup bu tanzîfde bulunmasın recā vü iltimās eyledi. Ve müşārün-ileyh ḥazretleri recāsın ḳabūl idüp ḥaric-i cidārda teberrüken [90^b] ḥazır olup derūn-ı cidāra teşrîf buyurmadılar. Ve bir Fātiḥa okuyup tünazẓifü ‘alā bereketillāhi deyüp ḥalvetine rücū‘ buyurdu. Eşnā-yı tanzîfde Hücre-i Şerîfeniñ dâhil-i cidârında bir āḥer şakḳ zāhir olduğda nāzır-ı ‘imāret ḥayrān ve mütereddîd oldu ki cidār-ı Şāmî ḥark olup muḳābilinde olan şakḳ ne vecihle ta‘mīr ü termīmi mümkün olur deyü ḡāyet müteḥayyir oldu. Çār nā-çār Mütevekkilen ‘Alellāh ‘azm idüp Hücre-i Şerîfeniñ dâhil-i cidārınıñ cihet-i Şāmīsini cemī‘ an hedm idüp Hücre-i Şerîfeniñ sāḥası zāhir oldu. Mevlā-yı Mute‘āl ḥazretleri ḳubūr-ı şerīfleri hedm vaktinde ḥıfẓ [u] ḥimāye idüp bir muẓarrat işābet itmedi fe lillāhi’l-ḥamdü ve’l-minnetü soñra cidār-ı Şāmî ve cidār-ı şarkîniñ dâhilinde olan binālar hedm olunup cidār-ı Şāmîniñ hedmi Hücre-i Şerîfiñ zemīnine resīde olduğda ḳubūr-ı şerīfler üzerine vāḳı‘ olan aḥcār u tūrāb ve sā’ir şeyleri ref‘ ü tanzîf eylediler. Şa‘bânıñ yigirmi üçüncü günü şabāḥdan aḥşāma ḳadar tanzîf olundu Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki şa‘bânıñ yigirmi beşinci günü şabāḥ vakti nāzırü’l-‘imāre ḥazretleri baña ḥaber irsāl idüp Hücre-i Şerîf tanzîf oldu. Teberrüken teşrîf idüp müşāhede buyursunlar deyü. Ol anda derūnumda şevḳ-i muḥabbet müzdād olup kemāl-i ḥuzū‘ u ḥuşū‘ ile müteveccih olup sāḥa-i ḥalk kerem-i ‘ināyet evsa‘ u ‘usāt-ı mü‘minīne eşfaḳ ve mücrimler üzerine ‘afvı ḡālib olduğın istihzār-ı zihn iderek ser-fürü-yı ceyb-i ḥacālet ve izḥār-ı ḥaḳāret ü zillet ü ümīd-vār ḥüṣe-i şefā‘ at olarak bu şi‘ri nazm eyledim.

‘Aşaytü fe-ḳul lî keyfe elḳā Muḥammeden

Vechî bi-eşvābi’l-ma‘āşî müberḳı‘u

Deyüp bundan soñra bu şi‘r-i zebāna bilā ihtiyār cārî oldu. Şi‘r

‘ Asellāhu min ecli’l-ḥabībi ve karye
Yūdāriknī bi’l-‘ afvi fe’l-‘ afvu evsa’
Diyerek ba’ zılarıñ şi’ riyle temşil idüp didim.
Velev ķile li’l-Mecnūni arzun eşābehā
Ġubāru şerā Leylā li-ciddin ve esra’ ā

Le’ alle yerā şeyyālehu nisbeten bihā
Yü’ allilü ḳalben kāde en yeteşadde’ ā
Mevlā-yı Müte’ āl ḥāzretlerinden bu maḥall-i ‘ aẓīmde ḥüsn-i ādāb recā
iderek ve rızā-yı şerīfine muvāfıķ ḥarekāt-ı iltimās iderek mā-mazā ‘ işyānımızdan
[91^a] istiġfār taleb iderek ḥuzūr-ı Aḳdes-i Nebevīyyelerine duḫūle istibzān taleb
idüp verā-yı ḥücrenden ser-fürü dāḫil olup ol mekānı tecāvüz itmeden dimāġıma bir
rāyiḥa-i ṭayyibe şu’ ūd eyledi ki müddet-i ‘ ömrümde bunuñ gibi rāyiḥa dimāġıma
resīde olmuş deġildir. Bu rāyiḥa-i ṭayyibeyi Şeyḫ Ḥālīd Ḳuddise Sirruhu’l-‘ Azīz
ḥāzretleri Medīne-i Münevvere ziyāretine gelürken esnā-yı rāḥda istişmām idüp bu
na’ t-ı şerīfī inşād eylemiştir. Na’ t

‘ Acāyib nişe-i zīn dāmen-i kühsār mi āyed
Tu kūy-ı bā nesīm-i şubḥ bū-yı yār mi āyed

Zi-ḥā-keş yāfet teskīn-i zehmhā-yı sīne-i rīşem
Te’ ālallāḥ çisān ez müşk-i inkirdār mi āyed

Nişānī ez hilāl-i ‘ ıyd-i vasl-i dūst mi baḥşed
Her ān naķş-i zīşem tevsen rehvār mi āyed

Nemī dānem kucā mi ayed ammā inḳadr dānem
Demādem nefḥahā-yı ṭable-i ‘ aṭṭār mi āyed

‘ Alāmethā-yı rüz-ı şeb beküllü ez miyān berḫāst
Çirāzīn ḥāk bū-yı nāfe-i tātār mi āyed

Belî in cilve-gāh-ı dil-rubā-yı ‘ālem-āşübî est
Ki taşvîr-i nezîreş ber-ĥired düşvār mi āyed

Be-her sâ‘at demi an māye-i cān cilve gergerded
Zihā-keş tā be-maḥşer nūkhet-i gül-zār mi āyed

Nişān ez kef ü pāyeş be-her menzil ki şod peydā
Ezān cā sürme-i çeşm-i ulu’l-ebşār mi āyed

Hema āzād servān bende-i bālā-yı ūgerdend
Ĥırāmān çün ba‘az mi cilve der reftār mi āyed

Nigin-i ĥātem-i cem şūd merā her dāne-i surĥî
Zi şevķ-i la‘liu ez dīde-i ĥūn-bār mi āyed

Dilā huş-yār bāş ez pertev-i ĥüsn-i ezel incā
Tecellîhā demādem ber-dil-i huş-yār mi āyed

Be bîdārîm dādend anci derĥ‘ā beş nemîdîdem
Sa‘adet bîn-i merkez devlet-i peydār mi āyed

Sūḥan serbeste tākey bā nesîm-i şubḥ-dem Ĥālîd
Şemîm-i ĥāk-i kuyî Aḥmed-i Muḥtār mi āyed

Emîn li me‘allāhi muḥrame esrār-ı mā evḥā
Zehî vaşfeş ki gūyem ber terāz pendār mi āyed

Ve bu kaşîdenîñ tamāmı Kıddise Sirruhu ḥazretleriniñ Dîvânında mestûrdur.
Şāḥib-i Tārîḥ ḥazretleri bu gûne dürr-efşān olarak kemāl-i ḥavf u ādāb u ḥayā vü
tażarru‘ [u] niyāz ile Sulţān-ı Enbiyā Sālār-ı Asfîyā İmāmü’l Etkîyā Ḥabîb-i Ḥudā
‘aleyhi efḍalu’ş-şalāt ve ezke’t-taḥāyā ḥazretleriniñ tûcāh-ı şefā‘at-gāhına varup
dest-be-dest-bend meyān olup Naẓm

Es-selām ey çehre et şem‘-i şebistān-ı vüçüd
Es-selām ey kām̄et-i serv-i bahāristān-ı cūd

Es-selām ey anke tāarām-kāhat şud zemīn
Hest-ḥāk-i tīre rāşad nāz ber-çarḥ kebūd

[91^b] Es-selām ey anki ber-ter pāye-i her ber-terī
Şad-hezārān sāl̄e rāh ez-sāḥate ḳurbet füzūd

Es-selām ey anki ber-ḳulmet neşīnān-i ‘adem
Eztü şud gencīne-i nūr-ı ‘ināyet rākeşūd

Es-selām ey anki ber-kūriyī çeşm-i nā-dilān
Kerd na‘ leyn et cevāhir sūrme-i ehad şehūd

Es-selām ey anki i‘cāzet yekī ez şad-hezār
Ber-terāz guncā yeş feshatki guft u şunūd

Es-selām ey anki pīşe ez ḥalkı ādem sālḥā
Rūy-ı der miḥrāb-ı ebrū-yet melā’ike der-sücūd

Men kucā vehaddi teslīm̄tū yā Ḥayra’l-Enām
Ez Ḥudāvendi cehānet bād her dem şad selām

Bu gūne selāmı tamām idüp andan sonra Ḥazret-i Ebā Bekr u ‘Ömer raḍıyallāhu
‘anhumā ḥazretlerine selām virüp mümkün oldukça du‘ā vü niyāz idüp şefā‘at-i
‘uẓmāların recā idüp bu gūne na‘t-ı şerīf ile ‘arz-ı muḥabbet ve iẓhār-ı ‘aşḳ-ı
meveddet eylemiştir. Na‘t-ı Şerīf

Gönül ‘aşḳıñla zārı mübtelādır yā Rasūlallāh
Yoluñda baş-ile cānım fedādır yā Rasūlallāh

Eğer redd eylemezseñ dergeh-i ‘aşḳ āşiyānıñdan
Ḳul olmak rütbe-i ‘izz ü ‘alādır yā Rasūlallāh

Olup biñ cān-ile teslīm derd [ü] miḥnet-i ‘aşkıñ
Süveydā-yı dilim dāğ-ı rızādır yā Rasūlallāh

İşin altun ider rū-māl iden dergāh-ı vālā ki
Ġubār-ı rāh-ı kūyuñ kīmyādır yā Rasūlallāh

Dilimdir ḥaste-i ‘aşkıñ ḥayāt-ı cāvidān buldı
Dil-i bīmārıma derdiñ devādır yā Rasūlallāh

Şemīm-i ‘aşk-ı pākiñden bu dem bir şeme luṭf itdik
Hümā-yı cān-ı ‘uşşāka ğidādır yā Rasūlallāh

Revā pervāne gibi bezm-gāh-ı ḳurba yol bulduk
Ki nūr-ı şem‘ -i zātuñ reh-nümādır yā Rasūlallāh

Sezā her bir nazarda eylese iksīr-i manzūrın
Gözüm ḥāk dūrriñ-ile rūşenādır yā Rasūlallāh

Derūn-ı tīrde nūr-ı cemāliñ eylesün işrāk
Ki māh-ı ṭal‘ atıñ bedr-i dūcādır yā Rasūlallāh

Maḥaldir tekve-gāh-ı enbiyā vü evliyā olsa
Vücūd-ı kāmiliñ nūr-ı Ḥudādır yā Rasūlallāh

Ṭabīb-i ḥaste-gānsın şerbet-i luṭfuñ dirīğ itme
Deriñ ‘aşılere dārü’ş-şifādır yā Rasūlallāh

Kerem-kān-ı mürüvvet-baḥrsın luṭf eyle iḥşān it
Ḳuluñ gerçi ‘aṭāya nā-sezādır yā Rasūlallāh

Taḥiyyāt-ı selām olsun revān-ı pākiñe tā kim
Ṭavāf-ı Ka‘be-i kūyuñ şalādır yā Rasūlallāh

Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurđı ki bu fırşat-ı ġanīmet ‘ādd idüp tūcāh-ı cennet-ġāh-ı Pād-şāh-ı Dū ‘Ālemde rūy-i siyāhım ūzre eşk-i ‘aşq-ı muḥabbeti dūr-efşān idüp beyhūde geġen [92^a] ‘ömr-i ‘azīzime āh idüp şimdi ki ḥālāt-ı istiġrāk-ı ni‘met-i Yezdāna hezārān ḥamd [ü] şenā vü şŭkr bī-ġāye idüp dil-i iştefe-i ḥāle ḳurb-ı vuşlat-ı yār el virüp vallāhu derrü’l-ḳā’ili.

Temetta‘ in zafırte bi-neyli ḳurbi
Ve ḥaşşil me’steṭa‘ te min iddiḥāri

Fe-ḳad vesi‘ at ebvābü’t-tedānī
Ve ḳad ḳaribet li’z-zuvvāri dārī

Ve ḳad hebbet nüseymātün li-necdi
Feṭib ve’srab bi-ke’sāti kibāri

Fe-mā ḳumte yemurru bi-müste‘ādi
Ve mā dārü’l-’e‘ izzetü bi’l-ḳarāri

Fe-veddi‘ arża necdin ḳīle be‘ude
Fe-mā necdün yemurru naḥlū bidāri

Eḳŭlū li-men yemurru bi-arżı necdi
Ve yazferu min rubāhā bi’d-diyāri

Tezevved min şemīmi ‘arāri necdi
Fe-mā zā ba‘de’l-‘aşıyyeti min ‘arāri

Ve ḳul eyzān li-muġtenimin şafā’e
‘Alā ma‘ne yelūḥu li-zī i‘tibāri

İzi’l-‘ısrŭne min şa‘bāne vellet
Fe-vāşıl şurbe leylike bi’n-nehāri

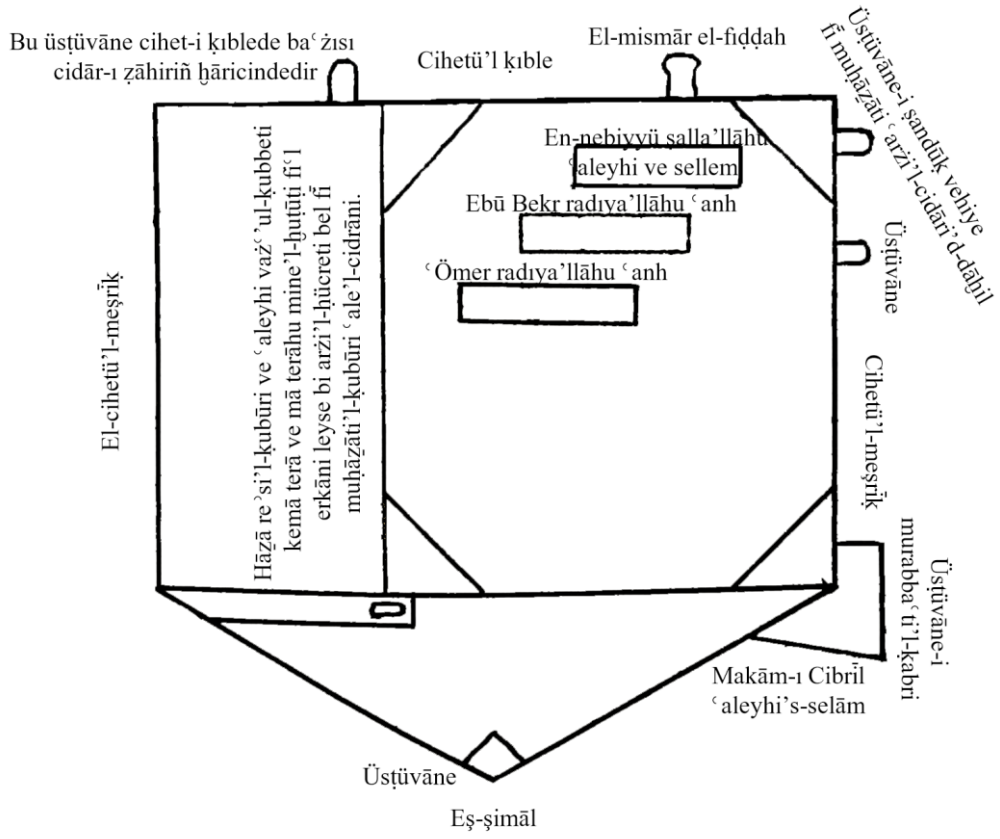
Ve lā yeşrab bi-ekdāhi şığāri

Fe-inne'l-vaḳte zāḳat 'ale's-şığāri

Bu ni' met ile mütena' im olduğdan sonra eṭrāf-ı Hücra-i Şerīfe nazār idüp te'emmi' eyledim gördüm ki zemīn ile ber-ā-ber ḥāk-i pāk-i 'anberinden yedimle aḥz eyledim bir miḳdār yaşlıḳ buldum ve sābıḳda zıkr olunan ufaḳ taşlar vardır lākin ḳubūr-ı şerīfden bir eşer görmedim. Faḳat Hücra-i Şerīf vasaṭında cüz'ī mürtefi' bir mekān olup nās Ḳabr-i Şerīf-i nebevīdir deyü tevehhüm idüp türābdan teberrüken aḥz iderler idi. Bu tevehhüm ise maḥzā cehldir zīrā ol maḥall-i mürtefi' ḳat'ā ḳabr-i Ḥāzret-i Nebevī deḡildir belki Ḥāzret-i 'Ömer raḡıyallāhu 'anh ḥāzretleriniḅ ḳabridir. Zīrā İmām Şāfi'ī raḡmetullāhi 'aleyh ḥāzretleri Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiziḅ ḳabr-i enverleri ḳıble cidārındadır deyü naşş īrād eylemişdir taṭvīl-i maḳāldan i' rāz idüp murād iden aşla mürāca'at eylesün. Ve bunuḅ tafşīli ba'zı maḥalde mürür eyledi. Şonra ḳıble cidārını şark cānibinden dōrt zīrā' dan ziyāde hedm olunup zemīn-i ḥücreye bālīg oldu. Şonra mezbūr iki cidārıḅ başından beş zīrā' miḳdārı hedm olunup aşıl ḥücreniḅ bināsından bir şey' ḳalmadı faḳat iki cidārdan [92^b] ayrılan parçalar ḳaldı. Ḳıble cidārınıḅ bālāsını hedm iderken bir mīzāb bulundu. Bir ṭarafı bir miḳdār yanmış bāḳı bir zīrā' miḳdārı ḳalmış 'ar'ar ağacından olup ḡāyet laṭīf rāyiḡası olup şu cereyān idecek maḥalliḅ vüs' i dōrt veyā beş parmaḳ miḳdārı olup ke-enne ḳadīmen Hücra-i Sa'ādetiḅ mīzābı imiş. Bundan sonra Hücra-i Şerīfiḅ bināsına şürü' māk-ı şa'bāniḅ on yedinci gününde ibtidā olundu ḥücreden çıkarken aḥcār ile muḳaddem cidār-ı şimāliyyeyi cidār-ı ḡarbiyyeye vaşl eylediler sonra murād eylediler ki ḳubbe-i şerīfiḅ maḥalli murabba' olup ṭul-i 'arzından ziyāde olmamak üzere cidār-ı ḡārici cihet-i meşriḳden dāḡilde olan ḥücreniḅ cidārına muttaşıl eylediler. Ke-zālik dāḡilde olan ḳıble cidārıyla ḡāricde olan cidārıḅ mā-beynini binā ile sedd eylediler şol mertebe sedd olundu ki bināniḅ dāḡiliniḅ eṭrāfında aşlā boş maḥall ḳalmadı. Faḳat Şām cihetinde müşelles şeklinde olan raḡbe ḳaldı. Mezkūr ḳubbe-i şerīfiḅ 'ulvi boş ve dāḡi meşriḳ cihetinde cidār-i zāhiriḅ beyniyle ḳıbleniḅ beyni boş ḳaldı. Ḳubbe-i Sa'ādet Hücra-i Şerīfiḅ üzerine üslüb-ı mezbūr üzere 'aḳd eylediler. Ve ba'zı nās ḳubbeyi kerpiç ile 'aḳd ü binā olunmasına muḳāvele eylediler. Ve bu muḳāvele faḳīre ḡāyet kerīḡ geldi. Nāzır-ı 'imāret ḥāzretleri cezāhullāhu te'ālā ictināb idüp yönelmiş siyāḡ aḥcār ile ibtidā idüp aḥcār-ı beyāz ile tekmi' eyledi. Ḳubbe-i mezkūruḅ irtifā'-ı Hücra-i

Şerîfîñ dâhil-i zemîninden kubbeniñ hilâline kadar zirâ‘ -ı ‘amel ile on iki zirâ‘ ve zirâ‘ -ı yed ile on sekiz ve bir rub‘ zirâ‘ dır. Ve bir küççük pençere dağî küşâde idüp erbâb-ı hâcât ol pençereden huzûr-ı Hâzret-i Risâlet-Penâh efendimize ‘arz-ı hâl ilkâ iderler idi. Şoñra sedd eylediler mezbûr pençereden ‘imâret tamâmından şoñra ‘Arşa nâm mağalden haşâ celb idüp kubûr-ı şerîfeler üzerine vaz‘ eylediler. Kubûr-ı şerîfeleriñ keyfiyyeti bu gûnedir ki Ebî Bekr radıyallâhu ‘anh hâzretleriniñ ser-i sa‘âdeti Server-i Enbiyâ ‘aleyhi efđalu’s-şalât ve ezke’t-tehâyâ efendimiziñ ketf-i şerîfelerine ber-â-ber. Ve ‘Ömer radıyallâhu ‘anh hâzretleriniñ ser-i devletleri Ebâ Bekr hâzretleriniñ omuzı verâsında bu kubûr-ı [93^a] şerîfler üzerine haşâ vaz‘ iden Hânefî olup nâzır-ı ‘imâretiñ şıhrı idi müsennem eyledi. Andan şoñra envâ‘ râyihalar ile buğûr u ‘ûd u ‘abîr ile bir hoş-bû eylediler. Vallâhu derru’l-kâdir. Yuğîbü Rasûlullâhi tâbe nesîmehâ. Fe-mâ el-miskû mâ el-kâfûru me’l-mendilü’r-rağbû. Şoñra kubbe-i şerîfî ve cemî‘ cidârlarını hâricinden tebyîz idüp kubbeniñ a‘lâsına nühâsdan hilâl vaz‘ olunup ırâqdan gören altun kıyâs ider idi. Bu binâdan fâriğ ve cidâr-ı zâhiriñ binâsınıñ tamâmı sene-i mezbûruñ mâh-ı şevvâliniñ yedisi penc-şenbe günü idi. Ve Mescid-i Kubânîñ minâresi tecdîd ü i‘âde olunup ba‘zı sakfları dağî tecdîd olmuşdur cümlesi Sultân el-Eşrefiyye devletinde olup ve nâzır-ı ‘imâret İbnü’z-Zemen hâzretleriniñ ma‘rifetiyle pezîrây-ğitâm oldu. Zâ‘afellâhu hasenâtehumâ. Bu ‘imâretde Hücre-i Şerîfe ve kubûr-ı münîfe bu şüret üzre istikrâr bulmuşdur. Şüret-i Hücre-i Şerîfe ve kubûr-ı münîfeniñ hey’et-i eşkâlî⁸³ budur fe-enzara vallâhu a‘lem.

⁸³ Hücre-i Şerîf’e ait bu çizimin aslı için bk. Ek 11

SONUÇ

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin en uzun yüzyılı denilen 19. asırda yaşam sürmüş, hayatını ilim yolunda Hz. Peygamber'in aşkıyla geçirmiş, mutasavvıf, şâir ve müellif Aşkî Mustafa Efendi'den bizlere kalan *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* adlı üç ciltten müteşekkil eserin ikinci cildinin 1-93 numaralı varaklarının transkripsiyonu, muhtevâsı ve tahlili üzerine olmuştur. Bu ilmî çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Medîne Tarihi adıyla bilinen eserin yazarı Aşkî Mustafa Efendi hakkında, kendi dönemine ait eserlerden edinebileceğimiz kaynaklar sınırlıdır. Aşkî üzerinde yapılan çalışmalara yine müellifin kendi eserleri ışık tutmaktadır. Üzerinde çalıştığımız *Medîne Tarihi* adlı eserden ve son dönemde yapılmış tezlerden, bilimsel yazılardan bilgi edindiğimiz Kilisli mütercim Aşkî, Mekke ve Medîne'de uzun süre yaşamış ve İstanbul'da bulunduğu sırada dönemin pâdişâhı Sultan Abdülmecid'le görüşmüştür. Pâdişâhın Aşkî'den bir isteği olmuştur: İslam'ın iki önemli beldesinden biri olan Medîne'nin tarihinin yazılması. Bu isteğin yerine getirilmesi için gerekli olan nakdi destek de pâdişâh tarafından sağlanmıştır. Eser, Türkçeyle yazılmış bir Medîne tarihinin yokluğundan ortaya çıkmıştır, yani bir ihtiyacın neticesidir. Pek çok okumalar ve tedkikler sonucunda Aşkî, Semhûdi'nin Medîne tarihi üzerine yazmış olduğu iki ciltten oluşan *Vefâü'l-Vefâ*'sını tercüme etmeye karar vermiştir.

Uzun çalışmalar sonucunda eser, 1841-1847 yılları arasında üç cilt hâlinde tertip edilmiştir. İlk iki cilt, *Vefâü'l-Vefâ*'nın tercümesi şeklindedir. Son cilt ise Aşkî'nin araştırmalarını, müşahedelerini, tarih düşürmelerini ve birtakım şiirleri içeren telif bir yapıdadır.

Transkripsiyonu yapılan ikinci cildin 1-93 numaralı varaklarından da yola çıkılarak Aşkî'nin tercümesinin günümüzdeki birebir çevirilere benzemediği söylenebilir. Mütercim Aşkî, döneminde de var olan tercüme geleneğine uymuştur. Esere birtakım eklemeler yaparak tercüme yapıtı, telif bir eser kimliğine büründürmüştür. Aşkî, tercüme ettiği eserden mâlûmatlar aktardığı gibi aynı zamanda kendi dönemine ait bilgileri, Semhûdi'den sonra hayat sürmüş olan

şâirlerin şiirlerini ve kendine ait birtakım fikir ve çıkarımları esere eklemiştir. Bu açıdan bakıldığında eserde, Medîne'nin en eski dönemlerinden yakın tarihine kadarki dönemini de içine almak üzere bahsi geçen şehrin tarihi mercek altına alınmıştır. Bununla birlikte, Medîne ekseninde yazıldığı döneme de ayna tutan bir eserdir.

Teze bahis olan varaklarda Medîne tarihi özelinde, Mescid-i Nebevî'nin yerinin satın alınmasından inşâasına ve devamında tarihsel süreç içerisindeki genişletme çalışmalarına, yapısal değişimlerine ve Mescid-i Nebevî'deki çıkan yangınlara kadar birçok bilgiyi ve hâdiseyi, bununla birlikte; Mescid-i Nebevî'nin duvarları, sütunları, minberi, mihrabı, çatısı vb. birçok iç ve dış yapıların tarihini de bulabilmek mümkündür. Hücre-i Saadet'in ilk hâlinden Aşkî'nin yaşadığı döneme kadarki değişim ve dönüşümler, Mescid-i Nebevî ve Hücre-i Saadet'in aydınlatılması gibi konular varaklarda işlenmiştir. Bununla birlikte, bu mekânların faziletlerine de değinilmiştir. Ayrıca, Hücre-i Saadet'e ait dört tane çizim bulunmaktadır. Yine Hz. Peygamber'in, Ebû Bekir ve Ömer hazretlerinin kabirlerinin konumlarına ait yedi çizim daha mevcuttur.

Abdûlmecid Han'a sunulan eser nesih hattıyla kaleme alınmıştır. Üç nüshası bulunan eserin bu çalışmada istifade edilen İstanbul nüshası, Muhammed Rasih Bursevî tarafından kâğıda aktarılmıştır. Temiz, güzel ve genel olarak okunaklı bir yapıdadır. Müntehsinin bazı yazım hataları olmuştur. Bu durumlar müntehsinin imlâ husûsiyetleri başlığı altında ele alınıp metinde düzeltmeler yapılmıştır.

Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan eser nesir ağırlıklıdır. Manzum parçaların da yer aldığı eserde Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler vardır. Şiirlerde metnin süslü ve sanatlı yapısını görmek mümkündür. Türkçe şiirlerdeki Arapça ve Farsça terkipler ve sözcükler manzum parçaların dilini ağırlaştırmıştır. Eserde 6 yerde 41 Farsça beyit, 17 yerde 74 Arapça beyit ve 30 yerde 196 Türkçe beyit bulunmaktadır. Aşkî mahlasının kullanıldığı 7 şiir vardır. Aşkî dışında Şeyh Hâlid, Hasan Kâşîfî, Hâce Hâfız, Semhûdî, Ebû Katîfe, İmam Mecdî, Şeyh Gâlip, Ebû Vehrâ es-Sâdî ve Şeyh Abdurrahim el-Berî gibi isimlere ait manzum parçalar eserde mevcuttur. Bazı şiirlerin kime ait olduğuna dâir herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Muhtevâ yönüne değinilen varaklarda, toplam 445 şahıs ismi geçmektedir. Hz. Peygamber'in ismi, kendisinin övüldüğü birtakım sıfat ve terkiplerle 67 değişik

şekilde zikredilmektedir. Metinde 78 farklı mekân ismi geçmektedir. Bunlar arasında Mescid-i Nebevî, 343 defa metinde geçerek ilk sırayı alır. Bunlarla birlikte 40 kitap ve 14 kabile ismi metinde yer almaktadır.

İncelenen varaklarda hâdiselerle bağlantılı âyetler de yer almaktadır. Özellikle bu bağlamda âyetlerin sebep-i nüzulüne ve âyetlerin inişinden sonra yaşanan birtakım durumlara da açıklık getirilmesi hususunda eser önem arz etmektedir. Âyetlerin kimi zaman tamamının kimi zaman ise, olayla ilgili kısmının verildiği görülmektedir. Toplamda 12 farklı sûreden, 16 âyete yer verilmiştir.

Eser, bir tercüme yapıt olmasından dolayı çevrildiği eser olan *Vefâü'l-Vefâ* adlı yapıt ile mukâyeseli bir çalışma yapılmaya uygundur. Burada yapılacak çalışma ile Aşkî Mustafa Efendi'nin tercüme yöntemi daha net olarak ortaya çıkacaktır. Ayrıca Semhûdî ile Aşkî'nin eserindeki benzer ve farklı yönler belirlenecektir. Tabi ki tüm bunlar, ayrı bilimsel bir çalışmanın konusudur.

Medîne Tarihi adlı eserin belli bölümleri çalışılmış, bir kısım bölümleri hâlihazırda çalışılmaktadır. Bu kısımlar da bittikten sonra, ele alınacak bir konu da metinde yer alan şiirlerdir. Özellikle mahlası bulunmayan şiirlerin kime ait olduğu problemi ortadadır. Bu durum da akademik bir çalışmaya konu olabilir.

Medîne'nin, İslam tarihi açısından büyük bir öneme hâiz olduğu su götürmez bir gerçektir. Böylesine bir şehrin tarihini konu edinen bir eserin bir peygamber ve Medîne âşığı bir kalemden çıkması dikkate değerdir. Bu bağlamda Medîne tarihi adlı eserden yola çıkılarak Aşkî'de Medîne ve Hz. Peygamber sevgisi konulu bir çalışma yapılabilir.

Özellikle incelenen ilgili varaklarda, Mescid-i Nebevî ve Hücre-i Saadet'in mîmârî yapısı ve tarihiyle ilgili önemli bilgiler aktarılmaktadır. Bu bakımdan İslam mîmârisine ait bu yapılar hakkında, eserden yola çıkılarak bir ilmî çalışma yapılabilir. Bu çalışma, Medîne tarihi ile İslam tarihi ve sanatları üzerine araştırma yapanların ve meraklılarının istifâdesine sunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Aşkî, Mustafa Efendi. *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l Beriyye*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Demirbaş Numarası: NEKTY01488- NEKTY01490, 1^a -93^a.
- Barca, İbrahim. “Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh el-Hasenî es-Semhûdî eş-Şâfiî (911/1506) ve Medine Tarihiyle İlgili “Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mûstafâ Adlı Eseri”. Doktora Tezi, Harran Üniversitesi, 2016.
- Barca, İbrahim. *Es-Semhûdî ve Medine Tarihi*. Siirt: Siirt Yayınları, 2016.
- Baş, Mehmet Şamil. “Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlil)”. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.
- Baş, Mehmet Şamil. “Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme'si ve Mevlevîlik”. *Yedi İklim Dergisi* 211 (İstanbul 2007): 136-142.
- Baş, Mehmet Şamil. “Aşkî Mustafa Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Sâkî-nâme Mesnevîsi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/35 (2012): 249-280.
- Bıyık Yapa, Melek. “Aşkî Mustafa Divanı (Edisyon Kritik)”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Bilgin, Orhan. “Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi”. *Türklük Araştırmaları Dergisi* 5 (1989): 211-222.
- Bilgin, Orhan. “Aşkî Mustafa Efendi ve Mi'râc-Nâmesi”, *Prof. Dr. Nihat M. Çetin'e Armağan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (1999): 97-116.
- Erünsal, İsmail E. “Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dâir Eseri”. *Türklük Araştırmaları Dergisi* 6 (1990), 111-125.

Gemici, Nurettin - Can, Ömer Faruk. “Aşkî Mustafa Efendi’nin Medine Tarihine Dâir Yeni Bulgular”, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 8 (2020).

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Katalog Tarama. Erişim 31.12.2021.
http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=A%C5%9Fki+Mustafa&te=&lm=YAZMA

Kaya, İbrahim. *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız I-II-III*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.

Kur’ân Meâli. <http://www.hasenat.net/programlar-hasenat-kuran-arastirma.html>

Kur’ân Meâli. <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf> Erişim: 30.12.2021.

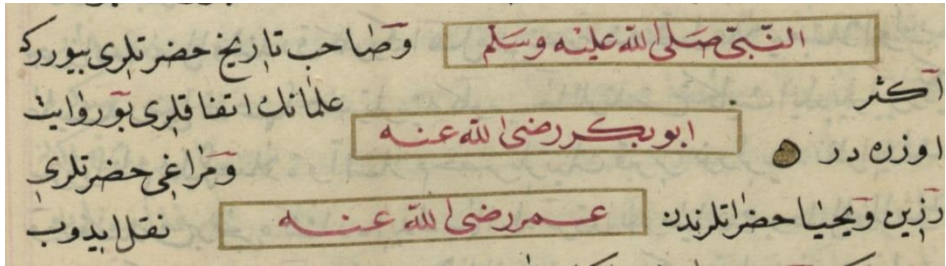
Kaya, Nuri. “Medine Tarihçisi Semhûdî ve Vefâü’l-Vefâ Eseri”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri. “Semhûdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 489-491. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

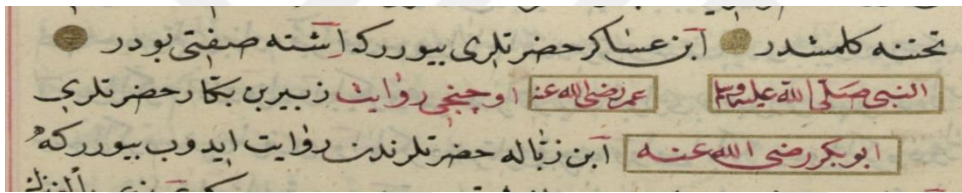
Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları, 2011.

EKLER

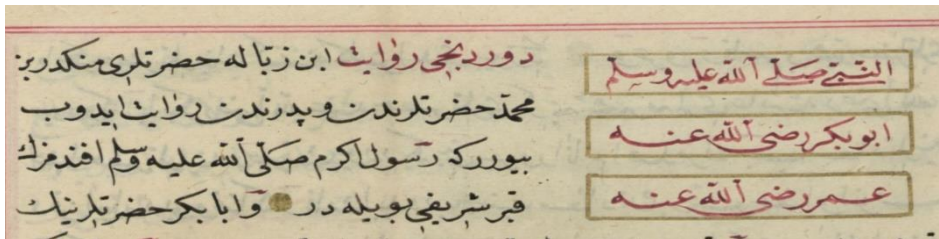
EK-1 67^b Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait Tasvir

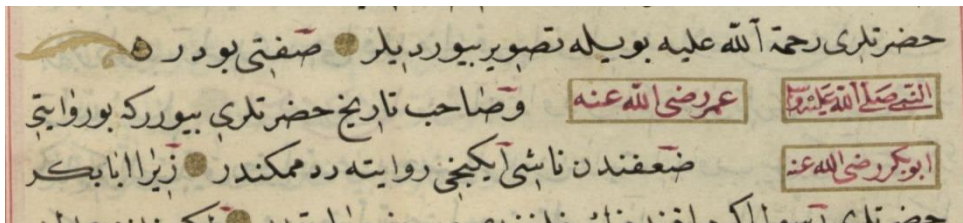
EK-2 68^a Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait Tasvir

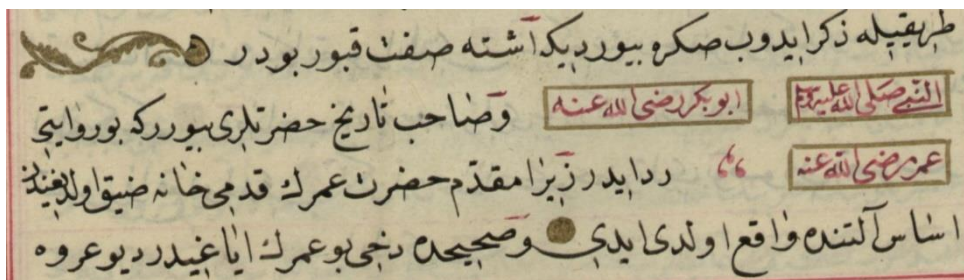
EK-3 68^b Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait 1. Tasvir

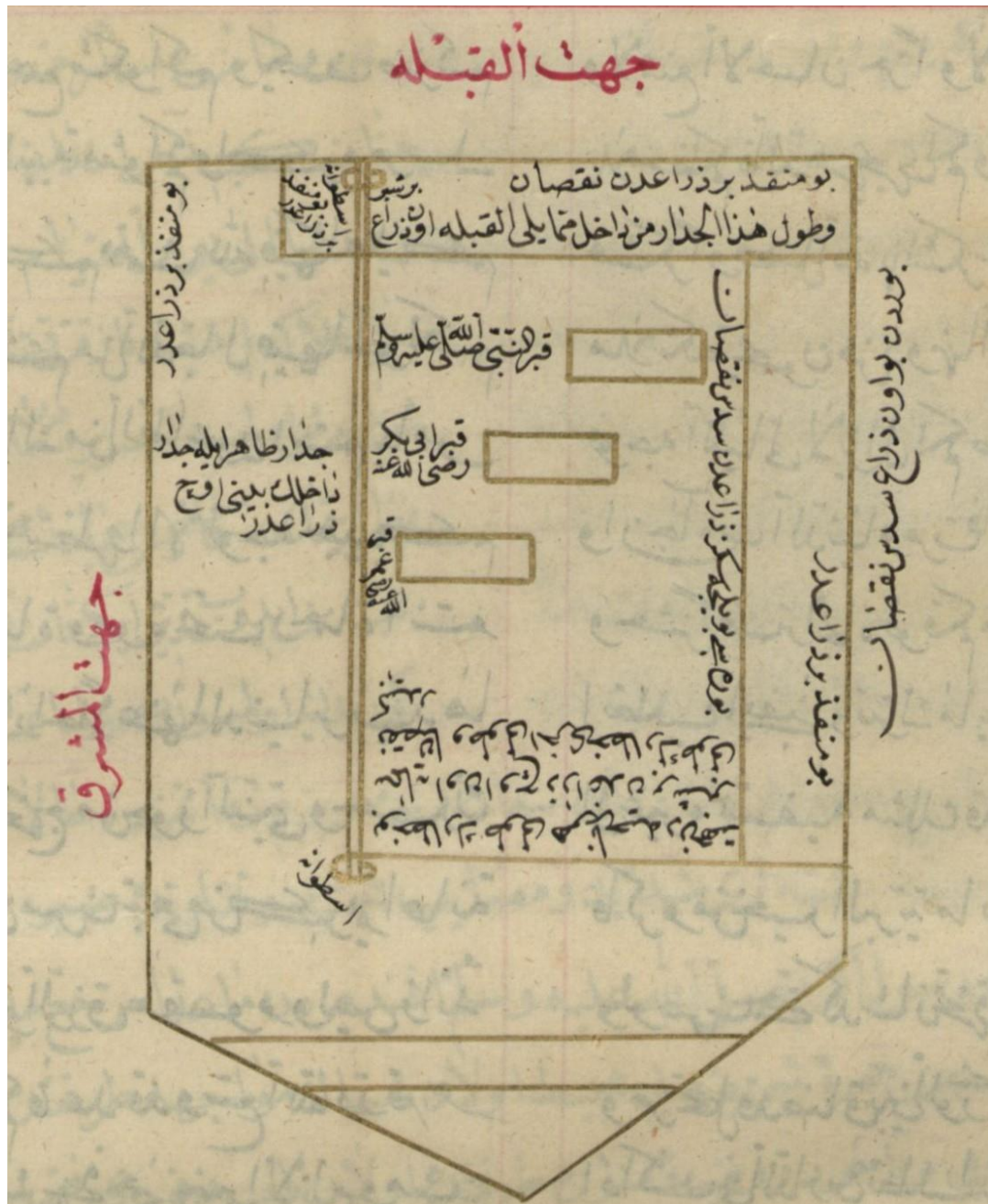

EK-4 68^b Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait 2. Tasvir

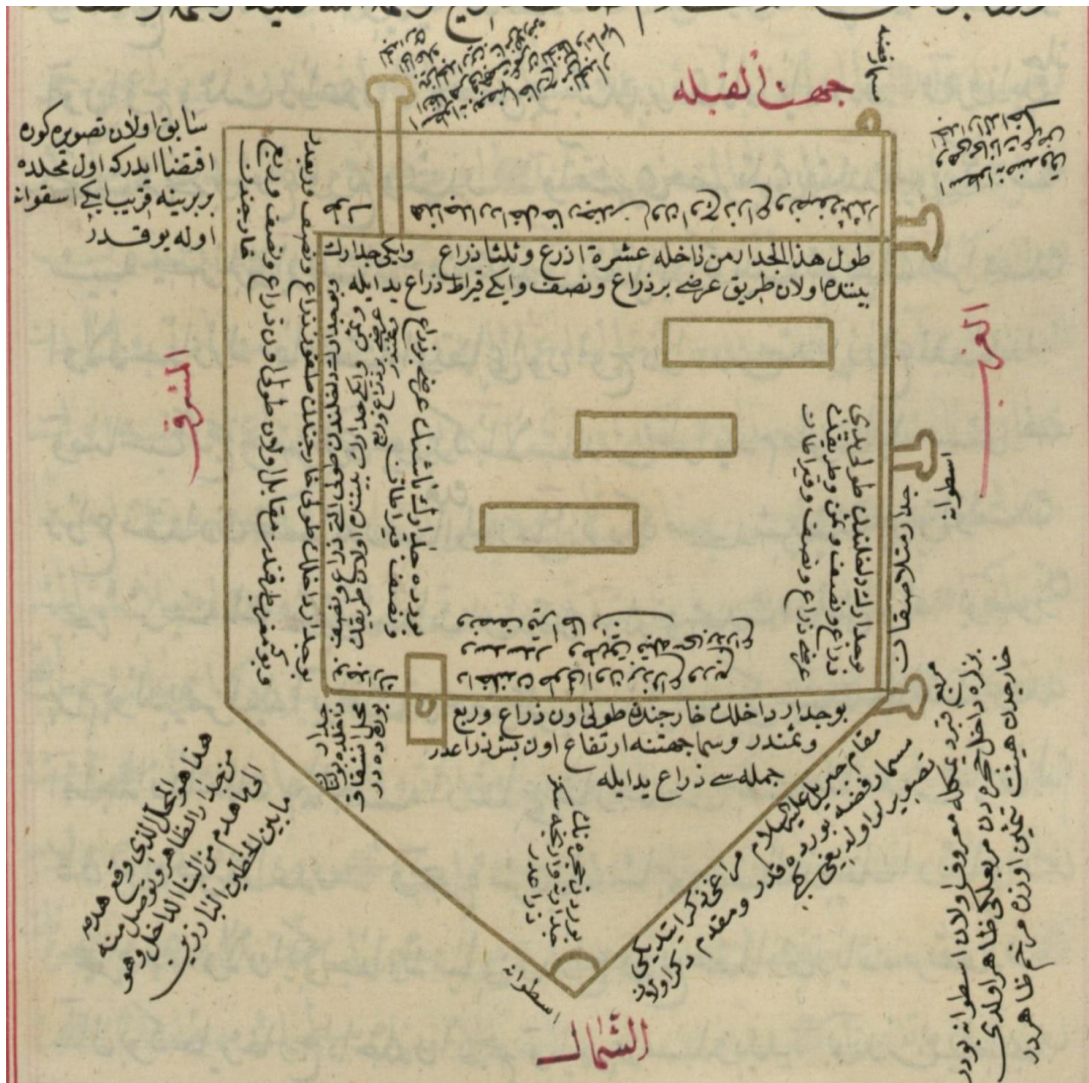
EK-5 68^b Varağındaki Kabr-i Şeriflere Ait 3. Tasvir

EK-9 72^a Varağındaki Hücre-i Şerîf'e Ait Çizim

EK-11 93^a Varağındaki Hücre-i Şerîf'e Ait Çizim

